

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΛΩΣΤΟΪΦΑΝΤΟΥΡΓΕΙΟΥ ΑΦΩΝ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΚΗ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ.  
ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ - ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ**

φοιτ. Δήμητρα Καμβύση  
επιβλ. διδ. Κλεοπάτρα Θεολογίδου





**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ**  
**ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ**  
**ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 5471/1  
Ημερ. Εισ.: 03-07-2007  
Δωρεά: Συγγραφέα  
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΑΜ  
2006  
ΚΑΜ

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

### ΕΙΣΑΓΩΓΗ

#### Α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

1. ΒΕΡΟΙΑ
2. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΚΗ
3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ
4. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

#### Β. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ

1. ΘΕΣΗ & ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ
2. ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ

*Τοπογραφικό αποτύπωσης*

- A. Κτίριο παραγωγής
- B. Πρόσκτισμα 1
- Γ. Πρόσκτισμα 2
- Δ. Πρόσκτισμα 3
- E. Πρόσκτισμα 4

#### Γ. ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ – ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΕΣ ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΚΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

1. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ
2. ΣΧΕΔΙΑ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΩΝ ΦΑΣΕΩΝ – ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ ΚΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ

*Τοπογραφικό οικοδομικών φάσεων*

- A. Κτίριο παραγωγής
- B. Πρόσκτισμα 2
- Γ. Πρόσκτισμα 3

#### Δ. ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΚΕΛΥΦΟΥΣ

##### 1. ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

- A. Κτίριο παραγωγής
  - A.1. Υγρασία
  - A.2. Ρωγμές
  - A.3. Ξύλινες κολώνες
  - A.4. Κουφώματα
  - A.5. Πατώματα

A.6. Στέγη

A.7. Φθορές και καταστροφές στην πέτρινη τοιχοποιία και στον σοβά

A.8. Βλάστηση

B. Πρόσκτισμα 1

B.1. Υγρασία

B.2. Ρωγμές

B.3. Κουφώματα

B.4. Πατώματα

B.5. Δώμα

B.6. Οροφή

B.7. Φθορές και καταστροφές στην πέτρινη τοιχοποιία και στον σοβά

B.8. Βλάστηση

Γ. Πρόσκτισμα 2

Γ.1. Υγρασία

Γ.2. Ρωγμές

Γ.3. Κουφώματα

Γ.4. Στέγη

Γ.5. Φθορές και καταστροφές στην πέτρινη τοιχοποιία και στον σοβά

Γ.6. Βλάστηση

Δ. Πρόσκτισμα 3

Δ.1. Υγρασία

Δ.2. Ρωγμές

Δ.3. Κουφώματα

Δ.4. Πατώματα

Δ.5. Στέγη

Δ.6. Οροφή

Δ.7. Φθορές και καταστροφές στην πέτρινη τοιχοποιία και στον σοβά

Δ.8. Βλάστηση

E. Πρόσκτισμα 4

**2. ΣΧΕΔΙΑ**

A. Κτίριο παραγωγής

B. Πρόσκτισμα 1

Γ. Πρόσκτισμα 2

Δ. Πρόσκτισμα 3

## **Ε. ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΕΛΥΦΟΥΣ**

- Α. Κτίριο παραγωγής*
- Β. Πρόσκτισμα 1*
- Γ. Πρόσκτισμα 2*
- Δ. Πρόσκτισμα 3*

## **ΣΤ. ΝΕΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ**

### **1. ΚΤΙΡΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ**

### **2. ΕΛΑΦΡΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ**

#### **Α. ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ**

*Α.1. ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ*

*Α.2. ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΙΚΟ*

### **3. ΣΧΕΔΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΝΕΩΝ ΧΡΗΣΕΩΝ**

- Α. Κτίριο παραγωγής*
- Β. Πρόσκτισμα 1*
- Γ. Πρόσκτισμα 2*
- Δ. Πρόσκτισμα 3*
- Ε. Πρόσκτισμα 4*

## **Ζ. ΤΟ ΝΕΟ ΚΤΙΡΙΟ**

- 1. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ - ΧΡΗΣΗ**
- 2. ΣΧΕΔΙΑ ΝΕΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ**
- 3. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ**
- 4. ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ**

## **ΕΠΙΛΟΓΟΣ**

## **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**

*Η ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΜΟΣΧΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ*

## **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της μελέτης αποτελεί το κλωστοϋφαντουργείο των Αφών Χατζηνικολάκη στη Βέροια, το οποίο χτίστηκε το 1906. Βρίσκεται στην περιοχή Μουαρίφ στη Βέροια, δίπλα στον ποταμό Τριπόταμο, σε ένα περιβάλλον ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Πρόκειται για ένα συγκρότημα, πέντε συνολικά κτιρίων, συνολικού εμβαδού 1.887,30μ<sup>2</sup>, τα οποία βρίσκονται σε οικόπεδο εμβαδού 24.801,64μ<sup>2</sup>. Το εργοστάσιο ήταν υδροκίνητο, λειτουργούσε με ιπποδύναμη 120 ίππους, απασχολούσε 130 άτομα και παρήγαγε 200.000 χιλγ. κλωστής. Η λειτουργία του έχει διακοπεί εδώ και πολλά χρόνια. Στο κεντρικό κτίριο διατηρείται η ηλεκτρογεννήτρια με τους μάντες για τη μετάδοση της κίνησης. Το σύνολο, αν και εγκαταλελειμμένο, διατηρείται σε σχετικά καλή κατάσταση, ενώ σήμερα ανήκει στην οικογένεια Ουσουλτζόγλου.

Η μελέτη περιλαμβάνει επτά ενότητες.

Στην πρώτη ενότητα γίνεται η ιστορική τεκμηρίωση του εργοστασίου, ξεκινώντας από την πόλη στην οποία εντάσσεται, τους ιδρυτές του, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αρχίζει τη λειτουργία του, τον εξοπλισμό και την οικονομική πορεία της επιχείρησης. Προς αυτό το σκοπό, χρησιμοποιείται η σχετική βιβλιογραφία όπως και μαρτυρίες από το προσωπικό, ιδιόχειρο ημερολόγιο του ιδρυτή του, Στέφανου Χατζηνικολάκη.

Στη δεύτερη ενότητα, παρουσιάζεται η αποτύπωση του συγκροτήματος. Η αποτύπωση έγινε σταδιακά με επαναλαμβανόμενες επισκέψεις στο χώρο (με τη χρήση μετροταινίας), για το λόγο αυτό και οι φωτογραφίες που περικλείονται στη μελέτη αποτελούν προσωπικό αρχείο, εκτός από αυτές όπου αναγράφεται η πηγή τους.

Η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει τις οικοδομικές φάσεις του συγκροτήματος, οι οποίες διερευνήθηκαν τόσο με την επιτόπου παρατήρηση, όσο και με την αξιολόγηση και σύγκριση αρχαιακού υλικού και η τέταρτη ενότητα παρουσιάζει την παθολογία του κελύφους, η οποία μελετήθηκε επιτόπου και με λεπτομερή φωτογραφική τεκμηρίωση.

Η πέμπτη ενότητα ασχολείται με την αποκατάσταση του κελύφους του εργοστασίου, η οποία γίνεται στο πνεύμα της διατήρησης των αξιών και των στοιχείων αυτών που το καθιστούν βιομηχανική κληρονομιά, ενώ στην έκτη ενότητα παρουσιάζονται οι νέες χρήσεις, το κτιριολογικό πρόγραμμα και οι διάφορες κατασκευές που συνθέτουν τις νέες χρήσεις.

Στην έβδομη και τελευταία ενότητα, παρουσιάζεται η μελέτη για την κατασκευή νέου κτιρίου στη θέση παλαιότερου, όπως προκύπτει από την προηγούμενη τεκμηρίωση. Το νέο κτίριο γίνεται προσπάθεια να ενταχθεί όσο πιο αρμονικά γίνεται στην υπάρχουσα δομή και μορφολογία του συγκροτήματος και κυρίως να μη λειτουργεί ανταγωνιστικά προς τα κυρίως κτίριο του συγκροτήματος, που είναι το κτίριο παραγωγής.

Στόχος της διπλωματικής αυτής εργασίας είναι να μελετήσει την ιστορία του εργοστασίου, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες δημιουργήθηκε, τη σημερινή του κατάσταση, την αποκατάστασή του και την πιθανή μελλοντική του θέση στην πόλη της Βέροιας με την πρόταση νέων χρήσεων και λειτουργιών.

Για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης, συνέβαλαν κάποιοι άνθρωποι, τους οποίους θα ήθελα να ευχαριστήσω και αυτοί είναι:

Η κυρία **Χαρούλα Ουσουλτζόγλου** και ο κύριος **Θανάσης Γεωργιάδης**, τωρινοί ιδιοκτήτες του συγκροτήματος, διότι μου έδωσαν τη δυνατότητα να επισκέπτομαι το χώρο του εργοστασίου και να έχω πρόσβαση για τις ανάγκες της αποτύπωσης ανά πάσα στιγμή, και

Η κυρία **Κλεοπάτρα Θεολογίδου**, γιατί απλόχερα μοιράστηκε μαζί μου σημαντικό ανέκδοτο αρχαιακό υλικό, το οποίο διευκόλυνε και συμπλήρωσε την τεκμηρίωση της μελέτης, αλλά και γενικότερα για την πολύτιμη βοήθεια και το χρόνο που μου αφιέρωσε καθ' όλη τη διάρκεια του τελευταίου χρόνου.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ  
«ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΛΩΣΤΟΥΦΑΝΤΟΥΡΓΕΙΟΥ ΑΦΩΝ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΚΗ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ.  
ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ- ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ»

ΦΟΙΤ. : ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΜΒΥΣΗ  
ΕΠΙΒΛ.ΔΙΔ. : ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΘΕΟΛΟΓΙΔΟΥ

**ΠΕΡΙΛΗΨΗ**

Αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας αποτελεί το κλωστοϋφαντουργείο των Αφών Χατζηνικολάκη στη Βέροια, το οποίο χτίστηκε το 1906. Βρίσκεται στην περιοχή Μουαρίφ στη Βέροια, δίπλα στον ποταμό Τριπόταμο, σε ένα περιβάλλον ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Πρόκειται για ένα συγκρότημα, πέντε συνολικά κτιρίων, συνολικού εμβαδού 1.887,30μ<sup>2</sup>, τα οποία βρίσκονται σε οικοπέδο εμβαδού 24.801,64μ<sup>2</sup>. Το εργοστάσιο ήταν υδροκίνητο, λειτουργούσε με ιπποδύναμη 120 ίππους, απασχολούσε 130 άτομα και παρήγαγε 200.000 χλγ. κλωστής. Η λειτουργία του έχει διακοπεί εδώ και πολλά χρόνια. Στο κεντρικό κτίριο διατηρείται η ηλεκτρογεννήτρια με τους ιμάντες για τη μετάδοση της κίνησης. Το σύνολο, αν και εγκαταλελειμμένο, διατηρείται σε σχετικά καλή κατάσταση, ενώ σήμερα ανήκει στην οικογένεια Ουσουλτζόγλου. Στόχος της διπλωματικής αυτής εργασίας είναι να μελετήσει την ιστορία του εργοστασίου, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες δημιουργήθηκε, τη σημερινή του κατάσταση, την αποκατάστασή του και την πιθανή μελλοντική του θέση στην πόλη της Βέροιας με την πρόταση νέων χρήσεων και λειτουργιών. Η μελέτη περιλαμβάνει επτά ενότητες.

Στην πρώτη ενότητα γίνεται η ιστορική τεκμηρίωση του εργοστασίου, ξεκινώντας από την πόλη στην οποία εντάσσεται, τους ιδρυτές του, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αρχίζει τη λειτουργία του, τον εξοπλισμό και την οικονομική πορεία της επιχείρησης.

Στη δεύτερη ενότητα, παρουσιάζεται η αποτύπωση του συγκροτήματος. Η αποτύπωση έγινε σταδιακά με επαναλαμβανόμενες επισκέψεις στο χώρο (με τη χρήση μετροταινίας) και φωτογραφίες.

Η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει τις οικοδομικές φάσεις του συγκροτήματος, οι οποίες διερευνήθηκαν τόσο με την επιτόπου παρατήρηση, όσο και με την αξιολόγηση και σύγκριση αρχαιακού υλικού και η τέταρτη ενότητα παρουσιάζει την παθολογία του κελύφους, η οποία μελετήθηκε επιτόπου και με λεπτομερή φωτογραφική τεκμηρίωση.

Η πέμπτη ενότητα ασχολείται με την αποκατάσταση του κελύφους του εργοστασίου, η οποία γίνεται στο πνεύμα της διατήρησης των αξιών και των στοιχείων αυτών που το καθιστούν βιομηχανική κληρονομιά, ενώ στην έκτη ενότητα παρουσιάζονται οι νέες χρήσεις, το κτιριολογικό πρόγραμμα και οι διάφορες κατασκευές που συνθέτουν τις νέες χρήσεις.

Στην έβδομη και τελευταία ενότητα, παρουσιάζεται η μελέτη για την κατασκευή νέου κτιρίου στη θέση παλαιότερου, όπως προκύπτει από την προηγούμενη τεκμηρίωση. Το νέο κτίριο γίνεται προσπάθεια να ενταχθεί όσο πιο αρμονικά γίνεται στην υπάρχουσα δομή και μορφολογία του συγκροτήματος και κυρίως να μη λειτουργεί ανταγωνιστικά προς τα κυρίως κτίριο του συγκροτήματος, που είναι το κτίριο παραγωγής.

# «RESTORATION OF THE SPINNING MILL OF HATZINIKOLAKIS BROTHERS IN VEROIA. TRANSFORMATION – ALTERNATIVE USES»

STUDENT: DIMITRA KAMVISI

SUPERV.PROF : KLEOPATRA THEOLOGIDOY

## SUMMARY

The study examines the spinning mill in Veroia, which was built in 1906. The factory is situated in the area, called Muarif, next to the river "Tripotamos", in an environment of special natural beauty. The factory consists of five buildings, of a total area of 1887.30m<sup>2</sup> which lie on a ground of 24801.64m<sup>2</sup>. The factory used to be water-driven. Approximately 130 people worked in it. Its function stopped many years ago. The electric generator that was placed in the main building still stands there. Even though the factory is abandoned, it is preserved in a good condition. Today, the Ousoultzoglou family owns it. The aim of this project is to study the factory's history, the circumstances under which it was built, its present situation, its restoration and its possible future incorporation in the town of Veroia, with its reuse with new uses.

The study consists of seven chapters.

The first chapter includes the historical documentation, starting from the town of Veroia, the founders of the factory, the conditions under which it began to work, the mechanical equipment, and the financial heading of the business. This study was based on relevant bibliography, as well as information from the diary of its owner, Stefanos Hatzinikolakis.

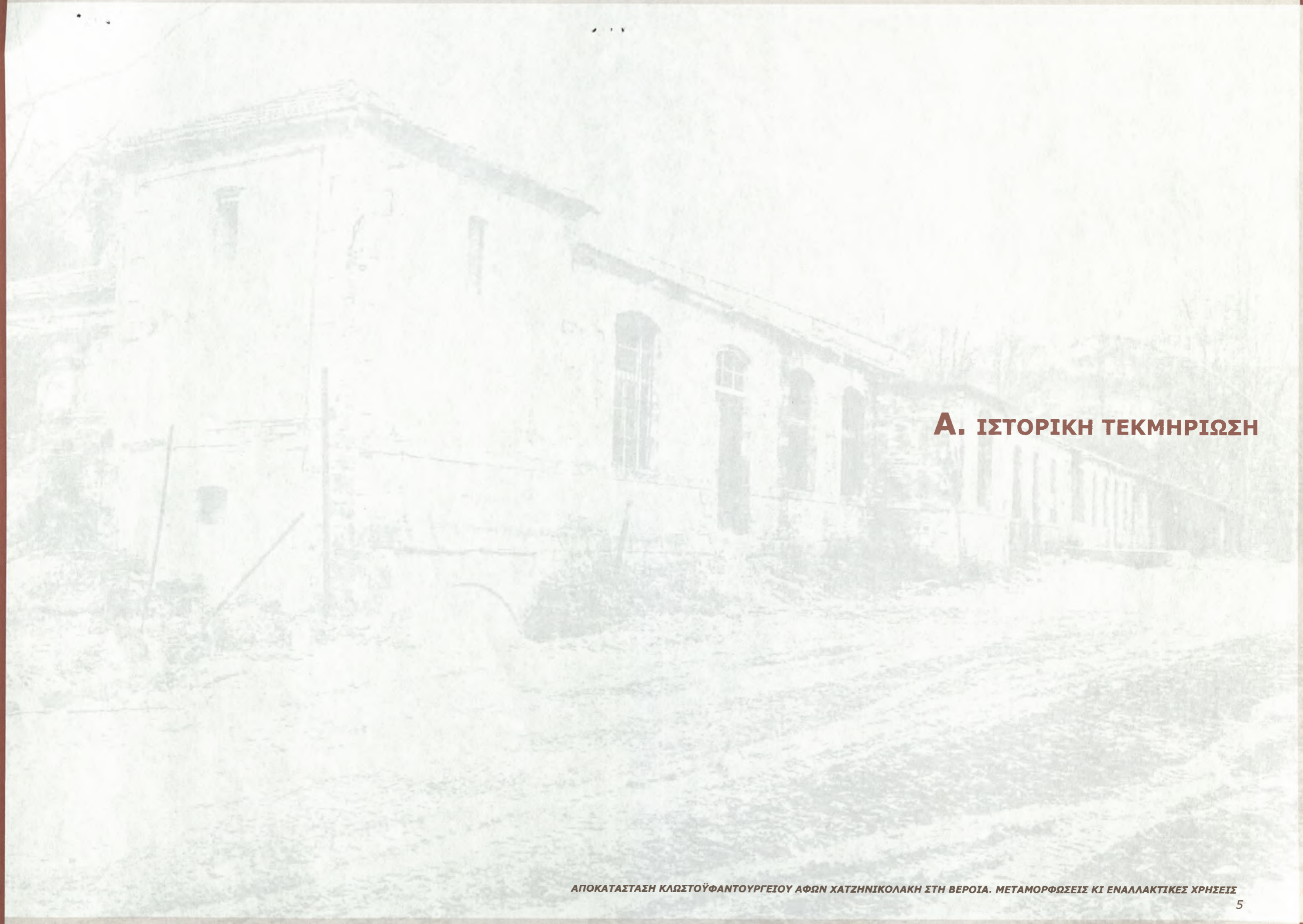
In the second chapter, the architectural survey and the plan of the factory are presented. The architectural survey was made with repeated tape measurements. The third chapter examines the structural phases of all buildings.

The fourth chapter presents the pathology of the buildings, which was examined on site, with detailed photographic documentation.

The fifth chapter deals with the restoration of the building's husk, which aims to conserve all important elements and values that place it among the monuments of industrial heritage. In the sixth chapter, the new uses, the building's plan and the necessary constructions for the new uses, are presented.

Finally, the seventh chapter includes the study of a new building at the place of an old one, as it came out from the historic documentation.





## **A. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ**

## 1. ΒΕΡΟΙΑ

Η πρώτη αναφορά για τη Βέροια γίνεται στο πρώτο βιβλίο των Ιστοριών του Θουκυδίδη. Η ακμή της Βέροιας οφείλεται κυρίως στην στρατηγική της θέση, στην αγροτική γη, στα πλούσια νερά και στην πρώιμη ανάπτυξη του εμπορίου, της χειροτεχνίας και της πρωτοβιοτεχνίας. Είναι γνωστή η απασχόληση των κατοίκων με τη βαφή και τη λεύκανση των υφαντών. Ο μεγάλος αριθμός υδρόμυλων, μαρτυρεί την πρώιμη χειροτεχνική ανάπτυξη. Η εμπορική ακμή είναι φυσικό επακόλουθο αυτής της δραστηριότητας, ενώ υπάρχουν ενδείξεις ότι το εμπόριο είναι μακρινό και πιθανά υπερκρατικό. Η ύπαρξη της εβραϊκής παροικίας από τους ρωμαϊκούς χρόνους κι έπειτα, όπως και η παραχώρηση φορολογικής ατέλειας στην περιοχή τον 13<sup>ο</sup> αιώνα, σχετίζονται με τις εμπορικές αυτές δραστηριότητες<sup>1</sup>.

Μετά την τουρκική κατάσταση και την παγίωση μιας σχετικής ηρεμίας και ειρήνης στην περιοχή, η Βέροια αποκτά βαθμιαία τη γνώριμη μορφή της, που θα διατηρήσει με ορισμένες μεταβολές ως τα μέσα του 20<sup>ου</sup> αιώνα. Η θέση της πόλης, η συνεχής παρουσία της ως αστικού περιφερειακού κέντρου οδηγούν προς την κατεύθυνση της αργής και βαθμιαίας συμμετοχής στη διεθνή εμπορευματική παραγωγή.

Με την ανάπτυξη της πόλης αρχίζει να κυριαρχεί και η βιοτεχνική δραστηριότητα και τότε η Βέροια γίνεται γνωστή στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας. «Ο Εβλιγιά Τσελεμπή αναφέρει "...τα μεταξωτά σεντόνια και τα άσπρα υφάσματα στέλνονται σαν δώρα σε όλες τις χώρες..."»<sup>2</sup>.

Το νερό έπαιξε σημαντικό ρόλο για τη ζωή της Βέροιας. Ήδη από τον 17<sup>ο</sup> αιώνα, στη Βέροια υπάρχουν 300 νερόμυλοι, τοποθετημένοι στη σειρά ώστε τα νερά να τρέχουν προς τα κάτω, από τον έναν ή τον άλλο. Η ύδρευση για την πόλη, η άρδευση των χωραφιών και η ενέργεια των μύλων εξασφαλιζόνταν από τον Τριπόταμο με τα παρακλάδια του. «Τα νερά του Τριπόταμου, χρησιμοποιούνται για τη λειτουργία υδρόμυλων ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους. Όλη η δραστηριότητα και η καθημερινή ζωή οργανώνονταν γύρω από το νερό. Το χρησιμοποιούσαν για να κινήσουν αλευρόμυλους, λαδόμυλους, νεροπρίονα και ακόμα στα βυρσοδεψεία και στα υδροτριβεία»<sup>3</sup>. Το άφθονο ενεργειακό δυναμικό των υδάτων, η χειροτεχνική παράδοση και η αργή αλλά σταθερή ανάπτυξη της μεταποίησης κατά τον 18<sup>ο</sup> και 19<sup>ο</sup> αιώνα οδηγούν στην ίδρυση μικρών εργοστασίων μεταξουργίας, υφαντουργίας και νημάτων που χρησιμοποιούν την κινητήρια δύναμη του νερού.

Στις αρχές του 20ου αιώνα δημιουργούνται δύο μεγάλα νηματουργεία- εριουργεία, το Βέρμιο του Δημ. Σωσίδα και των Αφών Χατζηνικολάκη, με 300 και 130 απασχολούμενους αντίστοιχα<sup>4</sup>, ενώ λειτουργούν και μικρότερες βιοτεχνίες, μεταξουργεία, τρία βυρσοδεψεία και αλευρόμυλοι<sup>5</sup>. Συγκεκριμένα, σήμερα διασώζονται οι αλευρόμυλοι των Χριστόφορου Παπαρουσόπουλου, Δαμιανού Κουϊκογλου και Αφών Μπαζάκα, τα υδροτριβεία των Παναγιώτη Κότσουφα, Αναστασίου Σαρόγλου, Χαλατζούκα, Βλαχογιάννη, Εμμανουήλ Σαράφογλου, το κλωστήριο των Αφών Χατζηνικολάκη, το νηματουργείο του Δημ. Σωσίδα, ο κυλινδρόμυλος του Στέργιου Μάρκου κ.ά.

Τα κτίσματα αυτών των εγκαταστάσεων, καθώς και οι συνθήκες της ανάπτυξης και της εξέλιξής τους, παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Στην αρχική φάση της βιοτεχνικής και πρωτοβιομηχανικής δραστηριότητας, η τυπολογία των κτισμάτων ακολουθεί το πρότυπο των εκκλησιαστικών κτιρίων (ξύλοστεγη βασιλική), ενώ τα κατασκευαστικά και μορφολογικά στοιχεία εντάσσονται στα παραδοσιακά χαρακτηριστικά της μακεδονικής αρχιτεκτονικής. Στα ανατολικά της γειτονιάς της Καρυώτισσας, σώζονται σήμερα ορισμένα βιομηχανικά κτίρια αυτού του τύπου (υδρόμυλοι), κατά μήκος του μικρού ποταμού που διέσχιζε και οριοθετούσε την παλιά πόλη<sup>6</sup>.

«Στις μεγαλύτερες βιομηχανικές μονάδες της Βέροιας διαπιστώνεται ποικιλία μορφών, ανάλογα με την χρήση, το μηχανικό εξοπλισμό και τη διάταξή του, τις ανάγκες σε φυσικό φωτισμό κι εξαερισμό και τις επιδράσεις που δέχονται είτε τα συνεργεία, είτε οι ιδιοκτήτες από τις γύρω περιοχές και από την Ευρώπη. Η κατασκευή βρίσκεται σε αυτές τις περιπτώσεις στα χέρια των μαστόρων και στην αντίληψη του βιομηχάνου για το εργοστάσιό του, ενώ σπανιότερα ευρωπαίοι μηχανικοί αναλαμβάνουν το σχεδιασμό των κτιρίων.

Γενικά χαρακτηριστικά αυτών των κτιρίων είναι οι παραδοσιακές μορφές με ευρωπαϊκές επιρροές, δηλαδή αυστηρά γεωμετρικά σχήματα, περιορισμένα διακοσμητικά στοιχεία, πλάγιος φυσικός φωτισμός με πολλά μεγάλα παράθυρα, από τα οποία τα περισσότερα είναι τοξωτά, λίθινες κατασκευές καλής ποιότητας με ασβεστοκονίαμα, ξύλινες στέγες, σιδερένια παράθυρα και πόρτες, με κοινή μορφολογία και παρόμοιες επιμέρους κατασκευαστικές λεπτομέρειες. Στις μικρότερες βιοτεχνικές μονάδες ακολουθούνται στην αρχιτεκτονική τα παραδοσιακά πρότυπα με επιδράσεις από τα βιομηχανικά κτίρια σε επιμέρους στοιχεία, αποτελούν δηλαδή μια ενδιάμεση, μεταβατική κατηγορία κτιρίων»<sup>7</sup>.

<sup>1</sup> ΒΕΡΟΙΑ, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Εκδοτικός Οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, σελ. 17.

<sup>2</sup> ΒΕΡΟΙΑ, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, ό.π.

<sup>3</sup> Νερό, Πηγή Ζωής και Ενέργειας, Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας, 2003.

<sup>4</sup> Θεολογίδου Κλ., <<Υδροκίνητες Εγκαταστάσεις των αρχών του αιώνα στη Βέροια>>, ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ Παραδοσιακής ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ, Διεθνές Ινστιτούτο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής Βέροιας, Δήμος Βέροιας, 12-15 Οκτωβρίου 2000, σ. 129.

<sup>5</sup> Νερό, Πηγή Ζωής και Ενέργειας, Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας, 2003.

<sup>6</sup> ΒΕΡΟΙΑ, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Εκδοτικός Οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, σελ. 17. Τα νερά του ποταμού αυτού σήμερα διοχετεύονται υπόγεια

<sup>7</sup> Νερό, Πηγή Ζωής και Ενέργειας, ό.π.

Σήμερα η Βέροια αποτελεί σημαντικό αστικό κέντρο με μία τάση αύξησης του πληθυσμού και σημαντική δραστηριότητα στο γεωργικό και μεταποιητικό τομέα.



Αεροφωτογραφία της Βέροιας.  
Πηγή: [www.googleearth.com](http://www.googleearth.com).

## 2. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΚΗ

«Μέσα στην καρδιά του ημαθιώτικου κάμπου, το Ρουμλούκι, βρίσκεται το Κεφαλοχώρι, παλιό όνομα Ποζιαρίτες<sup>8</sup>. Ένα χωριό όπως όλα, που οι κάτοικοί του έζησαν για αιώνες κολίγοι των Τούρκων και πάλεψαν σκληρά με ένα ανήμερο θηρίο, τον ποταμό Αλιάκμονα. Όμως, στα μέσα του 19ου αιώνα όλα θα αλλάξουν για τους κατοίκους του χωριού. Σαν ευλογία Θεού εμφανίστηκε ο προύχοντας της Βέροιας, ο Ιωάννης Μαλακούσης και αγοράζει ένα μεγάλο μέρος από τα κτήματα του Τούρκου Μπέη, τα οποία δίνει προίκα στην κόρη του την Ευδοξία (ή Μαριγώ;) που παντρεύτηκε τον βαθύπλουτο Ναουσαίο Γρηγόρη Λόγγο ή Γαλάκη. Λίγο αργότερα αγοράζει από τον ίδιο μπέη κτήματα για τη δεύτερη κόρη, την Ευθυμία, που παντρεύτηκε τον Βεροιώτη Γιατρό Στέργιο Μάρκου και το 1884 αγοράζει καλλιεργήσιμη γη και οικόπεδο για τον Στέφανο Μ. Χατζηνικολάκη που παντρεύεται την τρίτη κόρη, την Ευανθία. Ο Στέφανος Χατζηνικολάκης ήταν ο μόνος γαμπρός του Ιωάννη Μαλακούση που καλλιέργησε ο ίδιος τη γη, αποκτώντας την αγάπη και τη συμπάθεια των κατοίκων του χωριού. Ήταν άνθρωπος εργατικός, δίκαιος, τίμιος, θεοσεβής»<sup>9</sup>.

Ο αιωνόβιος Χατζηνικολάκης έχει τη δική του ιστορική διαδρομή. Δεν ήταν σπουδαγμένος, όμως, ο βίος του, η ζωή του, υπήρξε ένα παράδειγμα και μας άφησε πολλά στοιχεία τα οποία είχε την σοφία να τα γράψει στο ιδιόχειρο ημερολόγιο της ζωής του. Ένα ημερολόγιο που το έχουν οι απόγονοί του σαν ιστορικό οικογενειακό απόκτημα. «Πριν δέκα χρόνια περίπου που ασχολήθηκα με τις τρεις οικογένειες του χωριού μου, ο εγγονός του Στέφανος Θεμ. Χατζηνικολάκης μου έδωσε το ημερολόγιο αυτό. Το ημερολόγιο αποτελείται από 14 δακτυλογραφημένες σελίδες, έχω όμως σε φωτοτυπία και το χειρόγραφο σε γλώσσα "αρχαϊζουσα". Πολλά σημεία του είναι εντελώς οικογενειακά θέματα. Αυτό το σέβομαι και δεν θα δουν το φως της δημοσιότητας. Σε πολλά σημεία θα χρησιμοποιήσω αυτούσια τα γραφόμενά του»<sup>10</sup>.

Ο Στέφανος Χατζηνικολάκης γεννήθηκε στη Βέροια το 1860, ήταν γιος του Μερκουρίου Χατζηνικολάκη και της Ανθίας το γένος Κεχαγιόγλου. Από μικρός εργάστηκε στο κατάστημα του πατέρα του που ήταν στο κέντρο της πόλης. Το 1881 άνοιξε το δικό του κατάστημα με συνεταιίρο το θείο του Αθανάσιο Νάτσικα. Στο εμπορικό κατάστημα υπήρχαν ψάθες, τσαρούχια, τριχιές και δημητριακά. Το 1884 παντρεύεται την τρίτη κόρη του άρχοντα της Βέροιας την Ευανθία.

Στο ημερολόγιό του διαβάζουμε: «Ο μακαρίτης πεθερός μου Ιωάννης Μαλακούσης με ηγάπα πολύ και κατά το διάστημα ολίγων μηνών είχε την καλοσύνη να με κάμει κτηματίαν του γεωργικού κλάδου. Ηγοράσαμεν το χωριό Ποζιαρίτες (σήμερα Κεφαλοχώρι) αντί 7,5 χιλιάδων λιρών χρυσών Τουρκίας. Με την πρώτη σύζυγόν μου μακαρίτισσα Ευανθία Ιωάν. Μαλακούση, έζησα μόνον δύο έτη, απεκτήσαμε ένα χαριτωμένο παιδί το οποίο εβάπτισε ο ιατρός, μακαρίτης Νικόλαος Αντωνιάδης, ονομάσας αυτόν Μερκουράκη». Η μοίρα όμως τον σημαδεύει όταν χάνει το παιδί του σε ηλικία δύο ετών και κατόπιν τη γυναίκα του Ευανθία.

Στο ημερολόγιο σημειώνει: «Μετά τον θάνατο του τέκνου μου και της συζύγου μου Ευανθίας, ανεχώρησα εκ Βεροίας και μετέβην δια θαλάσσης εις την Μικράν Ασίαν, εις πόλιν Σμύρνην, έχων συνοδόν τον μακαρίτην Μιχαήλ Φραγκοράφτην όστις με παρηγορούσε εις όλον τον δρόμον του ταξιδιού μου. Επισκέφθην κατόπιν Παλαιάς Φώκεας και Νέας Φώκεας, έμειναν εις Νέας Φώκεας 15 ημέρας αγοράσας μυλόπετρες και εφόρτωσα ολόκληρον πλοίον δια τον λιμένα της Θεσσαλονίκης.



1935. Ο Στεφ. Μερκ. Χατζηνικολάκης (1860 – 1964) και η δεύτερη σύζυγός του Ελένη Χατζηνικολάκη, το γένος Τσιούπελη (1865 – 1938).  
Πηγή : ΛΑΜΔΑ, Περιοδικό της Ημαθίας, Απρίλιος 2005, Τεύχος 25<sup>ο</sup>, Φωτ. Αρχείο Στέφανου Θεμ. Χατζηνικολάκη, Βέροια.



1909. Οικογένεια Στέφανου Χατζηνικολάκη. Ο Στέφανος Μερκ. Χατζηνικολάκης με τη σύζυγό του Ελένη και τα παιδιά του, Αναστασία, Ασπασία, Μανώλης, Νικόλαος, Θεμιστοκλής, Αμαλία, Ιφιγένεια, Μαρίκα και Φιλούλα.  
Πηγή : ΛΑΜΔΑ, Περιοδικό της Ημαθίας, Απρίλιος 2005, Τεύχος 25<sup>ο</sup>, Φωτ. Αρχείο Στέφανου Θεμ. Χατζηνικολάκη, Βέροια.

<sup>8</sup> Ντελιόπουλος Γ. (επιμ.), άρθρο: << Οικογένεια Χατζηνικολάκη ή Κόρη >>, ΛΑΜΔΑ, Περιοδικό της Ημαθίας, Απρίλιος 2005, Τεύχος 25, σ. 10-14.

<sup>9</sup> Ντελιόπουλος Γ., ό.π.

<sup>10</sup> Ντελιόπουλος Γ., ό.π.

Από Σμύρνη ηγόρασα επίσης από εργοστάσια, ωραία σύκα, σάκκους 250, ολίγον ελαιόλαδον (είδος βουτύρου) κ.λπ. Τα εφόρτωσα εις ατμόπλοιον "Σεμίραμις" δια Θεσσαλονίκην, όπου εφτάσαμεν εις Θεσσαλονίκην υγιείς. Το ταξίδιόν μας ήτο πολύ ευχάριστον αλλά και πολύ συγκινητικόν. Όλα τα εμπορεύματα εφόρτωσα εις καΐκια δια το μέρος του ποταμού Καρσμάκς - Λουδία, διότι τραίνον δεν υπήρχε ακόμη. Μετά παρέλευσιν ολίγων ετών είχε και πάλιν την καλοσύνην και αγάπην ο μακαρίτης πρώην πεθερός μου Ιωάν. Μαλακούσης να μας κάμει και με έτερα γεωργικά κτήματα. Ηγοράσαμε κτήμα Καλυβίων και κτήμα Μυλοβού. Κατά την εποχήν εκείνην (1888) εκάμαμεν τρία πλοία μικρά και εργάζοντο από Θεσσαλονίκην μέχρι του χωριού Μυλοβού. Δια του ποταμού Αλιάκμονα εφορτώναμεν εκ Θεσσαλονίκης πετρέλαια, ζάχαρη και διάφορα άλλα είδη και εκείθεν πάλιν εφορτώναμεν σιτηρά δια τον λιμένα Θεσσαλονίκης. Όλα τα εμπορεύματα δια την πόλιν Βέροιαν εφορτώναμεν με αμάξια διότι τραίνον ακόμη δεν είχε γίνει, η μεταφορά πολύ δύσκολος. Το έτος 1890-95 έγινεν η συγκοινωνία τραίνου (σιδηρόδρομος) Θεσσαλονίκη - Μοναστήρι...»<sup>11</sup>.

Το 1889 παντρεύεται την κόρη του Αναστασίου Τσιούπελη, την Ελένη, με την οποία απέκτησε έντεκα παιδιά.

Σύμφωνα με το ιδιόχειρο ημερολόγιο του, ο Στέφανος Χατζηνικολάκης αλλάζει προσανατολισμό:

«Κατά το έτος 1890 ηγοράσαμεν τον μύλον του μακαρίτη Κώστα Χατζηαντωνίου, καθώς και τα μερίδια των γαμβρών των Ιω... και Ιωάννου Α. Πρωτοψάλτου. Εις τον μύλον εργάσθην πολλά έτη, η δε παραγωγή ήτο 40 σάκκοι άλευρον καθαρόν των 50 οκάδων εις 24 ώρας. Επειδή όμως η παραγωγή μας δεν επαρκούσε, εσκέφθημεν οι αδελφοί να κάμωμεν μεγαλύτερον αλευρόμυλον του νέου συστήματος και να έχει παραγωγή 24 ωρών άνω των 120-150 σάκκων άλευρον. Εσκέφθην οι αδελφοί Στέφανος, Κωστάκης, Θωμάς και Εμμανουήλ και αποφασίσαμεν να γίνει το έργον. Μετά παρέλευσιν 15-20 ημερών ήρχισε η εργασία... Διατί επαύσαμεν την εργασίαν της οικοδομής του μύλου; Φίλος τις εκ Ναούσης, υιός του μακαρίτη Κύρτση, διήρχετο ημέραν τινά εκ του μέρους της οικοδομής. Με ερώτησε τι θα κάμετε εδώ κύριε Χατζηνικολάκη; Του απήντησα ότι θα κάμωμεν κύριε Κύρτση έναν μεγαλύτερον μύλον. Εις απάντησιν δε, μου είπεν ότι μύλον έχετε διατί δεν κάμετε ένα μικρόν Νηματουργείον; Εγώ εστάθην και ήκουσα με μεγάλην προσοχήν την πρότασίν του, κατόπιν ο κύριος Κύρτσης με τον φύλακα του (Καβάση) ανεχώρησεν δια την πατρίδαν του Νάουσα.. Αλήθεια, στις μέρες μας υπάρχουν άνθρωποι που δίνουν τέτοιες συμβουλές; Πρέπει να πούμε πως ο Κύρτσης είχε Νηματουργείο στη Νάουσα... Μετά παρέλευσιν δυο ημερών έπαυσα τους τεχνίτας (μαστόρους) και το έργον της οικοδομής έμεινεν άνευ ενέργειας»<sup>12</sup>.

Για την κατασκευή του Νηματουργείου υπήρξε κάποια διαφωνία με τους αδελφούς του, ωστόσο, ο Στέφανος Χατζηνικολάκης συνέχισε το έργο του. Συμφώνησε τεχνίτες, πετράδες από τα Βουδενά και ταυτόχρονα παρήγγειλε στη Βιέννη την κινητήρια μηχανή "Τορπίνα" που στοίχισε πάνω από 500.000 λίρες. Το έτος 1905-1906 ετέθη ο θεμέλιος λίθος του Νηματουργείου. Κατά την περίοδο των εργασιών παρήγγειλε και τα μηχανήματα του εργοστασίου στην Αγγλία και το έτος 1909 έγιναν τα εγκαίνια του εργοστασίου, του οποίου η παραγωγή είχε φτάσει τα 200 πακέτα νήματος την ημέρα με 120-130 άτομα. Ο Στέφανος Χατζηνικολάκης, στα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς υπήρξε άτομο υπολήψιμο από την τοπική κοινωνία αλλά και από τις τουρκικές αρχές της Βέροιας.

«Κατά το διάστημα της ζωής μου είδον εν τη πατρίδι μου Βέροια δυο φοβερός πυρκαϊάς, πρώτον του έτους 1864 μεγάλην πυρκαϊάν ήτις απετέφρωσε το ήμισυ της πόλεως και του έτους 1872 ετέρα πυρκαϊά αποτέφρωσε όλην την αγοράν και μετά πολλούς κόπους κατορθώσαμεν να σώσωμεν το μαγαζί μας με διάφορα εμπορεύματα.

9 Δεκεμβρίου 1935: Μεγάλην θεομηνίαν, πλημμύρα εν Βεροία πρωτοφανής εν τη ζωή μου. Ο ποταμός Τριπόταμος επλημμύρισε τόσο



Το σπίτι του Κόρτη, στο χωριό Μυλοβό.

Πηγή : ΛΑΜΔΑ, Περιοδικό της Ημαθίας, Απρίλιος 2005, Τεύχος 25°, Φωτ. Αρχείο Γεωργίου Ντελιόπουλου.



Κτήμα Κεφαλοχωρίου (Ποζιάρτες). Κτίστηκε το 1933.

Πηγή : ΛΑΜΔΑ, Περιοδικό της Ημαθίας, Απρίλιος 2005, Τεύχος 25°, Φωτ. Αρχείο Γεωργίου Ντελιόπουλου.

<sup>11</sup> Ντελιόπουλος Γ. , ό.π.

<sup>12</sup> Ντελιόπουλος Γ. , ό.π.

πολύ ώστε από το εργοστάσιο Σωσίδη μέχρι εργοστάσιο Χατζηνικολάκη παρέσυρε 8 γέφυρας πέτρινες και ξύλινες, από αρχαιοτάτων χρόνων. Έπεσαν 2 μύλοι... Εντός του εργοστασίου το ύδωρ ανήλθεν εις 1,80 μέτρα, εσκέπασε όλα τα μηχανήματα, ευτυχώς όμως τα μηχανήματα δεν εβλάβησαν. Η ζημία του εργοστασίου ήτο πολύ μεγάλη, εξόδευσε η εταιρεία άνω των ενάμιση εκατομμυρίων δραχμών. Από την άλλη πλευρά της πόλεως μας, παρέσυρε το ύδωρ πολλάς οικίας και μεγάλας ζημίας εις τον μύλον Στεργίου Μάρκου, Λαδόμυλους, γέφυρας κ.λ.π.»<sup>13</sup>.

Από τα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα, αρχίζει στην Οθωμανική αυτοκρατορία μια περίοδος μεταρρυθμίσεων στα πλαίσια του εξευρωπαϊσμού της. Η περίοδος Τανζιμάτ (όρος αυτής της περιόδου των μεταρρυθμίσεων), ξεκίνησε επίσημα μόλις το 1839, με την έκδοση του αυτοκρατορικού διατάγματος (Χάτι Σερίφ) του Γκιουλχανέ κι έληξε το 1877. Το διάταγμα αυτό, προσφέροντας εγγυήσεις για στοιχειώδη δικαιώματα σε όλους τους Οθωμανούς υπηκόους, ανεξάρτητα από το θρήσκευμά τους, συμπυκνώνει το πρόγραμμα του υπουργού εξωτερικών Ρεσίτ Μουσταφά πασά για τη σύσταση ενός μοντέρνου αστικού κράτους και τη χειραφέτηση της πολιτείας από το θρησκευτικό νόμο<sup>14</sup>.

Παράλληλα, συνήχθησαν συμφωνίες με διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες και επέτρεπαν στους ξένους υπηκόους να συναλλάσσονται στην αυτοκρατορία με ίσα δικαιώματα με τους Οθωμανούς. Το 1856, ο Χάρτης Χάτι-Χουμαγιούν δίνει ίσα δικαιώματα σε όλους τους Οθωμανούς υπηκόους, στην ιδιοκτησία, την απονομή δικαιοσύνης, τη φορολογία κ.λπ. και ακολουθείται μια περίοδος πολλών μεταρρυθμίσεων με έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη και την πολεοδομία. Αυτό για τους Έλληνες σήμαινε ότι έχοντας τα ίδια δικαιώματα μπορούσαν να αναπτύσσονται και να δημιουργούν σε έναν χώρο, ο οποίος ήδη δεχόταν έντονες επιρροές από την Ευρώπη<sup>15</sup>. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, οι οποίες συμπίπτουν και με τη σιδηροδρομική σύνδεση με την Ευρώπη, δημιουργούν ευνοϊκό κλίμα για την ανάπτυξη σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων<sup>16</sup>.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, το τρίπολο Βέροια, Νάουσα, Έδεσσα, συγκεντρώνει το ενδιαφέρον, καθώς οι πόλεις αυτές προσφέρουν, με τη γεωγραφική τους θέση, φθηνή ενέργεια. Η ύπαρξη των ποταμών Τριπόταμου στη Βέροια, Αραπίτσα στη Νάουσα και Εδεσσαίου στην Έδεσσα, δημιουργούν συνθήκες για την ίδρυση εργοστασίων στις όχθες τους, που εκμεταλλεύονται την ενέργεια των υδάτων.

Επιπλέον, τα κίνητρα που θεσπίστηκαν για την ίδρυση βιομηχανιών και η σιδηροδρομική σύνδεση της Θεσσαλονίκης με τη Βέροια, Νάουσα, Έδεσσα, Μοναστήρι κ.λπ., έχουν άμεσο αντίκτυπο στη βιομηχανική τους ανάπτυξη, καθώς διευκολύνεται η μετακίνηση και η διακίνηση των πρώτων υλών και των προϊόντων.

Έτσι, στις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα, στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας και της εριουργίας, στη συνολική παραγωγή της περιοχής, η Νάουσα καλύπτει το 50%, η Θεσσαλονίκη το 25%, η Έδεσσα το 20% και η Βέροια το 5%. Παρόλο που η Βέροια συμμετέχει με το μικρότερο ποσοστό, είναι μια από τις τέσσερις πιο αναπτυγμένες βιομηχανικές πόλεις της περιοχής, ενώ πληθυσμιακά είναι δεύτερη μετά τη Θεσσαλονίκη<sup>17</sup>.

Με τις παραπάνω συνθήκες να ισχύουν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, τα παραπάνω λόγια του Στέφανου Χατζηνικολάκη από το προσωπικό του ημερολόγιο, δίνουν πολλές σημαντικές λεπτομέρειες για τη ζωή και τη σταδιοδρομία του, όπως και για την ιστορία του ίδιου του εργοστασίου.

Ο Στέφανος Χατζηνικολάκης ήταν ένας άνθρωπος που είχε ήδη ασχοληθεί με τον εμπορικό τομέα στο κατάστημα του πατέρα του, όταν ο πεθερός του αποφάσισε να τον κάνει κτηματία. Η ενασχόλησή του τότε, ξεκίνησε να γίνεται συστηματική, εκμεταλλευόμενος τις ευκαιρίες των καιρών και ξεπερνώντας τις ατυχίες της ζωής. Η αγορά του μύλου του Χατζηαντωνίου ήταν ένα σημαντικό βήμα, που στη συνέχεια τον οδήγησε στην απόφαση της δημιουργίας ενός κλωστοϋφαντουργείου. Η ενασχόλησή του με τον κλωστοϋφαντουργικό τομέα μετά από παρότρυνση του Κύρτση, ο οποίος είχε ήδη μεγάλο κλωστοϋφαντουργείο στη Νάουσα, είναι κάτι που πραγματικά αποτελεί σημαντική λεπτομέρεια, όπως επισημαίνει άλλωστε και ο ίδιος ο Στέφανος Χατζηνικολάκης, καθώς δύσκολα κάποιος ανταγωνιστής θα πρότεινε τη δημιουργία ίδιου εργοστασίου σε μια τόσο κοντινή πόλη όπως είναι η Νάουσα, αν λάβουμε υπόψη και τα ποσοστά που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Η απόφαση της δημιουργίας ενός κλωστοϋφαντουργείου αντί μύλου, οι λεπτομέρειες της κατασκευής του, για παράδειγμα «τεχνίτες, πετράδες από τα Βουδενά, κινητήρια μηχανή από τη Βιέννη, μηχανήματα από την Αγγλία»<sup>18</sup>, δίνουν την εικόνα και το υπόβαθρο για τη δημιουργία ενός εργοστασίου, σημαντικού για την πόλη της Βέροιας, όπου εκείνη την εποχή πρωτοστατούσαν οι μύλοι ως είδος βιομηχανίας. Η ίδρυσή του σήμαινε πολλά για την πόλη, εφόσον ήταν το δεύτερο κλωστοϋφαντουργείο μετά το Βέρμιο<sup>19</sup> των Σωσίδου – Φάικ, το οποίο ιδρύθηκε το 1902.

<sup>13</sup> Ντελιόπουλος Γ., ό.π.

<sup>14</sup> Καραδήμου- Γερόλυμπου Α., *Μεταξύ Ανατολής και Δύσης: Βορειοελλαδικές πόλεις στην περίοδο των Οθωμανικών Μεταρρυθμίσεων*, εκδόσεις Τροχαλία, 1997.

<sup>15</sup> Καραδήμου- Γερόλυμπου Α., ό.π.

<sup>16</sup> *Βιομηχανική Αρχαιολογία*, Αρχαιολογία, τριμηνιαίο περιοδικό, τεύχος 18, Φεβρουάριος 1986.

<sup>17</sup> *Βιομηχανική Αρχαιολογία*, Αρχαιολογία, ό.π.

<sup>18</sup> Ντελιόπουλος Γ. (επιμ.), άρθρο: << Οικογένεια Χατζηνικολάκη ή Κόρτη >>, ΛΑΜΔΑ, Περιοδικό της Ημαθίας, Απρίλιος 2005, Τεύχος 25, σ. 10-14.

<sup>19</sup> Θεολογίδου Κλ., <<Υδροκίνητες Εγκαταστάσεις των αρχών του αιώνα στη Βέροια >>, ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ Παραδοσιακής ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ, Διεθνές Ινστιτούτο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής Βέροιας, Δήμος Βέροιας, 12-15 Οκτωβρίου 2000, σ. 129.

### 3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Για την οικονομική πορεία του εργοστασίου, γράφει σε άρθρο<sup>20</sup> του ο Ευάγγελος Χεκίμογλου, Δρ. Οικονομικής ιστορίας τα εξής:

<<Ο Αθανάσιος Σωσίδης, καταγόμενος από το Νυμφαίο, ίδρυσε την πρώτη νηματουργία το 1903. Το 1906 πρωτοστάτησε στην ίδρυση μιας συλλογικής οργάνωσης των ελλήνων νηματουργών, που ονομάστηκε "Συνδικάτο του Ελληνικού Νηματουργείου Μακεδονίας", και είχε στόχο την προώθηση της πώλησης του νήματος. Την εργασία αυτή την ανέλαβε η Τράπεζα Μυτιλήνης μέσω των υποκαταστήματός της, την διεκδικούσαν όμως και οι άλλες ελληνικές τράπεζες. Την ίδια εποχή, οι τραπεζικοί κύκλοι της Θεσσαλονίκης εκτιμούσαν πολύ συντηρητικά την περιουσία του σε 20.000 λίρες Τουρκίας και ανταγωνίζονταν μεταξύ τους ποιος θα παραχωρήσει δάνειο στο Σωσίδη. Η Τράπεζα της Ανατολής του άνοιξε μία από τις μεγαλύτερες πιστώσεις που παραχώρησε ποτέ στη Μακεδονία, η οποία ξεπερνούσε τις 4.000 λίρες, αλλά ο Σωσίδης δεν έκανε χρήση της. Το 1907 τον βρίσκουμε ως αγοραστή δύο χωριών, της Βρόντους και του Σταυρού, τα οποία αγόρασε μαζί με τον έμπορο σιτηρών Φ. Δημητρίου, αντί 12.000 λιρών.

Το δεύτερο νηματουργείο ιδρύεται το 1906 -στη μέση μιας ισχυρής οικονομικής κρίσης- από τους αδελφούς Χατζηνικολάκη. Η οικογένεια αυτή είχε τα τσιφλίκια Ποζαρίτη, Επισκοπή, Μυλοβού και Καλύβια. Εκτός από γαιοκτήμονες, η οικογένεια κατείχε έναν τουλάχιστον από τους τρεις μύλους της Βέροιας. Όπως συνέβαινε συχνά, ο μυλωνάς έγινε τραπεζίτης και οι αδελφοί Χατζηνικολάκη ίδρυσαν και ένα τραπεζικό γραφείο. Το νηματουργείο τους διέθετε 1.900 αργαλειούς, έναντι 6.800 του Σωσίδη. Εισήγαγε μηχανήματα από την Αγγλία και επένδυσε συνολικά 8.000 τουρκικές λίρες. Δανείσθηκε το 50% αυτού του ποσού από την Τράπεζα της Ανατολής, με υποθήκη το νηματουργείο. Το 1910, ο κύκλος εργασιών της εταιρείας Χατζηνικολάκη έφτανε τις 25.000 τουρκικές λίρες. Για να διατηρήσει αυτόν τον κύκλο πωλήσεων, η εταιρεία έπρεπε να κρατά μεγάλα αποθέματα βαμβακιού, λόγω των μεταφορικών δυσκολιών, στα οποία είχε επενδύσει 5.000 λίρες. Στα 1910 επένδυσε άλλες 1.500 λίρες για την επέκταση των μηχανημάτων της, με την προσδοκία να αυξήσει και άλλο τον κύκλο των πωλήσεων της. Στις αρχές του 1912, η εταιρεία δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της. Χρωστούσε σε διάφορες τράπεζες 16.316 τουρκικές λίρες, ποσό που ξεπερνούσε, πρακτικά, την αξία του νηματουργείου. Όφειλε επίσης 6.500 λίρες στους καταθέτες του τραπεζικού γραφείου. Αναγκάστηκε έτσι να εκχωρήσει το 50% του νηματουργείου στον Αθανάσιο Σωσίδη. Με τον τρόπο αυτόν και με την εγγύηση της Τράπεζας της Ανατολής, συνεχίστηκε η λειτουργία του νηματουργείου>><sup>21</sup>.

### 4. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

Η διαδικασία για την παραγωγή διαφόρων τύπων νημάτων και η παραγωγή υφαντών, όπως είναι γνωστό, ξεπέρασε τα πλαίσια της οικιακής βιοτεχνίας το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, όταν πήρε χαρακτήρα βιομηχανίας. Η αξιοποίηση της υδροκίνησης ήταν καθοριστική, καθώς με φτηνά μέσα έθετε σε κίνηση μεγάλο αριθμό μηχανών που απαιτούνταν για τη μαζική παραγωγή. Τα κλωστοϋφαντουργεία ήταν κτίρια μεγάλων διαστάσεων, όπου απασχολούταν πολύ προσωπικό. Εκτός από το χώρο παραγωγής, διέθεταν χώρους διοίκησης και αποθήκευσης, τραπεζαρία για τους εργαζόμενους και σε ορισμένες περιπτώσεις κατοικίες για τη διαμονή του προσωπικού, κατά τα αγγλικά πρότυπα.

<<Η κίνηση από τον υδροτροχό μεταφερόταν στις διάφορες μηχανές μέσω γραναζιών, ιμάντων, κατακόρυφων και οριζόντιων αξόνων. Αργότερα η υδροκίνηση συνδυάστηκε με ηλεκτρογεννήτρια. Τα μηχανήματα για την παραγωγή νήματος ήταν η σκούτσερη για το άνοιγμα και το αραίωμα του βαμβακιού, τα λανάρια, τα συρτάρια και οι προγνέστρες για την παραγωγή φυτιλιού σε διάφορα πάχη, τα αδράχτια και τα στριπτήρια, με τα οποία έστριβαν το φυτίλι για να γίνει νήμα και τα μπομπινουάρ ή ανέμες, με τα οποία τύλιγαν το νήμα σε μπομπίνες, κώνους ή μασούρια>><sup>22</sup>.

Συγκεκριμένα για το εργοστάσιο των Αφών Χατζηνικολάκη, σχέδιο των εγκαταστάσεων μηχανημάτων πιστοποιεί και δίνει κατατοπιστικά τη θέση των μηχανημάτων μέσα στα περισσότερα από τα κτίρια, όπως και τις θέσεις των βοηθητικών χώρων και των αιθουσών της διεύθυνσης, του μηχανικού, του λογιστηρίου κ.ά. Ακολουθούν αναλυτικά ο εξοπλισμός του εργοστασίου, τα τεμάχια του κάθε μηχανήματος όπως καταμετρήθηκαν, και οι αίθουσες, οι χώροι παραγωγής και οι βοηθητικοί χώροι στα κτίρια που φαίνονται στο παρακάτω σχέδιο.

<sup>20</sup> Χεκίμογλου Ε. (επιμ.) <<ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ(Απόσπασμα)>>, Σύλλογος «Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας», Περὶ πούλησης και αγοράδες, 2002, σελ. 10.

<sup>21</sup> Χεκίμογλου Ε. (επιμ.) <<ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ(Απόσπασμα)>>, Σύλλογος «Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας», Περὶ πούλησης και αγοράδες, 2002, σελ. 10.

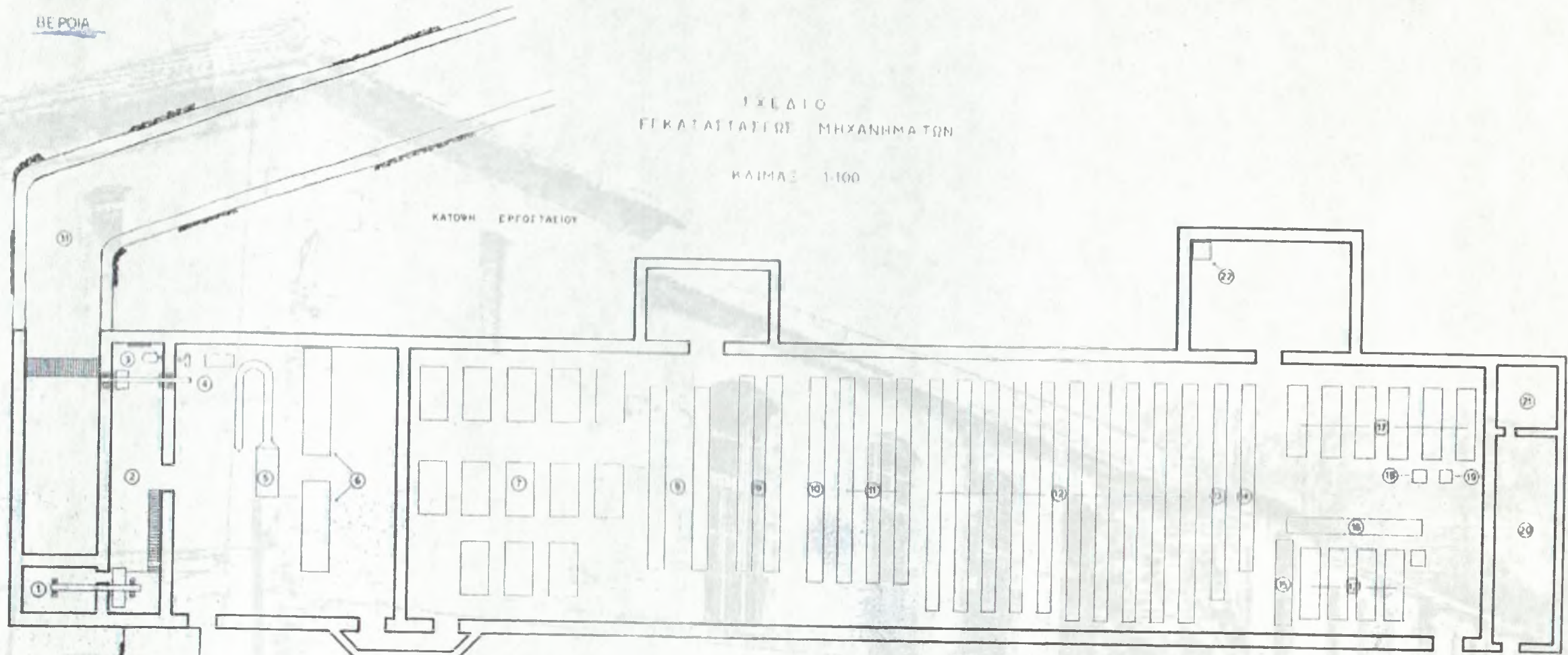
<sup>22</sup> Νερό, Πηγή Ζωής και Ενέργειας, Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας, 2003.

ΒΕΡΟΙΑ

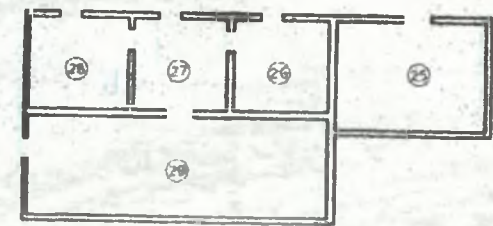
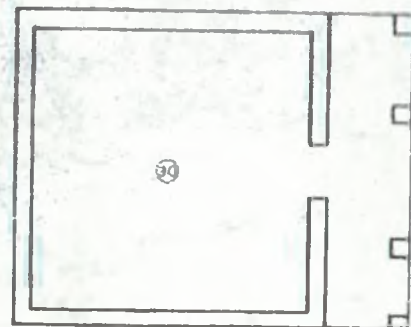
ΠΡΟΤΥΠΟ  
ΓΕΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ

ΚΑΙΜΑΣ 1:100

ΚΑΤΩΝΗ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ



- |                                 |   |
|---------------------------------|---|
| 1. ΑΙΘΟΥΣΑ ΥΔΡΟΣΤΡΟΒΙΛΟΥ        | 17. ΑΝΕΜΕΣ ΤΕΜ.10                       |
| 2. ΑΙΘΟΥΣΑ ΚΙΝΗΣΕΩΣ ΑΞΟΝΩΝ      | 18. ΣΠΑΓΓΟΜΗΧΑΝΗ ΤΕΜ.1                  |
| 3. ΗΛΕΚΤΡΟΓΕΝΝΗΤΡΙΑ             | 19. ΜΑΣΟΥΡΙΣΤΡΙΑ ΤΕΜ.1                  |
| 4. ΑΝΤΛΙΑ ΚΕΝΤΡΟΦΥΓΓΟΣ          | 20. ΑΙΘΟΥΣΑ ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟΥ ΕΡΓΑΤΡΙΩΝ       |
| 5. ΟΠΙΝΕΡ                       | 21. ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΕΡΜΑΤΙΝΩΝ ΑΝΤΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ |
| 6. ΣΚΟΥΤΣΕΡ ΤΕΜ. 2              | 22. ΠΙΕΣΤΗΡΙΟ ΔΕΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΝΗΜΑΤΩΝ    |
| 7. ΛΑΝΑΡΙΑ ΤΕΜ. 13              | 23. ΒΑΦΕΙΟ ΝΗΜΑΤΩΝ                      |
| 8. ΣΥΡΤΛΙ ΤΕΜ.2                 | 24. ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΟ                          |
| 9. ΣΛΟΜΠΕΝ ΤΕΜ.2                | 25. ΜΗΧΑΝΟΥΡΓΕΙΟ                        |
| 10. ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΤΕΜ.1            | 26. ΑΙΘΟΥΣΑ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ                   |
| 11. ΡΟΒΕΝΤ ΤΕΜ.1                | 27. ΑΙΘΟΥΣΑ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ                 |
| 12. ΜΠΑΓΚΟΙ (ΑΔΡΧΤ.1000) ΤΕΜ.10 | 28. ΑΙΘΟΥΣΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ                 |
| 13. ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΤΕΜ.1            | 29. ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΝΗΜΑΤΩΝ                    |
| 14. ΡΟΒΕΝΤ ΤΕΜ.1                | 30. ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΕΚΚΟΚ/ΝΟΥ ΒΑΜΒΑΚΟΣ         |
| 15. ΠΟΜΠΙΝΙΕΡΑ ΤΕΜ.1            | 31. ΑΓΩΓΟΣ ΥΔΡΟΣΤΡΟΒΙΛΟΥ                |
| 16. ΚΛΩΣΤΡΑ ΤΕΜ.1               | 32. ΕΚΤΡΟΠΗ ΥΔΑΤΟΣ                      |





# Εικόνες απ' τὰ περασμένα



Τό Εργοστάσιο Χατζηνικολάκη τού βρισκόταν στήν περιοχή καταλύσεις τού τιμιού Στιαιφού — τό τίμα του υπάρχει ακόμη — ήταν άποτε μιά άνοδο επιχείρηση της Βεροίας πού άπασχολούσε πολλούς εργάτες και άλλο προσωπικό. Στό κλισέ μας μιά άνημνηστική φωτογραφία πο υ πάρθηκε τό έτος 1927 μέ τό προσωπικό και τούς έπιστάτες τού Εργοστασίου, μπροστά απ' τίς εγκαταστάσεις του.

Μερικά από τά όνόματα του προσωπικού τής φωτογραφίας :

Επιστάτες: Αντ. Μίκας, Νικ. Μίκας, Ματ. Κυσίδου, Ειθ. Μέλιου, Ελ. Μέλιου.

Εργάτες: Λ. Γκουλγκουντίνας, Θωμ. Γκαβατσός, Γιάννης Κουτούλας, Γιάννης Μπαλής, Νικ. Ντουλίκας, Κώστας Καρακίτσος, Γώργος Ιωακειμίδης, Λάκης Πανταζής, Ματ. Παλασταύρου, Ματ. Μοιστάκα, Αντ. Καραδέλας, Στέλα Κουκουμπλή και άλλοι.

Άρθρο

Πηγή: Εφημερίδα <<ΒΕΡΟΙΑ>>, Σάββατο 24 Μαΐου 1980.



## **Β. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ**

## 1. ΘΕΣΗ & ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

Ένα αιώνιο μνημείο της φύσης είναι το ποτάμι δίπλα ακριβώς από το οικοπέδο όπου είναι κτισμένο το εργοστάσιο των Αφών Χατζηνικολάκη. Στην ύπαρξή του άλλωστε οφείλεται και η επιλογή της εγκατάστασης του εργοστασίου στο συγκεκριμένο σημείο, αφού χάρη σ' αυτό γύριζαν οι στρόβιλοι και λίγο πιο πάνω οι μυλόπετρες. Λόγω του ποταμιού, η γενικότερη περιοχή είναι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, καθώς ειδικά κατά τη διάρκεια της άνοιξης και του καλοκαιριού, η βλάστηση είναι πολύ αυξημένη και αυτό που επικρατεί είναι το γαλάζιο του νερού και το πράσινο των δέντρων και των λουλουδιών.

Η είσοδος στο οικοπέδο γίνεται από δύο σημεία. Το πρώτο βρίσκεται νότια του οικοπέδου και το άλλο ανατολικά. Πιθανολογείται ότι και τα δύο σημεία χρησιμοποιούνταν ως είσοδοι, καθώς σε μικρή από αυτά απόσταση βρίσκονται κτίσματα μικρών διαστάσεων που χρησίμευαν ως φυλάκια για τον έλεγχο των εμπορευμάτων (είσοδο- έξοδο). Εισερχόμενοι από τη νότια είσοδο, αντικρίζουμε το κτίριο παραγωγής, κυρίαρχο από τις μεγάλες διαστάσεις και την τυπολογία του. Ακριβώς απέναντι από το κτίριο παραγωγής βρίσκεται ένα κτίσμα μικρών διαστάσεων που σύμφωνα με σχέδιο εγκατάστασης μηχανημάτων<sup>23</sup> στέγαζε τη διεύθυνση, το λογιστήριο, το γραφείο του μηχανικού, το μηχανουργείο και αποθήκες των νημάτων. Σήμερα διασώζονται όλες οι αίθουσες, εκτός από το μηχανουργείο. Στην ευθεία του κτιρίου παραγωγής, υπάρχει ένα κτίσμα, σχετικά σημαντικών διαστάσεων, για το οποίο ωστόσο δεν γνωρίζουμε ποια ήταν η χρήση του κατά τη διάρκεια λειτουργίας του εργοστασίου. Από φωτογραφία της εποχής, διακρίνεται το κτίριο με πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις από τις υφιστάμενες, κάτι που μπορεί να τεκμηριωθεί και με κάποια ίχνη που υπάρχουν σήμερα σε αυτό και δηλώνουν αλλαγές. Στην ίδια φωτογραφία επίσης διακρίνεται ανάμεσα στο κτίριο αυτό και στο κτίριο παραγωγής ακόμη ένα κτίριο, το οποίο ωστόσο δεν υπάρχει πια. Το μόνο στοιχείο που μας δίνει τη θέση αυτού του κτίσματος είναι τα ίχνη του τσιμεντένιου δαπέδου στη θέση που βρισκόταν.

Από το σχέδιο εγκαταστάσεως μηχανημάτων μπορεί κανείς εύκολα να διαπιστώσει την ύπαρξη δύο ακόμη κτισμάτων (εκτός των προαναφερθέντων), τα οποία χρησίμευαν το μεν ως αποθήκη εκκοκκισμού βάμβακος, το δε ως βαφείο νημάτων. Σήμερα, τα κτίσματα αυτά δεν υπάρχουν.

Προτού αναλυθούν ξεχωριστά το καθένα από τα υπάρχοντα κτίσματα του συγκροτήματος, πρέπει να γίνει αναφορά στην αρχιτεκτονική των βιομηχανικών κτισμάτων της εποχής.

Τρεις περίοδοι εμφανίζονται στην ιστορία της αρχιτεκτονικής των βιομηχανικών κτιρίων, η κάθε μια από τις οποίες διακρίνεται από μια σειρά χαρακτηριστικών και παραγόντων, που έχουν να κάνουν με την κατάσταση του τομέα της μεταποίησης, τις χωροθετικές τάσεις των παραγωγικών εγκαταστάσεων, την τεχνολογία του μηχανολογικού εξοπλισμού και του μηχανισμού μετάδοσης της κίνησης, τα διαθέσιμα δομικά υλικά και τις μεθόδους κατασκευής. Την πρώτη περίοδο (τέλη 19<sup>ου</sup> – δεκαετία 1920), έχουμε την εμφάνιση των πρώτων βιομηχανικών κέντρων της Ερμούπολης στη Σύρο, της Πάτρας, του Λαυρίου, του Βόλου, της Λέσβου, της Βέροιας, της Νάουσας, της Έδεσσας, της Θεσσαλονίκης, της Καβάλας, της Ξάνθης και άλλων, τα οποία λειτουργούν με τη βοήθεια της υδραυλικής ενέργειας και του ατμού<sup>24</sup>.

Η αρχιτεκτονική των κτιρίων που εντάσσονται σε αυτή την περίοδο παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία, καθώς έχει σχέση με τον τόπο όπου βρίσκεται το κτίριο και κατά συνέπεια, με την οικονομική και πολιτικο – κοινωνική κατάσταση και με την τοπική αρχιτεκτονική. Η αρχιτεκτονική του κάθε χώρου, δηλαδή, παρουσιάζει τα δικά της πρότυπα, που έχουν σχέση αφενός με τα παραδοσιακά πρότυπα και αφετέρου με τα μητροπολιτικά κέντρα, που οι διάφορες περιοχές έρχονται σε επαφή<sup>25</sup>.

*Την περίοδο αυτή κυριαρχούν τρεις τύποι βιομηχανικών κτιρίων: το παραδοσιακό, το μνημειακό και το οδοντωτό κτίριο.*



Το κλωστοϋφαντουργείο Χατζηνικολάκη στη Βέροια ( το παραδοσιακό κτίριο).  
Πηγή: Αρχαιολογία, τριμηνιαίο περιοδικό, τεύχος 18, Φεβρουάριος 1986.



Αναμνηστική φωτογραφία του 1927 με το προσωπικό και τους επιστάτες του εργοστασίου, μπροστά από τις εγκαταστάσεις του.  
Πηγή: Εφημερίδα <<ΒΕΡΟΙΑ>>, Σάββατο 24 Μαΐου 1980.

<sup>23</sup> Αρχείο Κλ. Θεολογίδου.

<sup>24</sup> Δεμίρη Κ, Τα Ελληνικά κλωστοϋφαντουργεία, Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, σελ. 57-65.

<sup>25</sup> Δεμίρη Κ, ό.π.

Το συγκρότημα των Αφών Χατζηνικολάκη αποτελείται σήμερα από πέντε κτίσματα.

Το **κυρίως κτίσμα** (εμβαδού 1.497,11μ<sup>2</sup>) που ήταν το κτίριο παραγωγής, ανήκει στον πρώτο τύπο, αυτόν του παραδοσιακού κτιρίου.

«Το παραδοσιακό κτίριο εμφανίζει τοπικά χαρακτηριστικά και κατασκευάζεται με παραδοσιακές μεθόδους και παραδοσιακά υλικά. Ο κτιριακός του όγκος εξαρτάται από το παραγόμενο προϊόν και τη διάταξη των μηχανημάτων και είναι οριζόντια απλωμένος, κυρίως μονώροφος και σε σημεία πιθανά διώροφος. Η κάτοψή του, άλλωστε, άλλοτε ακολουθεί και άλλοτε δεν ακολουθεί αυστηρό γεωμετρικό σύστημα, αντίθετα με τα ανοίγματα, τα οποία βρίσκονται συνεχόμενα κι επαναλαμβανόμενα κατά μήκος των πλευρών του, ενώ η στέγη είναι δικλινής ή τετρακλινής. Η κατασκευή του γίνεται με παραδοσιακά υλικά, όπως πέτρα, ξύλο, κεραμίδια, σταδιακά όμως εμφανίζονται και πιο σύγχρονα υλικά, όπως ο χάλυβας και ο χυτοσίδηρος»<sup>26</sup>.

Το κυρίως κτίσμα εμφανίζει τα εξής χαρακτηριστικά: είναι ισόγειο, πέτρινο, ορθογωνικό, με εξαιρετικά τονισμένο τον κατά μήκος άξονα και στεγάζεται με τετράριχτη στέγη. Σειρά μεγάλων παραθύρων και στις δύο μακριές πλευρές εξασφαλίζουν το φυσικό φωτισμό και αερισμό του χώρου<sup>27</sup>, χαρακτηριστικά που το εντάσσουν στον παραδοσιακό τύπο.

Η λιθοδομή εξωτερικά είναι εμφανής, ενώ εσωτερικά είναι επικαλυμμένη με σοβά (λευκό). Σήμερα, σε κάποια σημεία ο σοβάς έχει καταστραφεί και έχει αποκαλυφθεί η λιθοδομή. Οι κολώνες που στηρίζουν την στέγη είναι ξύλινες, όπως και τα δοκάρια και τα ζευκτά. Η στέγη είναι εμφανής, ξύλινη, με επικάλυψη γαλλικών κεραμιδιών και έχει συνολικά τέσσερις φεγγίτες.

Από την κατεστραμμένη σήμερα απόληξη των πέτρινων τοίχων, διακρίνεται ότι για το δέσιμό τους χρησιμοποιήθηκαν περιμετρικά του κτιρίου σίδερα. Η χρήση του χάλυβα ως δομικού στοιχείου στην κατασκευή είναι δηλωτικό της εποχής κατασκευής του κτιρίου. Άλλα στοιχεία από σίδηρο είναι οι σιδερένιες πόρτες, οι οποίες ακολουθούν τυποποιημένο σχέδιο της εποχής, όπως και οι σιδεριές στο εξωτερικό των ξύλινων κουφωμάτων των παραθύρων.

Ο τύπος των παραθύρων είναι ίδιος με τα περισσότερα κουφώματα της εποχής που χρησιμοποιούνται στα εργοστάσια, δηλαδή δίφυλλο, ανοιγόμενο κούφωμα στη βάση του και ανακλινόμενο στη στέψη του, σε συνδυασμό με σταθερούς φεγγίτες.

Στο κτίριο εμφανίζεται διάκοσμος στην περίμετρο των εξωτερικών κουφωμάτων, από πέτρα και εμφανές τούβλο.

Οι διπλές σειρές τούβλων που τρέχουν περιμετρικά του κτιρίου και σε συγκεκριμένα σημεία εσωτερικά κι εξωτερικά, (όπως για παράδειγμα ανάμεσα στο κατακόρυφο άνοιγμα των παραθύρων) οδηγούν στην πιθανότητα ότι χρησιμοποιούνταν όπως το σημερινό σενάζ.

Στο κτίριο στεγάζονταν η αίθουσα υδροστρόβιλου και η αίθουσα κινήσεως των αξόνων, η ηλεκτρογεννήτρια, τα μηχανήματα παραγωγής, η αίθουσα εστιατορίου των εργατριών και το εργαστήριο δερμάτων ανταλλακτικών.

Είναι εμφανής η ομοιότητά του κτιρίου αυτού με τον πρώτο όροφο του εργοστασίου του Πρωτοπαππά στον Πειραιά<sup>28</sup>, το οποίο κατασκευάστηκε μεταξύ 1900 - 1906<sup>29</sup>. Και στα δύο συναντάμε την ίδια στέγαση (συμβατική ξύλινη στέγη), από ξύλινα ζευκτά με φέρουσα τοιχοποιία και συστοιχία εσωτερικών κολώνων<sup>30</sup>, όπως κι επαναλαμβανόμενα ανοίγματα για φυσικό φωτισμό και αερισμό. Άλλα βιομηχανικά συγκροτήματα που είναι παραδοσιακά, παρόλο που δεν εμφανίζουν τόσες πολλές ομοιότητες με των Αφών Χατζηνικολάκη, είναι τα κλωστούφαντήρια Έδεσσας ΑΒΒΕΕ (1905 κατασκευή), τα κλωστούφαντήρια ΑΙΓΑΙΟΝ Α.Ε(1887) στη Σύρο, ΜΠΑΡΜΠΕΤΑΣ Ευαγγ. Ανων. Βαμβ. Εταιρεία (1936) στη Σύρο κ.ά<sup>31</sup>.

Το **πρώτο πρόσκτισμα** (εμβαδού 31,93μ<sup>2</sup>) ήταν πιθανά ένα από τα φυλάκια του συγκροτήματος.



Το κτίριο παραγωγής στη σημερινή του κατάσταση.



Εργοστάσιο «Πρωτόπαπα» μεταξύ 1900 – 1906, Πειραιάς. Αποψη του εσωτερικού χώρου του Α' ορόφου.

Πηγή : ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΛΩΣΤΟΥΦΑΝΤΟΥΡΓΕΙΑ, Κωνσταντίνα Δεμίρη, Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1991.

<sup>26</sup> Δεμίρη Κ, ό.π.

<sup>27</sup> Θεολογίδου Κλ., <<Υδροκίνητες Εγκαταστάσεις των αρχών του αιώνα στη Βέροια>>, ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ Παραδοσιακής ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ, Διεθνές Ινστιτούτο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής Βέροιας, Δήμος Βέροιας, 12-15 Οκτωβρίου 2000, σ. 134 .

<sup>28</sup> Δεμίρη Κ. , Τα Ελληνικά κλωστούφαντουργεία, Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, σ. 72.

<sup>29</sup> Δεμίρη Κ. , ό.π. , σ. 76.

<sup>30</sup> Δεμίρη Κ. , ό.π. , σ. 73.

<sup>31</sup> Δεμίρη Κ. , Τα Ελληνικά κλωστούφαντουργεία, , Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ.

Πρόκειται για ένα λιθόκτιστο, ισόγειο κτίριο, μικρών διαστάσεων, με οροφή από οπλισμένο σκυρόδεμα. Εσωτερικά, οι τοίχοι είναι σοβατισμένοι, ενώ στον τοίχο απέναντι από την κύρια είσοδο υπάρχει ένα τζάκι.

Το **δεύτερο πρόσκτισμα** (εμβαδού 234,71μ<sup>2</sup>) είναι επίσης πέτρινο, με διάκοσμο από τούβλο στα ανοίγματα. Έχει εμφανή, ξύλινη στέγη, κι έναν φεγγίτη στην οροφή για φυσικό φωτισμό. Εσωτερικά, η λιθοδομή είναι επίσης εμφανής με διάκοσμο από τούβλο στις τρεις όψεις της. Ίχνη από διαφορετικά υλικά κι εσοχές εσωτερικά κι εξωτερικά του κτιρίου, συνηγορούν στην παλαιότερη καταστροφή ή κατεδάφιση τμήματός του, κάτι το οποίο αποδεικνύεται και από τον διαφορετικό σχεδιασμό της μίας εκ των τεσσάρων όψεων. Για το κτίσμα αυτό δεν υπάρχουν μαρτυρίες για την αρχική του χρήση.

Το **τρίτο πρόσκτισμα** (εμβαδού 93,28μ<sup>2</sup>) αποτελείται από εξωτερικούς πέτρινους τοίχους κι έχει στο μισό κομμάτι του εμφανή στέγη, ενώ στο άλλο μισό η στέγη κρύβεται από ψευδοροφή. Στο μέσον του κτιρίου, υπάρχει πέτρινος τοίχος, ο οποίος στηρίζει και την στέγη, ενώ οι υπόλοιποι εσωτερικοί τοίχοι είναι κτισμένοι από πλίνθους. Εξωτερικά κι εσωτερικά είναι σοβατισμένο, ενώ χαρακτηριστικές είναι οι οπές στη βάση της κύριας όψης που χρησιμεύουν για τον εξαερισμό του ξύλινου πατώματος. Αρχικά, σύμφωνα με σχέδιο εγκατάστασης μηχανημάτων<sup>32</sup>, στέγαζε τη διεύθυνση, το λογιστήριο, αίθουσα μηχανικού, αποθήκες νημάτων, ενώ στο κομμάτι που δεν υπάρχει πια, στεγαζόταν το μηχανουργείο.



Το δεύτερο πρόσκτισμα.



Το τρίτο πρόσκτισμα, που στέγαζε τη διεύθυνση του εργοστασίου.



Το τέταρτο πρόσκτισμα, πρώην φυλάκιο.



Το πρώτο πρόσκτισμα, που χρησίμευε πιθανά ως φυλάκιο.

Το **τέταρτο πρόσκτισμα** (εμβαδού 30,22μ<sup>2</sup>) είναι πέτρινο και πιθανολογείται ότι ήταν επίσης φυλάκιο από το οποίο περνούσαν κι ελέγχονταν τα προϊόντα<sup>33</sup>. Βέβαια, το κτίσμα αυτό είναι σήμερα αποκατεστημένο, ενώ πριν τη μελέτη διασώζονταν μόνο κάποια ερείπια πέτρινων τοίχων. Εξωτερικά, η πέτρινη τοιχοποιία είναι εμφανής, εσωτερικά είναι σοβατισμένο και υπάρχει κι ένα τζάκι.

<sup>32</sup> Αρχείο Κλ. Θεολογίδου.

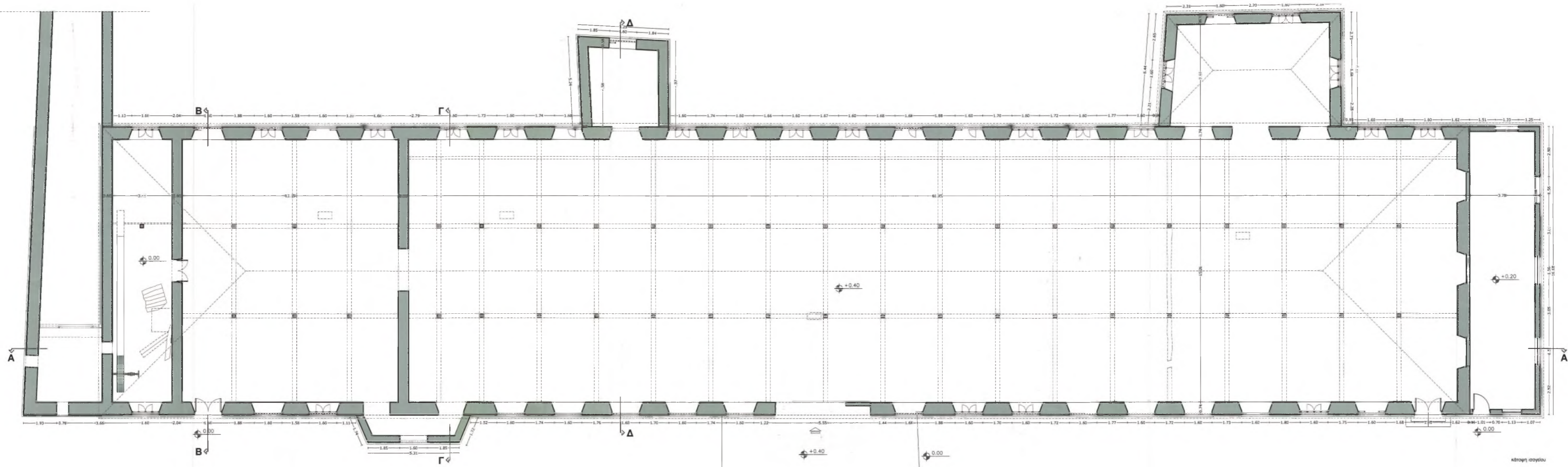
<sup>33</sup> Ντελιόπουλος Γ. (επιμ.), άρθρο: << Οικογένεια Χατζηνικολάκη ή Κόρη >>, ΛΑΜΔΑ, Περιοδικό της Ημαθίας, Απρίλιος 2005, Τεύχος 25, σ. 12.

## 2. ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ

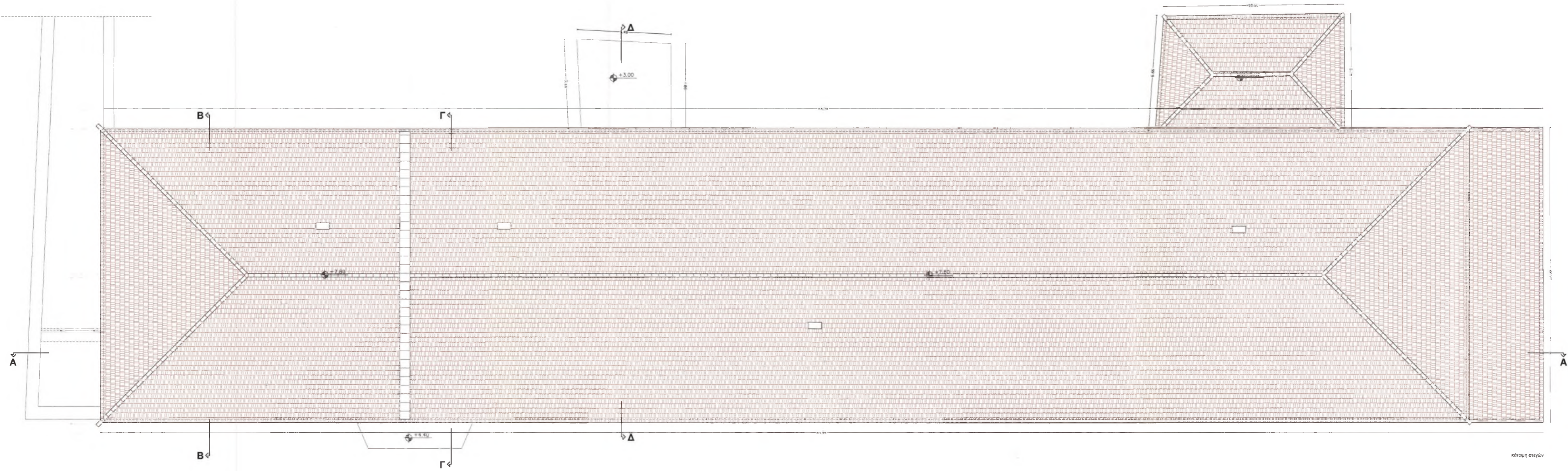


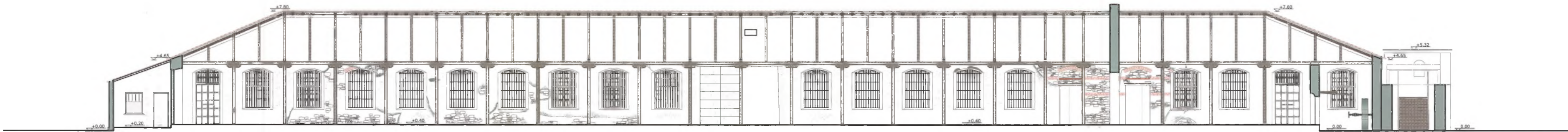


**Α. ΚΤΙΡΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ**

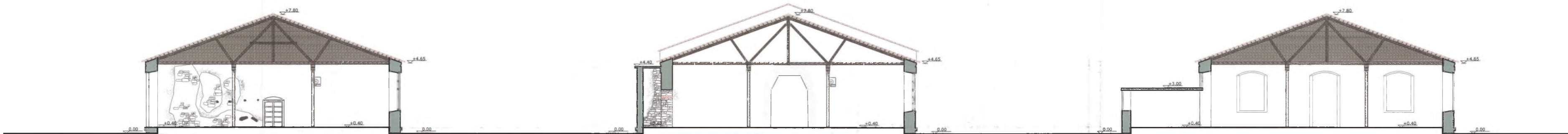








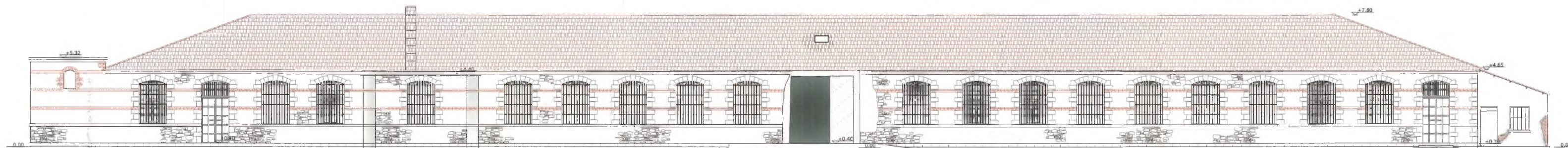
τοιμή α - α



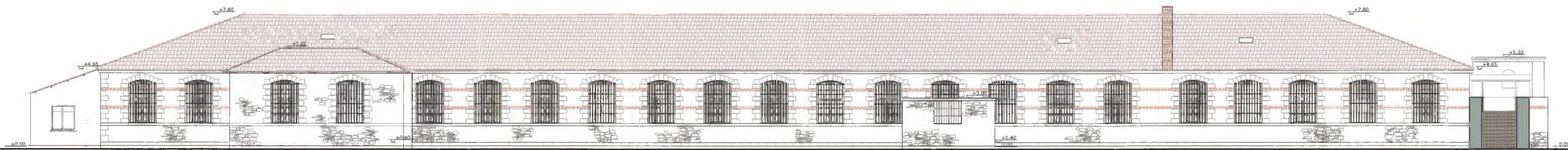
τοιμή β - β

τοιμή γ - γ

τοιμή δ - δ



κύρια όψη (βόρεια)

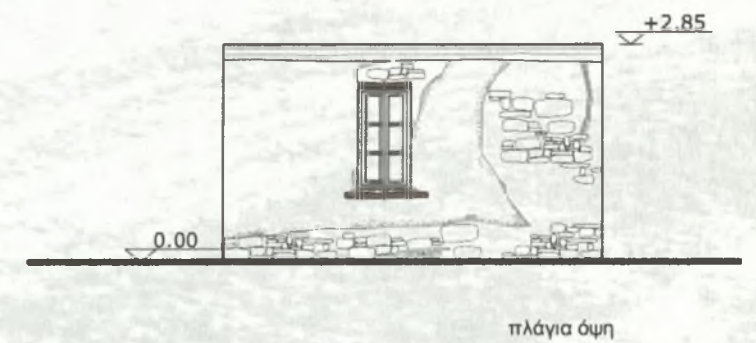
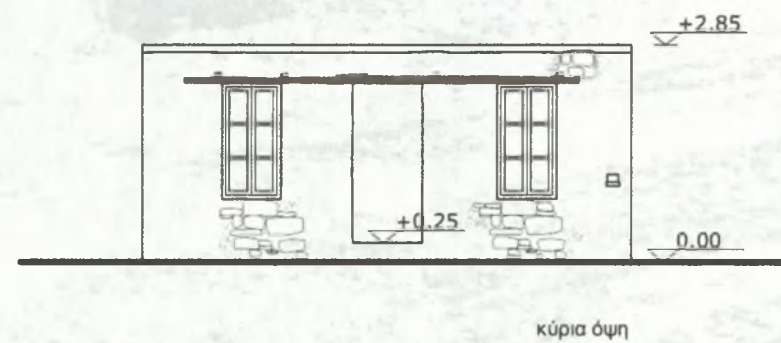
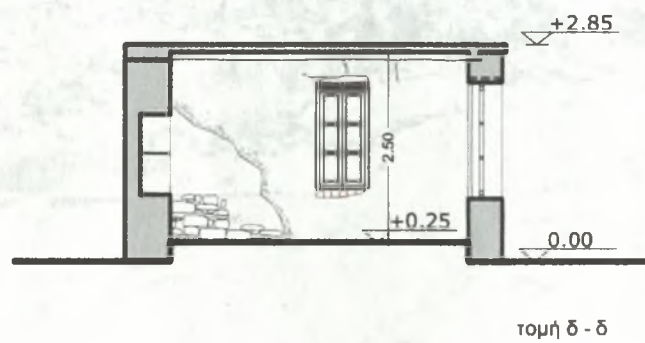
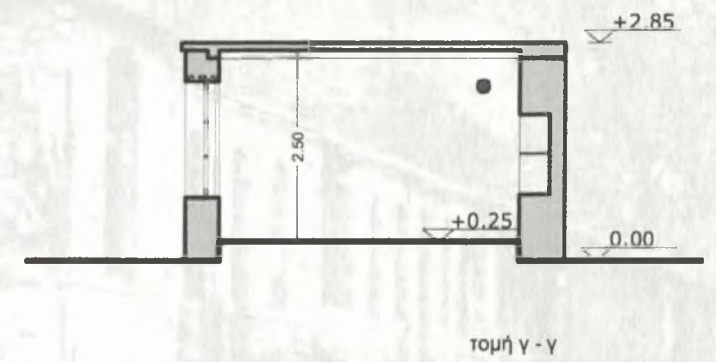
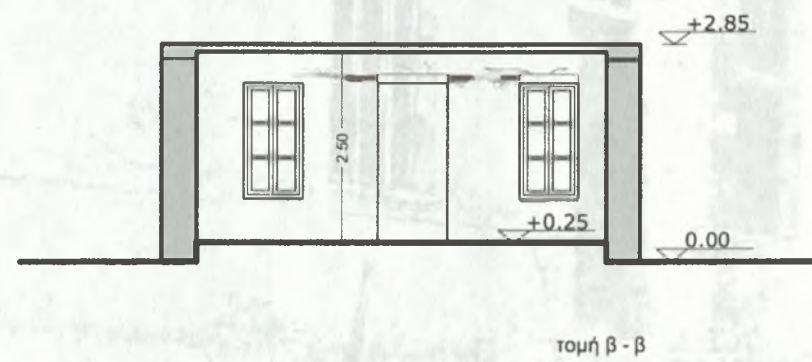
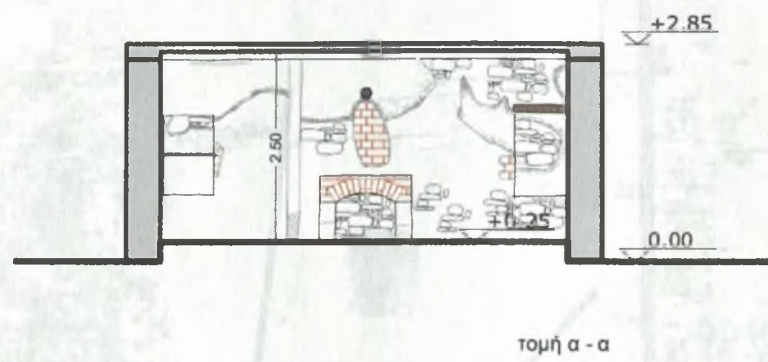
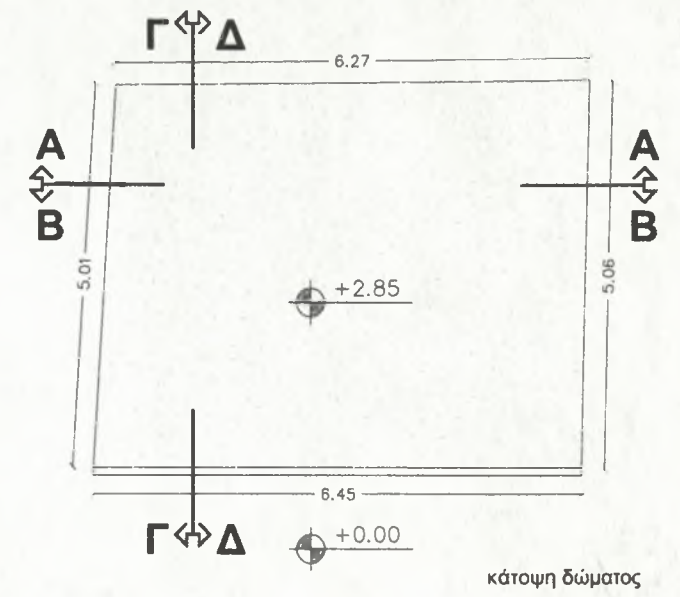
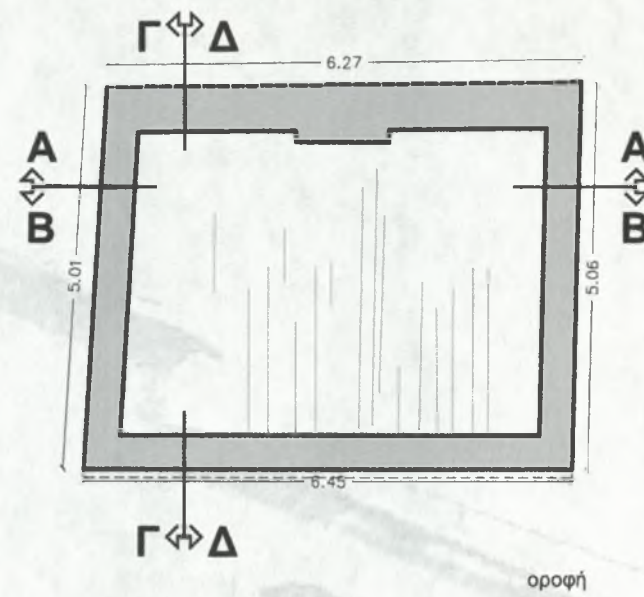
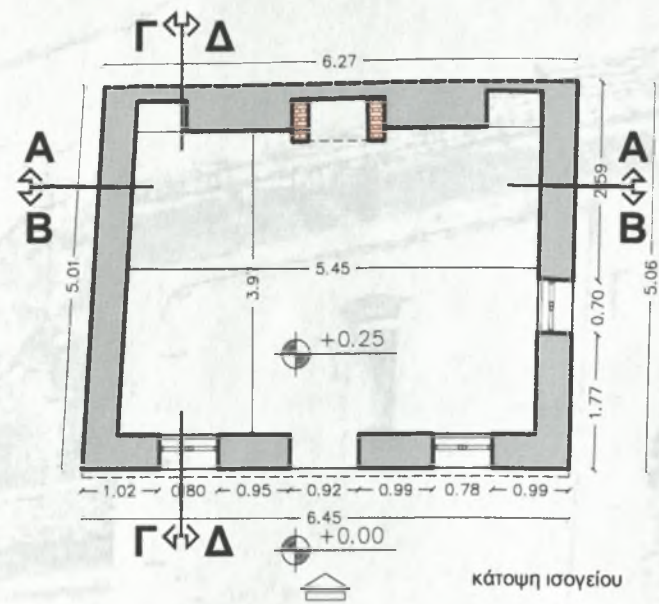


πίσω όψη (νότια)



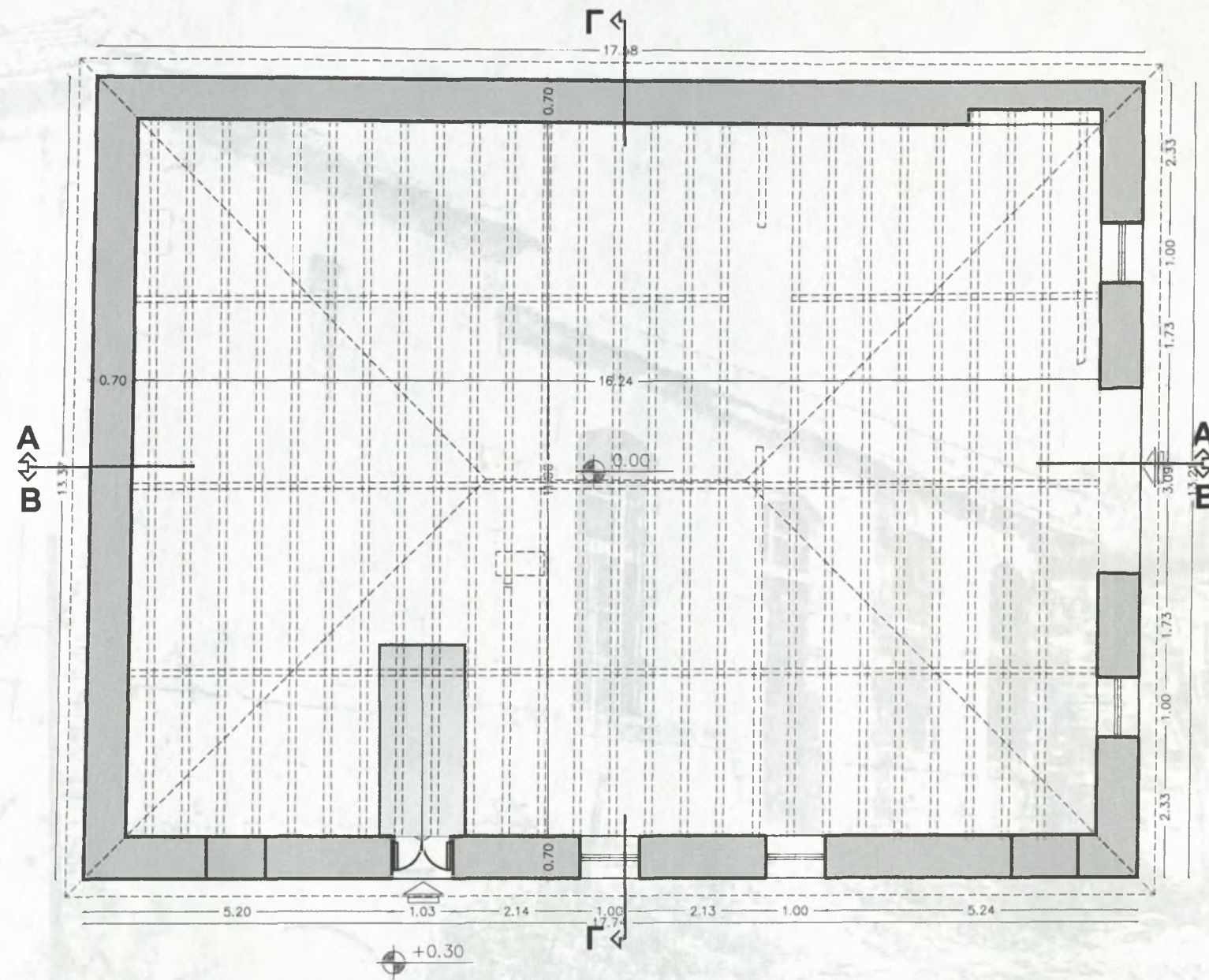


**Β. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 1**



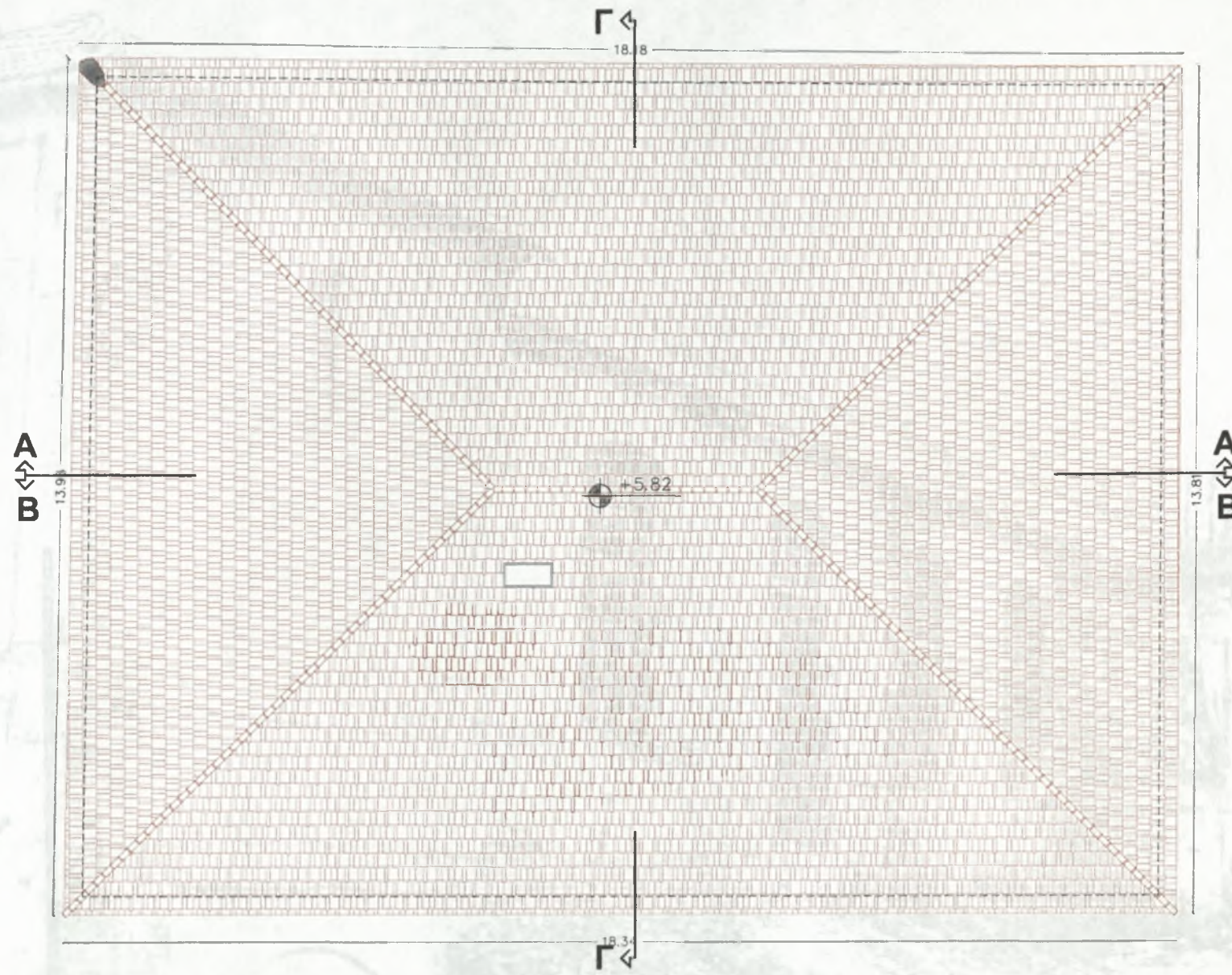


**Γ. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 2**

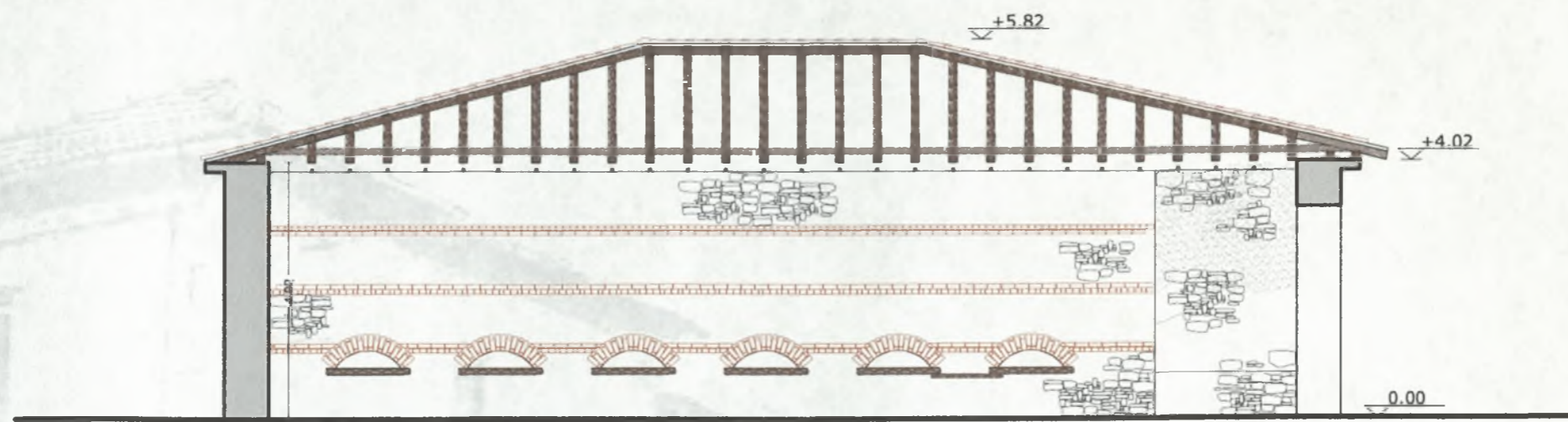


κάτοψη ισογείου

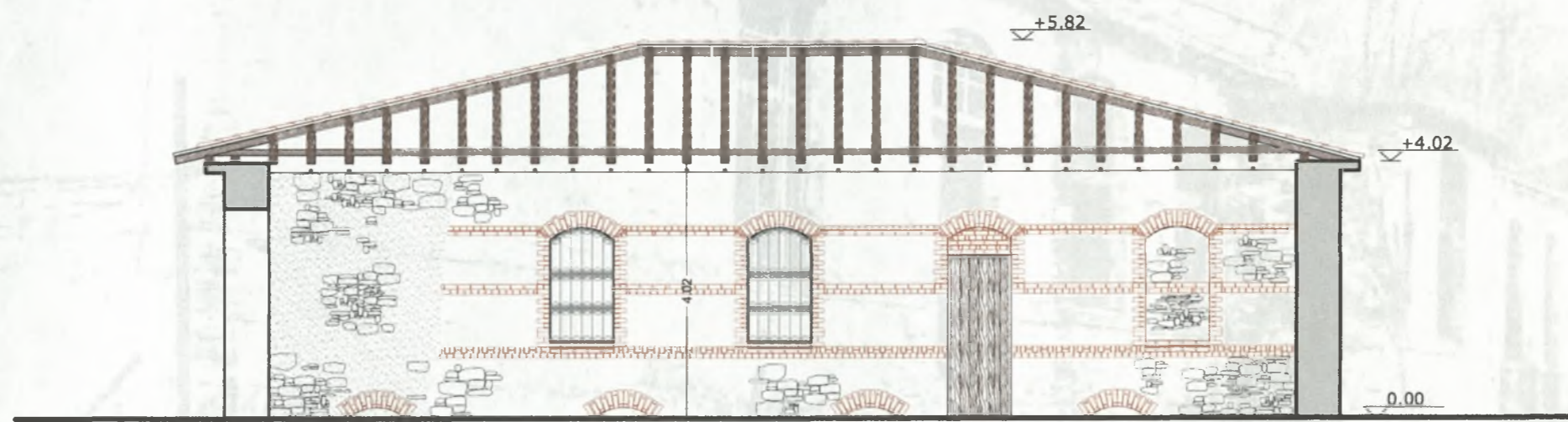




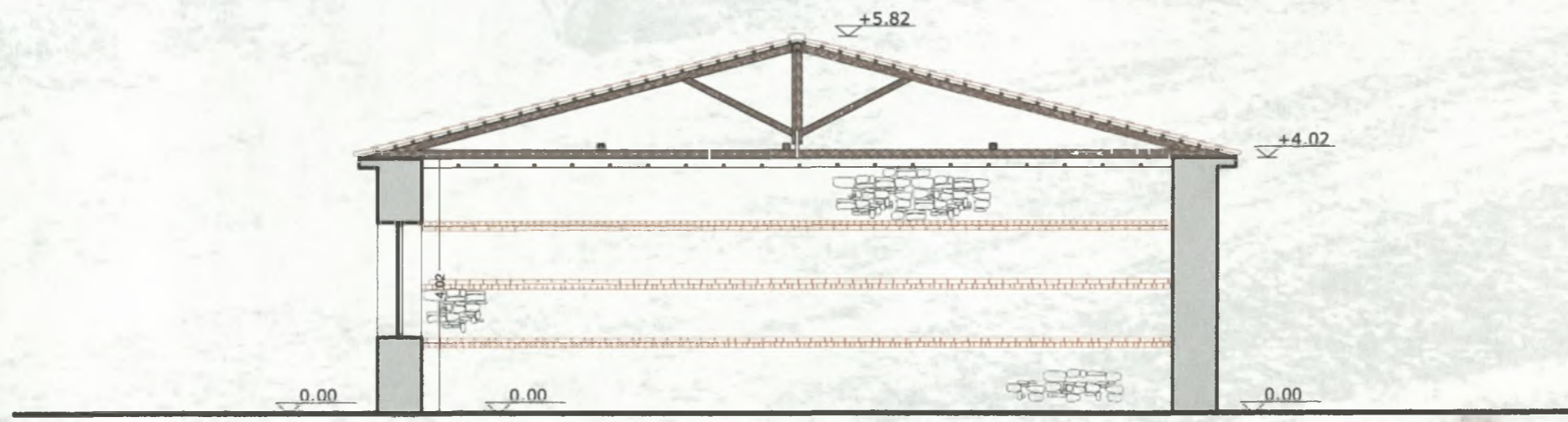
κάτοψη στέγης



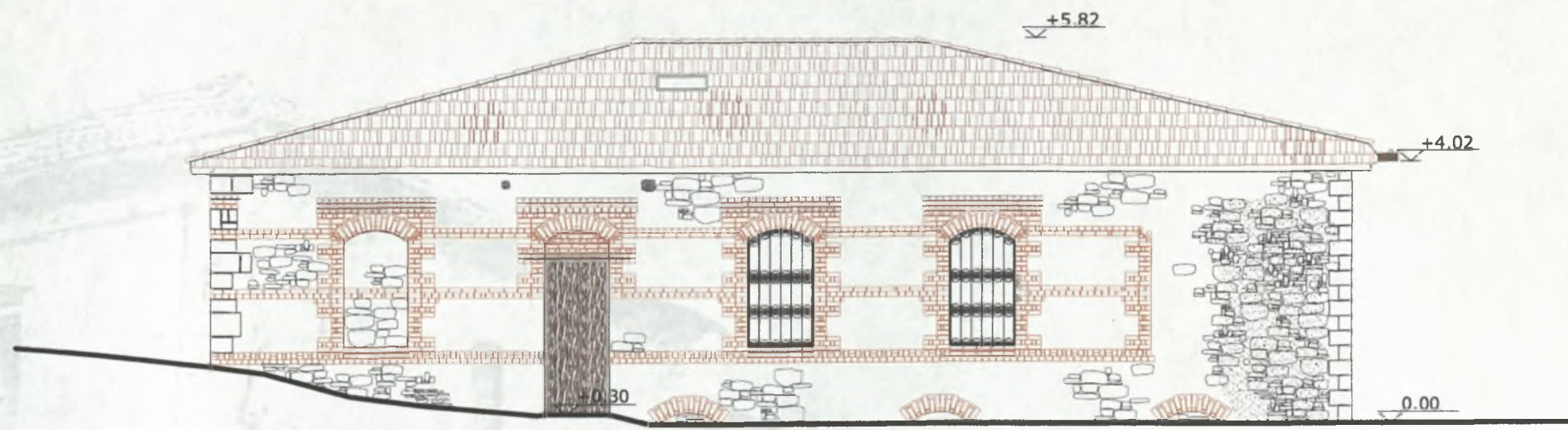
τομή α - α



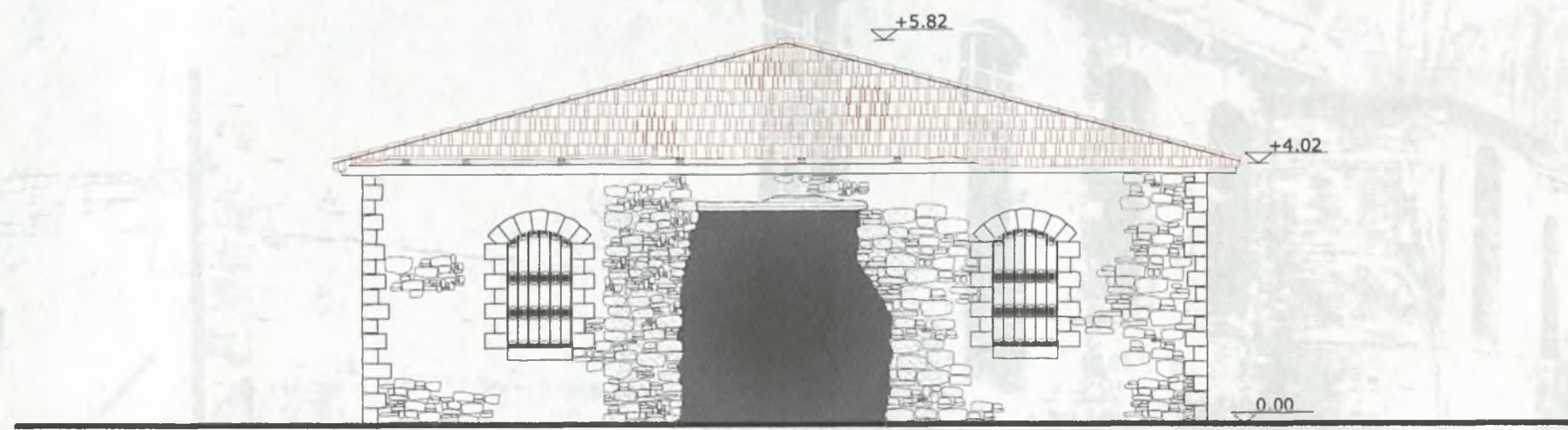
τομή α - α



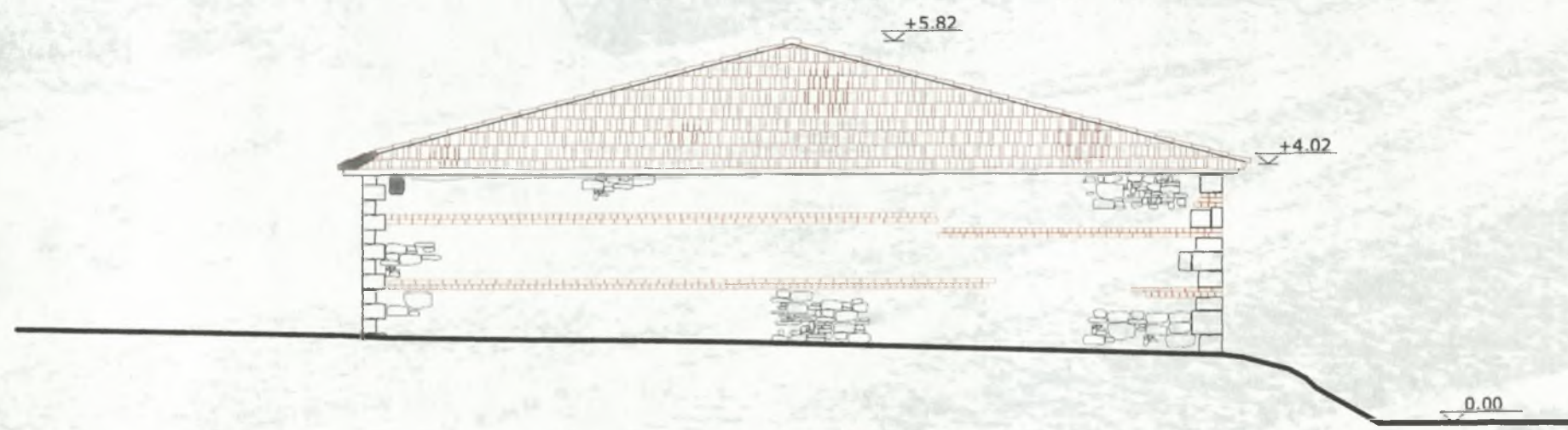
τομή γ - γ



κύρια όψη



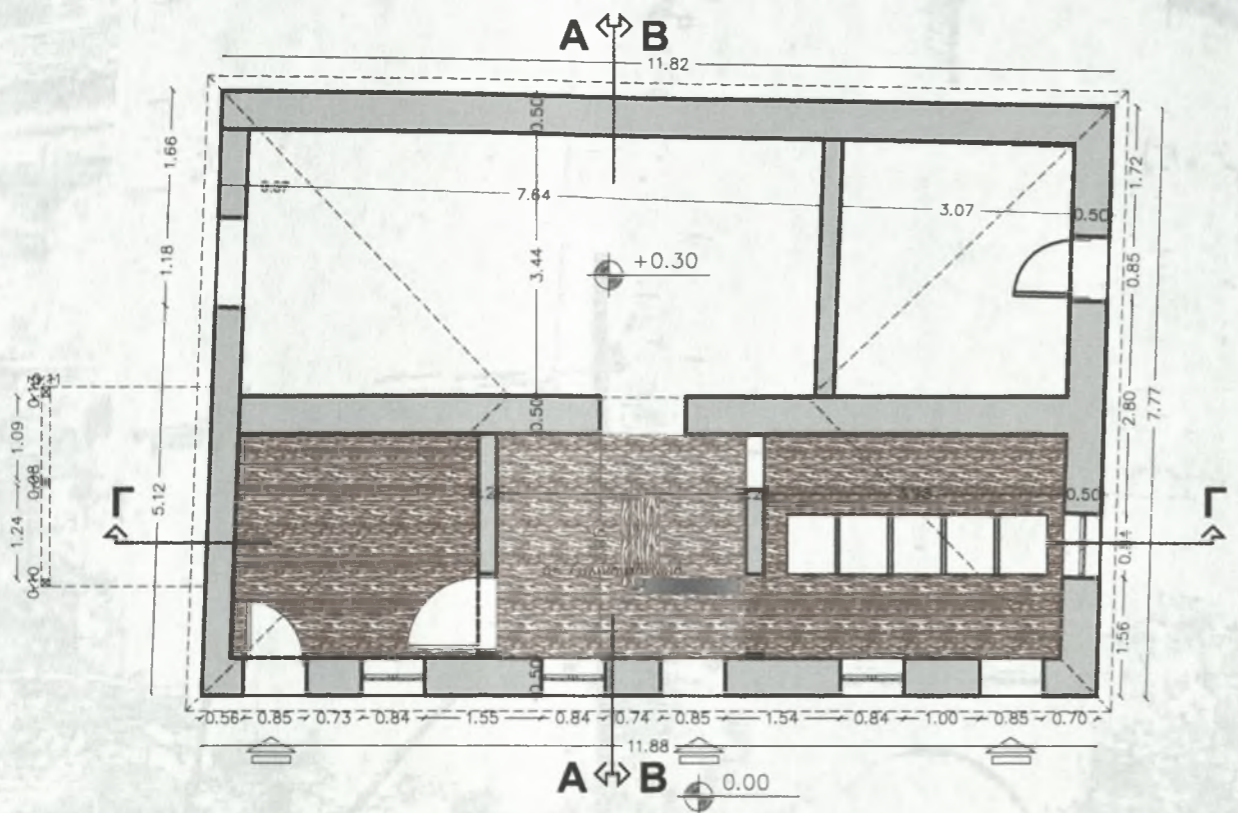
πλάγια όψη (δυτική)



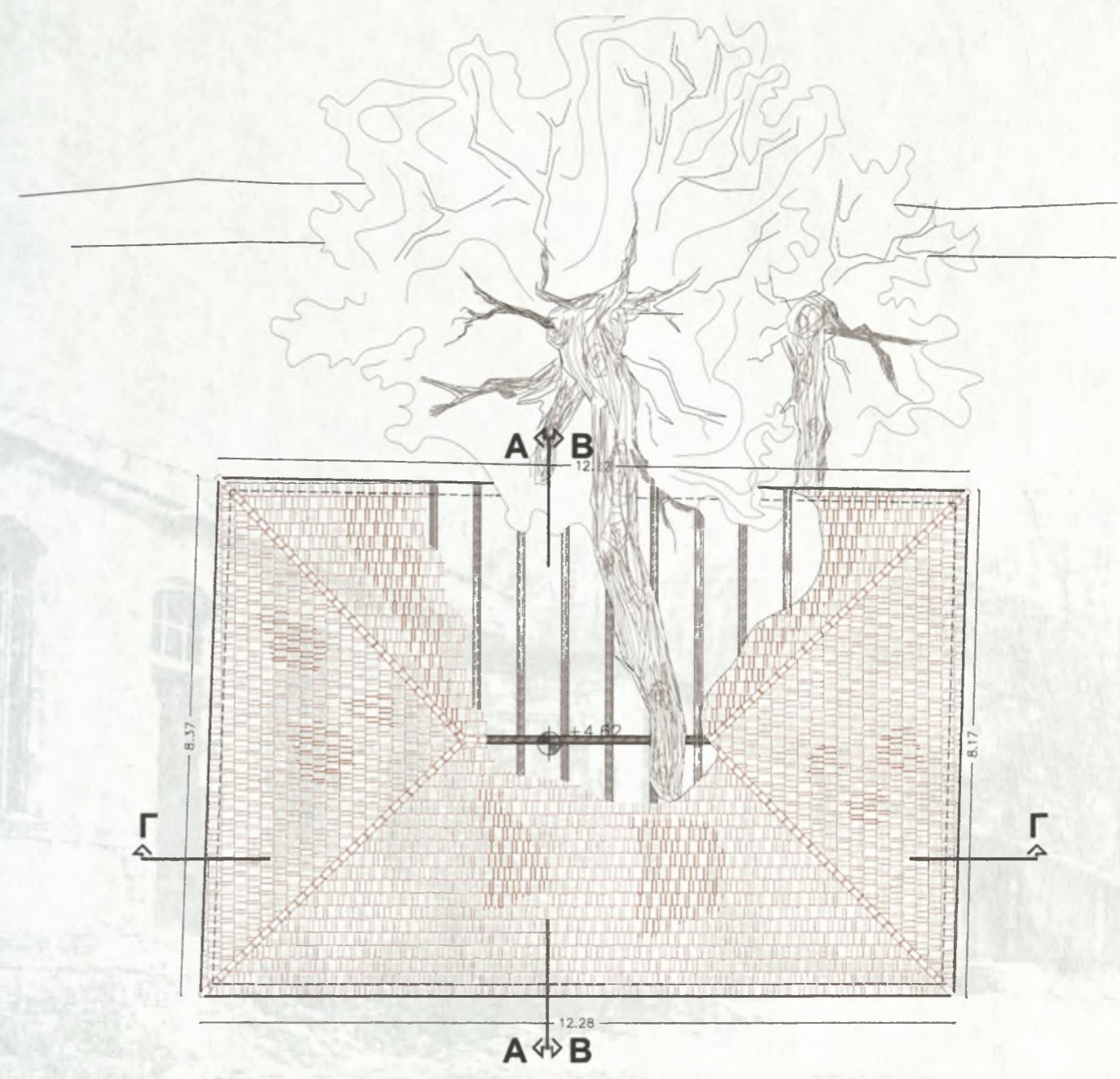
πλάγια όψη (ανατολική)



**Δ. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 3**



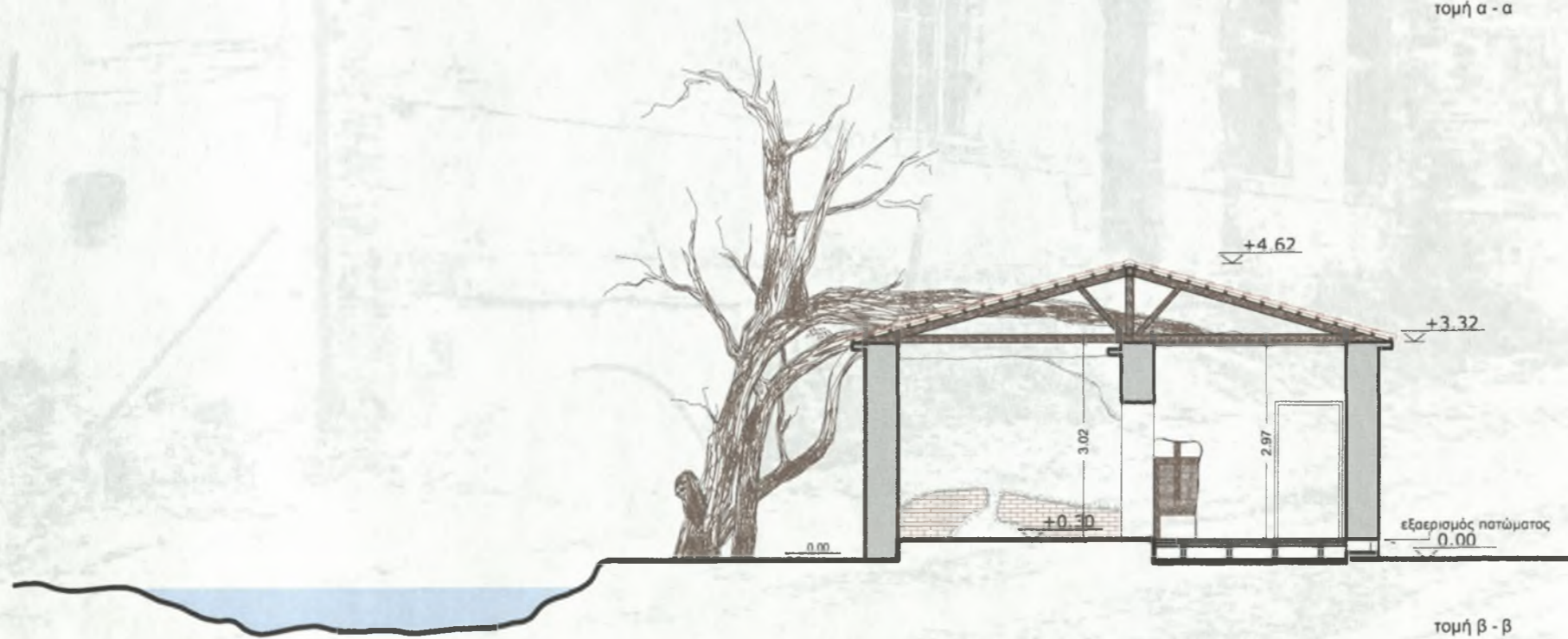
κάτοψη ισογείου



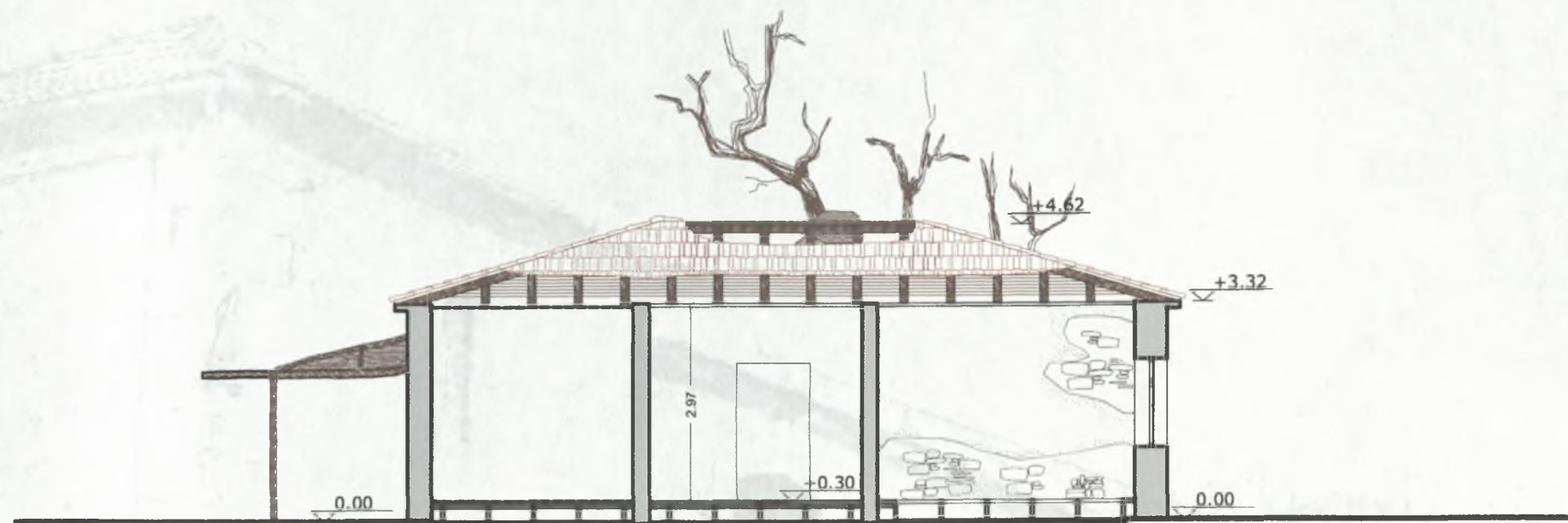
κάτοψη στέγης



τομή α - α



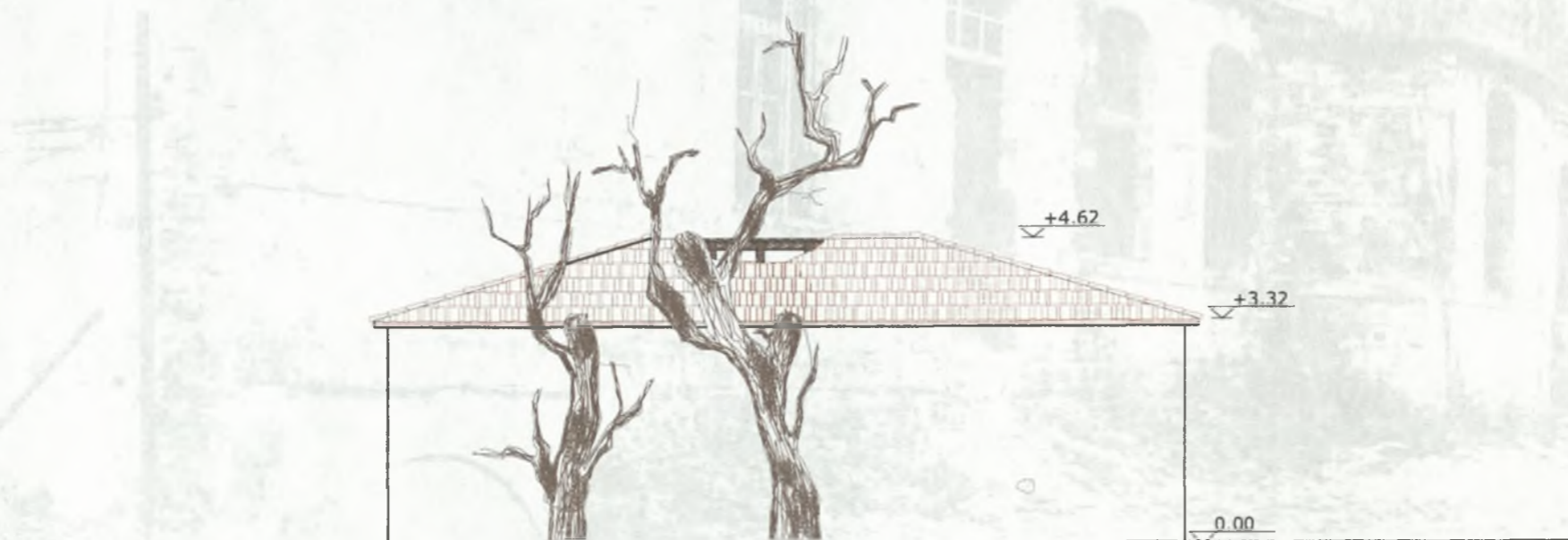
τομή β - β



τομή γ-γ

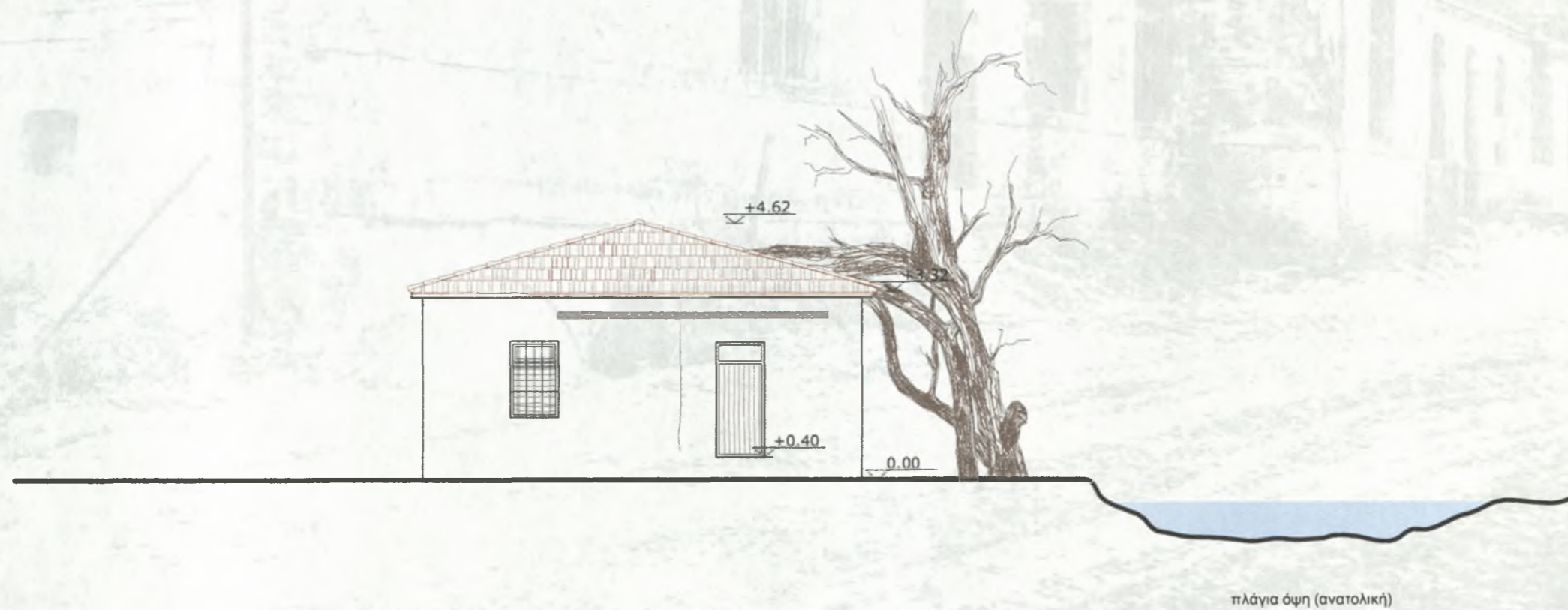
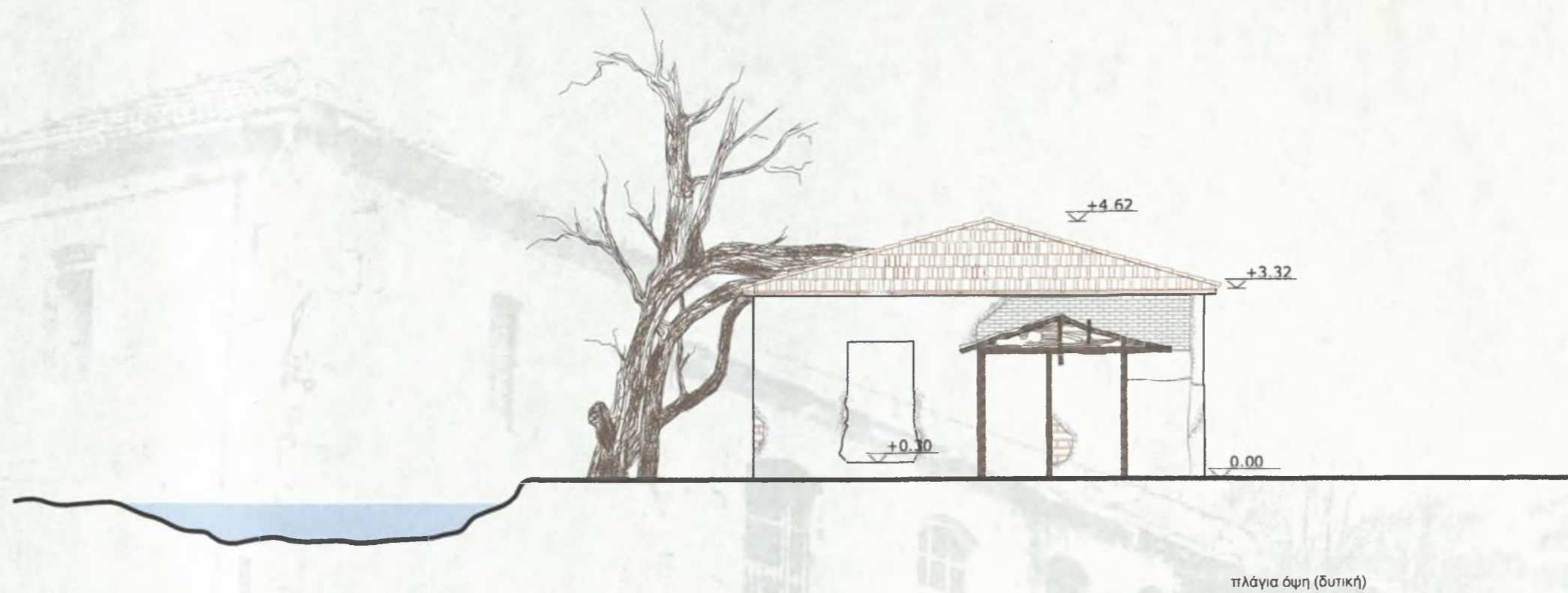


κύρια όψη



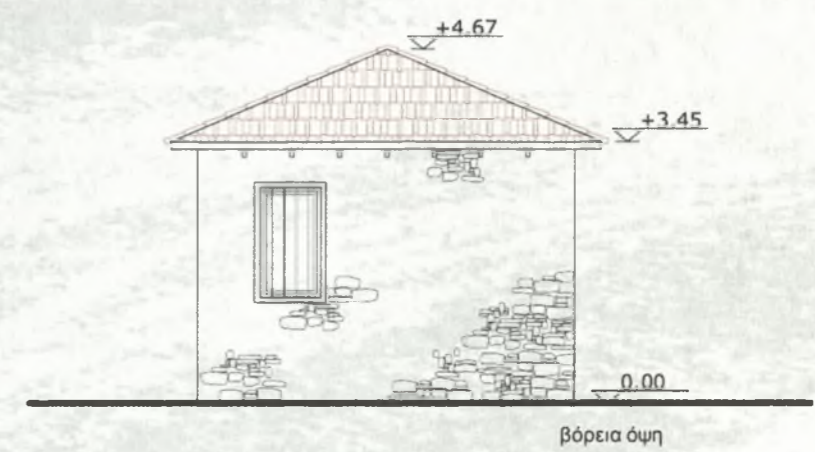
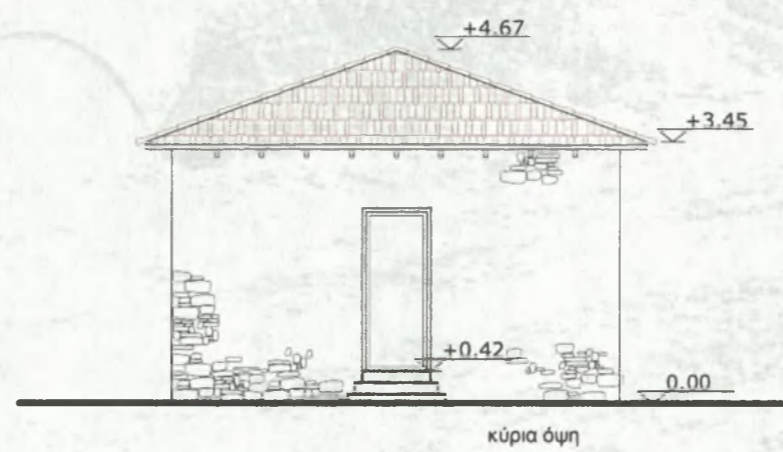
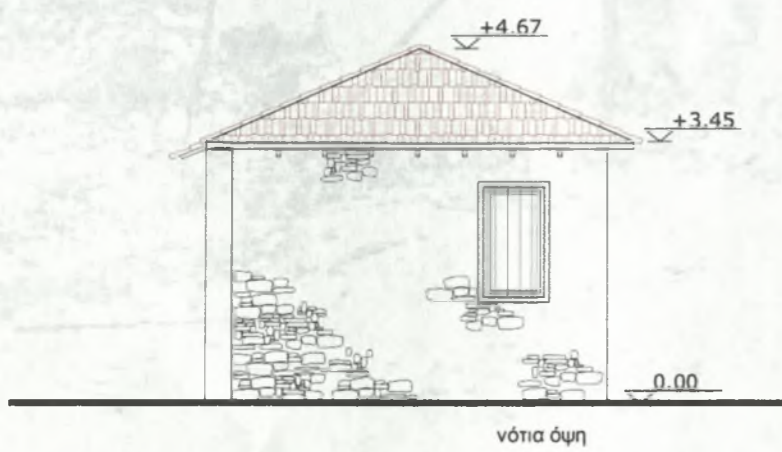
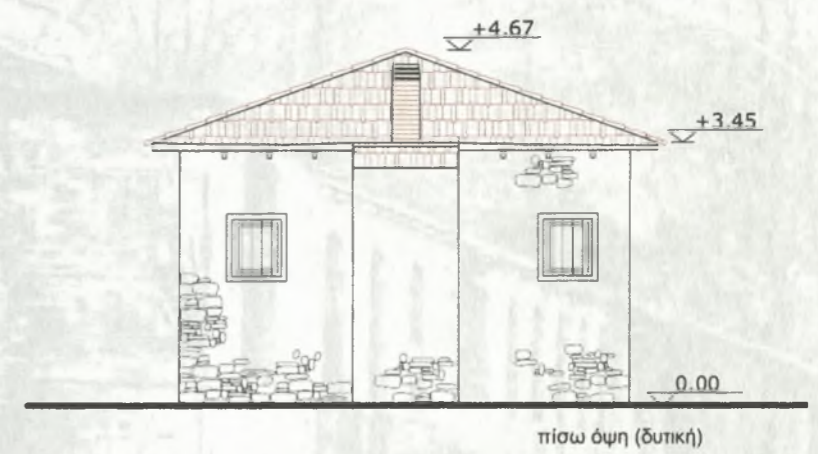
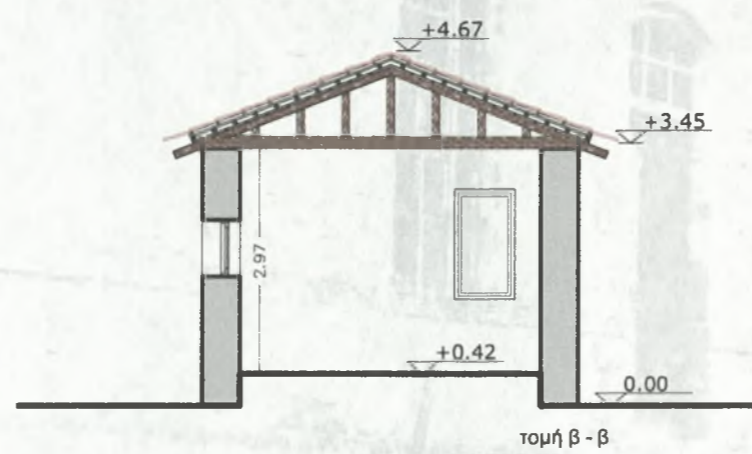
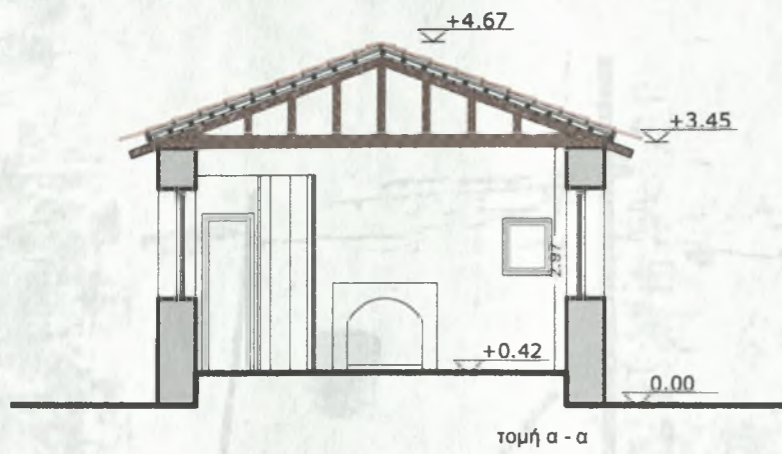
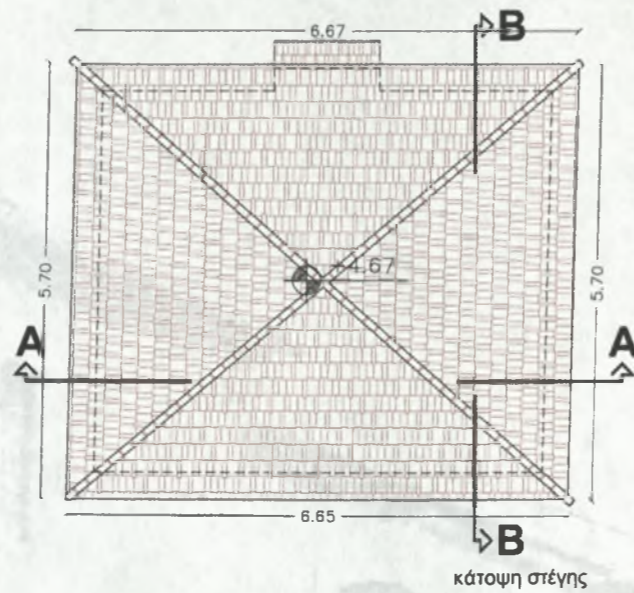
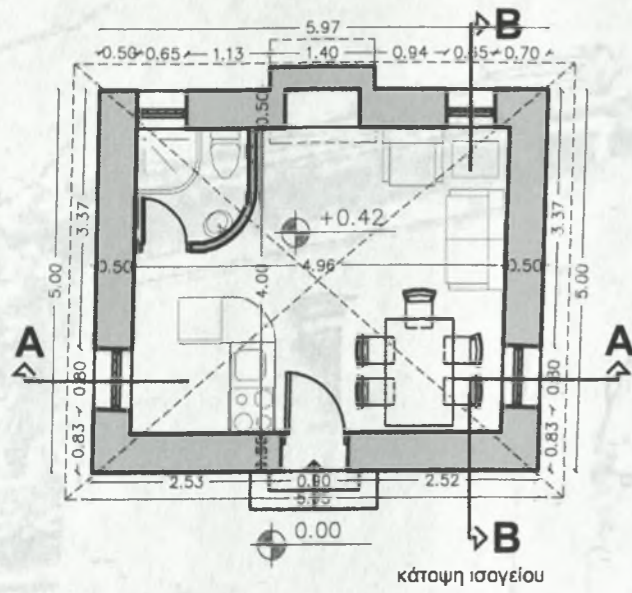
πίσω όψη (βόρεια)







**Ε. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 4**





**Γ. ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ – ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΕΣ ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΚΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ**

## 1. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Για την κατανόηση της χρονολογικής σειράς με την οποία κατασκευάστηκαν τα κτίρια του συγκροτήματος καθώς και τη σειρά των μεταγενέστερων προσθηκών κι επεμβάσεων του κάθε κτίσματος ξεχωριστά, χρησιμοποιήθηκαν τέσσερα εργαλεία.

Το *πρώτο* ήταν το σχέδιο εγκατάστασης του τεχνολογικού εξοπλισμού του εργοστασίου<sup>34</sup>, που αναγράφει τα μηχανήματα, κι εμφανίζει και κάποιους από τους χώρους παραγωγής. Στο σχέδιο αυτό, εμφανίζονται το κεντρικό κτίριο παραγωγής, το πρόσκτισμα 3, το υδραγωγείο, ένα πολύ μικρό και χαμηλό κτίσμα που υπάρχει και σήμερα και άλλα δύο κτίσματα τα οποία δεν υπάρχουν σήμερα.

Το *δεύτερο* ήταν μια φωτογραφία εποχής<sup>35</sup>, στην οποία διακρίνονται το κτίριο παραγωγής, το δεύτερο πρόσκτισμα κι ένα ακόμη κτίριο, ανάμεσα στα δύο προαναφερθέντα, το οποίο ωστόσο, σήμερα δεν υφίσταται.

Το *τρίτο* αφορούσε σε αεροφωτογραφία, η οποία αναζητήθηκε και βρέθηκε στο διαδίκτυο<sup>36</sup>, η οποία πιστοποιεί την παλαιότερη ύπαρξη του κτίσματος ανάμεσα στα δύο κτίρια (που προαναφέρθηκε και στο δεύτερο), αν δεχτούμε ότι τα ίχνη τουτσιμεντένιου δαπέδου ανήκουν σε αυτό.

Το *τέταρτο* και τελευταίο ήταν η επί τόπου παρατήρηση και η αποτύπωση όλου του συγκροτήματος και της λειτουργικής οργάνωσης.

Στηριζόμενοι στα παραπάνω εργαλεία – τεκμήρια, εκτιμούμε ότι αρχικά κτίστηκαν το κυρίως κτίριο παραγωγής, το πρόσκτισμα 2 και ενδεχομένως το κτίσμα που σήμερα δεν υφίσταται (ανάμεσα σε αυτά), καθώς είναι όλα κατασκευασμένα με τη λογική των παραδοσιακών κτιρίων ορθογωνική κάτοψη, πέτρινη τοιχοποιία με εκτεταμένη χρήση πλίνθων, εμφανής στέγη με κεραμίδια, επαναλαμβανόμενα ανοίγματα κ.λπ. Βέβαια, για το κτίσμα που σήμερα δεν υφίσταται, δεν μπορεί να ειπωθεί με ακρίβεια αν η δομή του συνάδει με αυτή των άλλων δύο κτιρίων, αφού η εικόνα που έχουμε από αυτό είναι μακρινή και θολή. Η δυσανάλογη όμως απόσταση ανάμεσα στο κυρίως κτίριο παραγωγής και το πρόσκτισμα 2, απόσταση που λειτουργικά δεν είναι λογική, οδηγεί στην παραπάνω εκτίμηση.

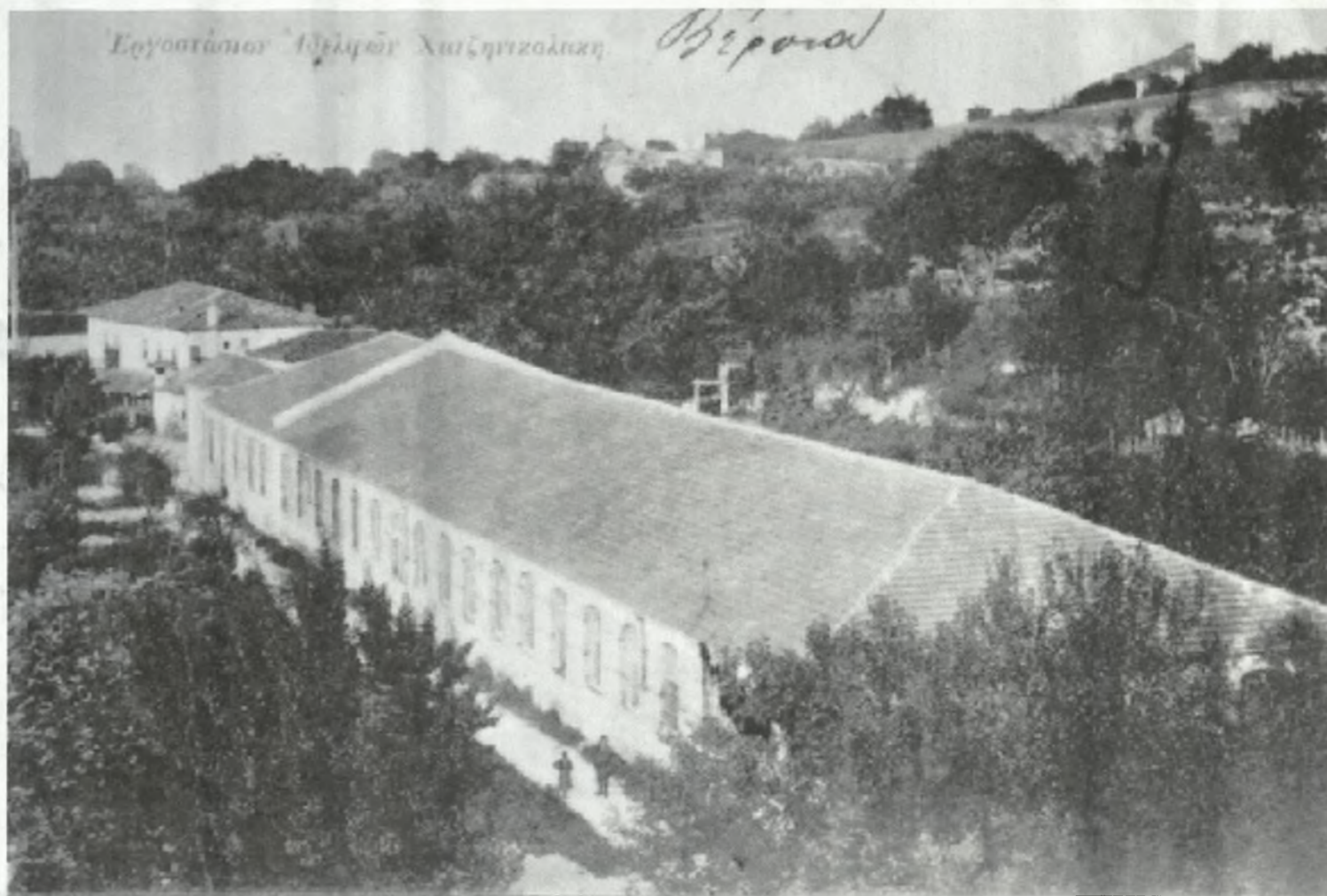
Το φυλάκιο στη νότια είσοδο του συγκροτήματος (πρόσκτισμα 4), θα πρέπει να κτίστηκε λίγο αργότερα, καθώς ακολουθεί μεν τα παραδοσιακά πρότυπα αλλά η λιθοδομή του είναι πολλή απλούστερης κατασκευής.

Σε ακόμα μεταγενέστερη φάση θα πρέπει να κτίστηκε και το δεύτερο φυλάκιο (πρόσκτισμα 1), καθώς μπορεί οι πέτρινοι τοίχοι να συνηγορούν σε αντιστοίχου λογικής κατασκευή με τα υπόλοιπα, η λιθοδομή όμως είναι απλή με ξύλινα σενάζ και στεγάζεται με πλάκα μπετόν, η οποία δεν φαίνεται να ανήκει σε άλλη φάση του συγκεκριμένου κτιρίου.

Το κτίριο που στέγαζε τη διεύθυνση (πρόσκτισμα 3), πιθανόν να είναι και αυτό μεταγενέστερο, ίσως στη φάση κατασκευής του πρώτου φυλακίου, καθώς και σε αυτό η λιθοδομή είναι απλή, στεγάζεται με ξύλινη στέγη και έχουν παρόμοια μορφολογία ανοιγμάτων, απλούστερα με ευθύγραμμα ανώφλια, τελείως διαφορετικά από τα αρχικά κτίσματα. Στο κτίριο αυτό είναι εμφανείς ορισμένες μεταγενέστερες επεμβάσεις.

Για τα υπόλοιπα κτίρια που αναγράφονται στο σχέδιο εγκατάστασης του μηχανολογικού εξοπλισμού, δεν υπάρχει δυνατότητα χρονολογικής τοποθέτησής τους, καθώς δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία.

Για το κάθε κτίριο ξεχωριστά, εμφανίζονται κάποιες μεταγενέστερες προσθήκες κι επεμβάσεις, οι οποίες αναλύονται παρακάτω:



Η φωτογραφία εποχής, που αποτελεί το δεύτερο τεκμήριο.

<sup>34</sup> Αρχείο Κλ. Θεολογίδου.

<sup>35</sup> Αρχείο Κλ. Θεολογίδου.

<sup>36</sup> [www.googleearth.com](http://www.googleearth.com)

### **A. Κτίριο παραγωγής**

Στο κτίριο διακρίνονται τέσσερις προσθήκες.

Η πρώτη είναι ένα χαμηλό κτίσμα μικρών διαστάσεων, που βρίσκεται στη νότια όψη του κτιρίου. Αποτελείται από πέτρινους τοίχους, χωρίς χρήση πλίνθων, και στεγάζεται με πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος. Η προηγούμενη χρήση του δεν είναι γνωστή, αλλά πιθανολογείται ότι χρησιμοποιούταν ως αποθήκη.

Η δεύτερη είναι ένα πέτρινο κτίσμα, ανάλογης κατασκευαστικής δομής με το κυρίως κτίριο (ίδια ανοίγματα, ίδια κουφώματα, εμφανής στέγη κι επικάλυψη γαλλικά κεραμίδια), αλλά επίσης με απλή λιθοδομή, χωρίς πλίνθους. Η τρίτη αφορά στην επέκταση του κυρίως κτίσματος κατά τον κατά μήκος άξονα, με κτίσμα κατασκευασμένο από πλίνθους, σοβατισμένο εξωτερικά και με ανεξάρτητη κατασκευαστική λογική και μορφολογία από το υπάρχον. Εσωτερικά, λόγω της μη προσβασιμότητας, είναι αδύνατον να γνωρίζουμε την κατάστασή του. Αυτό που γνωρίζουμε σίγουρα από το σχέδιο εγκατάστασης του μηχανολογικού εξοπλισμού είναι ότι στέγαζε το εργαστήριο δερμάτινων ανταλλακτικών και το εστιατόριο των εργατριών.

Η τέταρτη και τελευταία προσθήκη είναι μια προεξοχή – πέρασμα, που βρίσκεται στην κύρια όψη του κτιρίου. Διακρίνεται ξεκάθαρα η ίδια κατασκευαστική λογική με το κυρίως κτίριο και με χρήση πλίνθων, με τη διαφορά ότι αυτή είναι στεγασμένη με πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος. Παρόλο που θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι μεταγενέστερη είναι μόνο η πλάκα σκυροδέματος, λόγω της μεγάλης ομοιότητας της τοιχοδομίας, στη φωτογραφία που αναφέραμε παραπάνω είναι σαφές ότι η κατασκευή αυτή δεν υπήρχε αρχικά.

Χρονολογικά, και κρίνοντας από τα υλικά κατασκευής και την τοιχοδομία, οι προσθήκες πιθανολογείται ότι έγιναν με την εξής σειρά: πρώτα έγινε η τέταρτη, ακολούθησαν η πρώτη και η δεύτερη, στη συνέχεια η Τρίτη, η τούβλινη προσθήκη, ενώ αργότερα θα πρέπει να προστέθηκαν οι πλάκες από οπλισμένο σκυροδέμα, φάση η οποία μπορεί να συμπίπτει είτε με την εξαρχής κατασκευή του δεύτερου φυλακίου, είτε με την επισκευή του (βλέπε πρόσκτισμα 1).

### **B. Πρόσκτισμα 1**

Για το πρόσκτισμα 1 δεν γνωρίζουμε εάν στην αρχική του μορφή είχε στέγη ή στεγάστηκε εξαρχής με πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος. Είναι πιθανό, όμως, να υπήρξε καταστροφή της ξύλινης στέγης και να αντικαταστάθηκε με μια πλάκα μπετόν. Η ίδια η κατασκευή του περιμετρικού δοκαριού και της πλάκας, παραπέμπει σε πρόχειρη λύση εξοικονόμησης χρόνου και χρημάτων για τη συντομότερη χρήση του.

### **Γ. Πρόσκτισμα 2**

Από τη φωτογραφία εποχής, που είναι και το παλιότερο τεκμήριο που υπάρχει στη διάθεση της μελέτης, διαπιστώνεται ότι αρχικά είχε μεγαλύτερες διαστάσεις από τις σημερινές. Στη συνέχεια, ένα κομμάτι του πρέπει να για κάποιους λόγους να καταστράφηκε (πιθανά από πλημμύρα) και στη συνέχεια να κτίστηκε ένα επιπλέον κομμάτι, που δεν είχε τις διαστάσεις αυτού που είχε καταστραφεί. Μπορεί να διακρίνει κανείς επιτόπου τα ίχνη που ορίζουν αυτή την επιπρόσθετη κατασκευή; καθώς στον τοίχο της κύριας όψης του κτιρίου (εσωτερικά κι εξωτερικά), διακρίνονται ίχνη τα οποία οδηγούν στο συγκεκριμένο συμπέρασμα. Επίσης,



Η αεροφωτογραφία.  
Πηγή: [www.googleearth.com](http://www.googleearth.com).

στην αντιδιαμετρική όψη, εσωτερικά (καθώς εξωτερικά η πρόσβαση δεν είναι δυνατή), υπάρχει μια εσοχή, η οποία συμπίπτει με την αλλαγή του κονιάματος της εμφανούς λιθοδομής, κάτι που συμβαίνει αντίστοιχα και στην προαναφερθείσα κύρια όψη. Επιπρόσθετα, η όψη που ορίζεται από τις δύο προηγούμενες όψεις, διαφέρει μορφολογικά από τις υπόλοιπες, παρόλο που η κατασκευαστική δομή είναι παρόμοια και τα κουφώματα ίδια. Η χρήση διακοσμητικών πλίνθων και οι πλίνθινες σειρές που λειτουργούν ως σενάζ, σε αυτή την όψη δεν συναντώνται (αντίθετα από τις υπόλοιπες), αφού σε αυτή υπάρχουν μόνο διαφορετικοί πλίνθοι περιμετρικά των ανοιγμάτων για διακοσμητικούς λόγους.

#### **Δ. Πρόσκιμα 3**

Στο πρόσκιμα αυτό διακρίνεται σήμερα μια προσθήκη ξύλινου στεγάστρου, αρκετά περιορισμένων διαστάσεων, στη θέση παλαιότερου κτίσματος που σήμερα δεν υφίσταται. Η ύπαρξη του κτίσματος αυτού τεκμηριώνεται από το σχέδιο εγκατάστασης μηχανολογικού εξοπλισμού, στο οποίο υπάρχει αποτυπωμένο το μηχανουργείο του συγκροτήματος. Επίσης, από την επιτόπου παρατήρηση, διακρίνεται εύκολα ο πλίνθινος τοίχος στη θέση του παλιού πέτρινου στο κομμάτι που εφαπτόταν παλιότερα το κτίσμα.






#### **Ε. Πρόσκιμα 4**

Το πρόσκιμα 4 έχει σήμερα αποκατασταθεί. Η κατάστασή του πριν την αποκατάσταση ήταν πολύ κακή, αλλά από φωτογραφίες πριν από τις επεμβάσεις δεν προκύπτουν στοιχεία για πιθανές μεταγενέστερες φάσεις, προσθήκες ή επεμβάσεις.

Γενικότερα, διαπιστώνεται ότι το συγκρότημα των Αφών Χατζηνικολάκη κατασκευάστηκε στο πνεύμα και στη λογική των παραδοσιακών κτιρίων της πρώτης περιόδου και αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του τύπου αυτού. Στην πορεία της λειτουργίας τους και μετά από λειτουργικές ανάγκες ή φυσικές καταστροφές, προστέθηκαν κάποια κτίσματα η κατεδαφίσθηκαν κάποια, ίσως ερειπωμένα από τις σοβαρές πλημμύρες που έπληξαν την περιοχή τις δεκαετίες του 1930 και του 1970, ενώ άλλα δέχτηκαν τοπικές καταστροφές και φθορές, από τις οποίες κάποιες φροντίσανε οι τότε ιδιοκτήτες να επισκευάσουν με ανάλογα υλικά και τεχνοτροπίες, ενώ άλλες πιθανά επισκευάστηκαν αργότερα, με διαφορετικά υλικά και τεχνοτροπίες της εποχής.

Με τα κτίρια που χάθηκαν όμως δεν έγινε προσπάθεια ανακατασκευής. Αυτό έχει να κάνει βέβαια, με τις ανάγκες σε χώρο, των χρήσεων εκείνης της εποχής, κάτι που μπορεί να καλύφθηκε με τις επιμέρους, μικρές προσθήκες στο κτίριο παραγωγής και στο δεύτερο πρόσκιμα. Και σε αυτή την περίπτωση, οι προσθήκες πιθανά να έχουν να κάνουν με τους εκάστοτε ιδιοκτήτες και τις ανάγκες της εποχής, γι' αυτό το λόγο και να παρουσιάζουν διαφορές στις τεχνοτροπίες και στα υλικά κατασκευής.

## 2. ΣΧΕΔΙΑ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΩΝ ΦΑΣΕΩΝ- ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ ΚΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
<b>ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ</b>	
1. διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης 2. αρμοί στις τοιχοποιίες 3. σύγκριση με παλιές φωτογραφίες και ιστορικές μαρτυρίες	
	λιθοδομή με συνδυασμό λίθων - πλίνθων
	απλή λιθοδομή
	απλή πλινθοδομή
	οπλισμένο σκυρόδεμα
	αρμοί στις τοιχοποιίες












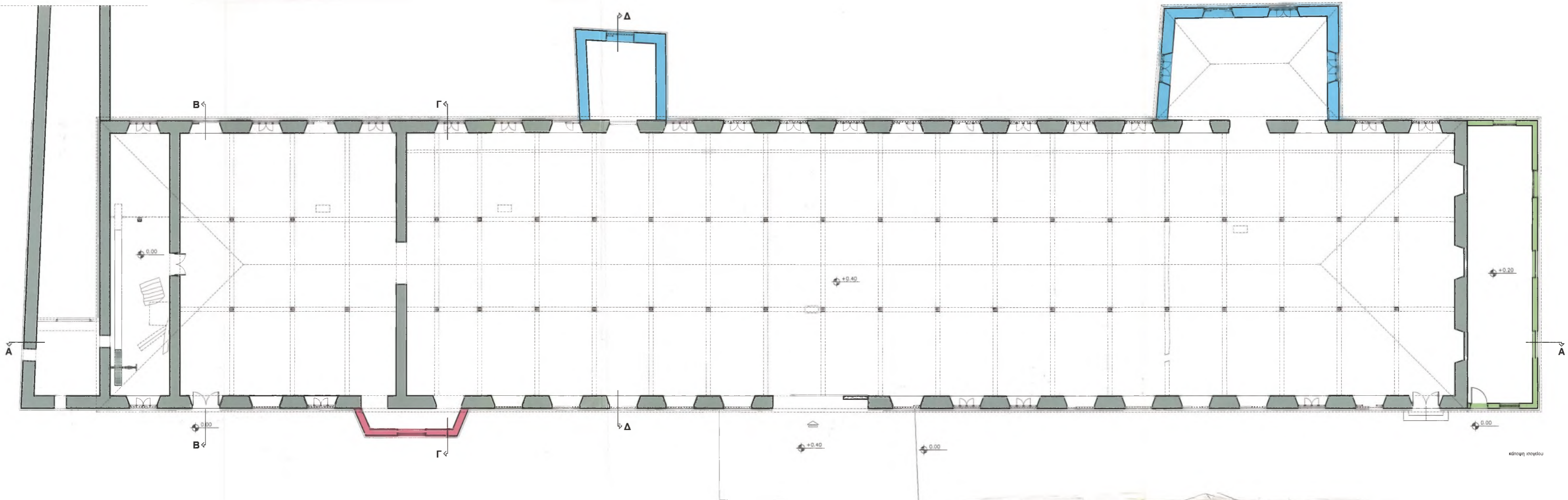
**Α. ΚΤΙΡΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ**

## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

### ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

1. διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης
2. αρμοί στις τοιχοποιίες
3. σύγκριση με παλιές φωτογραφίες και ιστορικές μαρτυρίες






-  λιθοδομή με συνδυασμό λίθων - πλίνθων
-  απλή λιθοδομή
-  απλή πλινθοδομή
-  οπλισμένο σκυρόδεμα
-  αρμοί στις τοιχοποιίες

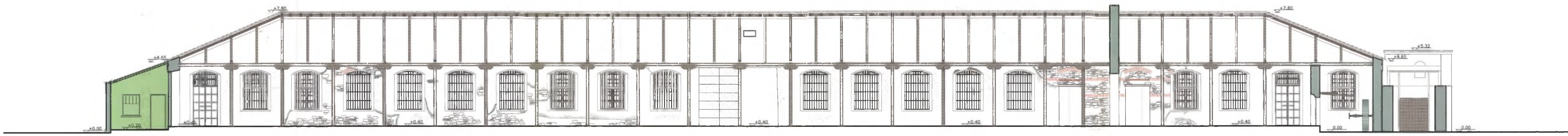


## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

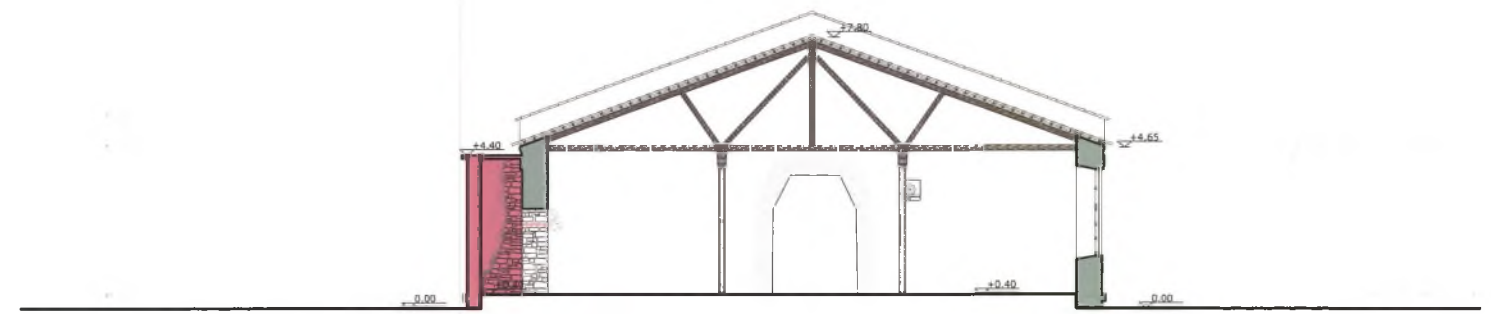
### ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

1. διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης
2. αρμοί στις τοιχοποιίες
3. σύγκριση με παλιές φωτογραφίες και ιστορικές μαρτυρίες

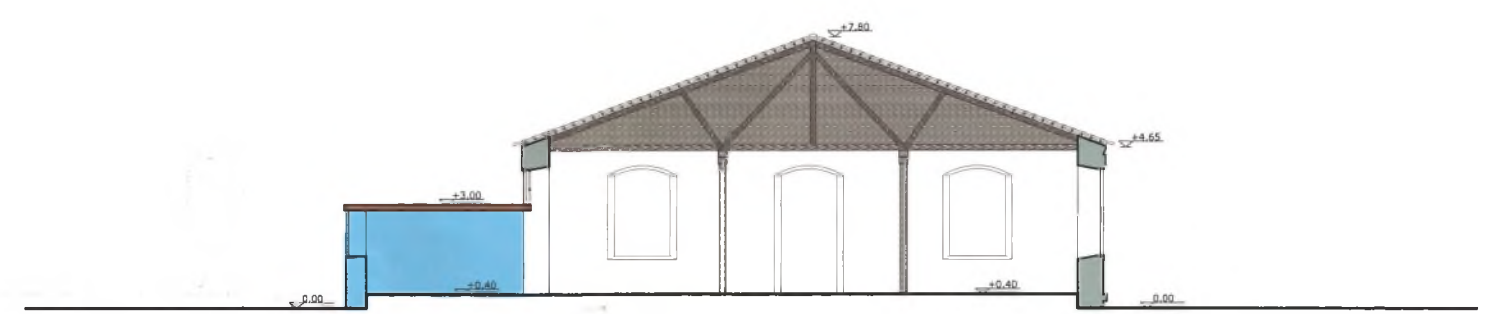
-  λιθοδομή με συνδυασμό λίθων - πλίνθων
-  απλή λιθοδομή
-  απλή πλινθοδομή
-  οπλισμένο σκυρόδεμα
-  αρμοί στις τοιχοποιίες



τομή α-α



τομή γ-γ








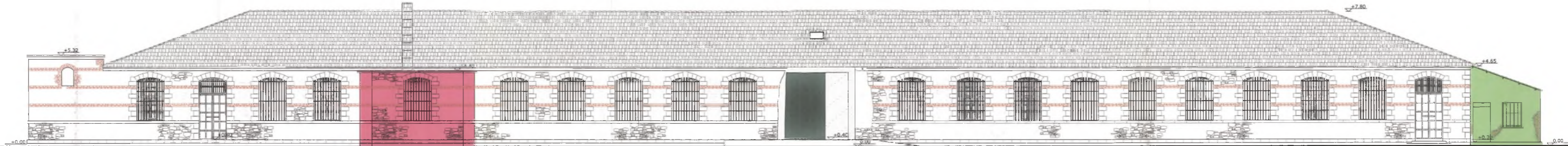
τομή δ-δ

## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

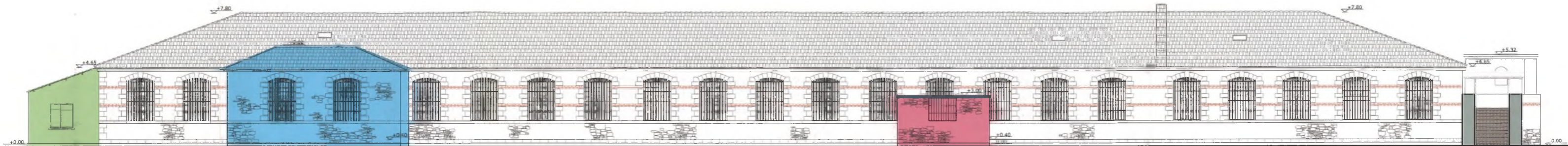
### ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

1. διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης
2. αρμοί στις τοιχοποιίες
3. σύγκριση με παλιές φωτογραφίες και ιστορικές μαρτυρίες

-  λιθοδομή με συνδυασμό λίθων - πλίνθων
-  απλή λιθοδομή
-  απλή πλινθοδομή
-  οπλισμένο σκυρόδεμα
-  αρμοί στις τοιχοποιίες



κύρια όψη (βόρεια)



πίσω όψη (νότια)








**Β. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 2**

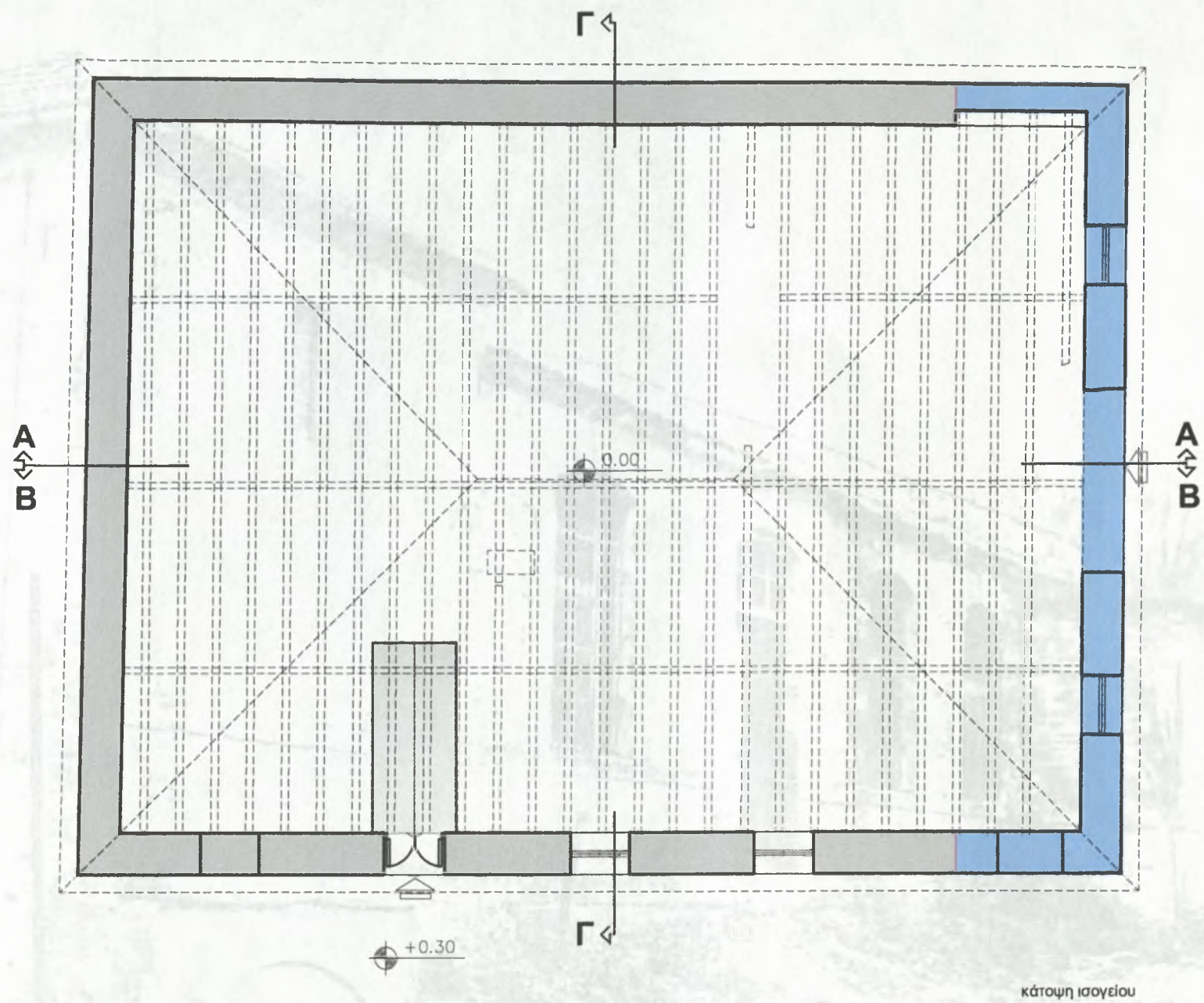


## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

### ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

1. διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης
2. αρμοί στις τοιχοποιίες
3. σύγκριση με παλιές φωτογραφίες και ιστορικές μαρτυρίες






-  λιθοδομή με συνδυασμό λίθων - πλίνθων
-  απλή λιθοδομή
-  απλή πλινθοδομή
-  οπλισμένο σκυρόδεμα
-  αρμοί στις τοιχοποιίες

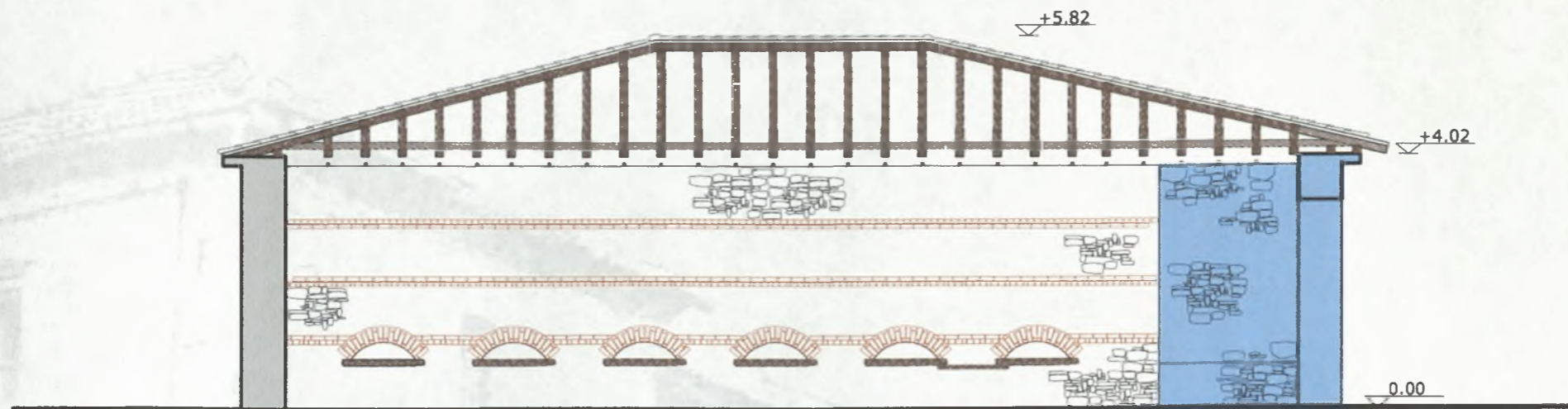


## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

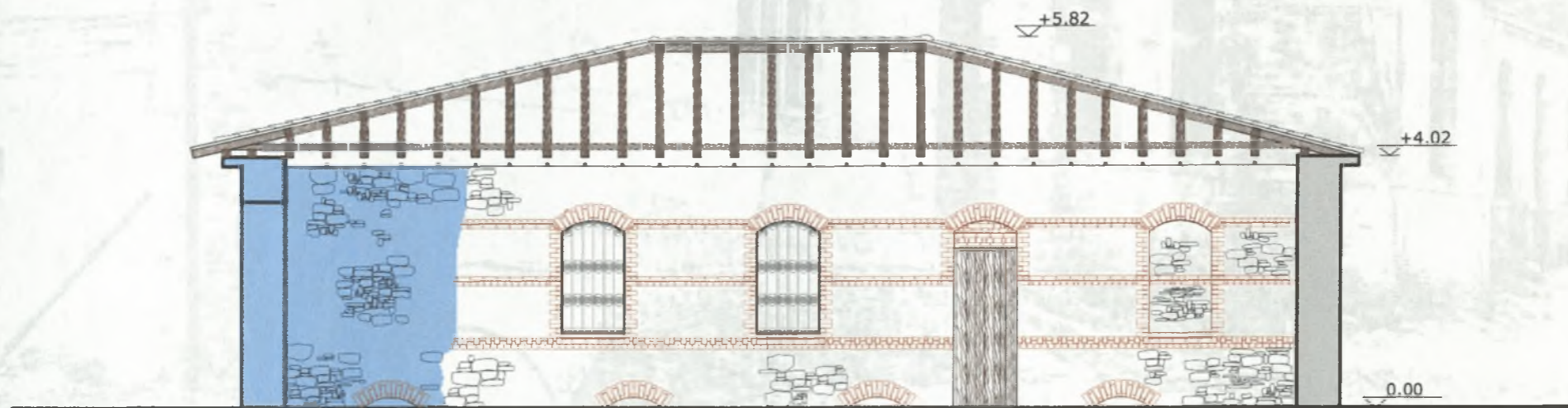
### ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

1. διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης
2. αρμοί στις τοιχοποιίες
3. σύγκριση με παλιές φωτογραφίες και ιστορικές μαρτυρίες

-  λιθοδομή με συνδυασμό λίθων - πλίνθων
-  απλή λιθοδομή
-  απλή πλινθοδομή
-  οπλισμένο σκυρόδεμα
-  αρμοί στις τοιχοποιίες



τομή α - α








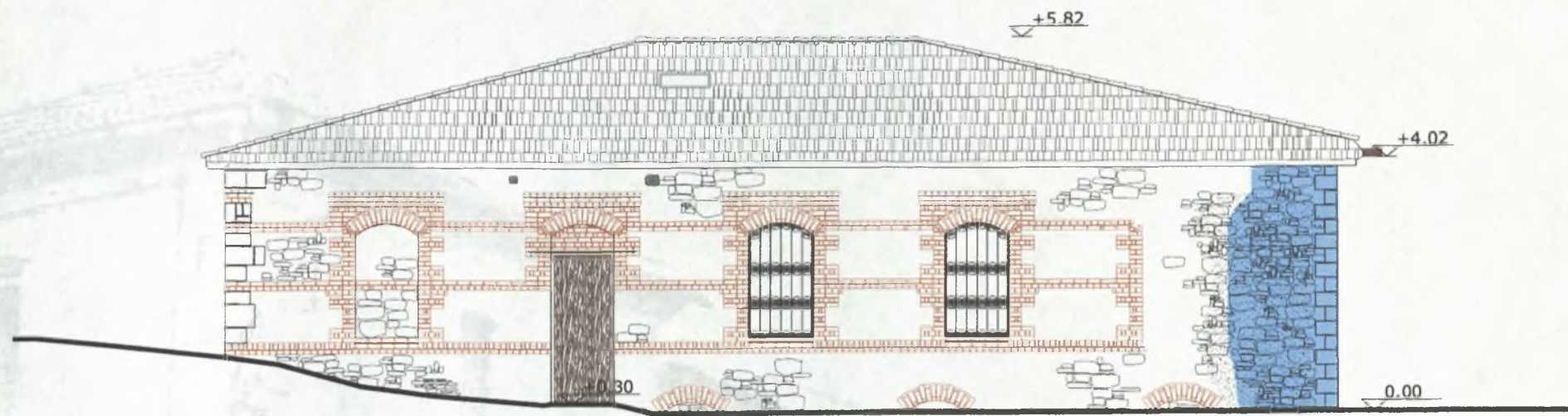
τομή β - β

## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

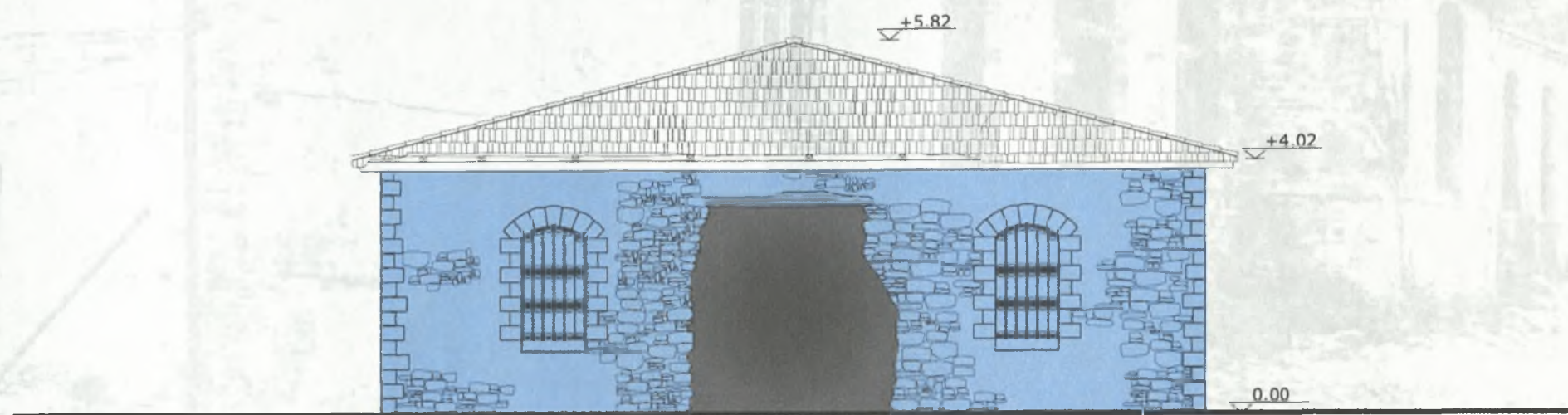
### ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

1. διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης
2. αρμοί στις τοιχοποιίες
3. σύγκριση με παλιές φωτογραφίες και ιστορικές μαρτυρίες

-  λιθοδομή με συνδυασμό λίθων - πλίνθων
-  απλή λιθοδομή
-  απλή πλινθοδομή
-  οπλισμένο σκυρόδεμα
-  αρμοί στις τοιχοποιίες



κύρια όψη



πλάγια όψη (δυτική)








**Γ. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 3**

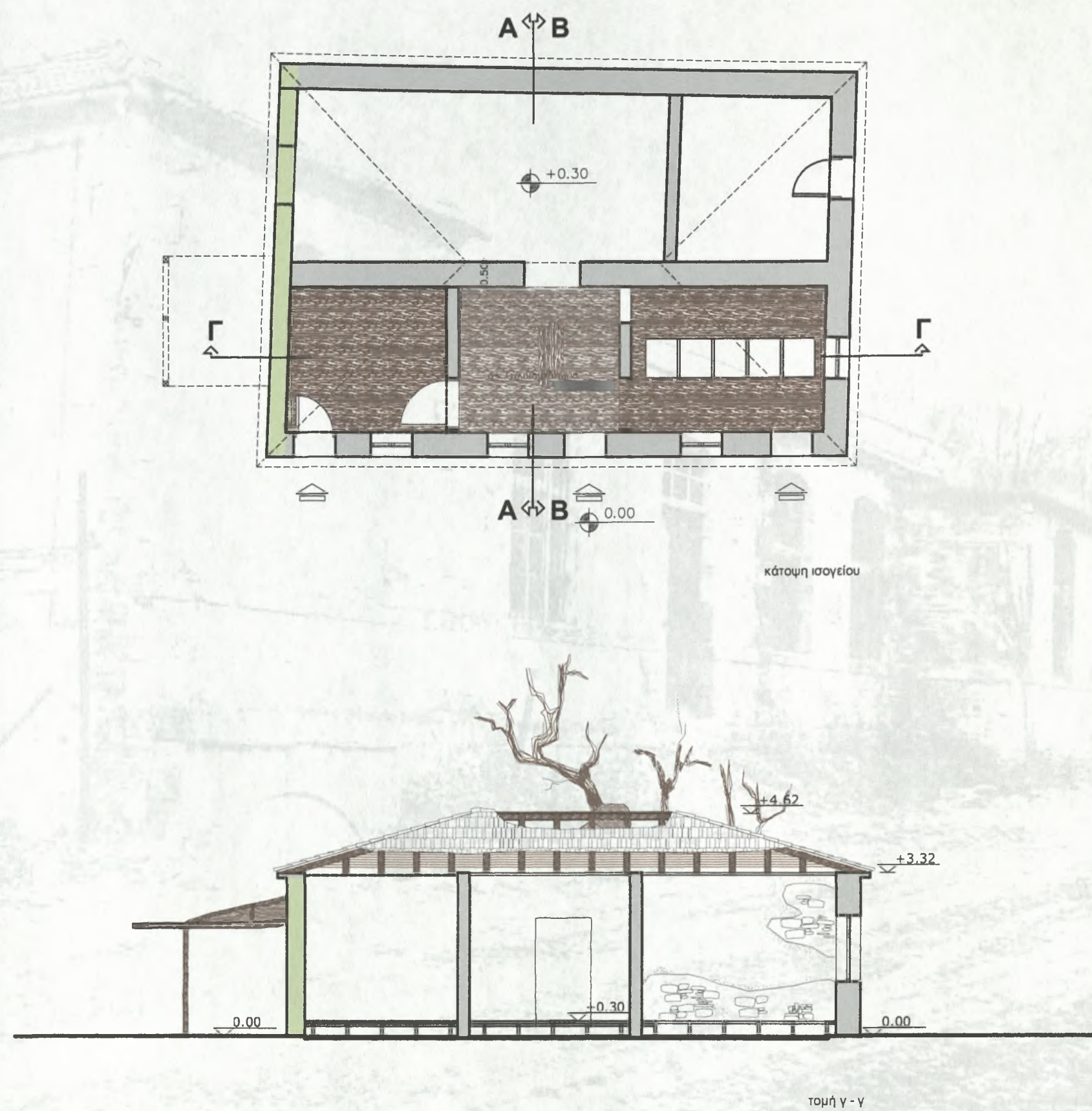
## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

### ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

1. διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης
2. αρμοί στις τοιχοποιίες
3. σύγκριση με παλιές φωτογραφίες και ιστορικές μαρτυρίες

-  λιθοδομή με συνδυασμό λίθων - πλίνθων
-  απλή λιθοδομή
-  απλή πλινθοδομή
-  οπλισμένο σκυρόδεμα
-  αρμοί στις τοιχοποιίες










## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

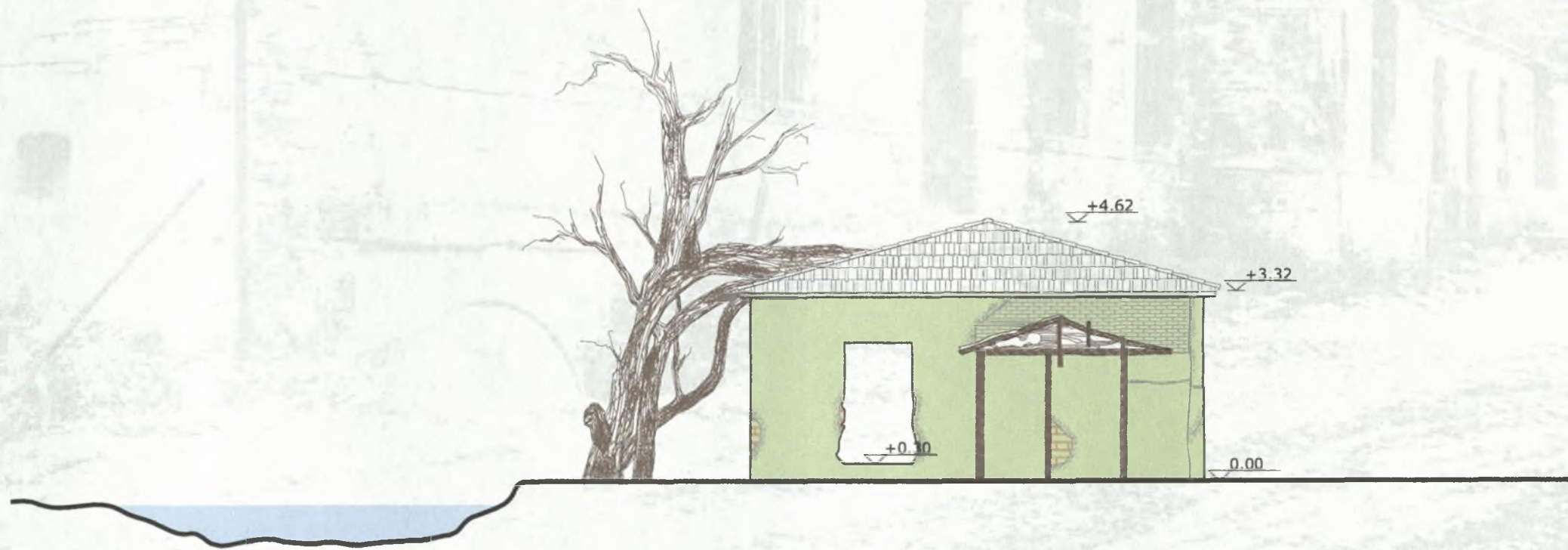
### ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ

1. διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης
2. αρμοί στις τοιχοποιίες
3. σύγκριση με παλιές φωτογραφίες και ιστορικές μαρτυρίες

-  λιθοδομή με συνδυασμό λίθων - πλίνθων
-  απλή λιθοδομή
-  απλή πλινθοδομή
-  οπλισμένο σκυρόδεμα
-  αρμοί στις τοιχοποιίες



κύρια όψη



πλάγια όψη (δυτική)



## **Δ. ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΚΕΛΥΦΟΥΣ**

## 1. ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

Τα κτίρια του συγκροτήματος σήμερα βρίσκονται σε μέτρια κατάσταση. Τα προβλήματα που παρουσιάζουν είναι αρκετά και σχετίζονται κυρίως με τις κλιματικές συνθήκες, την άμεση γειννίαση με το ποτάμι και την έλλειψη συντήρησης από χρόνια εγκατάλειψη.

Σε όλα τα κτίρια παρατηρούνται ελάχιστες ρωγμές, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό τους. Περιμετρικά των κτιρίων παρατηρείται αρκετή υγρασία, κάτι που είναι αναμενόμενο, δεδομένων των περιβαλλοντικών συνθηκών. Οι φθορές που παρουσιάζονται στα υλικά είναι περιορισμένες, με εντονότερες στα ξύλινα στοιχεία και οφείλονται στη φυσική γήρανση, στην υγρασία και στην έλλειψη συντήρησης των κτιρίων. Η βλάστηση είναι ένα έντονο πρόβλημα που παρατηρείται στα περισσότερα από τα κτίσματα, ως φυσικό επακόλουθο του χώρου όπου είναι ενταγμένο το συγκρότημα σε συνδυασμό και με την έλλειψη εγκατάλειψη που προαναφέρθηκε.

*Αναλυτικά:*

### A. Κτίριο παραγωγής

#### A.1. Υγρασία

Η υγρασία είναι περιβαλλοντική, λόγω κλιματικών συνθηκών και ανερχόμενη από το έδαφος, λόγω της άμεσης γειννίασης με το ποτάμι. Επιπλέον, η υγρασία οφείλεται στην εισροή ομβρίων υδάτων από τα σπασμένα τζάμια και κεραμίδια.

Η υγρασία εμφανίζεται στις τοιχοποιίες, κυρίως περιμετρικά στη βάση του κτιρίου και σε σημεία κάτω από την γρηπίδα της στέγης, και εξωτερικά και εσωτερικά.

#### A.2. Ρωγμές

Το κτίριο δεν εμφανίζει μεγάλο αριθμό ρωγμών. Οι περισσότερες ρωγμές παρατηρούνται στο εσωτερικό του κτιρίου και δεν είναι τέτοιου μεγέθους που να μπορούν να δημιουργήσουν προβλήματα. Οι σημαντικότερες ρωγμές που συναντάμε στην τοιχοποιία είναι της τάξης των 3 έως 5 χιλιοστών και οφείλονται κυρίως στην ύπαρξη βλάστησης, η οποία έχει διαπεράσει τους τοίχους.

#### A.3. Ξύλινες κολώνες

Στο εσωτερικό του κτιρίου υπάρχει διπλή συστοιχία ξύλινων κολώνων, οι οποίες φέρουν την στέγη σε συνεργασία με τους εξωτερικούς πέτρινους τοίχους. Μία από τις κολώνες λείπει, ενώ ένας αριθμός τους έχει αντικατασταθεί από νέες, ίδιου τύπου. Οι υπάρχουσες, παλιές κολώνες εμφανίζουν τοπική αποσάθρωση, αλλά γενικότερα είναι σε καλή κατάσταση.

#### A.4. Κουφώματα

Τα υπάρχοντα κουφώματα εμφανίζουν ολικές ή τοπικές καταστροφές, ενώ πολλά από αυτά διατηρούνται στην αρχική τους κατάσταση με περιορισμένες φθορές. Οι ολικές καταστροφές αναφέρονται σε καταστροφή ολόκληρου του ξύλινου κουφώματος, ενώ οι τοπικές στην καταστροφή μικρών τμημάτων. Σημαντικό είναι ότι σε κανένα κούφωμα δεν διατηρείται το τζάμι, ενώ σε όλα τα ανοίγματα υπάρχουν οι σιδεριές προστασίας στην εξωτερική πλευρά των παραθύρων, οι οποίες είναι σε αρκετά καλή κατάσταση.

#### A.5. Πατώματα

Το πάτωμα του κτιρίου είναι από τσιμέντο. Δεν υπάρχει καμία επικάλυψη ή ξύλινη κατασκευή σε κανένα κομμάτι του.

#### A.6. Στέγη

Τα φέροντα στοιχεία της στέγης βρίσκονται σε αρκετά καλή κατάσταση. Μόνο ένα από αυτά έχει σπάσει, ενώ λίγα είναι αυτά όπου να διακρίνεται μια σχετική παραμόρφωση. Βλέποντας το κτίριο εξωτερικά από κάποια απόσταση, θα διαπιστώσουμε μια παραμόρφωση στον κορφιάτη, ο οποίος παρουσιάζει βέλος κάμψης, που μπορεί να οφείλεται στη μετατόπιση κάποιων από τα φέροντα στοιχεία, μη ευδιάκριτη εσωτερικά. Επίσης, στην επικάλυψη (γαλλικά κεραμίδια) παρατηρούνται λεκέδες και τοπικές φθορές, που πιθανά να οφείλεται στις περιβαλλοντικές συνθήκες και στην έλλειψη συντήρησης.

#### A.7. Φθορές και καταστροφές στην πέτρινη τοιχοποιία και στον σοβά

Εξωτερικά, εμφανείς είναι οι καταστροφές της πέτρινης τοιχοποιίας στην κύρια όψη. Συγκεκριμένα, πρόκειται για την καταστροφή δύο παραθύρων για τη δημιουργία μεγάλου εύρους πόρτας. Η δημιουργία ράμπας μπροστά από αυτή, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι διανοίχτηκε για τη δυνατότητα εισόδου μεγάλων οχημάτων.

Επίσης, στην πέτρινη τοιχοποιία διακρίνεται μια έντονη αποσάθρωση του κονιάματος σε επιμέρους σημεία, η οποία προφανώς θα σχετίζεται με τη γήρανση και τις περιβαλλοντικές συνθήκες.

Εσωτερικά, υπάρχει έντονη καταστροφή των επιχρισμάτων, είτε επιφανειακή, είτε σε τόσο βάθος ώστε να εμφανίζεται η πέτρινη τοιχοποιία. Η καταστροφή πρέπει να οφείλεται τόσο στην υγρασία, όσο και στην απουσία συντήρησης.

### **A.8. Βλάστηση**

Η βλάστηση είναι πολύ έντονη στο σύνολο του κτιρίου και σε αρκετά σημεία δημιουργεί έντονα προβλήματα. Εξωτερικά, περιμετρικά, η βλάστηση υπάρχει με τη μορφή αναρριχώμενων φυτών που έχουνε <<σκαρφαλώσει>> στους πέτρινους τοίχους κι επικαλύπτουν ακόμη και κομμάτια της στέγης. Γενικά, στην στέγη υπάρχει αρκετή βλάστηση, η οποία οφείλεται αφενός στην υγρασία κα αφετέρου στην γενικότερη ύπαρξη έντονης βλάστησης στο οικόπεδο, σε συνδυασμό με την έλλειψη καθαρισμού των φυτών που βρίσκονται περιμετρικά του κτιρίου.

Εσωτερικά, η βλάστηση είναι εμφανής, καθώς έχει διαπεράσει τους πέτρινους τοίχους κι έχει απλωθεί σε ένα μεγάλο μέρος, απειλώντας κομμάτια της πέτρινης τοιχοποιίας με κατάρρευση.

### **B. Πρόσκτισμα 1**

#### **B.1. Υγρασία**

Υγρασία εμφανίζεται και εδώ για τους ίδιους λόγους με το κυρίως κτίριο παραγωγής. Παρατηρείται περιμετρικά στη βάση του κτιρίου, όπως και σε τμήματα των τοίχων από διεισδύοντα νερά από το δώμα. Επίσης, αιτία εισροής υδάτων στο εσωτερικό του κτίσματος είναι οι οπές που δημιουργήθηκαν, μετά την απομάκρυνση κάποιων αγωγών.

#### **B.2. Ρωγμές**

Ο αριθμός των ρωγμών που εμφανίζονται στο κτίσμα είναι περιορισμένος και αφορά κυρίως σε επιφανειακές ζημιές του σοβά. Μία σημαντική ρωγμή υπάρχει μόνο στη νότια όψη, στο πρέκι του παραθύρου.

#### **B.3. Κουφώματα**

Τα υπάρχοντα κουφώματα των παραθύρων εμφανίζουν τοπικές καταστροφές που αφορούν σε αποσάθρωση του ξύλου, τα τζάμια έχουν καταστραφεί, ενώ το κούφωμα της πόρτας λείπει.

#### **B.4. Πατώματα**

Και σε αυτό το κτίσμα, το πάτωμα του κτιρίου είναι από τσιμέντο.

#### **B.5. Δώμα**

Το δώμα εμφανίζει έντονη υγρασία λόγω έλλειψης μόνωσης.

#### **B.6. Οροφή**

Στην οροφή διακρίνονται τοπικά τα σίδερα του σκυροδέματος ενώ σε κάποια σημεία η υγρασία είναι πολύ έντονη.

#### **B.7. Φθορές και καταστροφές στην πέτρινη τοιχοποιία και στον σοβά**

Εξωτερικά, οι καταστροφές της πέτρινης τοιχοποιίας είναι λίγες, τοπικές σε κάποια σημεία με τη μορφή οπών. Περαιτέρω βλάβες στη λιθοδομή δεν μπορούν να εξακριβωθούν, καθώς το κτίσμα είναι επιχρισμένο, αν και εκτιμάται, από την όλη εικόνα του, ότι δεν θα πρέπει, εάν υπάρχουν, να είναι σοβαρές.

Εσωτερικά, υπάρχει καταστροφή των επιχρισμάτων σε πολλά σημεία, είτε με τη μορφή ρωγμών, είτε ολική, αποκαλύπτοντας την πέτρινη τοιχοποιία. Η καταστροφή οφείλεται τόσο στην υγρασία, όσο και στην έλλειψη συντήρησης.

#### **B.8. Βλάστηση**

Η βλάστηση είναι έντονη στο δώμα του κτιρίου, ενώ εκτός από την κύρια και τη νότια όψη, οι άλλες δύο είναι κρυμμένες από αυτή.

### **Γ. Πρόσκτισμα 2**

#### **Γ.1. Υγρασία**

Και σε αυτό το κτίσμα υπάρχει πολλή υγρασία, τόσο περιμετρικά στη βάση του όσο και κάτω από την κρηπίδα και σε ολόκληρη τη στέγη. Το έδαφος και το νερό της βροχής οφείλονται και πάλι για την ύπαρξη της υγρασίας.

#### **Γ.2. Ρωγμές**

Το κτίσμα εμφανίζει ελάχιστες ρωγμές.

### **Γ.3. Κουφώματα**

Τα υπάρχοντα ξύλινα κουφώματα εμφανίζουν τοπικές φθορές, ενώ τα τζάμια έχουν καταστραφεί.

### **Γ.4. Στέγη**

Τα φέροντα στοιχεία της στέγης βρίσκονται σε πολύ καλή κατάσταση. Μόνο τρία από αυτά έχουν σπάσει, ενώ σε κάποια διακρίνεται μια μικρή παραμόρφωση. Στην επικάλυψη (γαλλικά κεραμίδια) παρατηρούνται λεκέδες και τοπικές φθορές.

### **Γ.5. Φθορές και καταστροφές στην πέτρινη τοιχοποιία και στον σοβά**

Εξωτερικά κι εσωτερικά υπάρχουν κάποιες καταστροφές της πέτρινης τοιχοποιίας με τη μορφή οπών. Επίσης, στη δυτική όψη υπάρχει ένα γκρεμισμένο κομμάτι τοίχου, το οποίο χρησιμεύει ως άνοιγμα. Στην πέτρινη τοιχοποιία γενικότερα, διακρίνεται έντονα η αποσάθρωση του κονιάματος, η οποία σχετίζεται με τη γήρανση και τις περιβαλλοντικές συνθήκες.

### **Γ.6. Βλάστηση**

Η βλάστηση είναι πολύ έντονη στο σύνολο του κτιρίου και σε αρκετά σημεία δημιουργεί έντονα προβλήματα. Εξωτερικά, σε κάποια σημεία, η βλάστηση υπάρχει με τη μορφή αναρριχώμενων φυτών, τα οποία καλύπτουν και κατά τόπους την στέγη.

## **Δ. Πρόσκτισμα 3**

### **Δ.1. Υγρασία**

Στο κτίριο παρατηρείται πολλή υγρασία, η οποία οφείλεται στην πολύ κοντινή απόσταση που έχει με το ποτάμι, όπως και λόγω κατεστραμμένου κομματιού της στέγης, το οποίο επιτρέπει την είσοδο του νερού της βροχής. Η υγρασία εμφανίζεται κυρίως περιμετρικά στη βάση του κτιρίου, σε σημεία κάτω από την κρηπίδα της στέγης κι εσωτερικά, σε πολλά σημεία της τοιχοποιίας.

### **Δ.2. Ρωγμές**

Στο κτίσμα υπάρχουν κάποιες ρωγμές, τόσο στην τοιχοποιία, όσο και στο επίχρισμα, οι οποίες ωστόσο δεν έχουν σημαντικό εύρος.

### **Δ.3. Κουφώματα**

Τα υπάρχοντα εξωτερικά κουφώματα εμφανίζουν τοπικές καταστροφές και από όλα λείπουν τα τζάμια. Τα εσωτερικά κουφώματα είναι κατεστραμμένα ή έχουν απομακρυνθεί.

### **Δ.4. Πατώματα**

Το πάτωμα που καλύπτει το μισό κτίριο είναι ξύλινο και βρίσκεται σε αρκετά κακή κατάσταση, καθώς η ξυλεία έχει αποσασθρωθεί, ενώ εμφανίζει και τοπικές καταστροφές. Το υπόλοιπο από τσιμέντο.

### **Δ.5. Στέγη**

Η στέγη έχει καταστραφεί σε ένα μεγάλο τμήμα της, εξαιτίας της πτώσης δύο δέντρων πάνω σε αυτή. Κατά συνέπεια τα φέροντα στοιχεία έχουν καταστραφεί σε ένα μεγάλο ποσοστό. Τα εναπομείναντα κεραμίδια παρουσιάζουν λεκέδες και τοπικές φθορές.

### **Δ.6. Οροφή**

Στο κτίριο η στέγη κατά το ήμισυ είναι εμφανής και κατά το υπόλοιπο μισό κρύβεται από ψευδοροφή. Η ψευδοροφή εμφανίζει σε πολλά σημεία ρωγμές και υγρασία.

### **Δ.7. Φθορές και καταστροφές στην πέτρινη τοιχοποιία και στον σοβά**

Εσωτερικά κι εξωτερικά, υπάρχει έντονη καταστροφή των επιχρισμάτων, είτε επιφανειακή, είτε σε τόσο βάθος ώστε να εμφανίζεται η πέτρινη ή η πλίνθινη τοιχοποιία. Αιτία για τις καταστροφές αυτές είναι τόσο οι περιβαλλοντικές συνθήκες, όσο και η απουσία συντήρησης.





















### **Δ.8. Βλάστηση**

Μόνο στο σύνολο της στέγης εμφανίζεται πολύ έντονη η βλάστηση, κάτι που έχει να κάνει με την πτώση των δέντρων και των φυλλωμάτων τους πάνω σε αυτή.

## **Ε. Πρόσκτισμα 4**

Το κτίσμα αυτό αποκαταστάθηκε πολύ πρόσφατα και για το λόγο αυτό δεν παρουσιάζει προβλήματα.

## 2. ΣΧΕΔΙΑ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ	
<ul style="list-style-type: none"> <li> παλιές κολώνες</li> <li> νέες κολώνες</li> <li> κατεστραμμένα δοκάρια</li> </ul>	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ	
<ul style="list-style-type: none"> <li> κακή</li> <li> μέτρια</li> <li> καλή</li> </ul>	
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ	
<ul style="list-style-type: none"> <li> κακή</li> <li> μέτρια</li> <li> καλή</li> </ul>	
	<ul style="list-style-type: none"> <li> ρωγμή 1 (τριχοειδής)</li> <li> ρωγμή 2 (1-2mm)</li> <li> ρωγμή 3 (3-5mm)</li> <li> ρωγμή 4 (5-10mm)</li> <li> υγρασία</li> <li> καταστροφή επιχρίσματος</li> <li> αποσάθρωση κονιάματος</li> <li> καταστροφή τοιχοποιίας</li> <li> φθορά ξυλείας</li> <li> λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη</li> <li> βλάστηση</li> </ul>





**Α. ΚΤΙΡΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ**



## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ

- παλιές κολώνες
- νέες κολώνες
- κατεστραμμένα δοκάρια

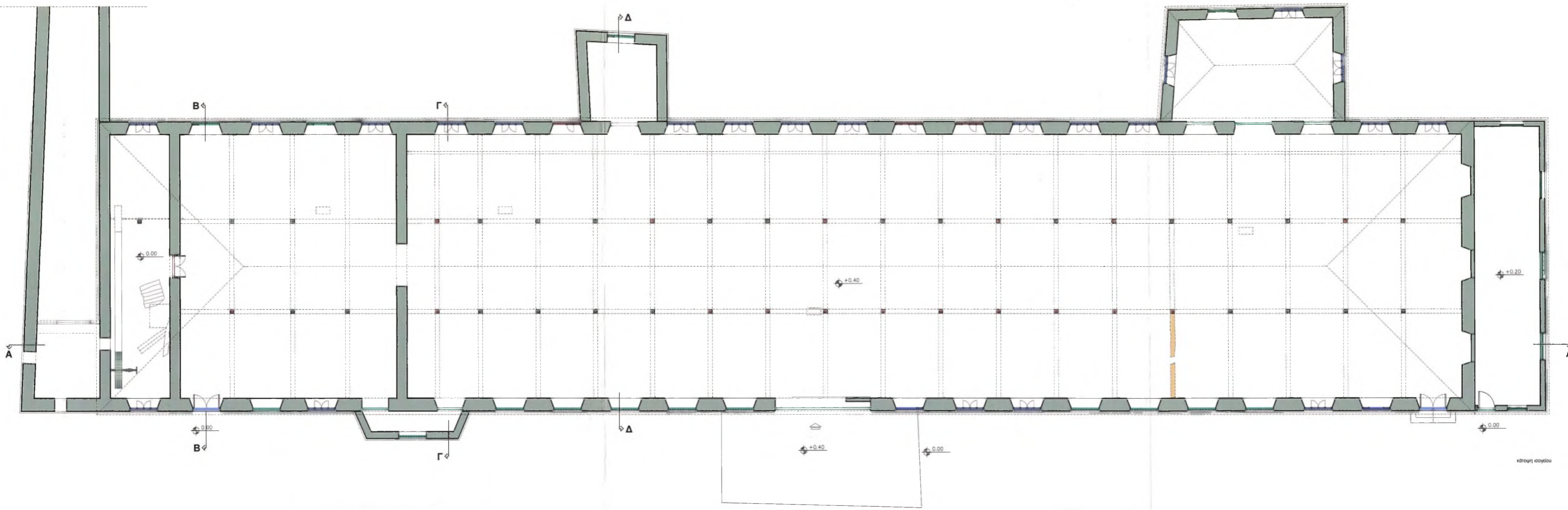
### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

- κακή
- μέτρια
- καλή

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ




- κακή
- μέτρια
- καλή

- ρωγμή 1 (τριχοειδής)
- ρωγμή 2 (1-2mm)
- ρωγμή 3 (3-5mm)
- ρωγμή 4 (5-10mm)
- υγρασία
- καταστροφή επιχρίσματος
- αποσάθρωση κονιάματος
- καταστροφή τοιχοποιίας
- φθορά ξυλείας
- λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
- βλάστηση



## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ












-  παλιές κολώνες
-  νέες κολώνες
-  κατεστραμμένα δοκάρια

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

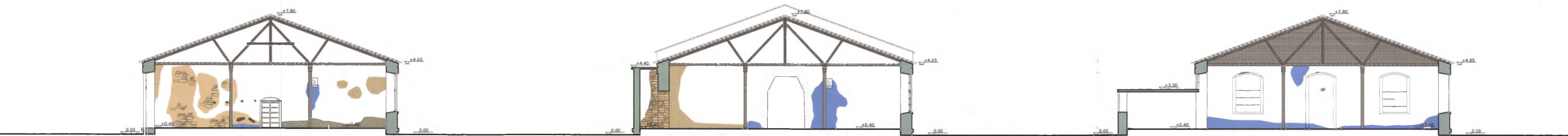
### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

-  ρωγμή 1 (τριχοειδής)
-  ρωγμή 2 (1-2mm)
-  ρωγμή 3 (3-5mm)
-  ρωγμή 4 (5-10mm)
-  υγρασία
-  καταστροφή επιχρίσματος
-  αποσάθρωση κονιάματος
-  καταστροφή τοιχοποιίας
-  φθορά ξυλείας
-  λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
-  βλάστηση



τομή α - α






τομή β - β

τομή γ - γ

τομή δ - δ

## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ












-  παλιές κολώνες
-  νέες κολώνες
-  κατεστραμμένα δοκάρια

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

-  ρωγμή 1 (τριχοειδής)
-  ρωγμή 2 (1-2mm)
-  ρωγμή 3 (3-5mm)
-  ρωγμή 4 (5-10mm)
-  υγρασία
-  καταστροφή επιχρίσματος
-  αποσάθρωση κονιάματος
-  καταστροφή τοιχοποιίας
-  φθορά ξυλείας
-  λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
-  βλάστηση






**Β. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 1**



## ΥΠΟΜΝΗΜΑ




### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ


-  παλιές κολώνες
-  νέες κολώνες
-  κατεστραμμένα δοκάρια

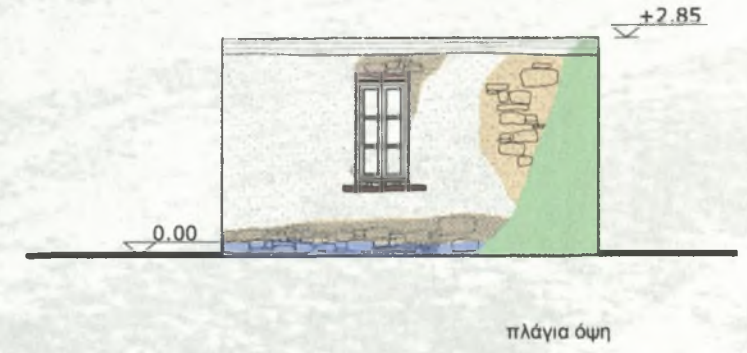
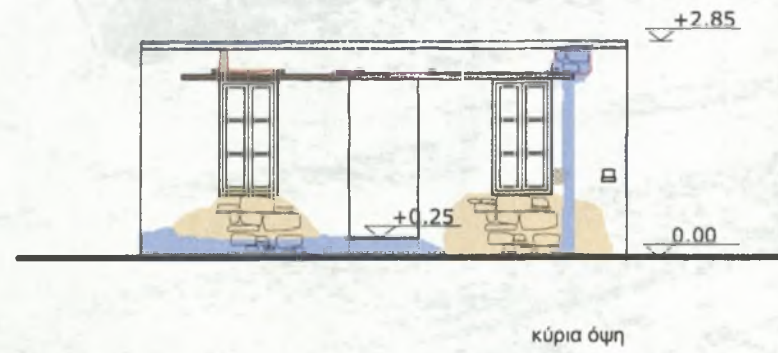
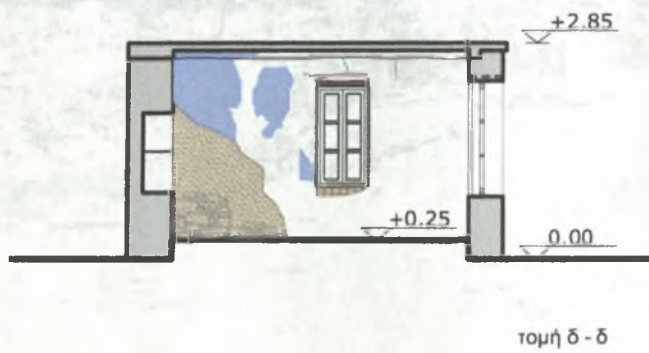
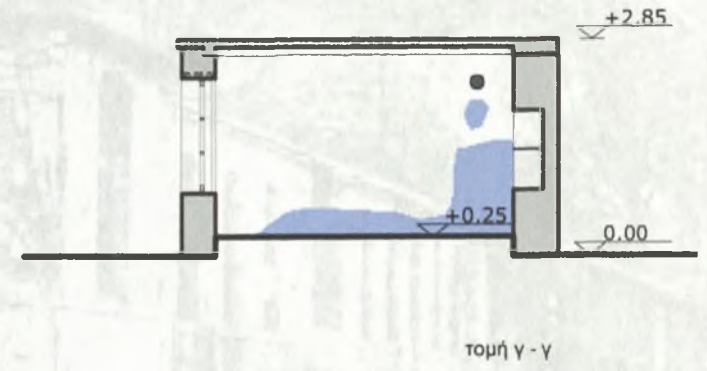
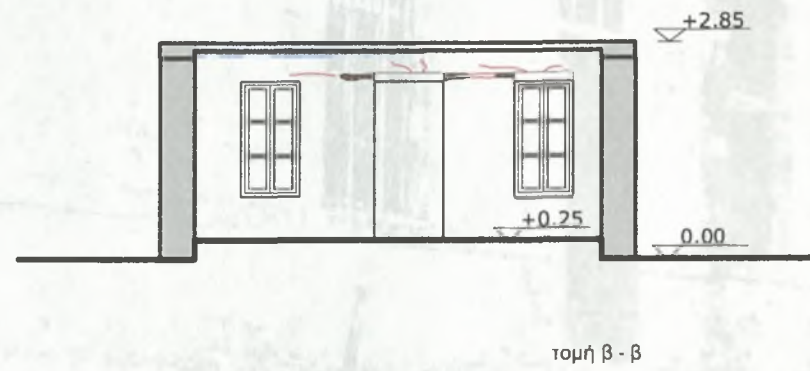
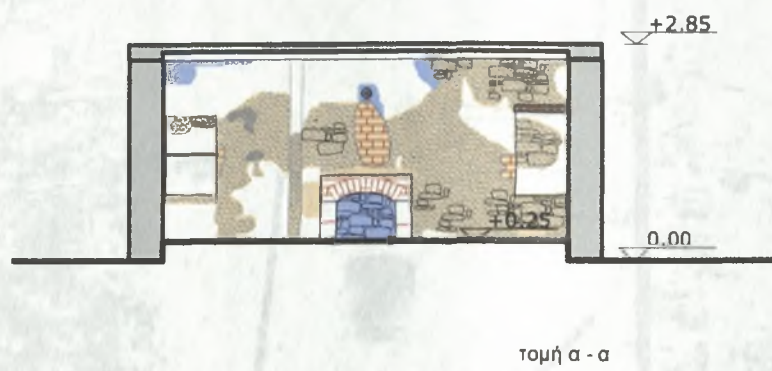
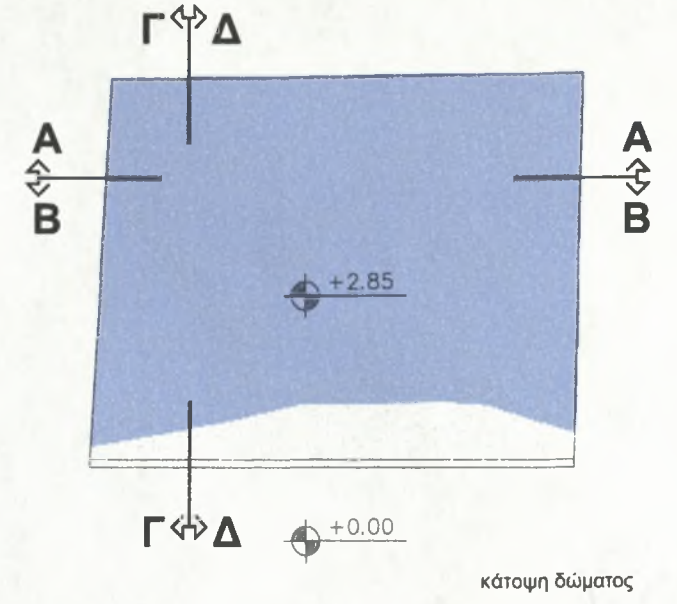
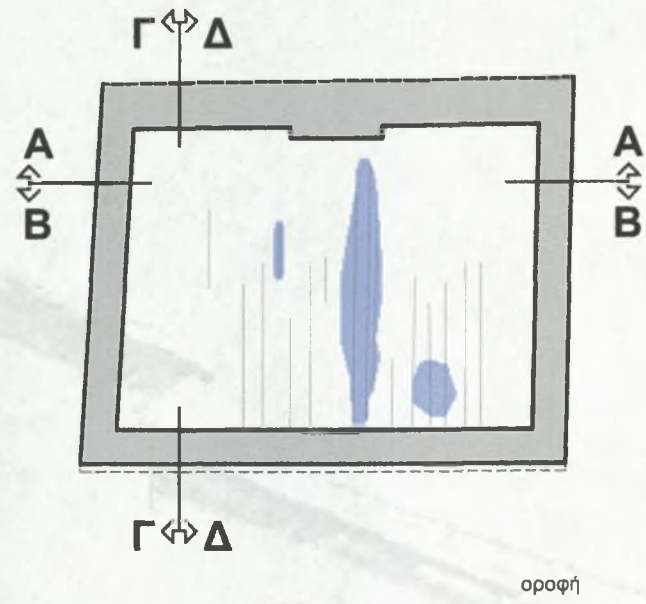
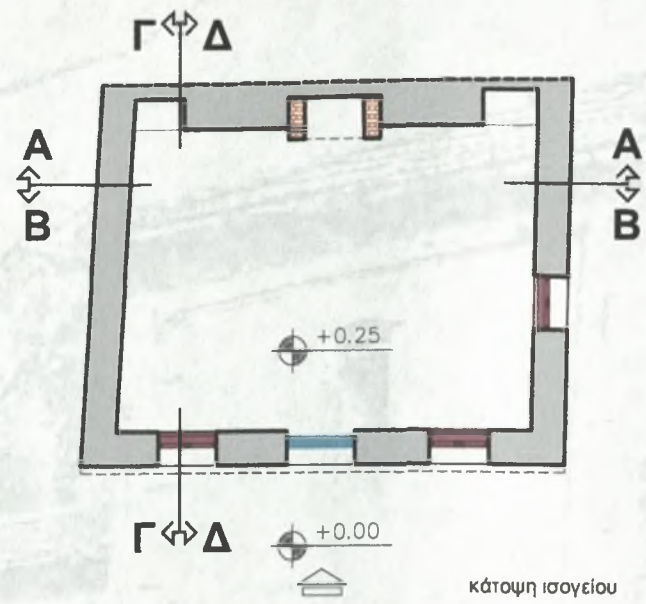
### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή










-  ρωγμή 1 (τριχοειδής)
-  ρωγμή 2 (1-2mm)
-  ρωγμή 3 (3-5mm)
-  ρωγμή 4 (5-10mm)
-  υγρασία
-  καταστροφή επιχρίσματος
-  αποσάθρωση κονιάματος
-  καταστροφή τοιχοποιίας
-  φθορά ξυλείας
-  λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
-  βλάστηση
















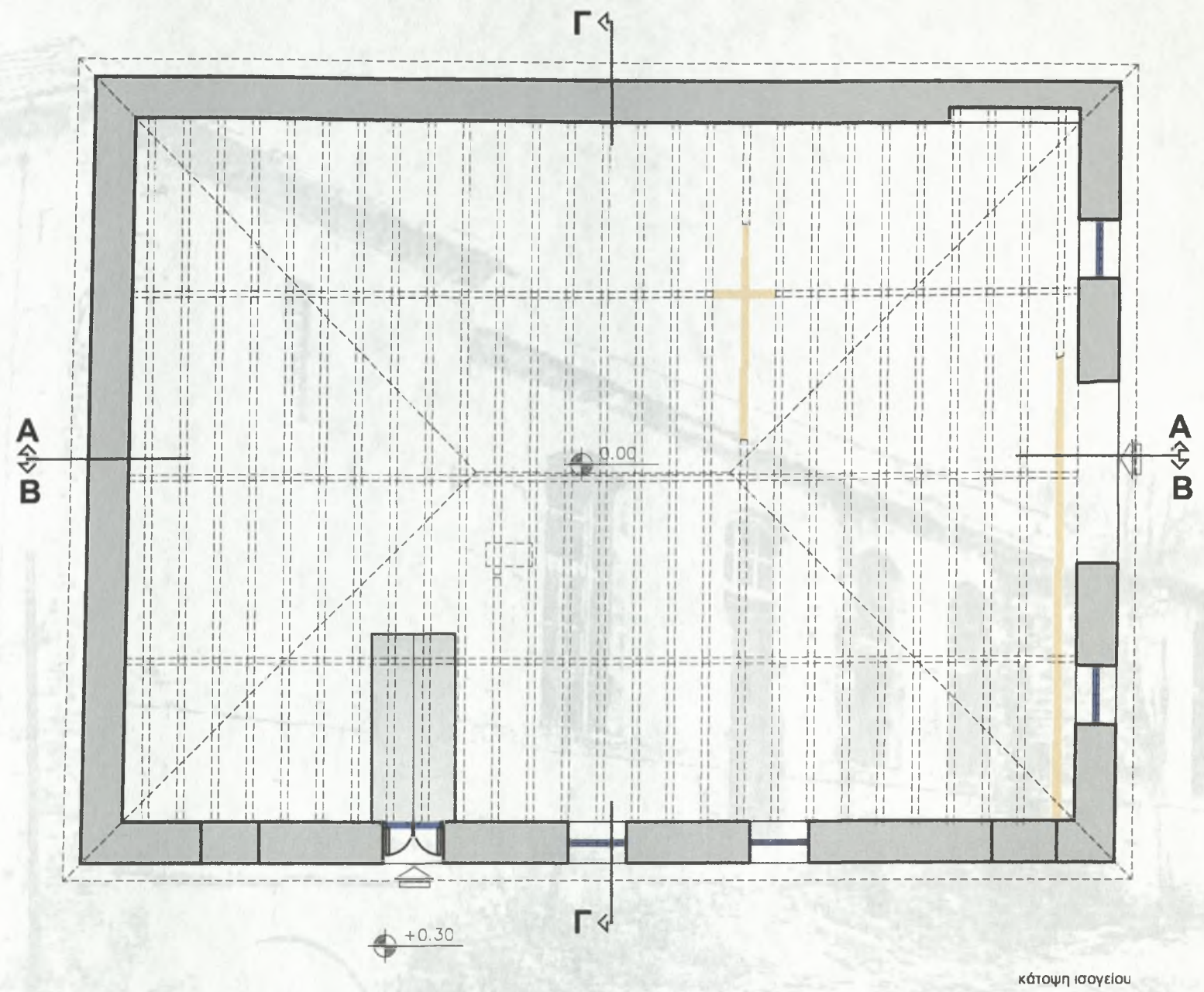
**Γ. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 2**

## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ	
	παλιές κολώνες
	νέες κολώνες
	κατεστραμμένα δοκάρια
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ	
	κακή
	μέτρια
	καλή
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ	
	κακή
	μέτρια
	καλή




  

	ρωγμή 1 (τριχοειδής)
	ρωγμή 2 (1-2mm)
	ρωγμή 3 (3-5mm)
	ρωγμή 4 (5-10mm)
	υγρασία
	καταστροφή επιχρίσματος
	αποσάθρωση κονιάματος
	καταστροφή τοιχοποιίας
	φθορά ξυλείας
	λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
	βλάστηση



## ΥΠΟΜΝΗΜΑ




### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ












-  παλιές κολώνες
-  νέες κολώνες
-  κατεστραμμένα δοκάρια

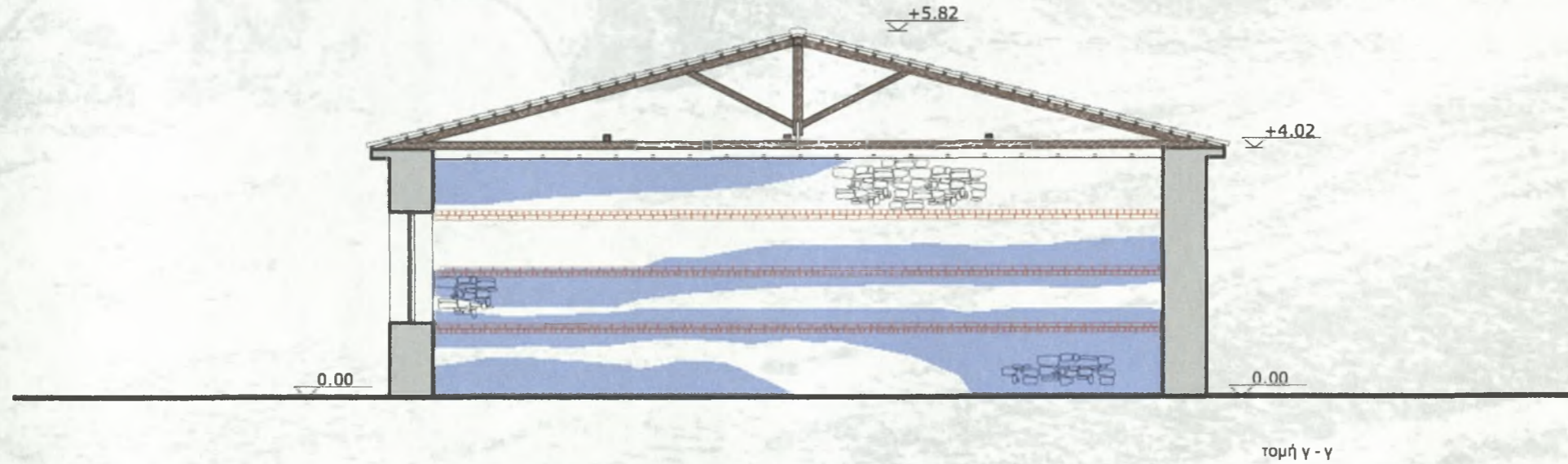
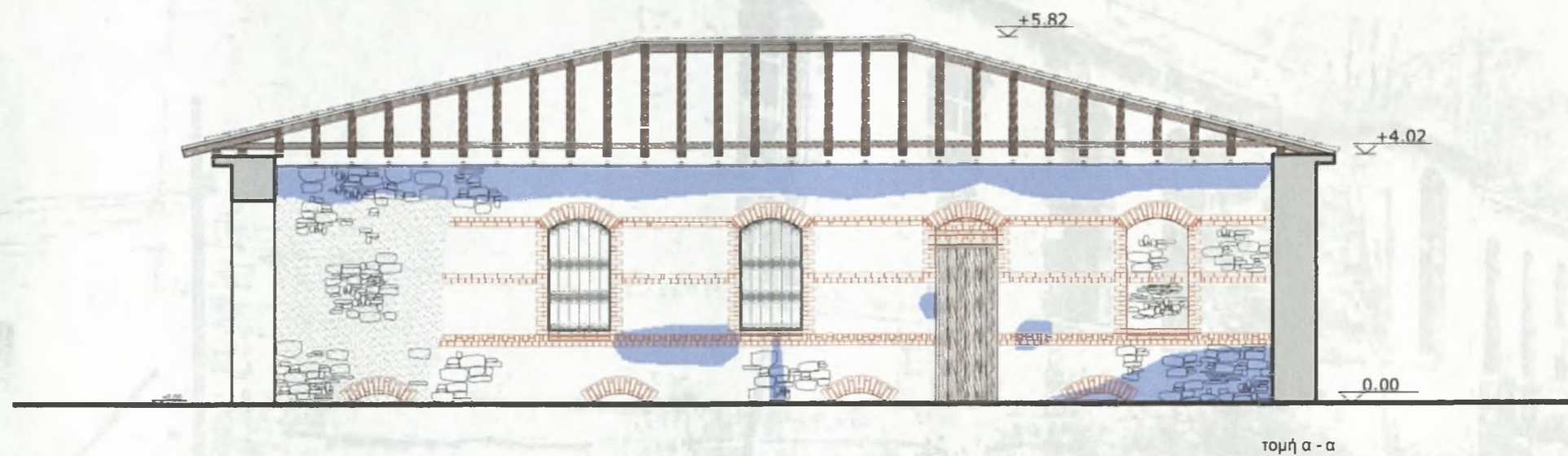
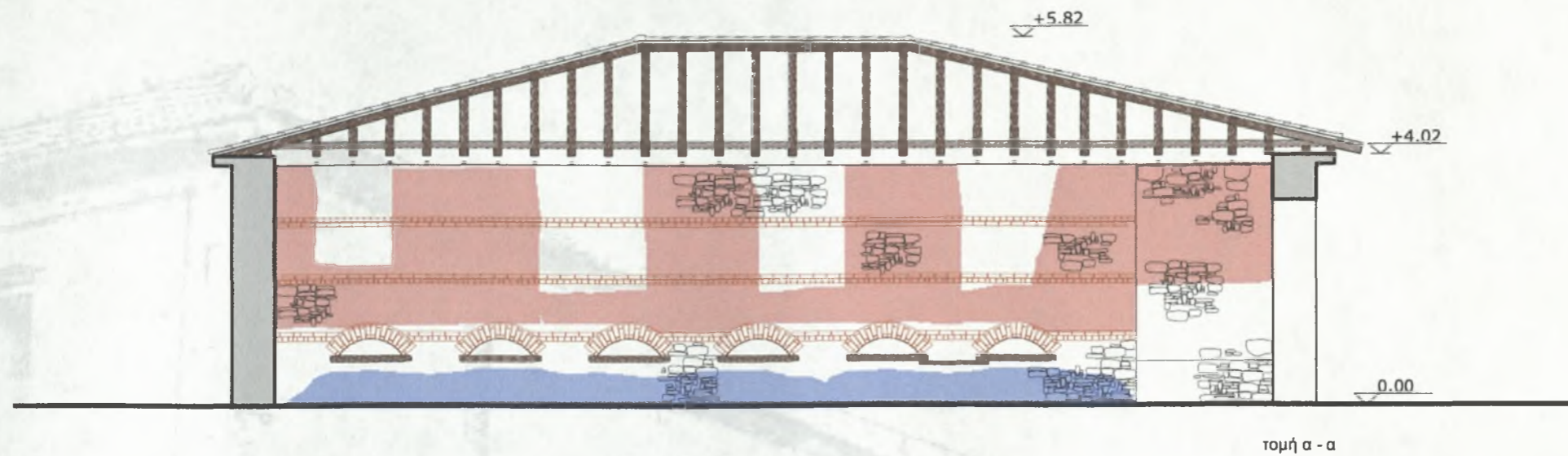
### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ




-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

-  ρωγμή 1 (τριχοειδής)
-  ρωγμή 2 (1-2mm)
-  ρωγμή 3 (3-5mm)
-  ρωγμή 4 (5-10mm)
-  υγρασία
-  καταστροφή επιχρίσματος
-  αποσάθρωση κονιάματος
-  καταστροφή τοιχοποιίας
-  φθορά ξυλείας
-  λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
-  βλάστηση



## ΥΠΟΜΝΗΜΑ




### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ

-  παλιές κολώνες
-  νέες κολώνες
-  κατεστραμμένα δοκάρια

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

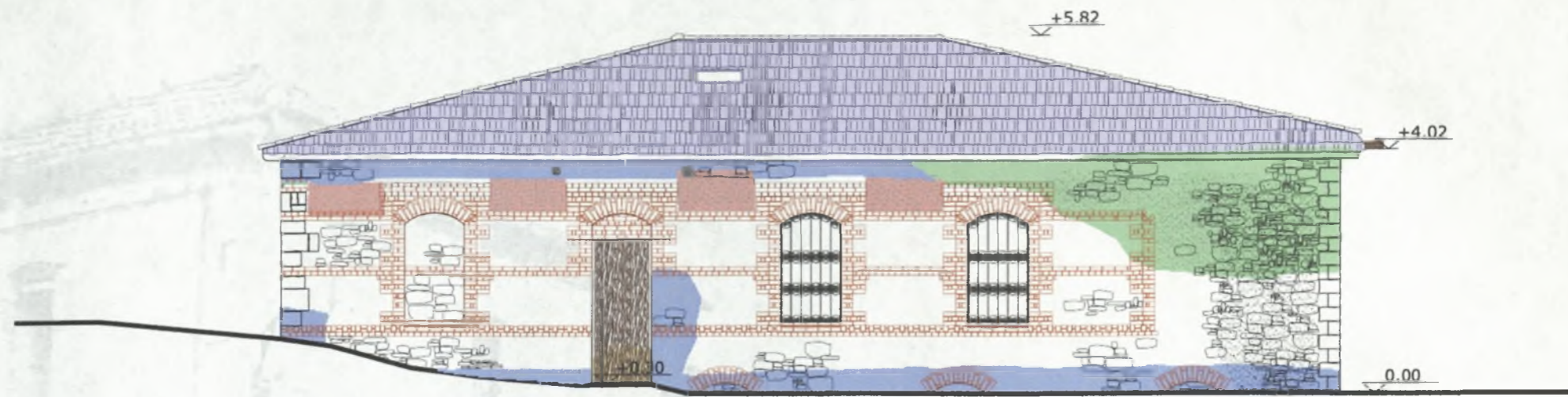
-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ

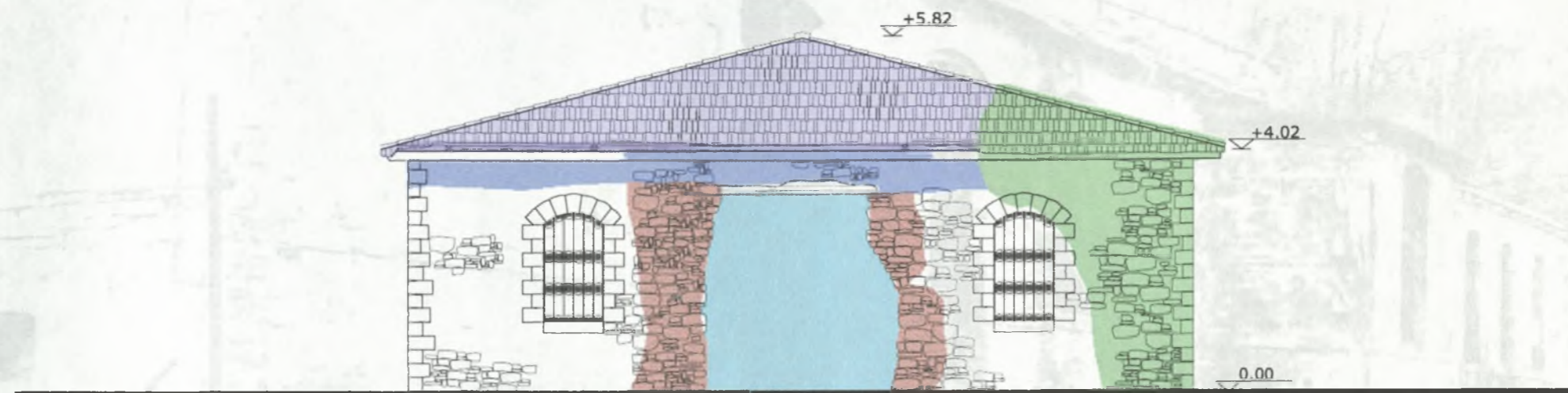
-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

-  ρωγμή 1 (τριχοειδής)
-  ρωγμή 2 (1-2mm)
-  ρωγμή 3 (3-5mm)
-  ρωγμή 4 (5-10mm)
-  υγρασία
-  καταστροφή επιχρίσματος
-  αποσάθρωση κονιάματος
-  καταστροφή τοιχοποιίας
-  φθορά ξυλείας
-  λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
-  βλάστηση

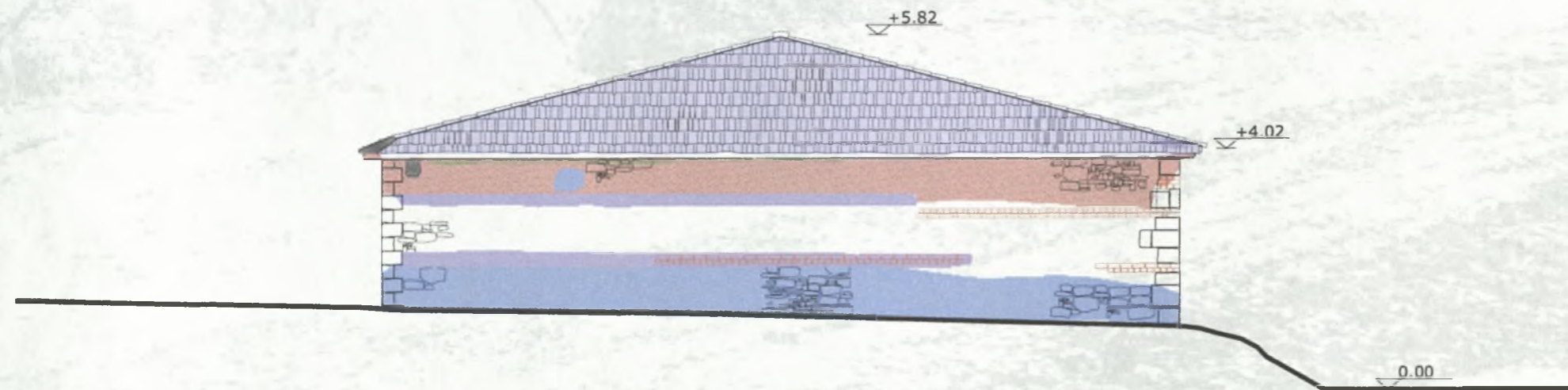




κύρια όψη



πλάγια όψη (δυτική)






πλάγια όψη (ανατολική)



**Δ. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 3**

## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ












-  παλιές κολώνες
-  νέες κολώνες
-  κατεστραμμένα δοκάρια

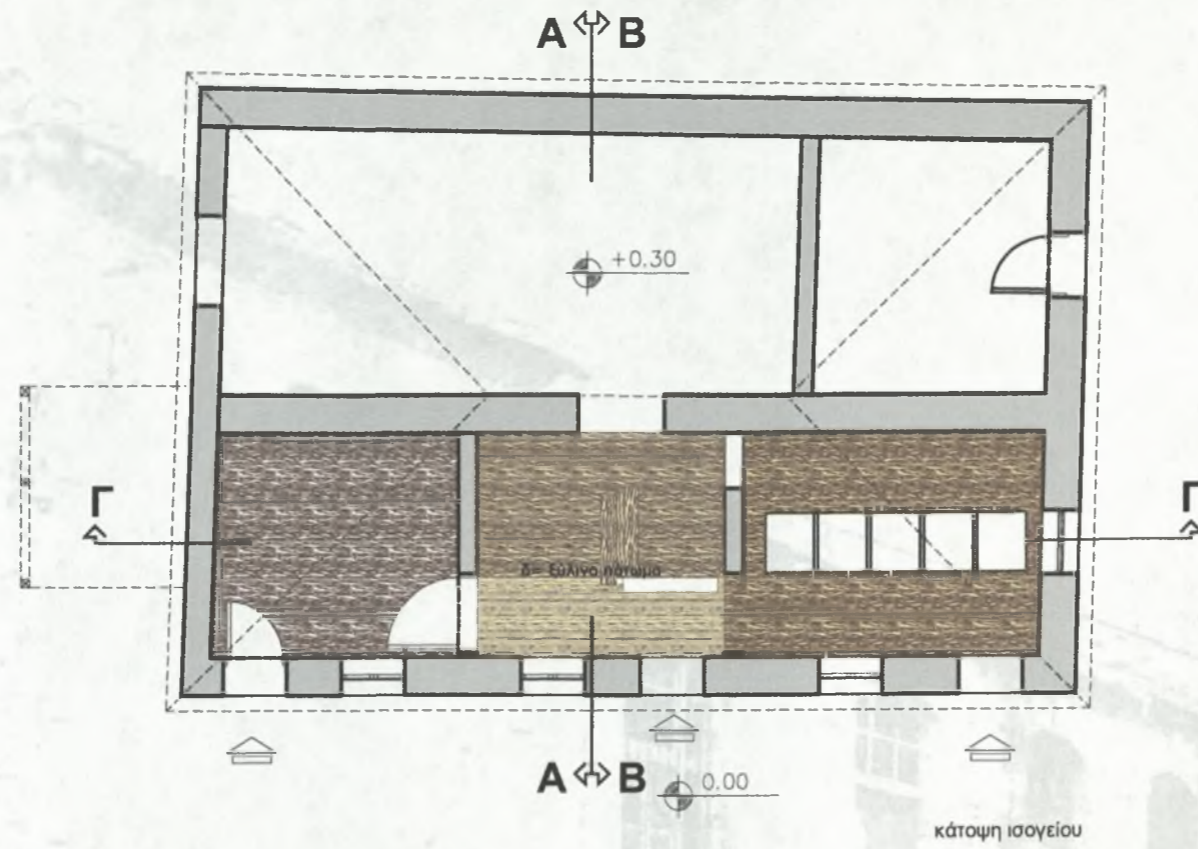
### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ




-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

-  ρωγμή 1 (τριχοειδής)
-  ρωγμή 2 (1-2mm)
-  ρωγμή 3 (3-5mm)
-  ρωγμή 4 (5-10mm)
-  υγρασία
-  καταστροφή επιχρίσματος
-  αποσάθρωση κονιάματος
-  καταστροφή τοιχοποιίας
-  φθορά ξυλείας
-  λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
-  βλάστηση





## ΥΠΟΜΝΗΜΑ




### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ











-  παλιές κολώνες
-  νέες κολώνες
-  κατεστραμμένα δοκάρια

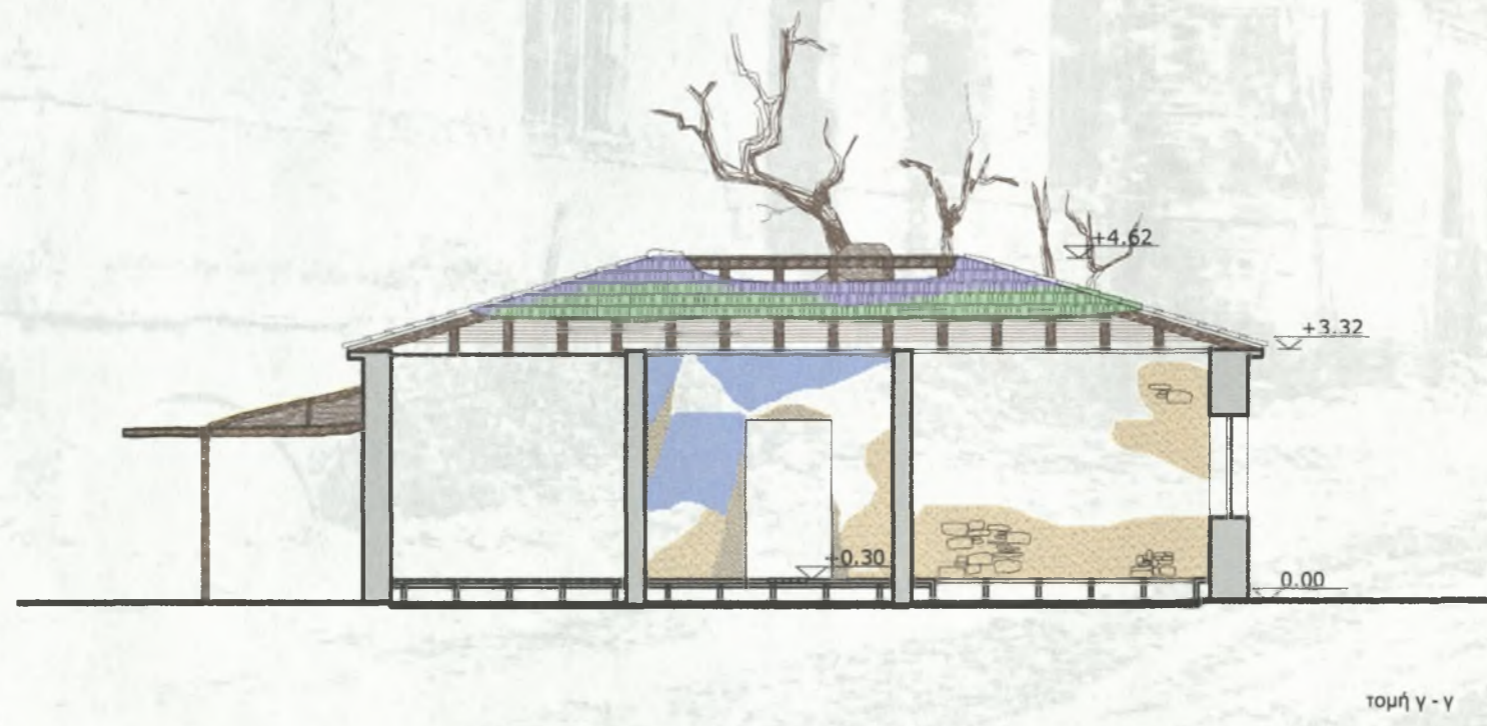
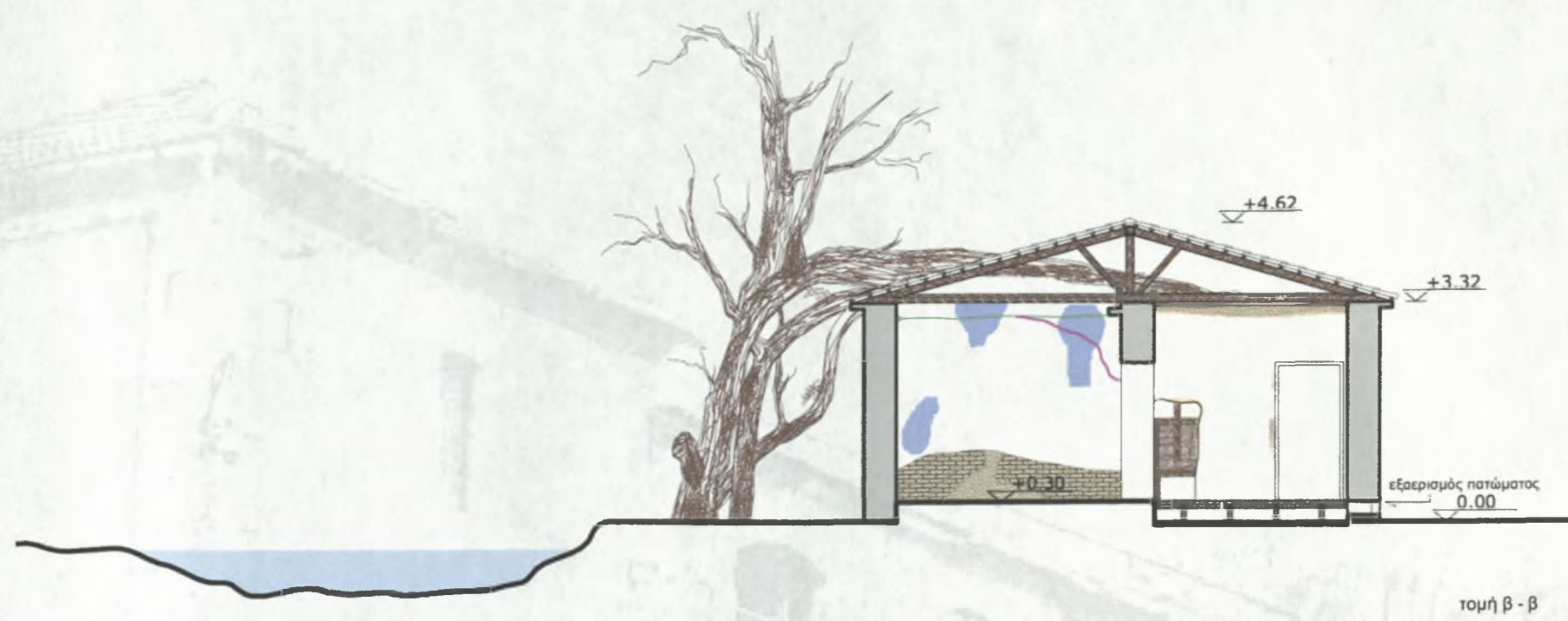
### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ




-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

-  ρωγμή 1 (τριχοειδής)
-  ρωγμή 2 (1-2mm)
-  ρωγμή 3 (3-5mm)
-  ρωγμή 4 (5-10mm)
-  υγρασία
-  καταστροφή επιχρίσματος
-  αποσάθρωση κονιάματος
-  καταστροφή τοιχοποιίας
-  φθορά ξυλείας
-  λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
-  βλάστηση



## ΥΠΟΜΝΗΜΑ

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ












-  παλιές κολώνες
-  νέες κολώνες
-  κατεστραμμένα δοκάρια

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

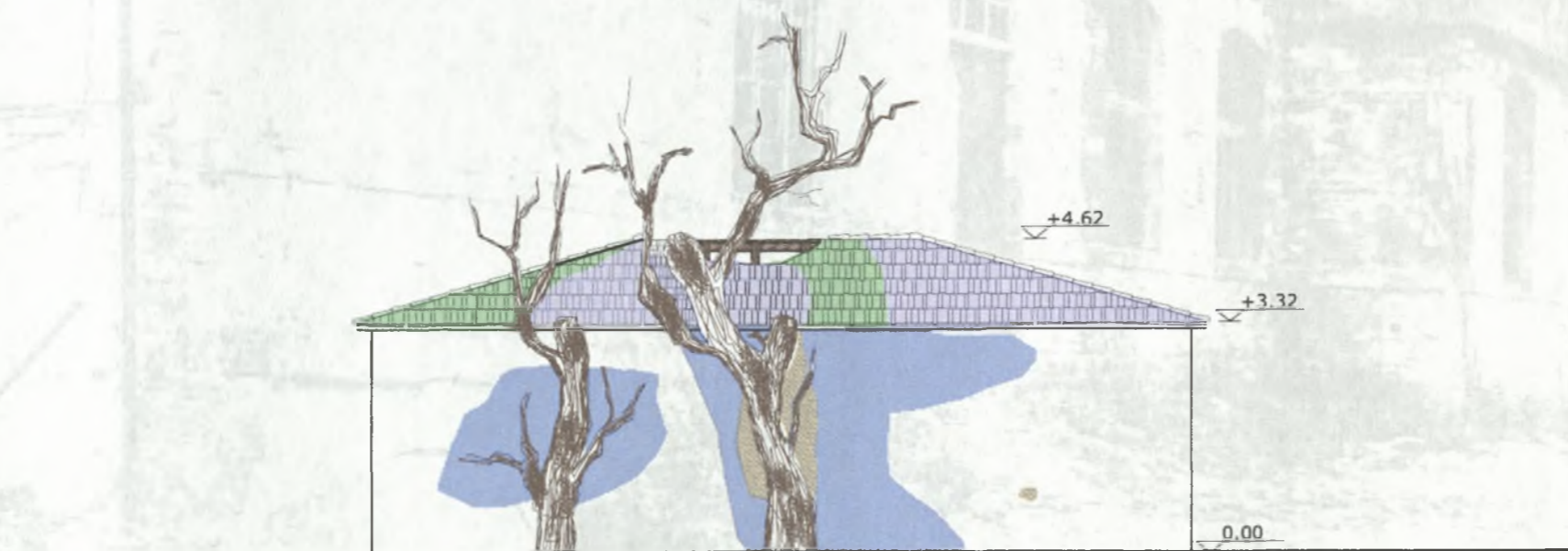
### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

-  ρωγμή 1 (τριχοειδής)
-  ρωγμή 2 (1-2mm)
-  ρωγμή 3 (3-5mm)
-  ρωγμή 4 (5-10mm)
-  υγρασία
-  καταστροφή επιχρίσματος
-  αποσάθρωση κονιάματος
-  καταστροφή τοιχοποιίας
-  φθορά ξυλείας
-  λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
-  βλάστηση



κύρια όψη






πίσω όψη (βόρεια)






## ΥΠΟΜΝΗΜΑ




### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΞΥΛΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ












-  παλιές κολώνες
-  νέες κολώνες
-  κατεστραμμένα δοκάρια

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

### ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΥΛΙΝΩΝ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ

-  κακή
-  μέτρια
-  καλή

-  ρωγμή 1 (τριχοειδής)
-  ρωγμή 2 (1-2mm)
-  ρωγμή 3 (3-5mm)
-  ρωγμή 4 (5-10mm)
-  υγρασία
-  καταστροφή επιχρίσματος
-  αποσάθρωση κονιάματος
-  καταστροφή τοιχοποιίας
-  φθορά ξυλείας
-  λεκέδες ή τοπικές φθορές στην επικάλυψη
-  βλάστηση



πλάγια όψη (δυτική)



πλάγια όψη (ανατολική)



**Ε. ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΕΛΥΦΟΥΣ**

Όπως προκύπτει από την παθολογία των κτιρίων, τα προβλήματα έχουν τοπικό χαρακτήρα κυρίως και δεν δημιουργούν στατικά προβλήματα στις φέρουσες κατασκευές. Εκτιμάται όμως ότι απαιτείται η άμεση αντιμετώπισή τους, διότι, είναι πολύ πιθανόν, στο προσεχές μέλλον να προκαλέσουν και στατικά προβλήματα.

Η αποκατάσταση γίνεται στο πνεύμα της διατήρησης των αξιών των κτιρίων και των στοιχείων εκείνων που καθιστούν το όλο συγκρότημα σημαντικό προς διατήρηση και προστασία. Οι επεμβάσεις είναι οι ελάχιστες δυνατές και γίνονται με σκοπό να αποκαταστήσουν τα επιμέρους προβλήματα που εντοπίστηκαν και να επαναφέρουν τα κελύφη όσο το δυνατόν συνεπέστερα στην αρχική τους μορφή.

Ένα από τα βασικά προβλήματα που παρουσιάζονται, είναι η έντονη υγρασία που παρατηρείται σε όλα τα κτίρια, τόσο στον εξωτερικό, όσο και στον εσωτερικό τους χώρο, η οποία προκαλεί βλάβες στα υλικά κατασκευής, ενώ αισθητικά δημιουργεί μια άσχημη εικόνα στις όψεις τους. Η άμεση γεινίαση με τον Τριπόταμο, όπως και οι κλιματικές συνθήκες της περιοχής, είναι τα κύρια αίτια υγρασίας, τα οποία θα πρέπει να αντιμετωπισθούν, κατά το δυνατόν, προκειμένου να περιορισθεί το πρόβλημα, ενώ υγρασία προκαλείται και από την ίδια την κατάσταση των κτιρίων.

Το δεύτερο αίτιο αφορά στην ύπαρξη έντονης βλάστησης, σε επαφή ή σε μικρή απόσταση από τα κτίρια, η οποία δε δημιουργεί μόνο υγρασία, αλλά προκαλεί και φθορές στα υλικά δομής, και ενδεχομένως και στη θεμελίωση.

Οι βασικές βλάβες που εντοπίζονται στα κτίρια είναι ρωγμές, καταστροφές και φθορές στις τοιχοποιίες και στα επιχρίσματα, οι οποίες οφείλονται στις περιβαλλοντικές συνθήκες, στη γήρανση των υλικών δομής, στην υγρασία και στην έλλειψη συντήρησης. Εκτός από τα αισθητικά προβλήματα που δημιουργούν, η μη έγκαιρη αντιμετώπισή τους θα προκαλέσει βραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα δομοστατικά προβλήματα, όπως ήδη αναφέρθηκε, που θα οδηγήσουν σε μείζονες επεμβάσεις και σημαντική αύξηση του κόστους επισκευής.

Τα ξύλινα φέροντα στοιχεία (κολώνες, στέγη) και τα ξύλινα δάπεδα επίσης αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της αποσάθρωσης, της παραμόρφωσης και της θραύσης, λόγω των περιβαλλοντικών συνθηκών και της γήρανσης.

Η υγρασία προβλέπεται να αντιμετωπισθεί καταρχάς με τις επιμέρους εργασίες αποκατάστασης. Η επισκευή και υδρομόνωση των στεγών, η στεγάνωση των δωματίων, η αποκατάσταση των κουφωμάτων και η τοποθέτηση διπλών υαλοπινάκων θα περιορίσουν το πρόβλημα. Επιπλέον, απλές επεμβάσεις στον άμεσο περιβάλλοντα χώρο, όπως περιμετρική πλακόστρωση με ελαφρές κατάλληλες κλίσεις που θα απομακρύνουν τα νερά της βροχής από τα κτίρια, και περιμετρικό drainage θα μειώσουν την υγρασία στη βάση των τοιχοποιιών. Παραπέρα ενέργειες που συνδέονται με την άμεση γεινίαση με το ποτάμι και τους ενδεχόμενους κινδύνους πλημμύρας και ψηλή στάθμη υπογείων υδάτων εμπίπτουν στη γεωτεχνική μηχανική και θα πρέπει να αντιμετωπισθούν με ειδικές μελέτες.

Η βλάστηση, σε όλες τις μορφές, θα αντιμετωπισθεί με ξήρανση και προσεκτική απομάκρυνση. Για την ξήρανση, θα προηγηθεί κόψιμο των κορμών σε χαμηλή στάθμη, κοντά στις ρίζες, και θα ακολουθήσει ψεκασμός με χημικές ουσίες.

Οι ρωγμές θα συγκολληθούν με βαθύ αρμολόγημα και ένεμα στις περιπτώσεις που το βάθος τους είναι μεγάλο. Σε ρωγμές μεγάλου εύρους θα γίνει επιπλέον αναδόμηση των χειλών τους.

Οι καταστροφές στις τοιχοποιίες θα αποκατασταθούν με αναδομήσεις με τον ίδιο τρόπο δόμησης, με ίδιας ποιότητας λίθους, και πλίνθους ίδιου μεγέθους και χρώματος.

Στις ξυλοκατασκευές, όσα ξύλινα στοιχεία είναι σε καλή κατάσταση, θα διατηρηθούν και θα συντηρηθούν με καλό καθαρισμό και επάλειψη με προστατευτικά λάδια ή βερνίκια. Τα στοιχεία εκείνα που παρουσιάζουν έντονη αποσάθρωση ή θραύση θα αντικατασταθούν με νέα, ίδιας διατομής και ποιότητας ξυλείας.

Οι σιδεριές θα καθαρισθούν από την σκουριά και θα επαλειφθούν με αντισκωρικό βερνίκι, διαφανές ματ.

Για τα ξύλινα κουφώματα ισχύει ό,τι και για τις υπόλοιπες ξύλινες κατασκευές. Επιπλέον, οι απλοί υαλοπίνακες θα αντικατασταθούν με διπλούς (4χιλ- 12χιλ- 4χιλ), για λόγους θερμομόνωσης και ηχομόνωσης.

Συγκεκριμένα, για το κάθε κτίριο θα πρέπει να γίνουν οι εξής ενέργειες:

#### **A. Κτίριο παραγωγής**

Προτείνεται η προσεκτική απομάκρυνση της βλάστησης, η οποία δημιουργεί μεγάλο πρόβλημα και επιπλέον καθιστά απροσπέλαστα ορισμένα τμήματα από τις όψεις του κτιρίου. Ως προς τις ξυλοκατασκευές, στο πνεύμα της παραπάνω προσέγγισης, απαιτείται η προσθήκη ξύλινης κολώνας που λείπει από τη συστοιχία και οι υπόλοιπες συντηρούνται, καθώς η κατάστασή τους είναι τέτοια που επιτρέπει τη διατήρηση και συντήρησή τους. Ως προς τον σκελετό της στέγης, απαιτείται αντικατάσταση στο μεγαλύτερο ποσοστό του, προσθήκη πετσώματος, θερμομόνωση, υδρομόνωση και κεράμωση με γαλλικά κεραμίδια. Η στέγη διατηρείται εμφανής στο εσωτερικό του κτιρίου. Στις τοιχοποιίες θα συγκολληθούν οι ρωγμές, θα αναδομηθούν τοπικές καταστροφές, κι εξωτερικά θα γίνει νέα αρμολόγηση, επιφανειακή ή βαθιά, ανάλογα με την κατάσταση των κονιαμάτων. Εσωτερικά προβλέπεται η καθαίρεση και ανακατασκευή όλων των επιχρισμάτων. Στο πάτωμα προτείνεται να κατασκευασθεί βιομηχανικό δάπεδο. Τα κουφώματα διατηρούνται, επισκευάζονται ή και ανακατασκευάζονται, όταν είναι τελείως κατεστραμμένα ή λείπουν και τοποθετούνται διπλά τζάμια (4χιλ- 12χιλ- 4χιλ).

Ως προς τις προσθήκες, απομακρύνονται οι δύο, δηλαδή η μικρή αίθουσα αποθήκης με την πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος και η πλινθοκατασκευή, καθώς δεν εμφανίζουν αρχιτεκτονική συγγένεια με το υπόλοιπο κτίριο, αλλά και από μόνες τους δεν εμφανίζουν ποιοτικά χαρακτηριστικά ώστε να αξίζει να διατηρηθούν. Διατηρούνται όμως η πέτρινη προεξοχή στην κύρια όψη και το κτίσμα στην πίσω όψη του κτιρίου, οι οποίες ακολουθούν το ίδιο αρχιτεκτονικό ύφος με την αρχική κατασκευή και εκτιμάται ότι η κατασκευή τους είναι κοντά στην αρχική. Οι προσθήκες αυτές λαμβάνονται υπόψη στις νέες χρήσεις του κτιρίου.

#### ***B. Πρόσκιμα 1***

Προβλέπεται απομάκρυνση της βλάστησης, και αποκατάσταση των ρωγμών με μεγάλο εύρος και η κατασκευή στέγης πάνω στην υπάρχουσα μπετονένια πλάκα. Οι εσωτερικοί τοίχοι και η οροφή επιχρίονται εξαρχής και κατασκευάζεται ξύλινο πάτωμα πάχους 10εκ. Εξωτερικά, η λιθοδομή παραμένει εμφανής. Τα κουφώματα των παραθύρων θα επισκευαστούν και θα τοποθετηθεί σε αυτά διπλό τζάμι (4χιλ- 12χιλ- 4χιλ), ενώ το κούφωμα της πόρτας θα κατασκευαστεί εκ νέου.

#### ***Γ. Πρόσκιμα 2***

Ομοίως, προβλέπεται απομάκρυνση της βλάστησης, αποκατάσταση των ρωγμών και τοπικές αναδομήσεις στις τοιχοποιίες. Εσωτερικά, οι τοίχοι θα παραμείνουν με εμφανή λιθοδομή, όπως και σήμερα, καθώς οι διακοσμητικές λεπτομέρειες των τούβλων με την πέτρα είναι ιδιαίτερου ύφους, και δίνουν ιδιαίτερη ατμόσφαιρα στον χώρο. Εξωτερικά, η λιθοδομή παραμένει επίσης εμφανής. Στους τοίχους γίνεται νέα αρμολόγηση, επιφανειακή ή σε βάθος, ανάλογα με την κατάσταση των κονιαμάτων. Τα ξύλινα στοιχεία τα οποία έχουν καταστραφεί θα αντικατασταθούν από νέα αντίστοιχων χαρακτηριστικών με τα υπάρχοντα, ενώ η στέγη θα συνεχίσει να είναι εμφανής στο εσωτερικό του κτιρίου. Η στέγη χρειάζεται επισκευή, με έλεγχο και ενδεχομένως ενίσχυση των ενώσεων των ξύλινων στοιχείων, και προσθήκη θερμομόνωσης και υγραμόνωσης. Η επικάλυψη της στέγης (γαλλικά κεραμίδια) απομακρύνεται, καθαρίζεται κι επαναχρησιμοποιείται. Στο πάτωμα, θα κατασκευασθεί πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα, πάχους 10εκ. πάνω στην οποία θα τοποθετηθεί ξύλινο πάτωμα, αφού προηγηθεί η κατασκευή κατάλληλης υγραμόνωσης. Τα παράθυρα τα οποία είχαν παλιότερα κτιστεί ανοίγονται για να αυξήσουν τον φυσικό φωτισμό και εξαερισμό του χώρου.

#### ***Δ. Πρόσκιμα 3***

Σε αυτό το κτίσμα το πρόβλημα με την βλάστηση είναι εξαιρετικά έντονο, καθώς αυτή εισέρχεται από την στέγη μέσα στο κτίριο και δημιουργεί μεγάλα μεγέθους προβλήματα, από υγρασία, μέχρι την καταστροφή της στέγης, των πατωμάτων και των τοίχων. Αφού απομακρυνθεί η βλάστηση και αποκατασταθούν οι ρωγμές, θα ανακατασκευαστεί η στέγη, σύμφωνα με τις υφιστάμενες κατασκευαστικές λεπτομέρειες, ώστε να διατηρηθεί η πρόσφατη μνήμη. Η στέγη θα είναι εμφανής στο μισό τμήμα της, ενώ στο άλλο μισό θα τοποθετηθεί ψευδοροφή, πάχους 5εκ. Η ιδιαιτερότητα του ξύλινου πατώματος, όπως διασώζεται έως σήμερα, με τις οπές στον τοίχο για τον εξαερισμό του είναι ένα στοιχείο που είναι σκόπιμο να διατηρηθεί, για τον λόγο αυτό ανακατασκευάζεται, καθώς ο βαθμός καταστροφής του είναι μεγάλος, αλλά διατηρεί αυτή την κατασκευαστική δομή ως έχει. Το κτίριο σοβατίζεται εσωτερικά κι εξωτερικά και βάφεται στους αρχικούς χρωματισμούς (ώχρα και λευκό). Τα υπολείμματα ενός ξύλινου στεγάστρου που υπάρχουν στην πλευρά του κτίσματος στην οποία παλιότερα υπήρχε ακόμη ένας χώρος, απομακρύνονται.



## **ΣΤ. ΝΕΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ**

**ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΛΩΣΤΟΥΨΑΝΤΟΥΡΓΕΙΟΥ ΑΦΩΝ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΚΗ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΚΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ**

Το συγκρότημα λειτούργησε στο παρελθόν ως κλωστοϋφαντουργείο. Ήταν από τα πρώτα βιομηχανικά συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν στην περιοχή, με παραδοσιακή αρχιτεκτονική και υλικά, και ανάλογη λογική στον σχεδιασμό με βιομηχανίες της εποχής, στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Ακόμα, ο εξοπλισμός του, που είχε εισαχθεί από το εξωτερικό, και οι κατασκευαστικές του λεπτομέρειες το καθιστούν ένα σημαντικό δείγμα βιομηχανικής κληρονομιάς.

Σήμερα, βρίσκεται εγκαταλελειμμένο, δίπλα στις όχθες του ποταμού Τριποτάμου, μέσα σε ένα εντυπωσιακό φυσικό περιβάλλον, το οποίο βρίσκει κανείς στην πόλη της Βέροιας μόνο παρόχθια του ποταμού αυτού. Η ποιότητα του χώρου, οι αρχιτεκτονικές αξίες του συγκροτήματος, η ιστορική και κοινωνική του υπόσταση το καθιστούν αφενός σημαντική πολιτιστική κληρονομιά της Βέροιας, αφετέρου δημιουργούν την ανάγκη αναβίωσής του και δημιουργίας σε αυτό ενός νέου πυρήνα της πόλης μέσα στη φύση.

Ακριβώς όλες αυτές οι ιδιαιτερότητες είναι που κάνουν την επιλογή των νέων χρήσεων αρκετά δύσκολη, καθώς θα πρέπει να είναι οι κατάλληλες που θα δώσουν ζωή στον χώρο και θα τον κάνουν λειτουργικό σε όλη τη διάρκεια του έτους. Επιπρόσθετα, η αρχιτεκτονική του κυρίως κτιρίου, που αποτελεί το κεντρικό κτίριο του συγκροτήματος και κυριαρχεί στον χώρο, δημιουργεί σοβαρούς περιορισμούς στην επιλογή νέων χρήσεων, λόγω του έντονου κατά μήκος άξονα, της εμφανούς στέγης και της συστοιχίας των ξύλινων κολώνων, στοιχεία που δίνουν ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα και ατμόσφαιρα στον εσωτερικό χώρο και επομένως θα πρέπει να διατηρηθούν και να προβληθούν. Παράλληλα, η ύπαρξη των παραδοσιακών, διάσπαρτων κτισμάτων, αρκετά μικρών διαστάσεων, σε συνδυασμό με την ανάγκη ένταξης χρήσεων σε αυτά, παρεμφερών με το κεντρικό και ελκτικών για το κοινό, και το ζητούμενο της λειτουργίας του συνόλου όλο το έτος, οδηγούν σε μια λύση πολλαπλών χρήσεων, με έμφαση στις μεταμορφώσεις του κυρίως κτιρίου παραγωγής.

Η κεντρική ιδέα των νέων χρήσεων βασίζεται στην προηγούμενη ιδιότητα του συγκροτήματος, δηλαδή στη λειτουργία του ως κλωστοϋφαντουργείο, και στην προσπάθεια να διατηρήσει την ατμόσφαιρα, τη λειτουργική ενότητα των επιμέρους κτισμάτων και την σχέση τους με το φυσικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο βρίσκονται.

Το συγκρότημα αποτελούσε στο σύνολό του ένα εργοστάσιο. Αυτό σημαίνει ότι το κάθε κτίσμα που βρίσκεται μέσα σε αυτό, είτε μικρών διαστάσεων, είτε μεγάλων, είχε την υπόστασή του και ήταν λειτουργικά συνυφασμένο με την κεντρική χρήση του εργοστασίου, που ήταν η κλωστοϋφαντουργία. Στο σχέδιο εγκατάστασης του μηχανολογικού εξοπλισμού, μπορεί να δει κανείς ότι ο κάθε χώρος σε όλα τα προσκτίσματα είχε έναν ρόλο, απαραίτητο στη λειτουργία του συνόλου. Επιπρόσθετα, ήταν χώρος όπου κάποιοι άνθρωποι κάποτε εργάστηκαν για να βγαίνει η παραγωγή και να αυξάνεται η εμπορική δραστηριότητα, τόσο του ίδιου του ιδιοκτήτη, όσο και της ίδιας της πόλης, που είχε να προβάλλει αναπτυγμένη βιομηχανική δραστηριότητα. Για τους λόγους αυτούς, επιλέγεται συνειδητά ένα σύνολο νέων χρήσεων, συνυφασμένων μεταξύ τους, με αναφορές στην οργάνωση, τη λειτουργία και την κίνηση του εργοστασίου, οι οποίες έμμεσα υποδεικνύονται από τη γεωμετρία του κεντρικού κτιρίου. Χρήσεις που θα αναδεικνύουν τις αξίες του συγκροτήματος, που θα αλληλοσυνδέονται και θα αλληλοϋποστηρίζονται. Χρήσεις που, όπως προαναφέρθηκε, θα έχουν άμεση σχέση με την προηγούμενη ιδιότητα του συγκροτήματος.

Στα πλαίσια αυτά, προτείνεται η δημιουργία ενός πολυχώρου, με πλέγμα χρήσεων, ώστε να προσελκύει κοινό διαφορετικής προέλευσης, που θα το επισκέπτεται περιοδικά, για διαφορετικούς λόγους και σε ποικίλες χρονικές περιόδους. Ο πολυχώρος αφορά στη δημιουργία κέντρου επιδείξεων μόδας, εμπορικού- εκθεσιακού κέντρου και κέντρου σεμιναρίων, καθώς και κέντρου διδασκαλίας κοπτικής ραπτικής, πατρών και σχεδίου μόδας, με ξενώνα για τη φιλοξενία των ατόμων που θα συνδέονται με τις παραπάνω περιοδικές λειτουργίες, café – αναψυκτήριο και εστιατόριο για τους ενοίκους και το ευρύτερο κοινό και info – πωλητήριο. Τέλος, ένα μικρό τμήμα αφιερώνεται σε έκθεση μηχανολογικού εξοπλισμού κλωστοϋφαντουργίας, που θα προβάλλει την αρχική χρήση του συγκροτήματος.

## 1. ΤΟ ΚΤΙΡΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Οι ανάγκες του χώρου που απαιτούν η κάθε μια από αυτές τις χρήσεις, η περιορισμένη χρονική λειτουργία τους, όπως και η ποιότητα του χώρου, οδηγούν στην ανάγκη για μια ευέλικτη κάτοψη, ώστε να ανταποκρίνεται κάθε φορά στις απαιτήσεις των νέων λειτουργιών με τις ελάχιστες τροποποιήσεις.

Το κέντρο επιδείξεων μόδας, το εμπορικό- εκθεσιακό κέντρο και το κέντρο σεμιναρίων, έχουν μεγάλες απαιτήσεις σε χώρο, καθώς αναφέρονται σε ένα πολυάριθμο κοινό. Επίσης, για τις χρήσεις αυτές, που είναι από τις πιο κύριες του νέου κτιριολογικού προγράμματος, απαιτείται χώρος με έντονη ατμόσφαιρα ώστε να είναι ελκυστικός. Παράλληλα με τους κύριους χώρους που απαιτούνται για τη λειτουργία τους (μακρύς υπερυψωμένος διάδρομος για επιδείξεις μόδας, κατακερματισμένος χώρος για εμπορικές εκθέσεις και αίθουσες σεμιναρίων με ευέλικτα πανό που θα διαμορφώνουν κάθε φορά ανάλογα το χώρο), χρειάζονται διαδρόμους κίνησης του κοινού, χώρους συνάθροισης, βοηθητικούς χώρους και χώρους υγιεινής.

Ο ξενώνας περιλαμβάνει δωμάτια, κοινόχρηστους χώρους (υποδοχή, χώρος πρωινού, καθιστικά, w.c), βοηθητικούς χώρους (κουζίνα, αποθήκη, λινοθήκη, χώροι υγιεινής προσωπικού) και χώρο για τη διεύθυνση του ξενώνα.

Η έκθεση κλωστοϋφαντουργικού, τεχνολογικού εξοπλισμού που συνδέεται άμεσα με την αρχική λειτουργία του συγκροτήματος, απαιτεί χώρο ικανό για το μέγεθος των μηχανημάτων και την άνετη κίνηση των επισκεπτών. Δεδομένου ότι διασώζεται όλο το σύστημα υδροκίνησης του εργοστασίου, η έκθεση θα πρέπει να συνδυασθεί με αυτό και να το αναδείξει .

Το κέντρο διδασκαλίας τεχνικών της κοπτικής, ραπτικής, πατρών και σχεδίου μόδας περιλαμβάνει χώρους για τους πάγκους εργασίας, τις μηχανές ραπτικής, τις πινακίδες σχεδίου, αλλά και τις βοηθητικές σε αυτό χρήσεις, όπως χώρο υγιεινής, κουζίνα, αποθήκη και καμαρίνι για πρόβες.

Το info – πωλητήριο απαιτεί χώρο όπου θα πωλούνται προϊόντα από την δραστηριότητα του πολυχώρου, μικρά αντικείμενα και βιβλία, ταμείο και χώρο υγιεινής για το προσωπικό.

Το café – αναψυκτήριο και το εστιατόριο είναι χρήσιες, οι οποίες θα λειτουργούν κατά το πλείστον τους καλοκαιρινούς μήνες, εκμεταλλευόμενες το φυσικό περιβάλλον, ενώ το χειμώνα θα λειτουργούν βοηθητικά των υπόλοιπων χρήσεων.

Από τις παραπάνω χρήσεις, το κέντρο επιδείξεων μόδας, οι εμπορικές εκθέσεις και τα σεμινάρια θα λειτουργούν περιοδικά και θα εναλλάσσονται μεταξύ τους. Οι χρήσεις αυτές τοποθετούνται στο κεντρικό κτίριο παραγωγής, το οποίο έχει έναν έντονα ατμοσφαιρικό εσωτερικό χώρο ο οποίος διαμορφώνεται από τον μεγάλο διαμήκη άξονά του, τον φυσικό φωτισμό τόσο από τα ανοίγματα που βρίσκονται στις δύο μεγάλες όψεις του, όσο και από τους φεγγίτες της στέγης, από τη συστοιχία των ξύλινων κολώνων που τον χωρίζουν σε τρία κλίτη, αλλά δρουν περιοριστικά στην επιλογή χρήσεων και από την ξύλινη εμφανή στέγη, στοιχεία που δίνουν τον χαρακτήρα στο κτίριο και θα πρέπει να διατηρηθούν και να αναδειχθούν.

Οι υπόλοιπες χρήσεις έχουν μόνιμο χαρακτήρα και τοποθετούνται στα υπόλοιπα κτίρια του συγκροτήματος. Η χωροθέτηση των χρήσεων αυτών στα κτίρια γίνεται, αφενός με βάση το κτιριολογικό πρόγραμμα και τις απαιτήσεις σε χώρους, και αφετέρου σε συσχετισμό τους με τη δομή των κτιρίων, ώστε να μην απαιτηθούν εκτεταμένες αλλαγές. Στα πλαίσια αυτά, οι χρήσεις που εγκαθίστανται στο κάθε κτίριο είναι οι εξής:

Το πρώτο πρόσκτισμα προβλέπεται να λειτουργήσει ως café – αναψυκτήριο, με τραπέζια τοποθετημένα υπαίθρια. Κατά τους χειμερινούς μήνες θα λειτουργεί υποστηρικτικά για τις υπόλοιπες δραστηριότητες.

Το δεύτερο πρόσκτισμα, θα λειτουργεί ως εργαστήριο τεχνικών κοπτικής, ραπτικής, πατρόν και σχεδίου μόδας, μια χρήση που θα έχει έναν εκπαιδευτικό, αλλά και παραγωγικό χαρακτήρα, καθώς τα παραγόμενα προϊόντα θα πωλούνται στο πωλητήριο. Στο κτίσμα αυτό προβλέπεται η προσθήκη ενός κτίσματος στη θέση όπου αρχικά, σύμφωνα με την τεκμηρίωση, επεκτεινόταν το αρχικό κτίριο. Πρόκειται για ένα μεταλλικό κτίριο, το οποίο εφάπτεται στην πλευρά του κτιρίου που συνορεύει οπτικά με το κυρίως κτίριο, με εκτεταμένη χρήση γυαλιού και εσωτερικό σύστημα ρυθμιζόμενων μεταλλικών, οριζόντιων περσίδων, για την προφύλαξή του από τον ήλιο.

Το τρίτο πρόσκτισμα προβλέπεται να στεγάσει ένα εστιατόριο, που θα λειτουργεί μόνιμα όλο τον χρόνο και θα απευθύνεται τόσο στο ευρύτερο κοινό, όσο και στους περιοδικούς και μόνιμους χρήστες του συγκροτήματος.

Στο τέταρτο πρόσκτισμα τοποθετείται το info – πωλητήριο για τους εισερχόμενους – εξερχόμενους στο συγκρότημα.

Στο πρώην κτίριο παραγωγής, εκτός από τις εναλλασσόμενες χρήσεις, τοποθετούνται και ορισμένες μόνιμες, απαραίτητες για όλη τη διάρκεια λειτουργίας του. Οι μόνιμες χρήσεις είναι η μόνιμη έκθεση που θα παρουσιάζει τα βασικά μηχανήματα και τον κύκλο των εργασιών για την παραγωγή νημάτων και υφασμάτων, ένα πωλητήριο στο οποίο θα πωλούνται τα προϊόντα που θα παράγονται στο εργαστήριο (δεύτερο πρόσκτισμα) και κάποιες βοηθητικές χρήσεις, όπως γραφείο φύλακα, κυλικείο, αποθήκη και w.c κοινού και προσωπικού. Για την ανάδειξη της αρχικής λειτουργίας του συγκροτήματος, στην αίθουσα έκθεσης τοποθετούνται επιπλέον δύο οθόνες για την προβολή ψηφιακού υλικού, βίντεο και παρουσιάσεων σχετικών με την ιστορία της κλωστοϋφαντουργίας και του εργοστασίου.

Οι εναλλασσόμενες χρήσεις στο πρώην κτίριο παραγωγής, πιο αναλυτικά, οργανώνονται ως εξής:

Η πρώτη αφορά στη δημιουργία κέντρου μόδας, άμεσα συναρτημένο με την προηγούμενη ιδιότητα του εργοστασίου, που ήταν η παραγωγή και το εμπόριο της πρώτης ύλης των υφασμάτων, αλλά και αργότερα των ίδιων των υφασμάτων. Με αυτή τη λογική, ο χώρος μεταμορφώνεται σε μία <<πασαρέλα>>, όπου παρελαύνουν μέσω των επιδείξεων μόδας και των παρουσιάσεων, οι τάσεις των ενδυμάτων και των ειδών ρουχισμού, που έχουν παράγωγο το ύφασμα. Η χρήση αυτή, αρκετά εξειδικευμένη, αναφέρεται σε κοινό που προφανώς δεν έχει τη βάση του μόνο στη Βέροια, αλλά σε πανελλήνιο και ίσως και διεθνές επίπεδο. Το εύλογο ερώτημα που δημιουργείται είναι πώς σε μια μικρή πόλη, όπως η Βέροια, θα μπορούσε να λειτουργήσει μια τόσο εξειδικευμένη χρήση. Η απάντηση, ωστόσο, βρίσκεται στο γεγονός ότι το σύνολο των χρήσεων του συγκροτήματος, όπως προβλέπεται να διαμορφωθεί, σε σχέση με το φυσικό κάλλος της περιοχής, με τις δυνατότητες που παρέχει η πόλη συνολικά, με το έντονο πολιτιστικό της παρελθόν και με την κατάλληλη διαχείριση, μπορεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον επιχειρηματιών, ως μία πρωτότυπη προβολή των προϊόντων τους. Άλλωστε, η ίδια η διαδικασία κινείται από ανθρώπους που αναζητούν χώρους με έντονο χαρακτήρα, ατμοσφαιρικούς, που να αποτελούν σκηνικό από μόνοι τους. Ένας τέτοιος χώρος είναι και το κυρίως κτίριο, το οποίο εμπεριέχει και αναδεικνύει μια έντονη ιστορία σε συνδυασμό με το ίδιο το φυσικό περιβάλλον, που μπορεί από μόνο του να δημιουργήσει σκηνικό για επιδείξεις και παρουσιάσεις μόδας.

Στη δεύτερη προτεινόμενη χρήση, το κτίριο λειτουργεί ως εμπορικό - εκθεσιακό κέντρο. Σε αυτό το κέντρο υπάρχει η δυνατότητα συνάθροισης εμπόρων και αντιπροσώπων, στη λογική των περιπτέρων, με τα προϊόντα να εκτίθενται στο εσωτερικό του κελύφους του κτιρίου, αλλά πολύ εύκολα ακόμα και στο εξωτερικό, καθώς τα ίδια τα περίπτερα είναι κατασκευές οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να μετακινούνται και να αποθηκεύονται εύκολα, όπως θα αναλυθεί παρακάτω. Και αυτή η χρήση είναι άμεσα συνυφασμένη με την προηγούμενη χρήση του κτιρίου, καθώς σχετίζεται με εμπόριο και συναλλαγή προϊόντων και ταυτόχρονα υποστηρίζεται από τις υπόλοιπες χρήσεις (εστιατόριο, café, ξενώνας) έτσι ώστε να μπορέσει να αποτελέσει μια νέα πραγματικότητα για την πόλη της Βέροιας και να προσελκύσει το ευρύτερο κοινό.

Η τρίτη και τελευταία χρήση που μελετάται σε αυτή την εργασία, είναι η δημιουργία ενός κέντρου σεμιναρίων που θα λειτουργεί είτε συνολικά στο χώρο, με την έννοια του αμφιθεάτρου και των προβολών, είτε τμηματικά με την έννοια των αιθουσών και θα παρέχει τη δυνατότητα επί τόπου εργαστηριακής χρήσης του χώρου, ανάλογα με τα δεδομένα και τα ζητούμενα του εκάστοτε σεμιναρίου.

Το κοινό στοιχείο των τριών χρήσεων είναι οι κατασκευές που θα μεταμορφώνουν την κάτοψη του κτιρίου για να δεχθεί τη διαφορετική χρήση.



Και οι τρεις χρήσεις επιλέγονται με σκοπό να διατηρήσουν την κάτοψη ως έχει, καθαρή, ώστε να μπορεί να διατηρηθεί η ατμόσφαιρα του εσωτερικού και να αναδειχθεί το ίδιο το κτίριο και η κατασκευή του. Για το λόγο αυτό, οι κατασκευές που επιλέγονται να χρησιμοποιηθούν στο εσωτερικό του κτιρίου δεν έχουν μόνιμο χαρακτήρα, αντιθέτως είναι κινητές, συναρμολογούμενες και συρόμενες, ώστε ανά πάσα στιγμή να αλλάζουν θέση στην κάτοψη, να δημιουργούν διαφορετικούς χώρους για διαφορετικές χρήσεις και ταυτόχρονα να συμπύσσονται και να αποθηκεύονται όταν δεν απαιτούνται από την εκάστοτε χρήση. Οι κατασκευές αυτές αναλύονται στη συνέχεια. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο του εσωτερικού είναι ένα υδραυλικό σύστημα, το οποίο κατασκευάζεται στο κεντρικό κλίτος, κατά μήκος των κολώνων στο οποίο θα στηρίζεται επίμηκες δάπεδο με τη δυνατότητα να ανυψώνεται ή να παραμένει στην στάθμη του υφιστάμενου δαπέδου, ανάλογα με τις απαιτήσεις των χρήσεων. Και αυτό το σύστημα θα αναλυθεί στη συνέχεια.

Στόχος της μελέτης είναι, μετά την αποκατάσταση και την επανάχρηση του συγκροτήματος, και αξιοποιώντας το φυσικό περιβάλλον, τις αρχιτεκτονικές αξίες και την ιστορία της περιοχής, να δημιουργηθεί ένας νέος πόλος έλξης, ένα κέντρο, τόσο για τους κατοίκους της πόλης όσο και για ένα ευρύτερο κοινό.

Επιπλέον στις χρήσεις που τοποθετούνται στα υφιστάμενα κτίρια, προβλέπεται και η λειτουργία ξενώνα, απαραίτητου για τη φιλοξενία των ατόμων που θα σχετίζονται με τις περιοδικές δραστηριότητες του συγκροτήματος. Η χρήση αυτή έχει συγκεκριμένες απαιτήσεις σε χώρους, όπως ήδη αναφέρθηκε, χώροι που δεν καλύπτονται από τα υφιστάμενα κτίρια. Η χρήση αυτή προτείνεται να στεγασθεί σε νέο κτίριο, κατάλληλα ενταγμένο στο ιδιαίτερα έντονο φυσικό και δομημένο περιβάλλον.

Συνοψίζοντας, το πνεύμα στις επιλογές των νέων χρήσεων και στις επεμβάσεις στα υφιστάμενα κτίρια που ακολουθήθηκε προσπάθησε να είναι σύμφωνο με τις οδηγίες της Χάρτας της Μόσχας που αναφέρεται στη βιομηχανική κληρονομιά. Στα άρθρα της για τη διατήρηση κι αποκατάσταση, αναφέρεται ξεκάθαρα στις επιλογές των νέων χρήσεων: «IV. Η προσαρμογή της νέας χρήσης σε ένα βιομηχανικό τόπο με σκοπό τη διάσωσή του, είναι συνήθως αποδεκτή ... Οι νέες χρήσεις θα πρέπει να σέβονται τις σημαντικές υλικές μαρτυρίες και να διατηρούν στις αρχικές δομές κυκλοφορίας και δραστηριότητας. Επίσης, θα πρέπει να είναι κατά το μεγαλύτερο δυνατό βαθμό συμβατές με τις αρχικές ή τις κύριες χρήσεις. Συνιστάται η δημιουργία μιας περιοχής, όπου θα ερμηνεύεται και θα παρουσιάζεται στο κοινό η αρχική χρήση»<sup>37</sup>. Έγινε προσπάθεια, με τη νέα χρήση, να διατηρηθεί κατά το δυνατόν η αρχική δομή των κτιρίων και οι προτεινόμενες επεμβάσεις να έχουν αναστρέψιμο χαρακτήρα. Ακόμα, έγινε προσπάθεια να διατηρηθεί και διασφαλισθεί η λειτουργική ενότητα και ακεραιότητα του συγκροτήματος στο σύνολό του, στα πλαίσια επίσης των οδηγιών της Χάρτας.

## 2. ΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ

Προτείνονται πέντε ειδών κατασκευές για την εξυπηρέτηση των διαφορετικών χρήσεων, οι οποίες τοποθετούνται ενδεικτικά σε τέσσερις διαφορετικές διατάξεις στην κάτοψη του κεντρικού κτιρίου.

Η πρώτη κατασκευή αφορά τα κινητά διαχωριστικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία επιμέρους χώρων. Η κατασκευή αυτή είναι μεταλλική, συναρμολογούμενη, με ρόδες για να μετακινείται εύκολα. Τα κενά της καλύπτονται με γυψοσανίδα. Αντιστοίχου λογικής είναι και τα λεγόμενα "περίπτερα", πτυσσόμενες, μεταλλικές, συναρμολογούμενες κατασκευές με ρόδες, που έχουν τη δυνατότητα να μαζεύονται και να αποθηκεύονται, όταν δεν απαιτούνται στην εκάστοτε χρήση.

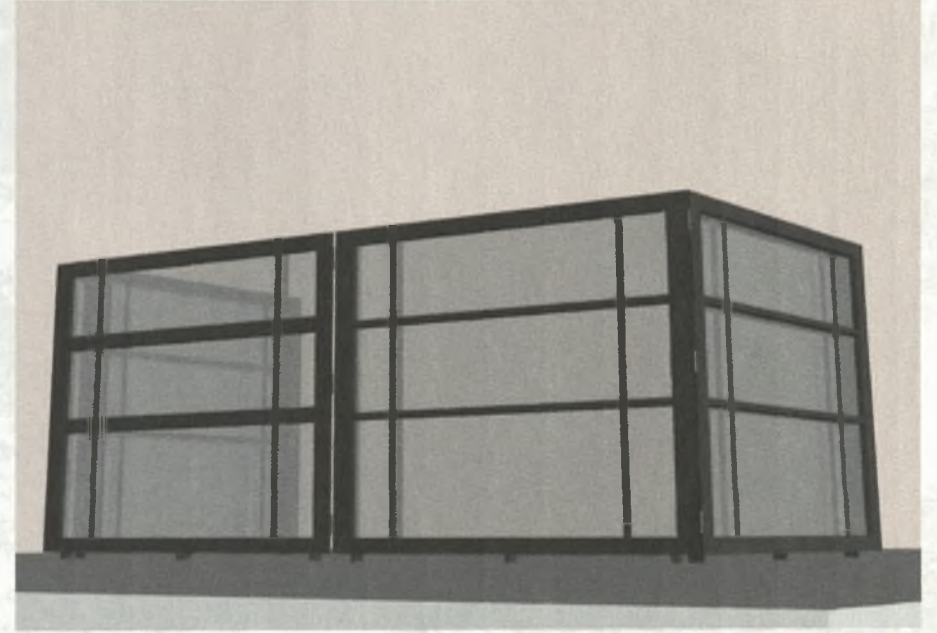
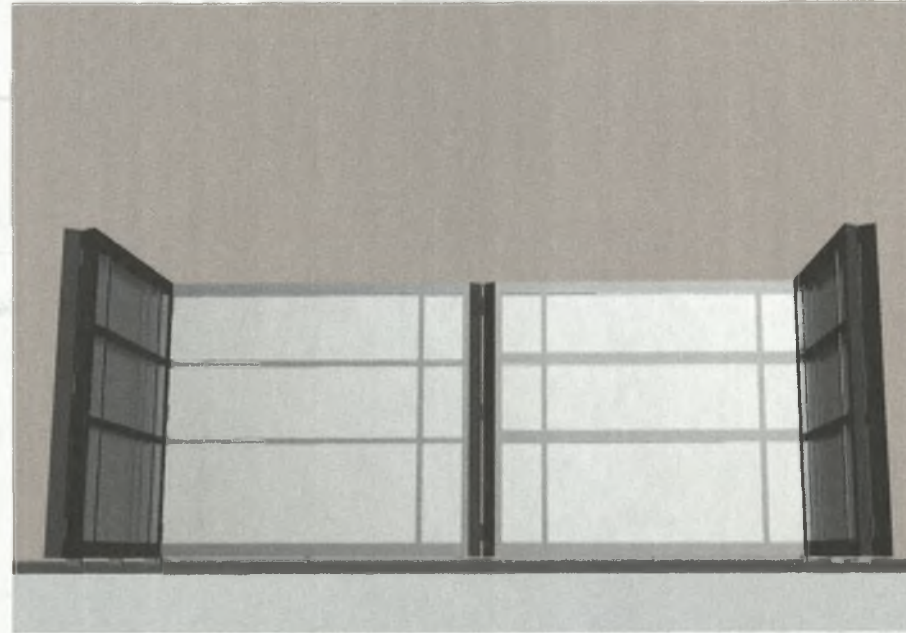
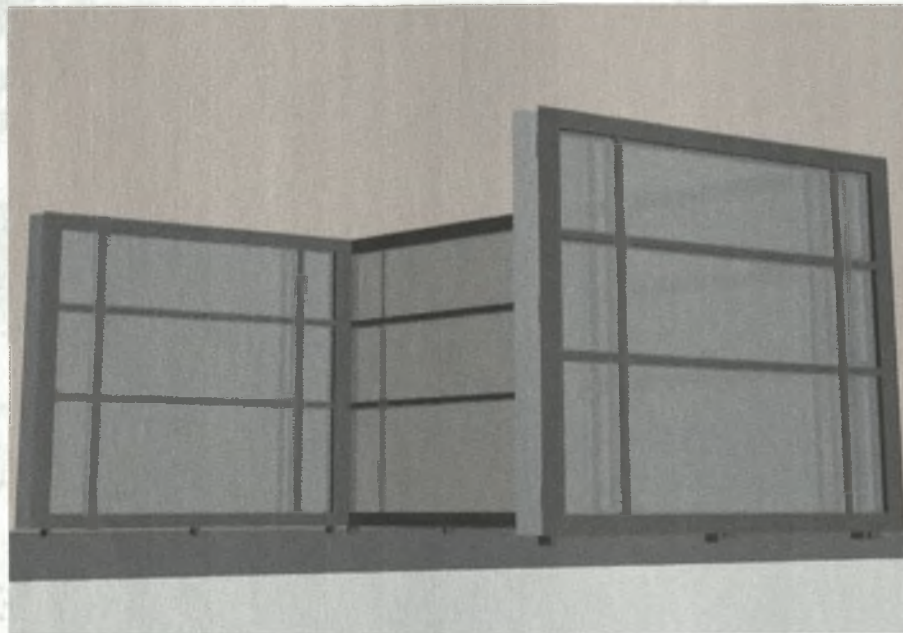
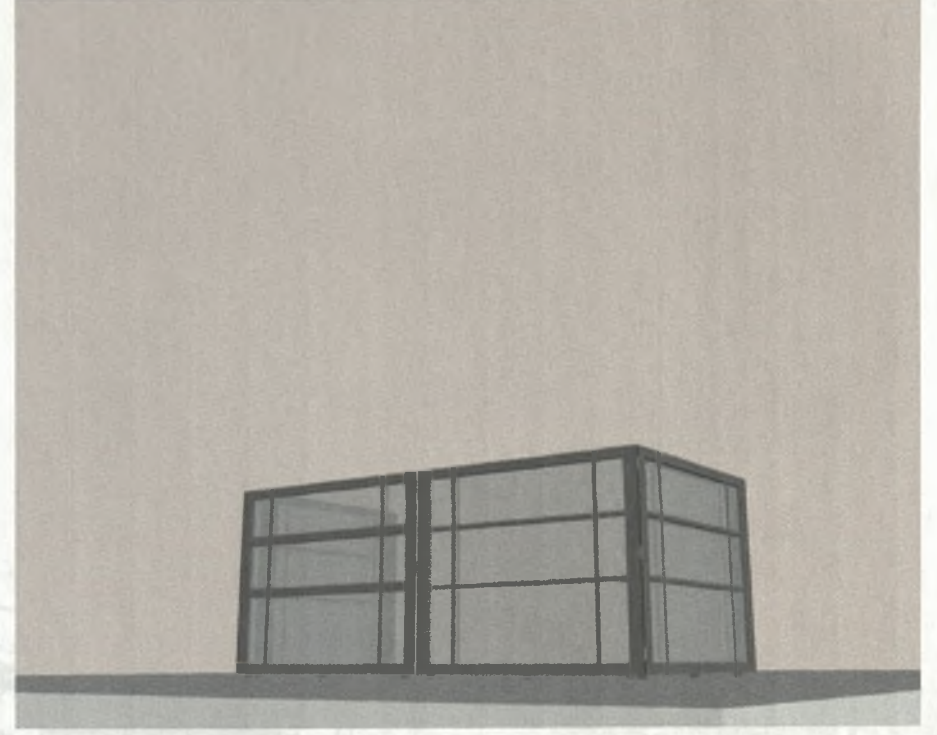
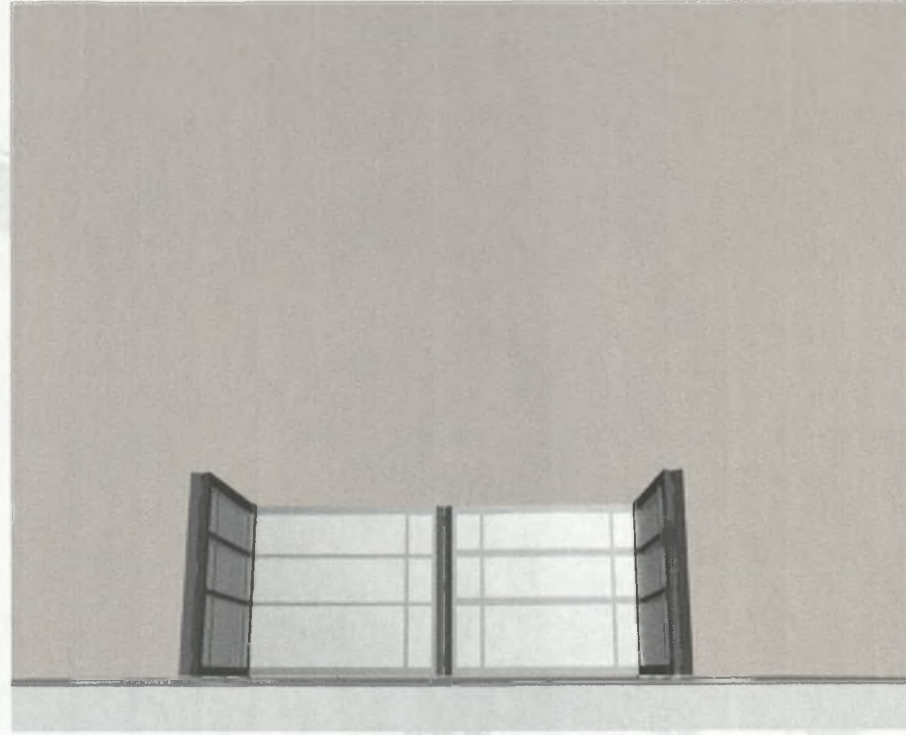
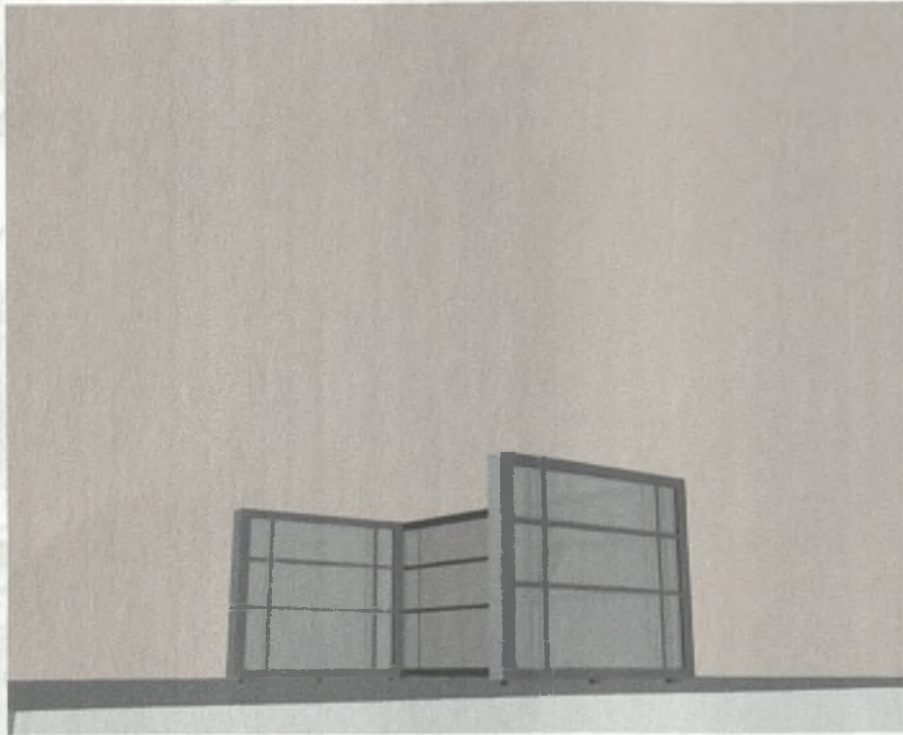
Η τρίτη κατασκευή αφορά τα διαχωριστικά στοιχεία για τις σταθερές χρήσεις του κεντρικού κτιρίου. Είναι επίσης μεταλλική, συναρμολογούμενη, αλλά σταθερή στο δάπεδο, και καλύπτεται επίσης από γυψοσανίδα.

Η τέταρτη κατασκευή χρησιμοποιείται ως διαχωριστικό στοιχείο στο πωλητήριο. Είναι μεταλλική με τζάμι, σταθερή επίσης στο δάπεδο.

Η πέμπτη αφορά σε ένα υδραυλικό σύστημα ανύψωσης δέκα επιμέρους τμημάτων, τα οποία, στη χαμηλότερή τους στάθμη, θα είναι στην ίδια στάθμη με το υπόλοιπο δάπεδο, ενώ η μέγιστο υπερύψωσή τους θα είναι ένα μέτρο. Η χρήση του συστήματος αυτού κρίνεται σημαντική, καθώς, ανάλογα με την χρήση, το σύστημα αυτό θα μπορεί να μετατραπεί σε πασαρέλα, αμφιθέατρο, τραπέζια εργασίας, ή να ενοποιείται με το υπόλοιπο δάπεδο. Το σύστημα αποτελείται από δέκα έμβολα, το κάθε ένα από τα οποία στηρίζει το ανυψούμενο μεταλλικό πλαίσιο επενδυμένο με ξύλο.

<sup>37</sup> ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΜΟΣΧΑΣ

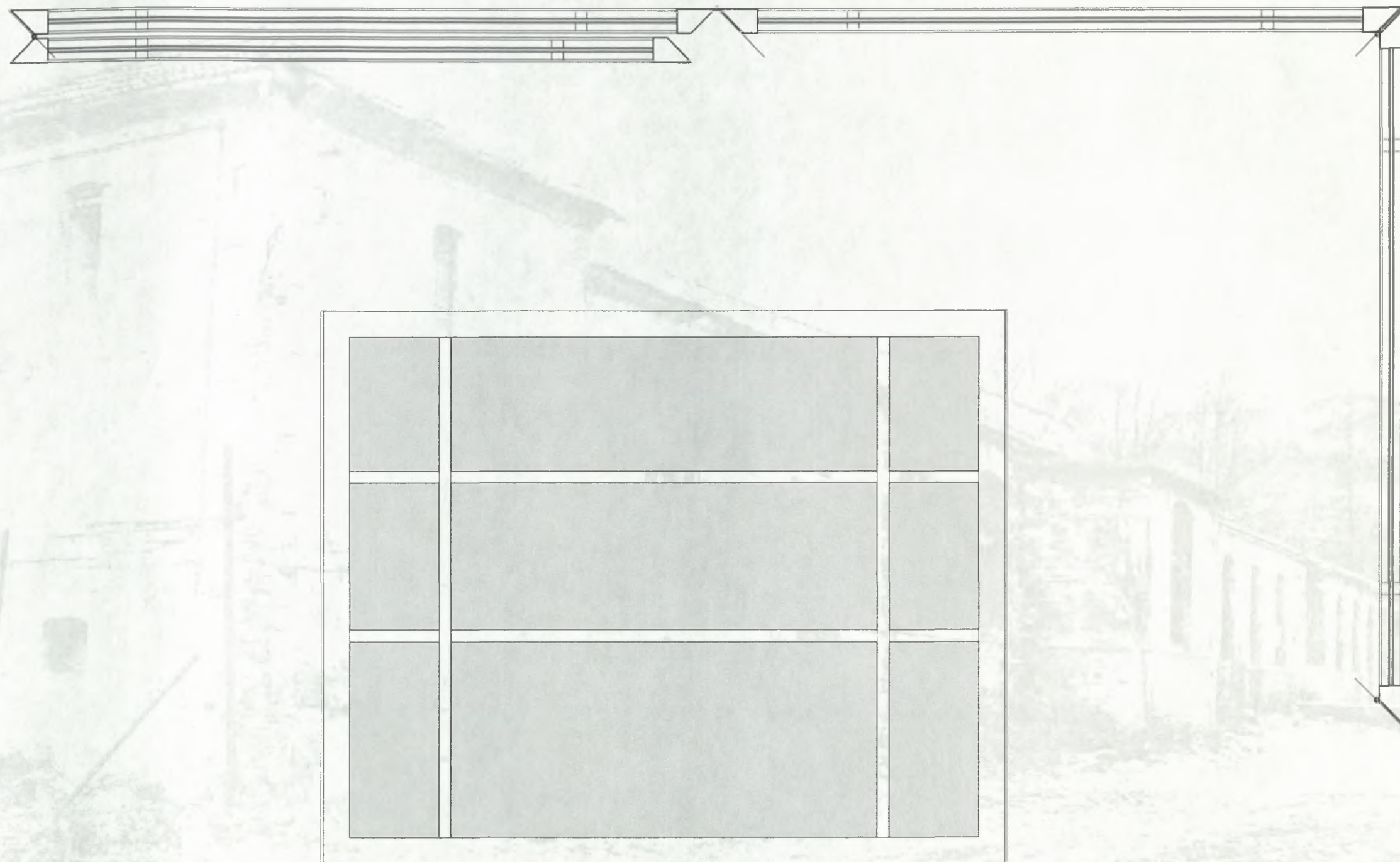
2.1. ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ



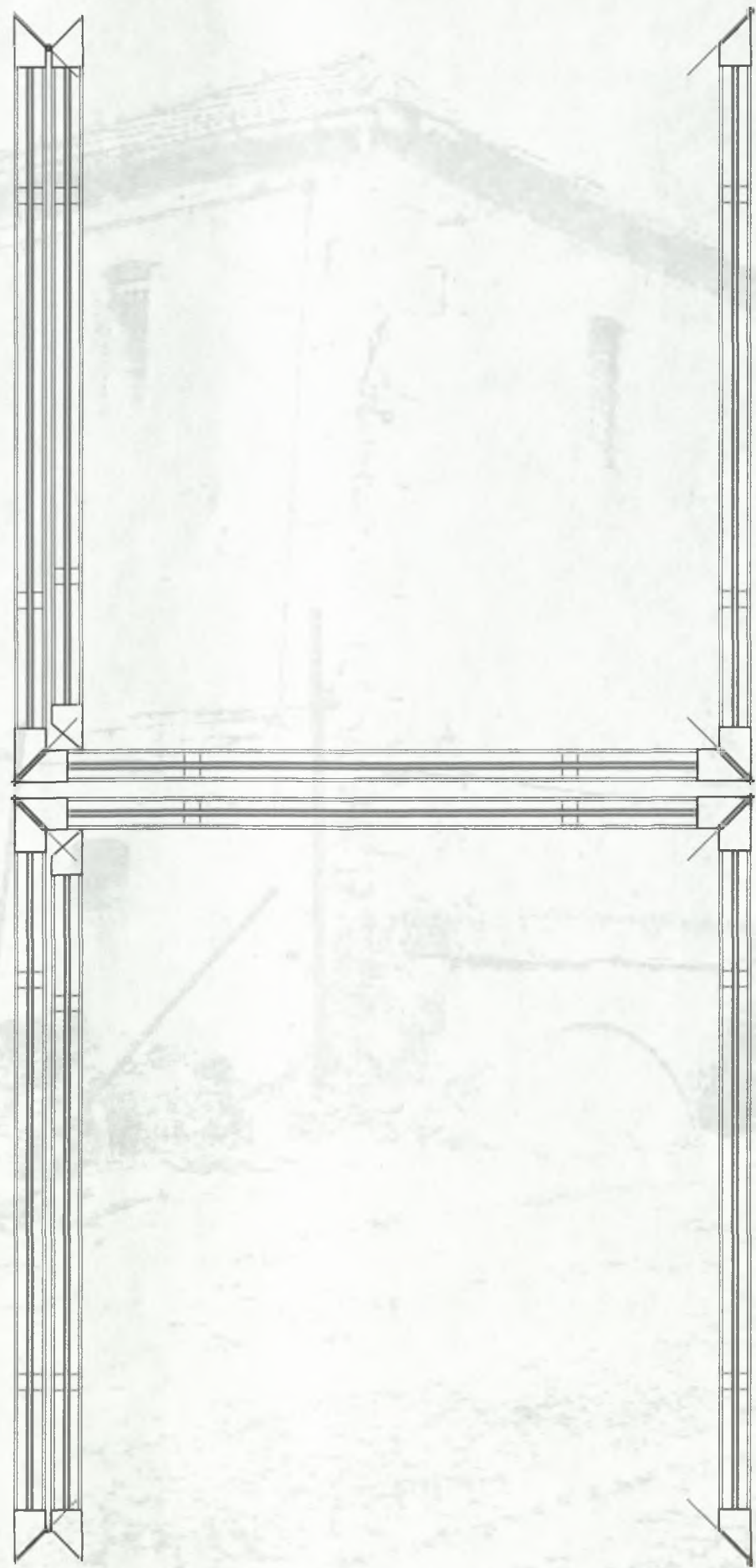
**A.1. ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ**  
**ΚΛΙΜΑΚΑ 1:20**



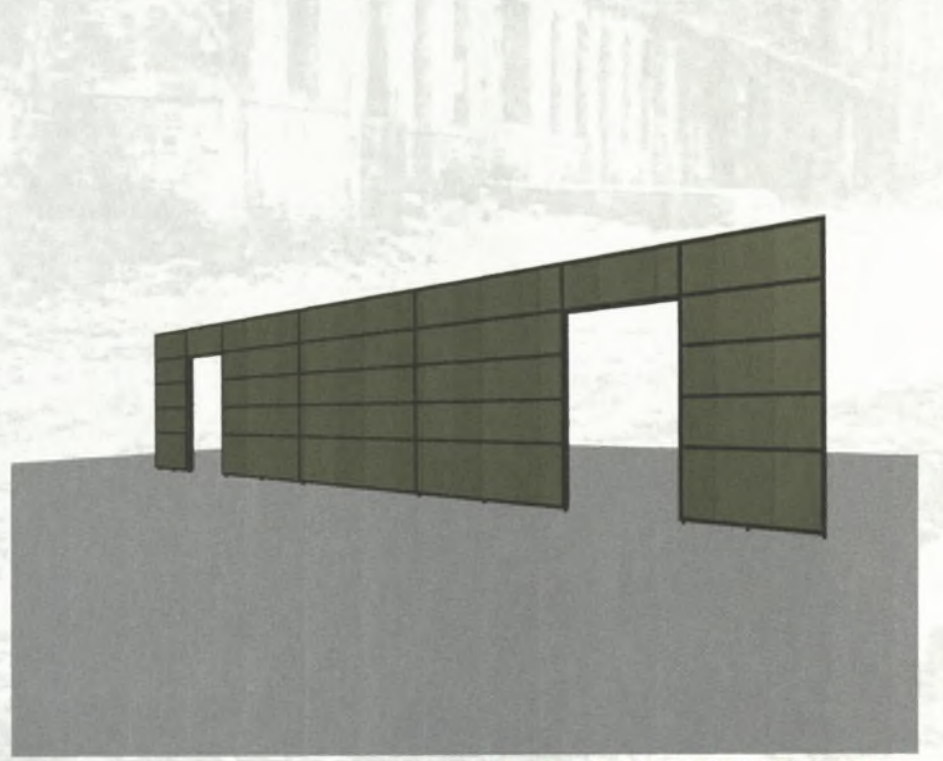
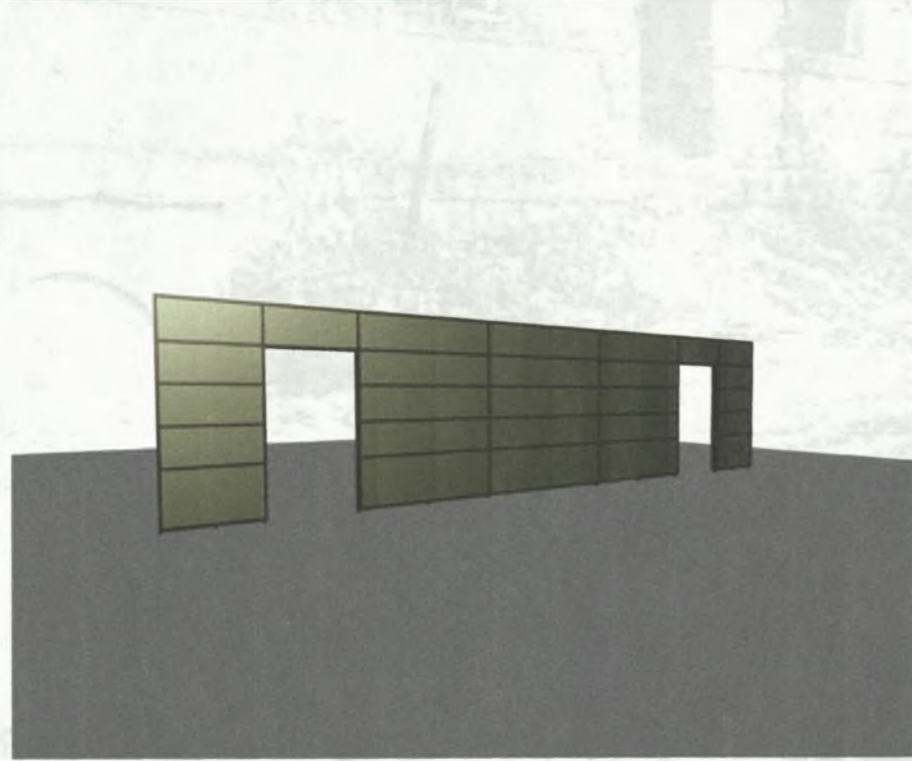
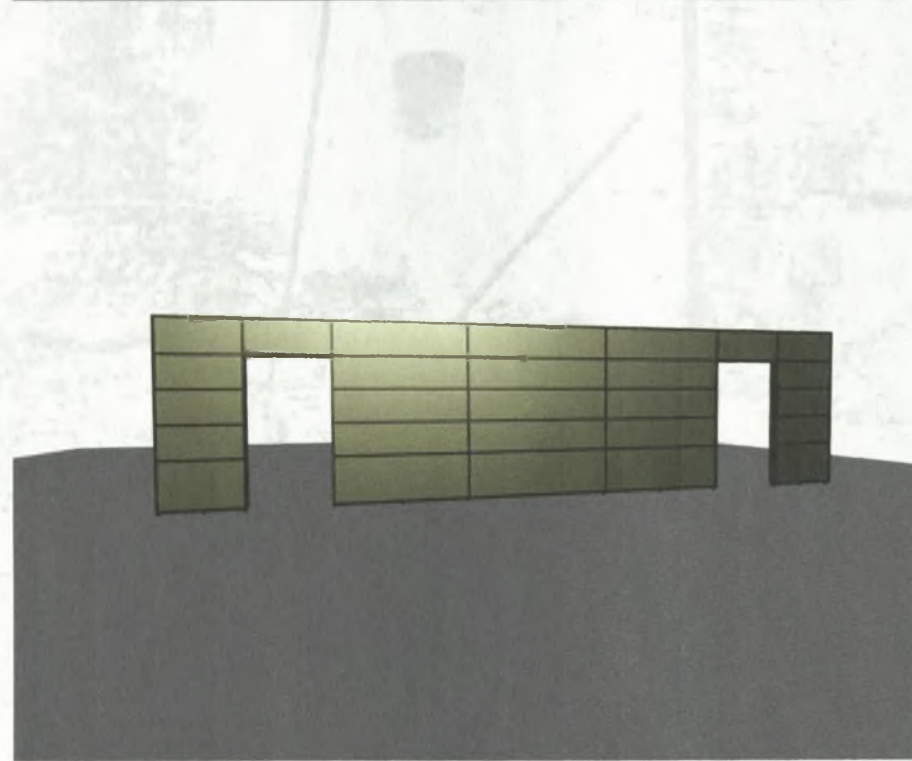
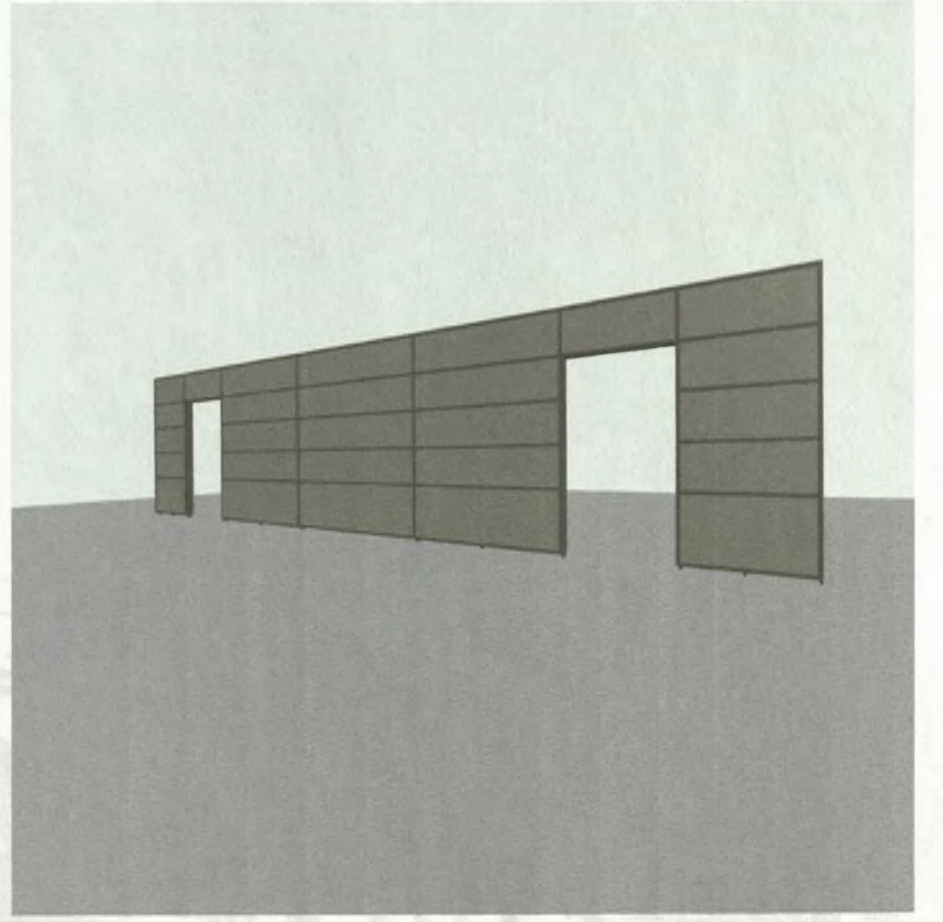
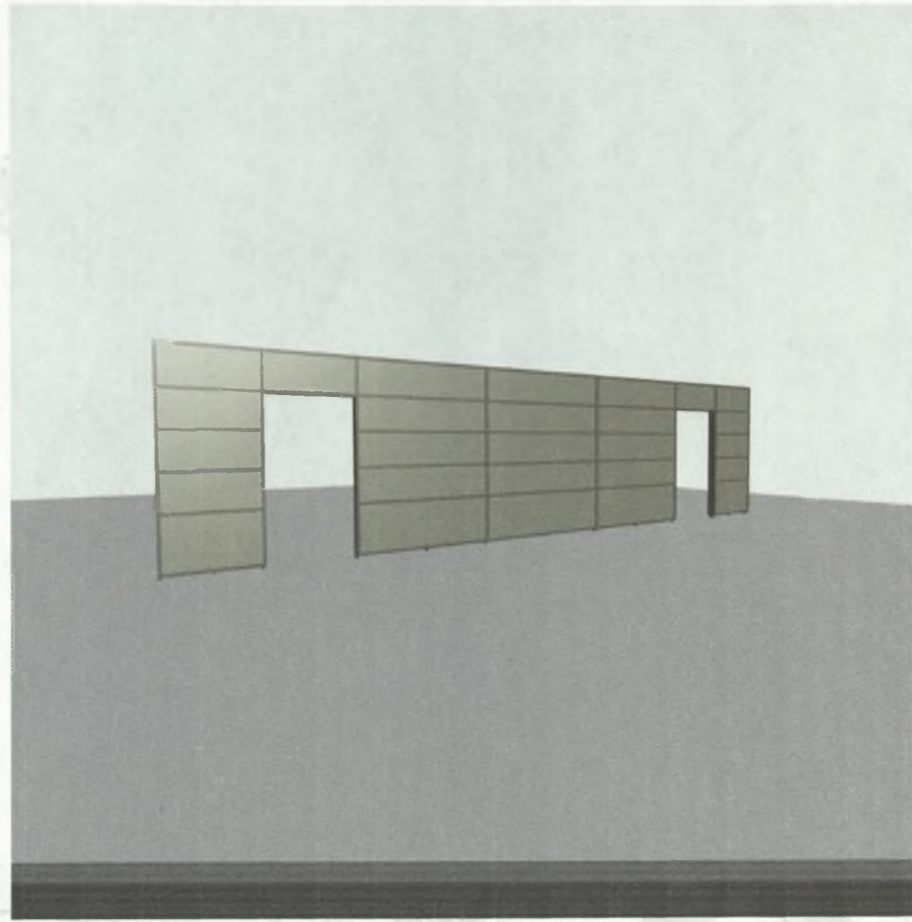
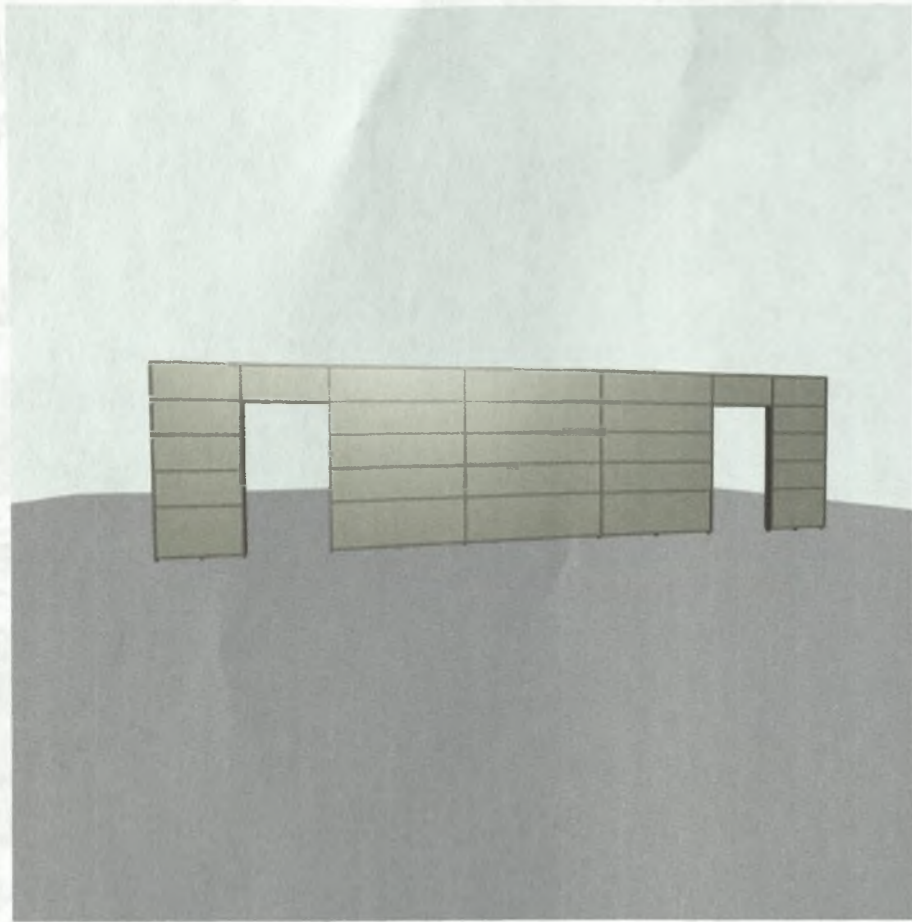
περίπτερο



περίπτερο



περίπτερο



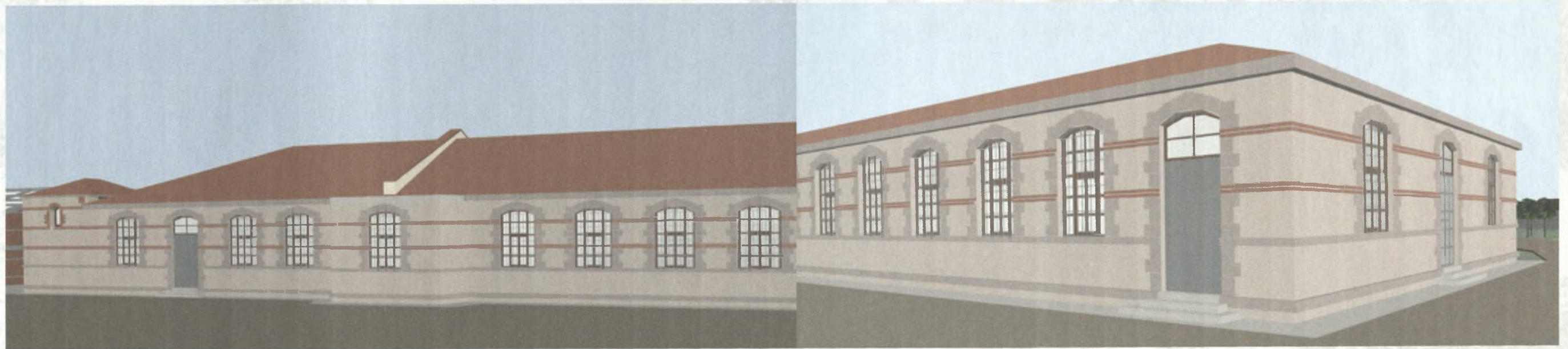
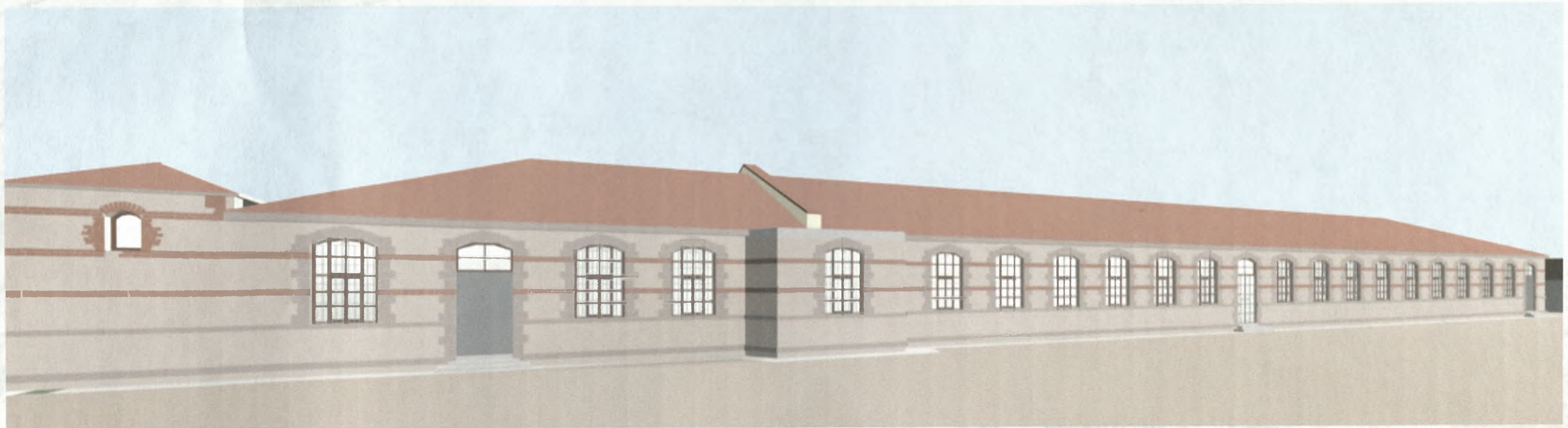
**A.2. ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΙΚΟ**  
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50





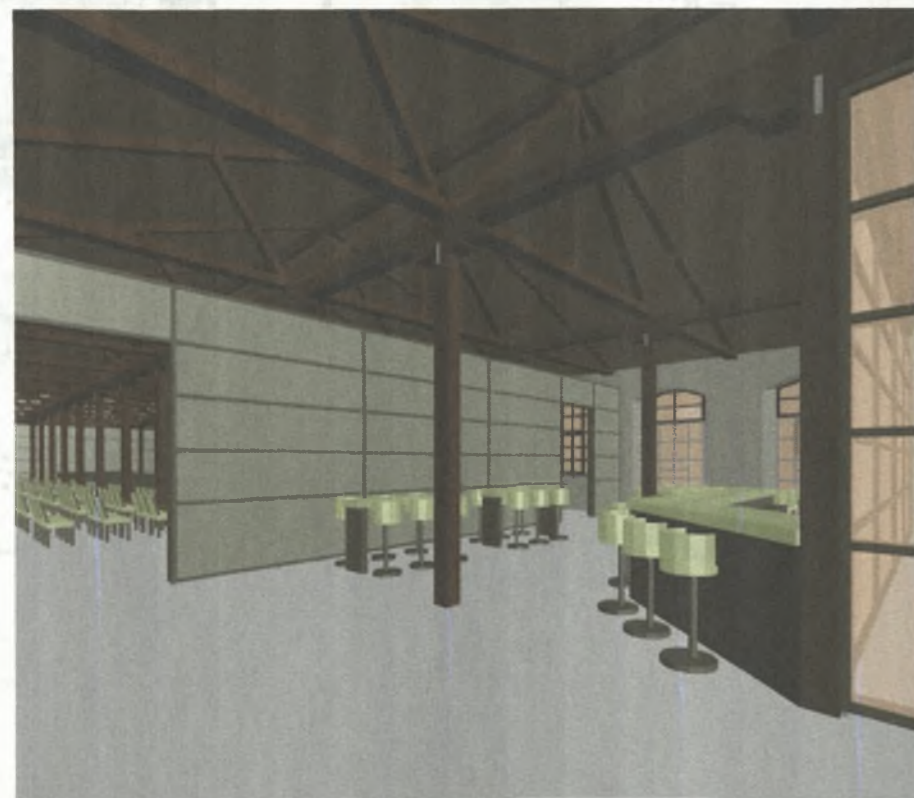
μεταλλικό διαχωριστικό

3. ΣΧΕΔΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΝΕΩΝ ΧΡΗΣΕΩΝ

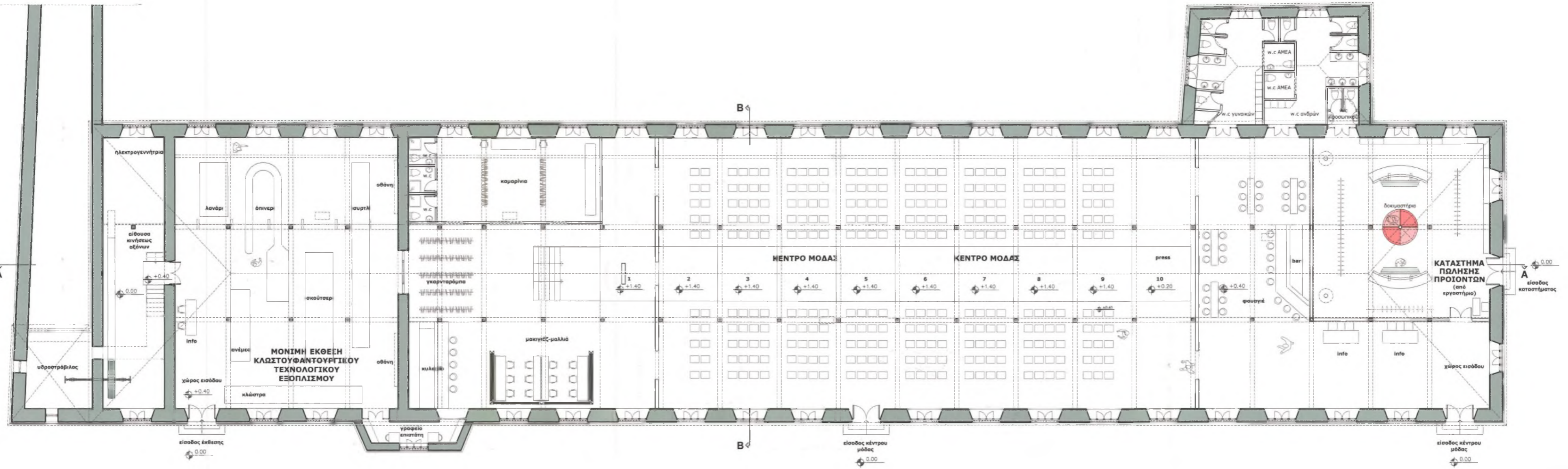


**Α. ΚΤΙΡΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ**





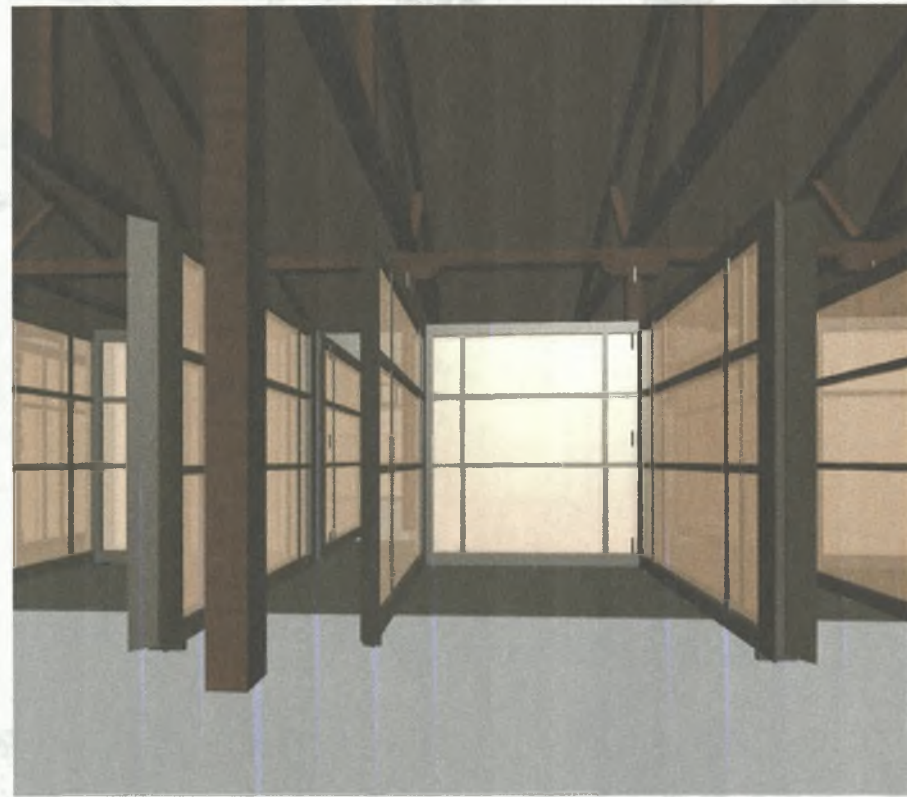
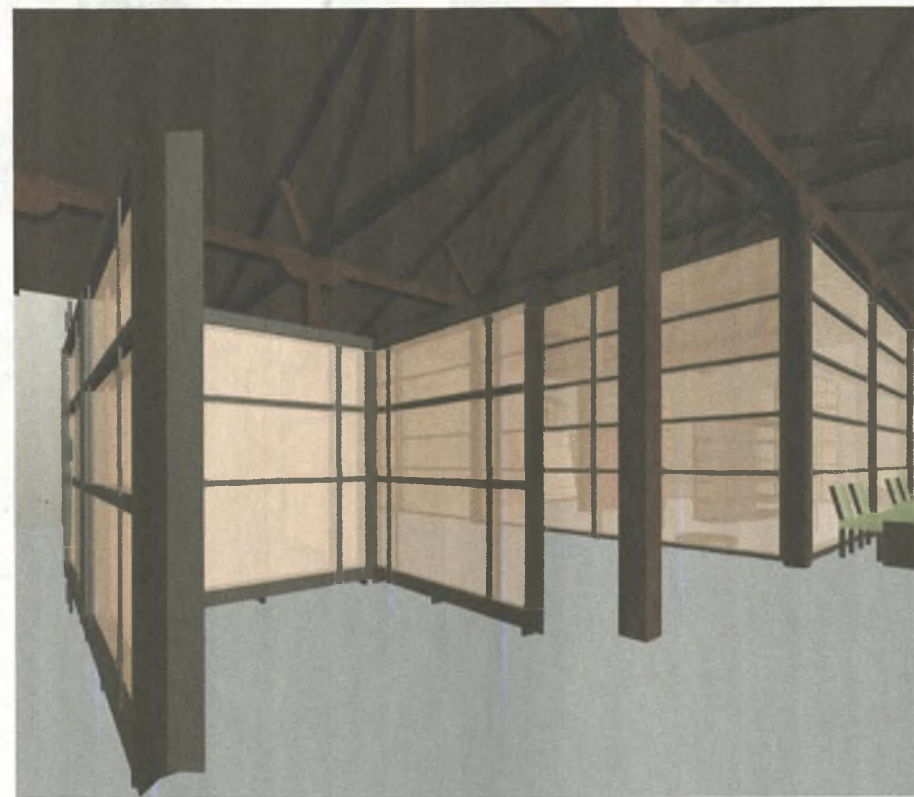
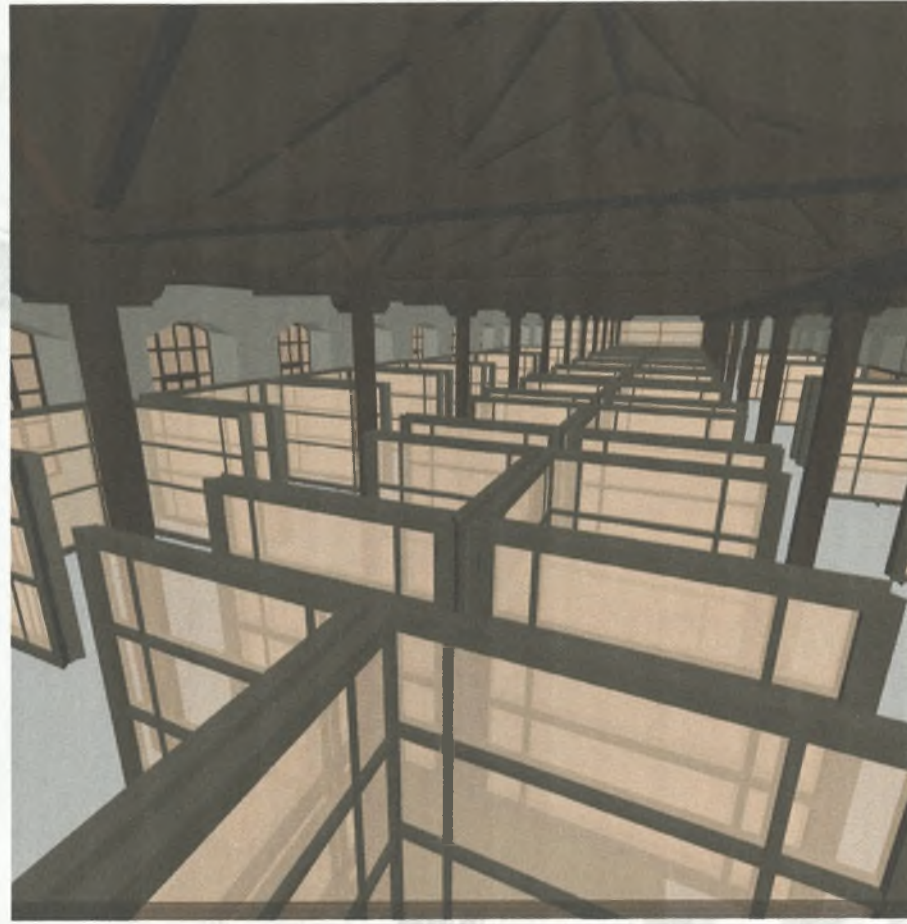
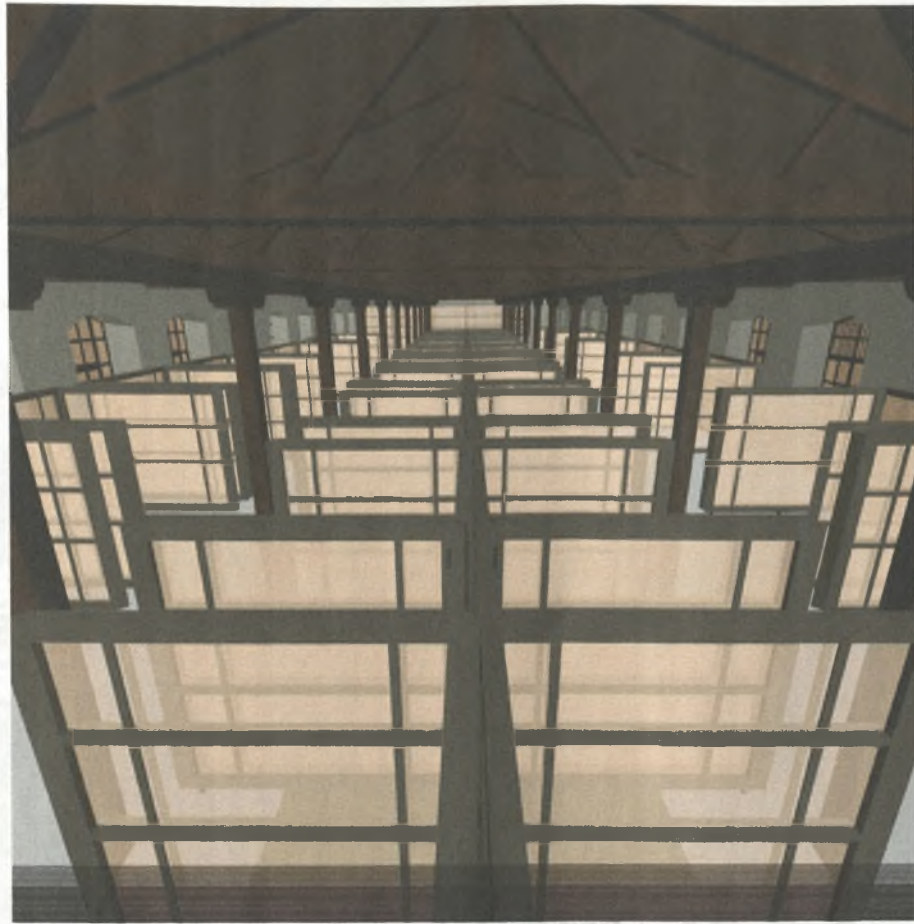
## 1. ΚΕΝΤΡΟ ΜΟΔΑΣ



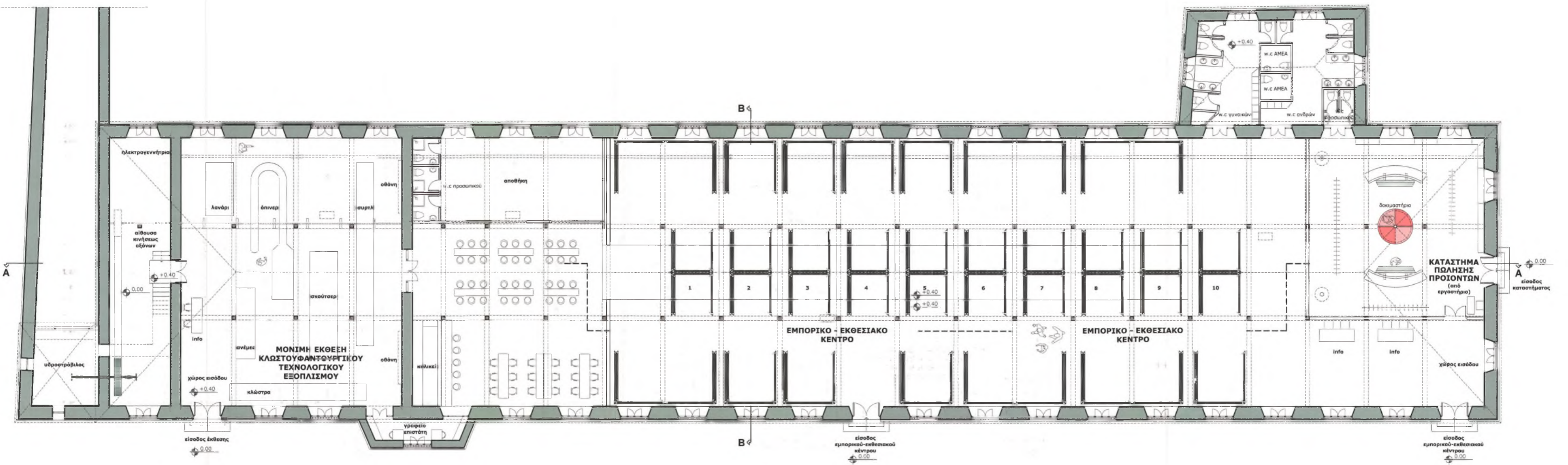


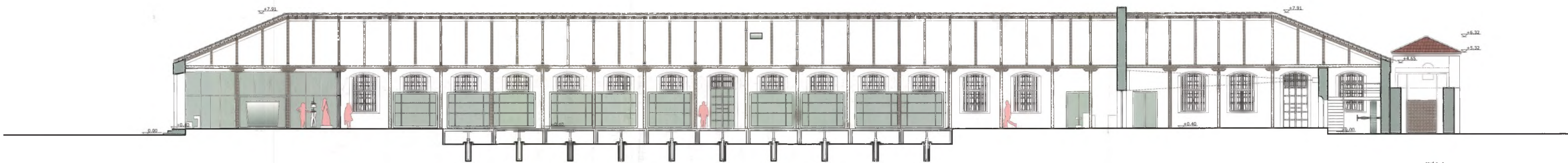
تصویر ۱-۱



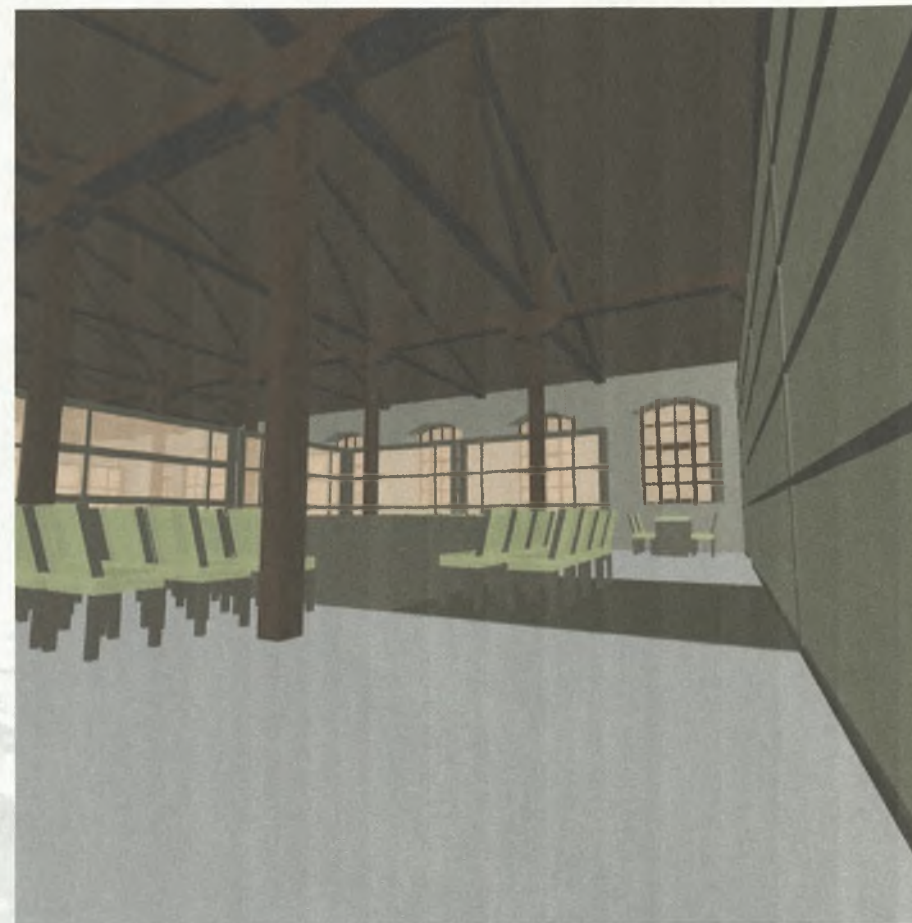
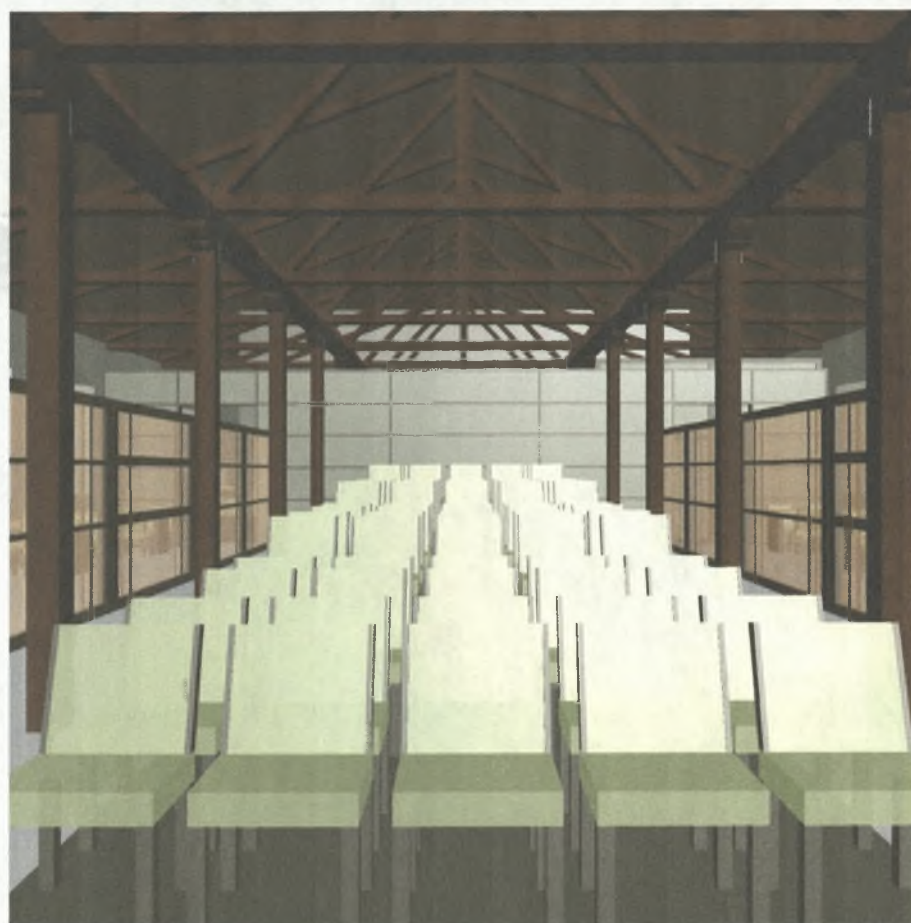
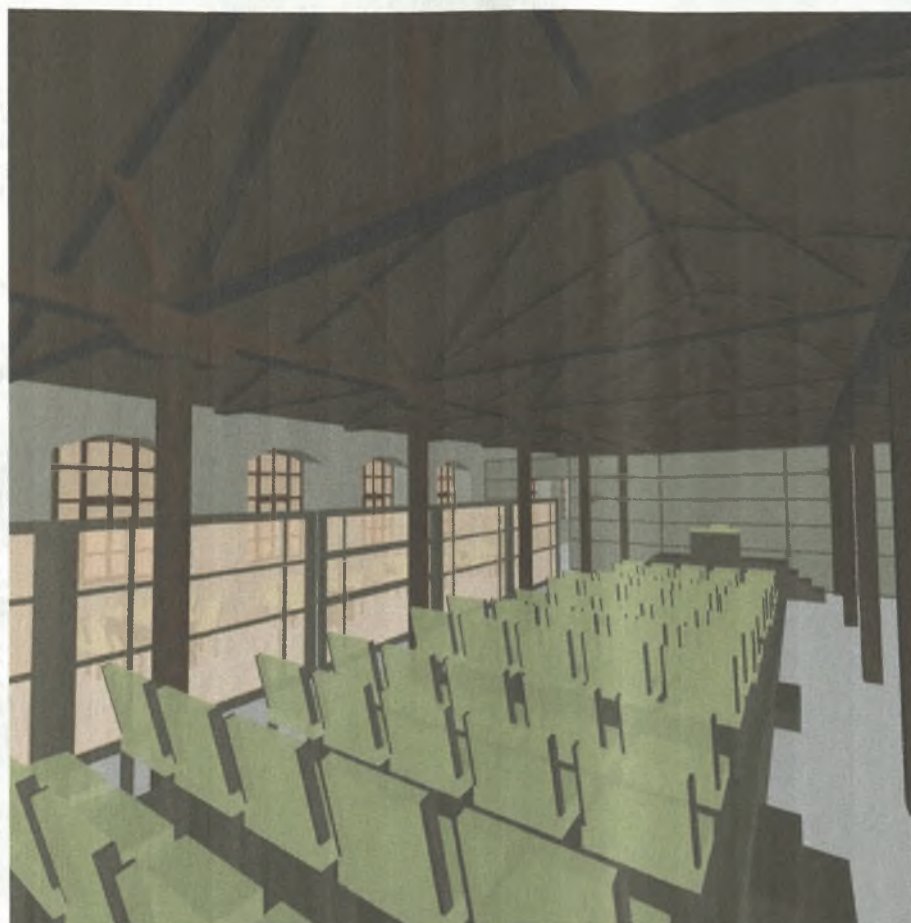


**2. ΕΜΠΟΡΙΚΟ – ΕΚΘΕΣΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ**

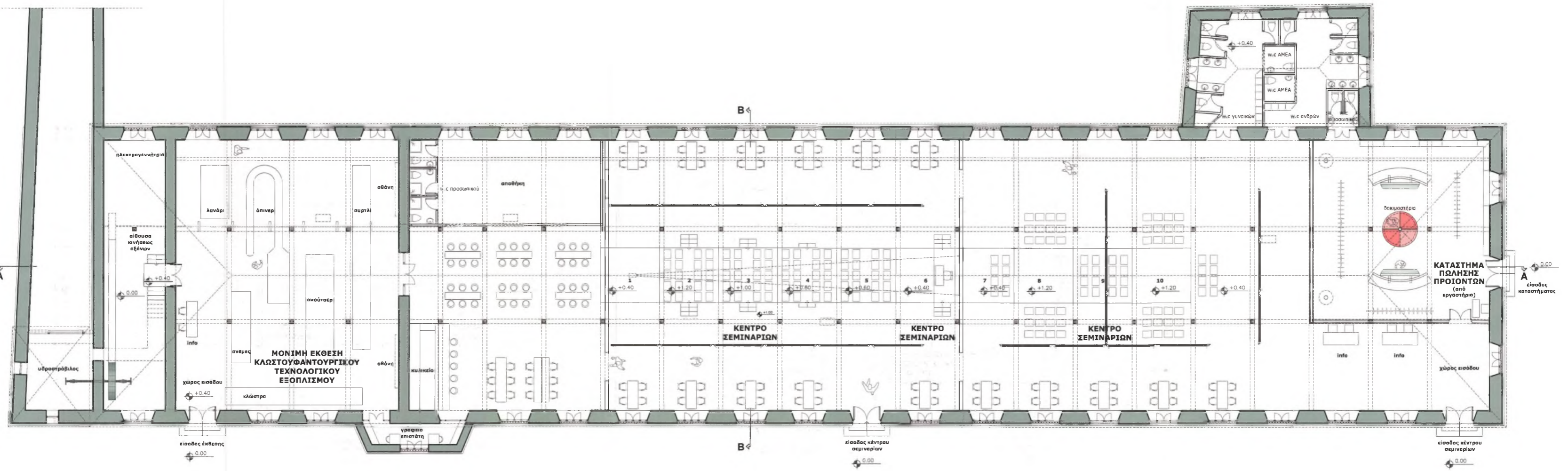




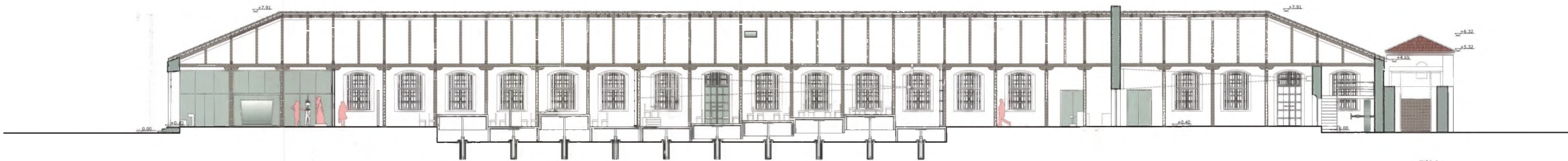
τομή α - α



**3.1. ΚΕΝΤΡΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ**

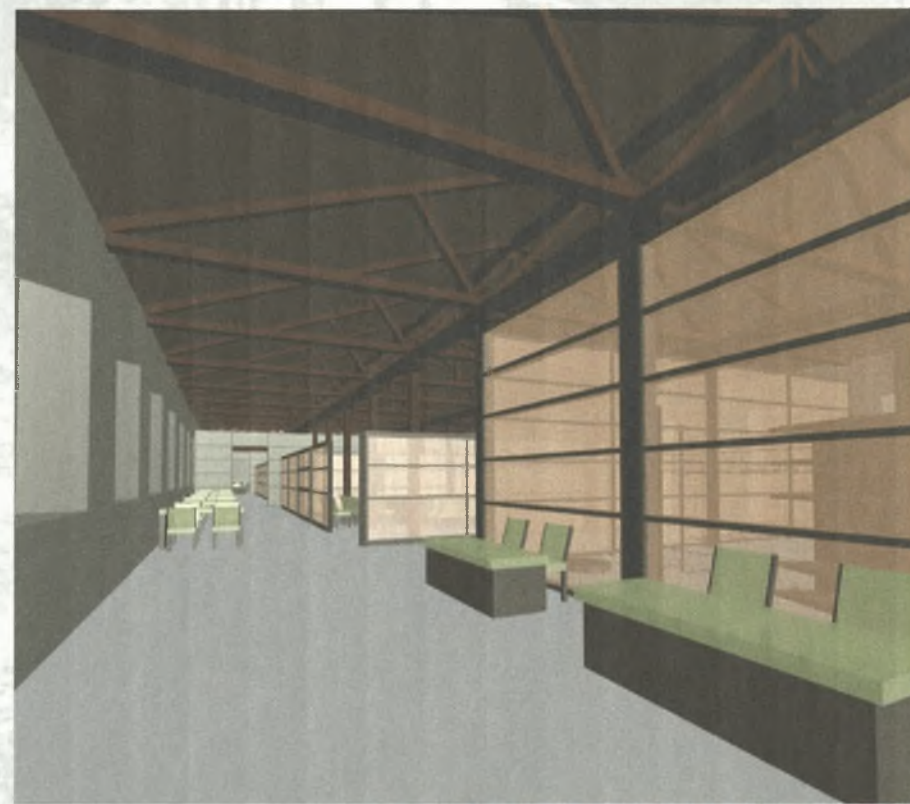
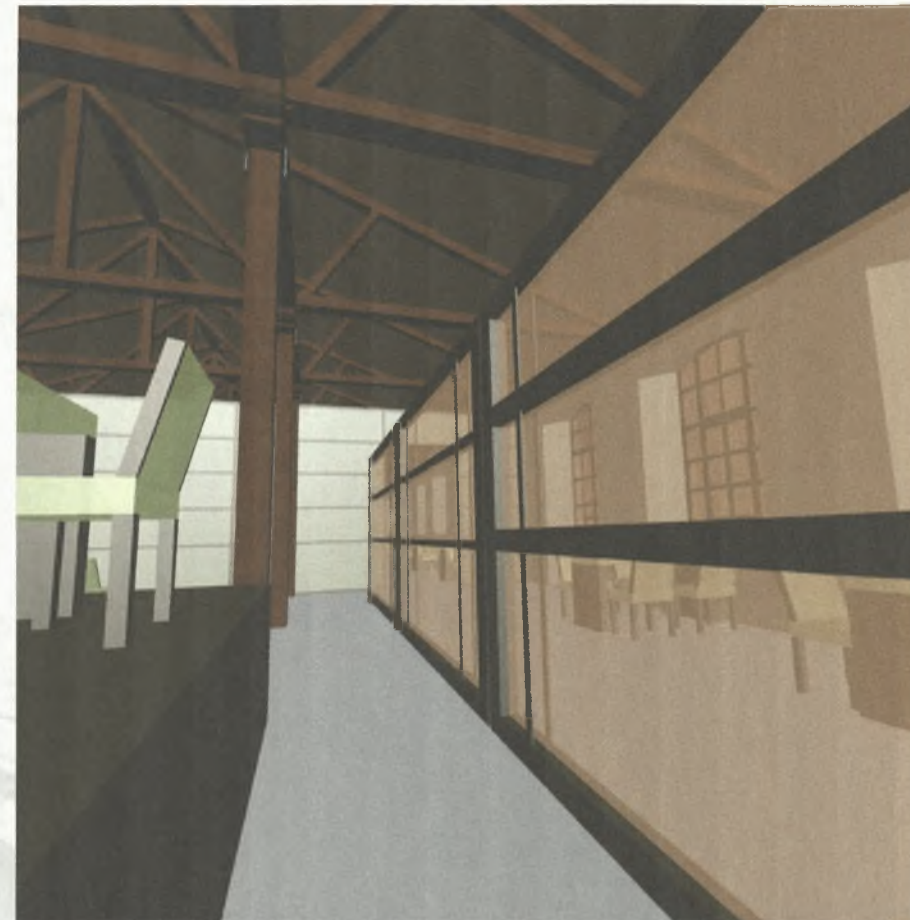
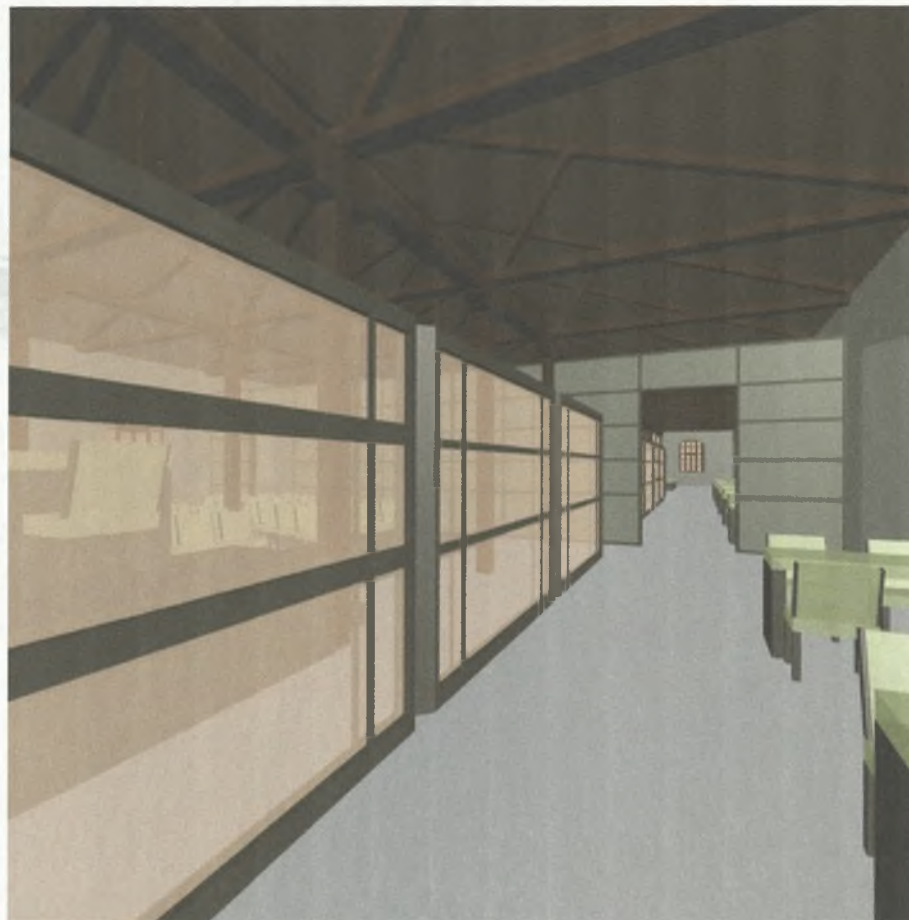
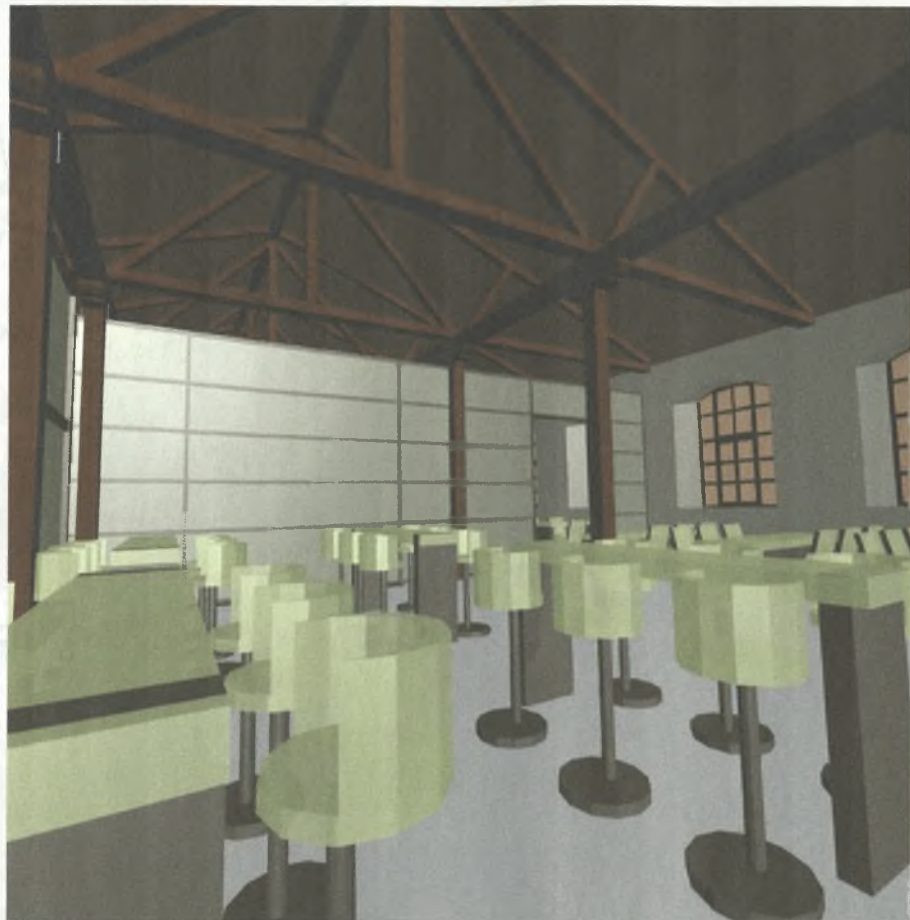




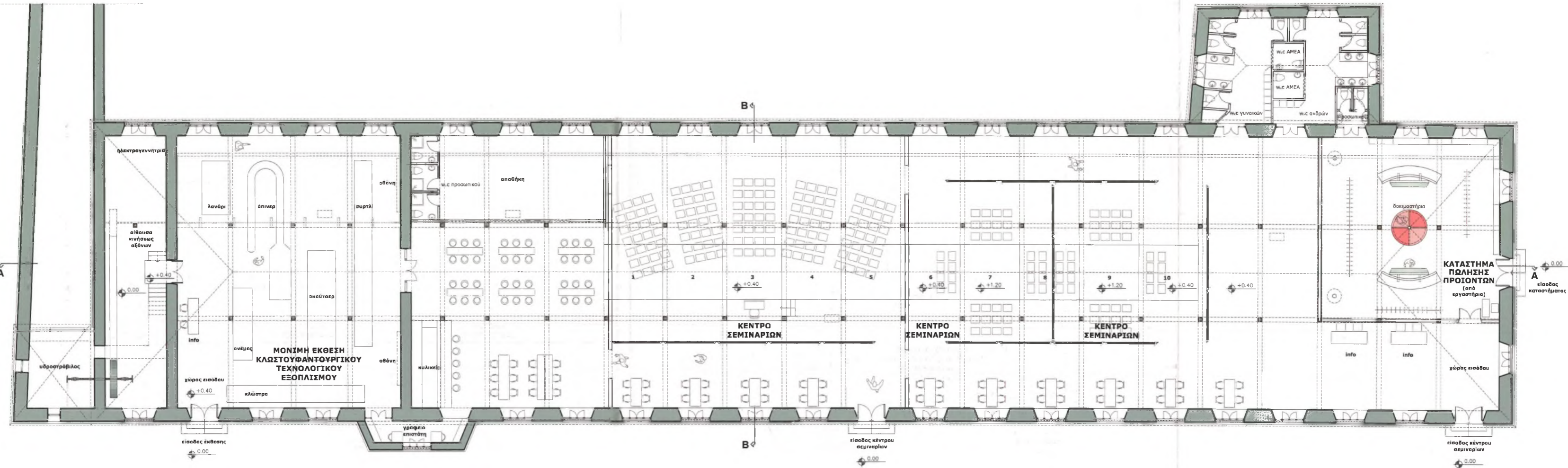


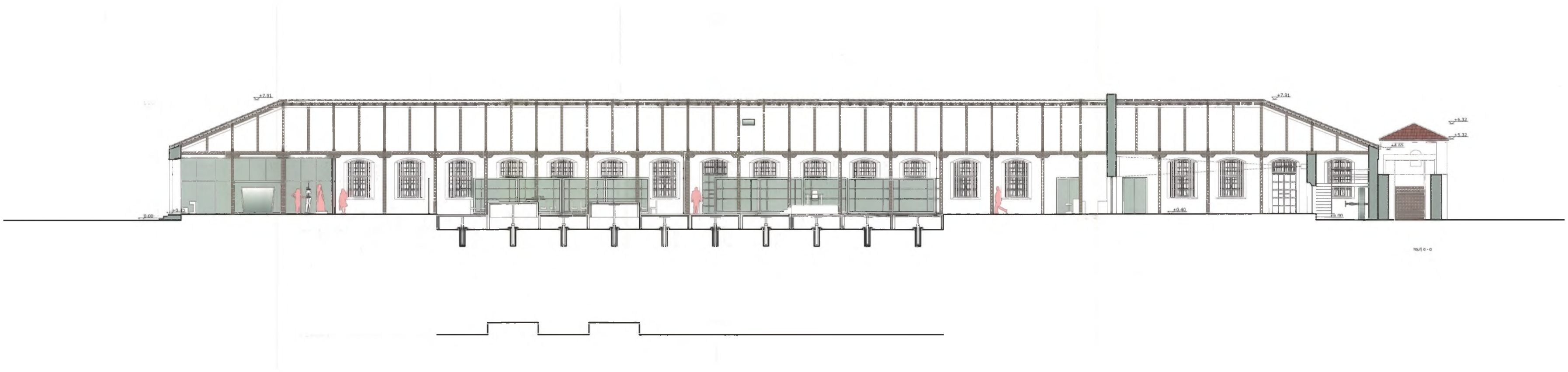
10/11 0-0

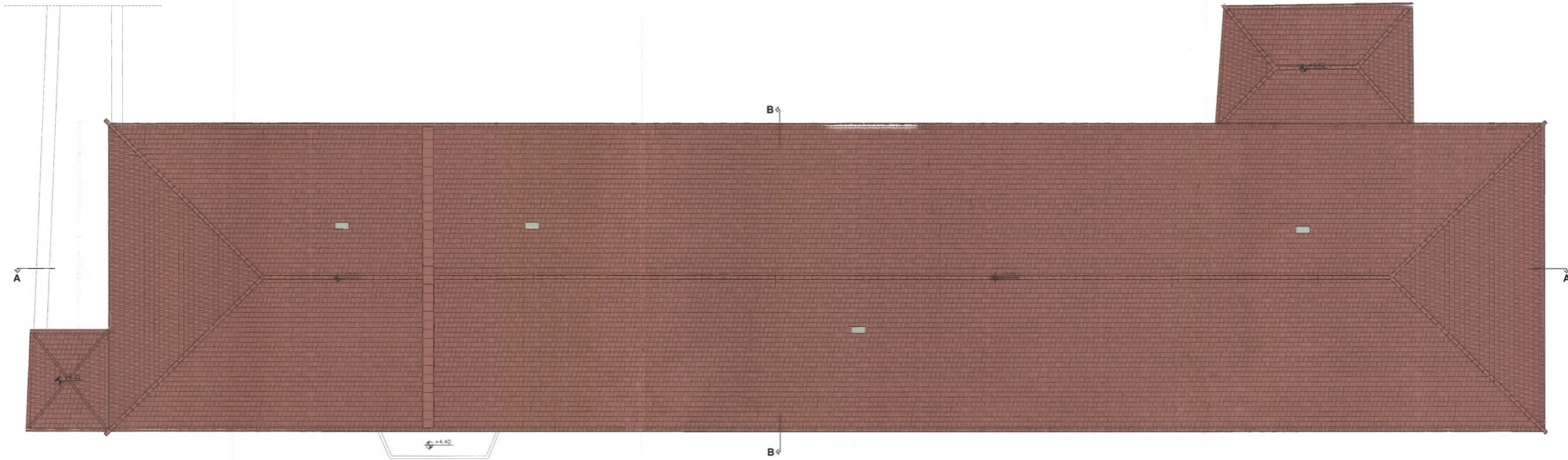


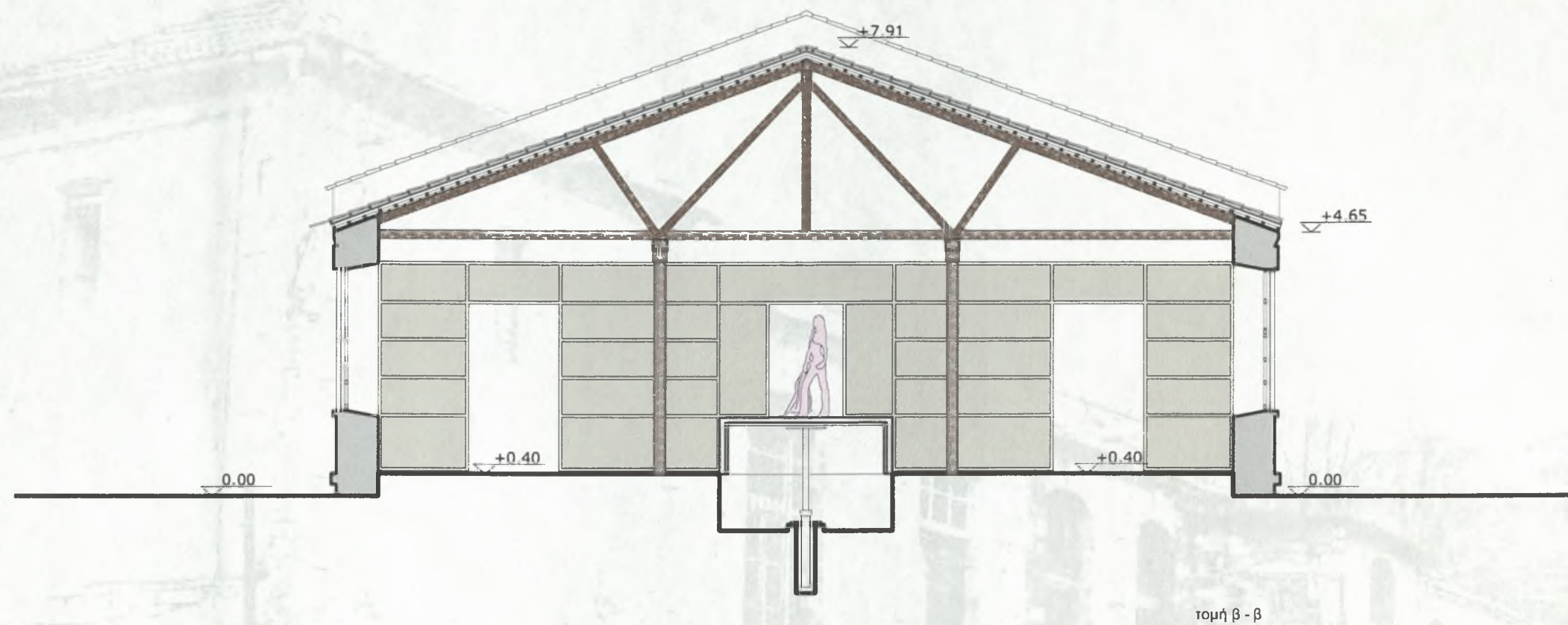


### 3.2. ΚΕΝΤΡΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ







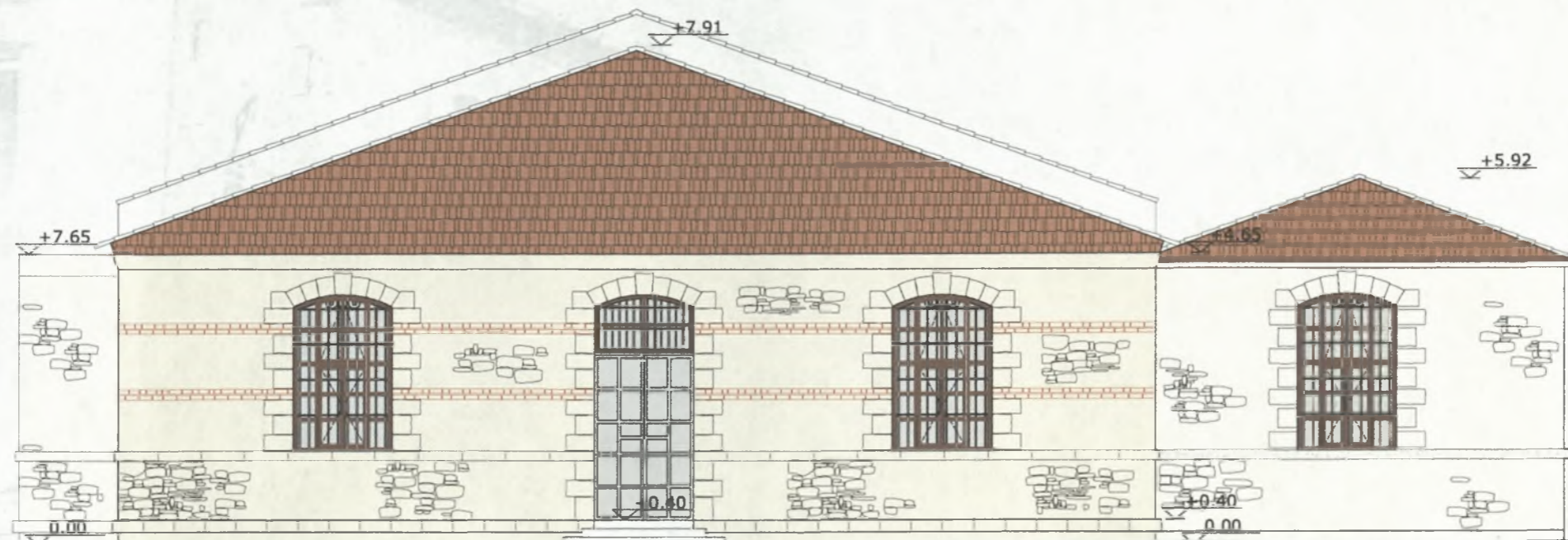




κίμα όψη (βόρεια)



πίσω όψη (νότια)

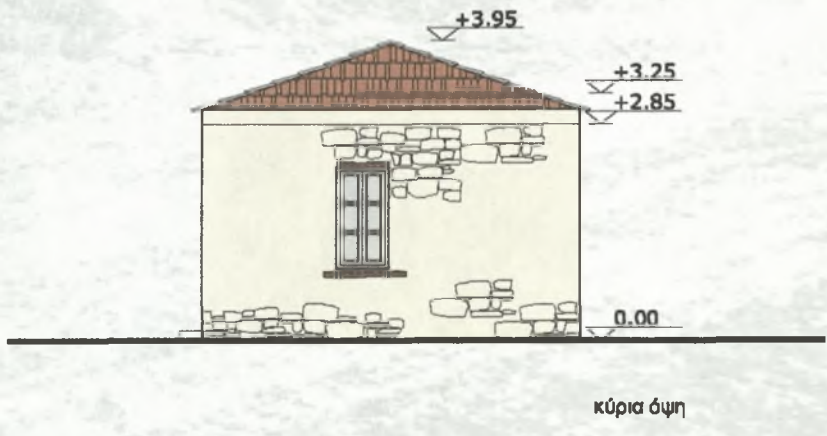
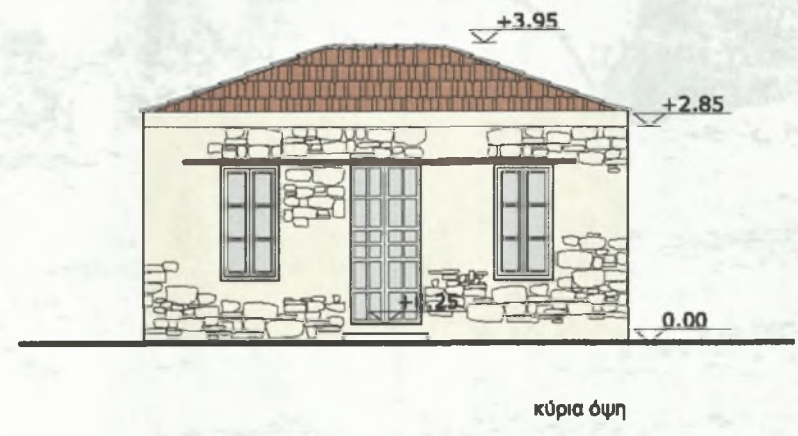
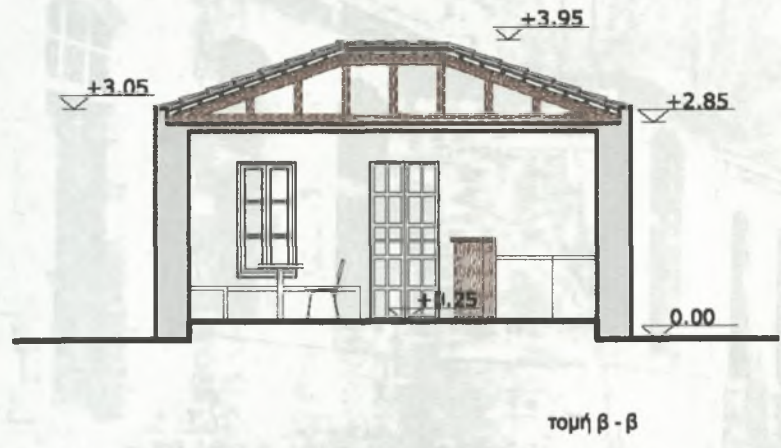
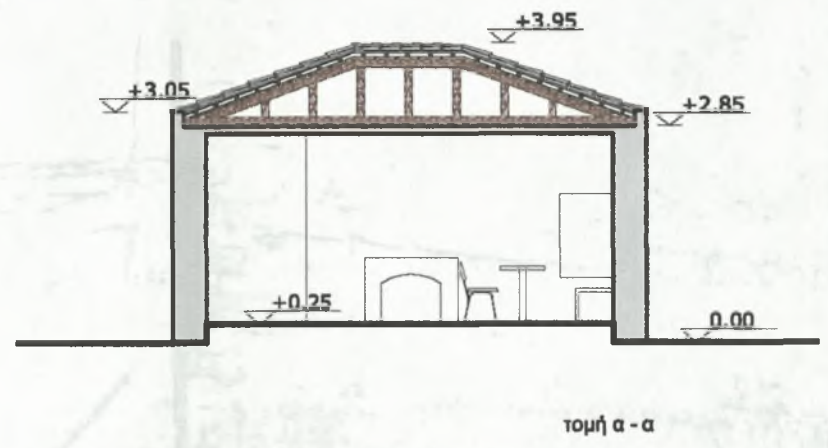
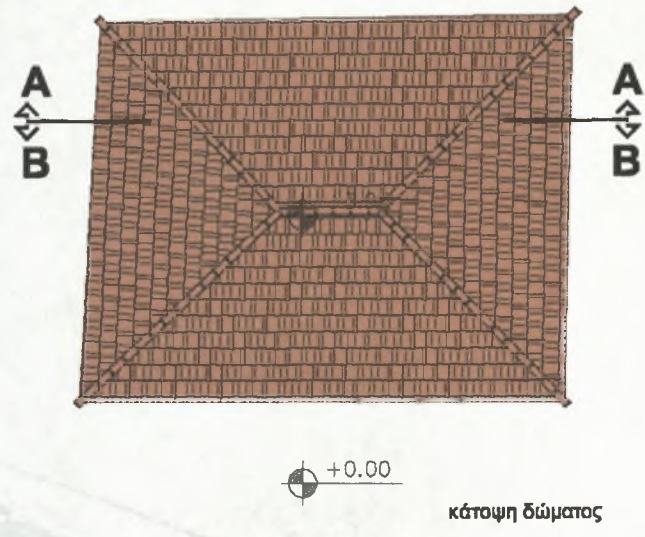


πλάγια όψη (δυτική)





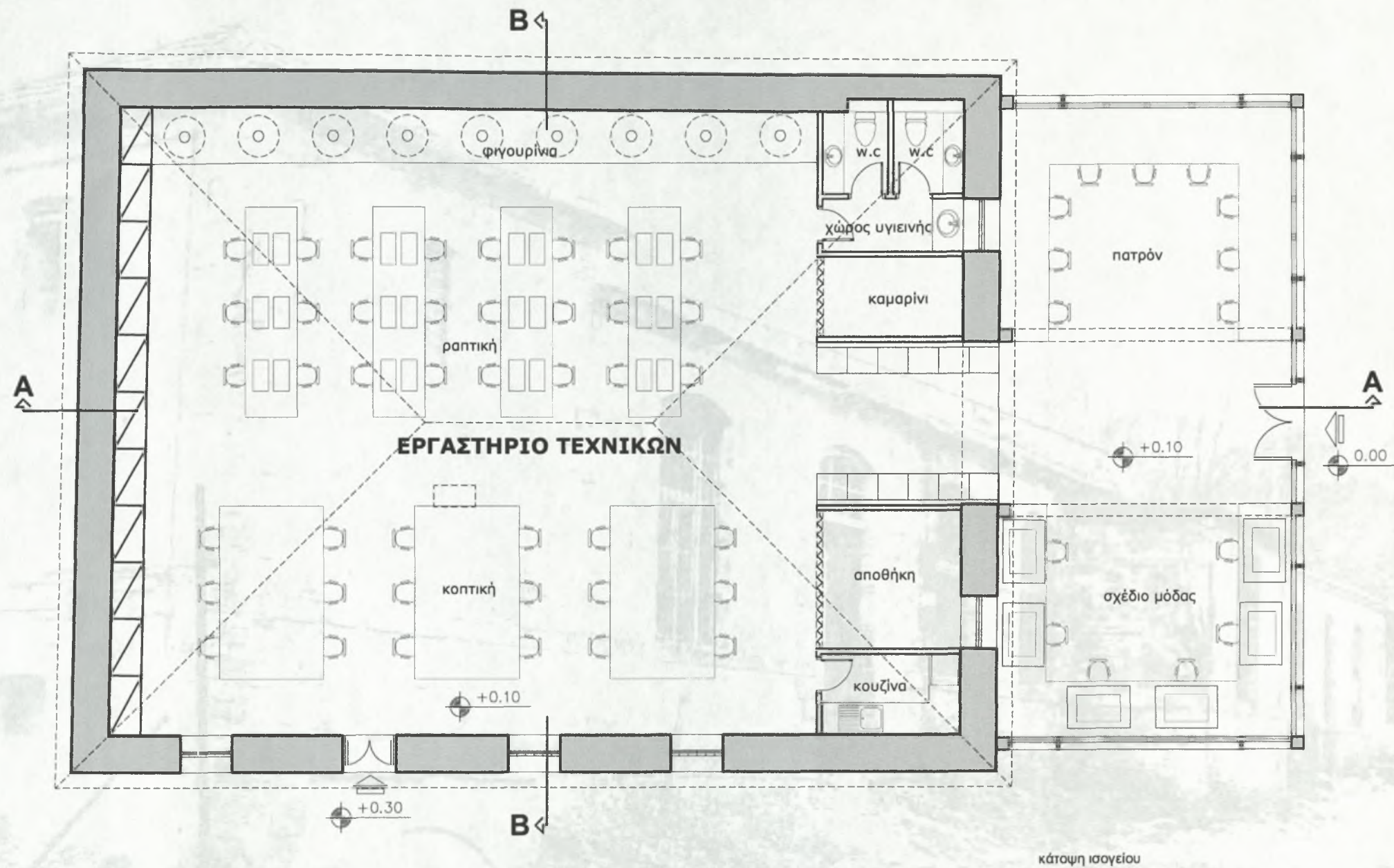
**Β. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 1**

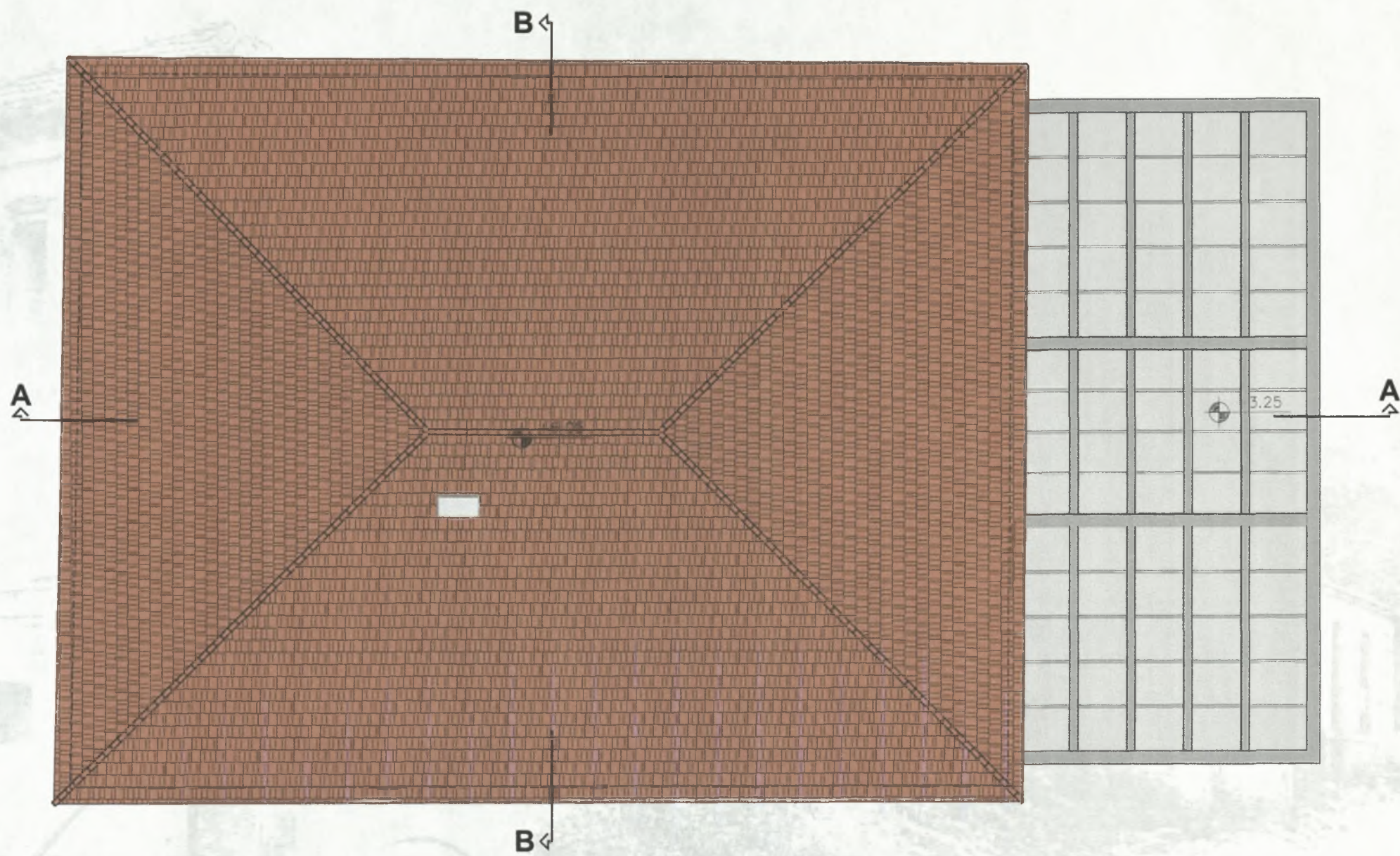




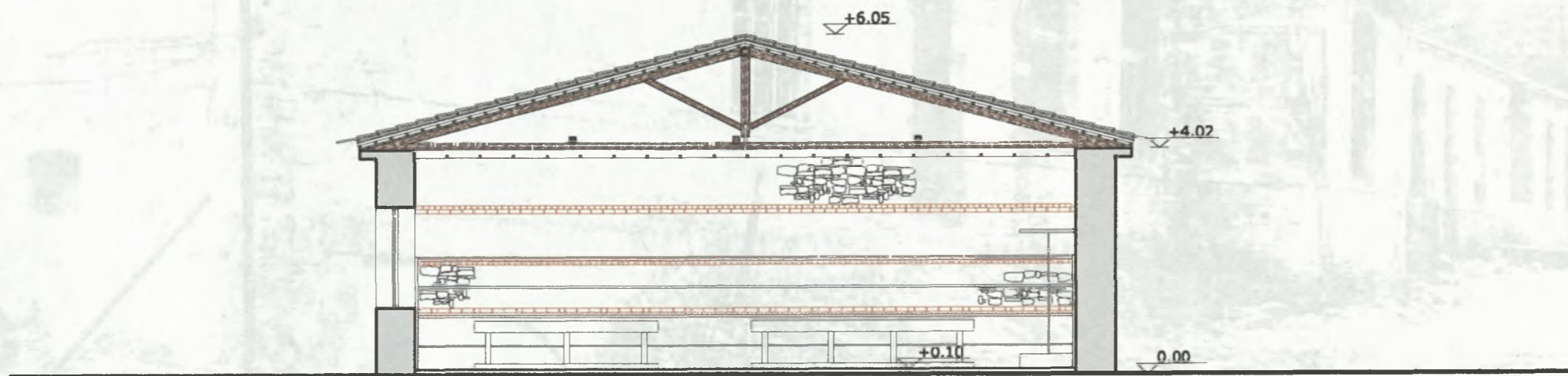
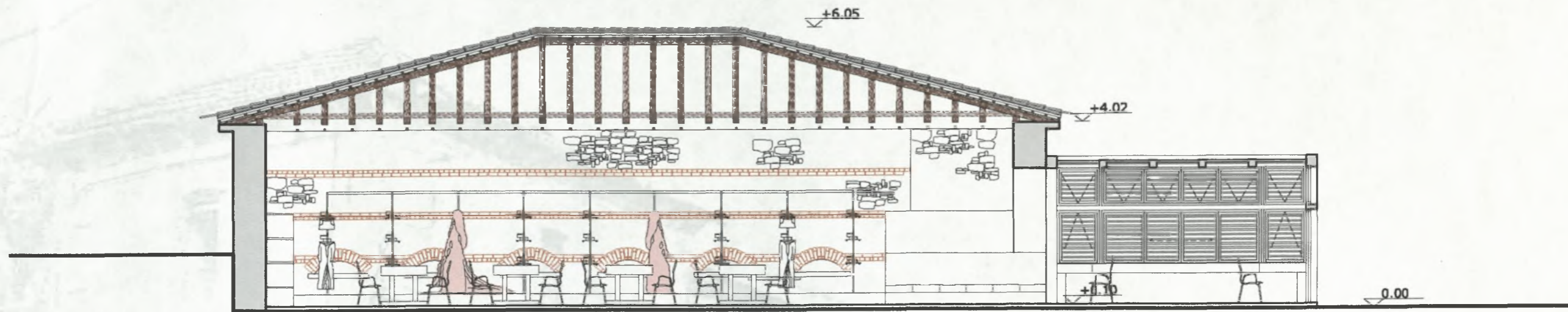
**Γ. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 2**



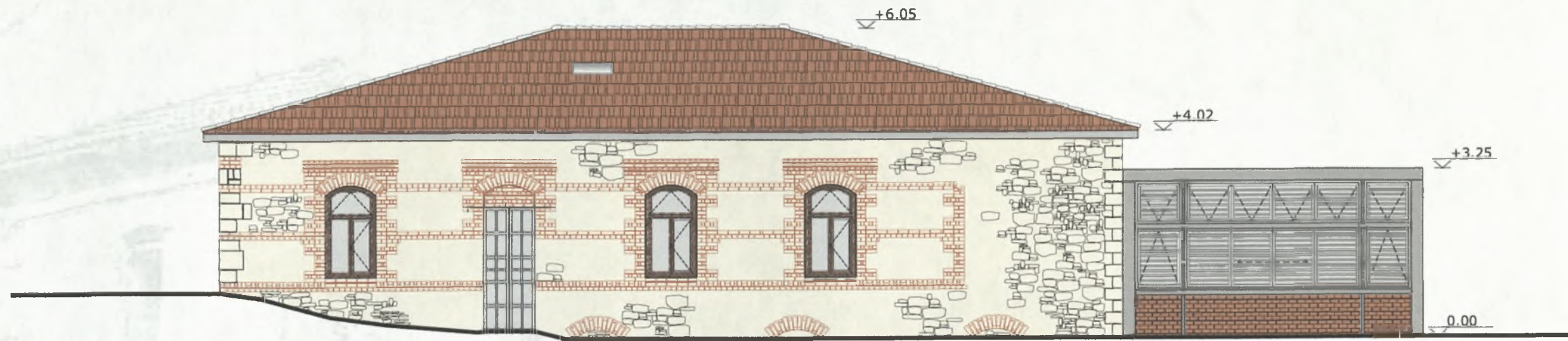




κάτοψη στέγης - δώματος



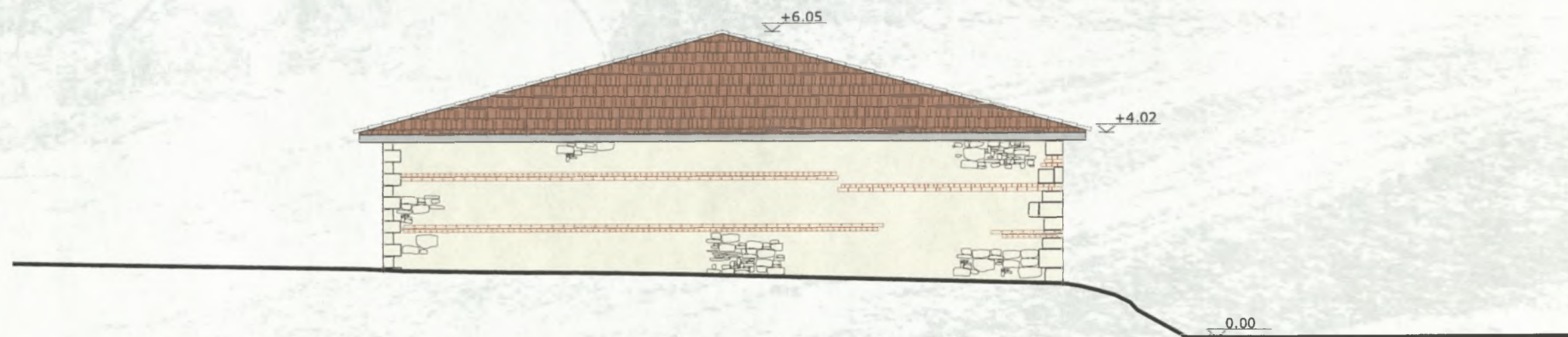
τομή β - β



κύρια όψη



πλάγια όψη (δυτική)

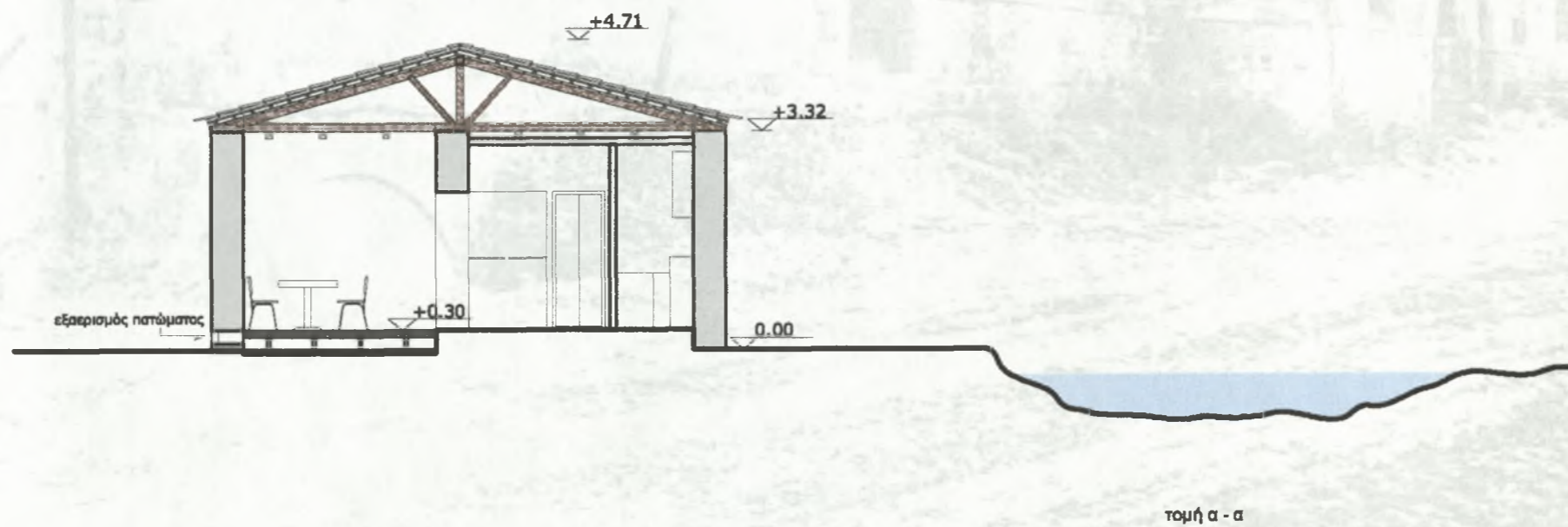
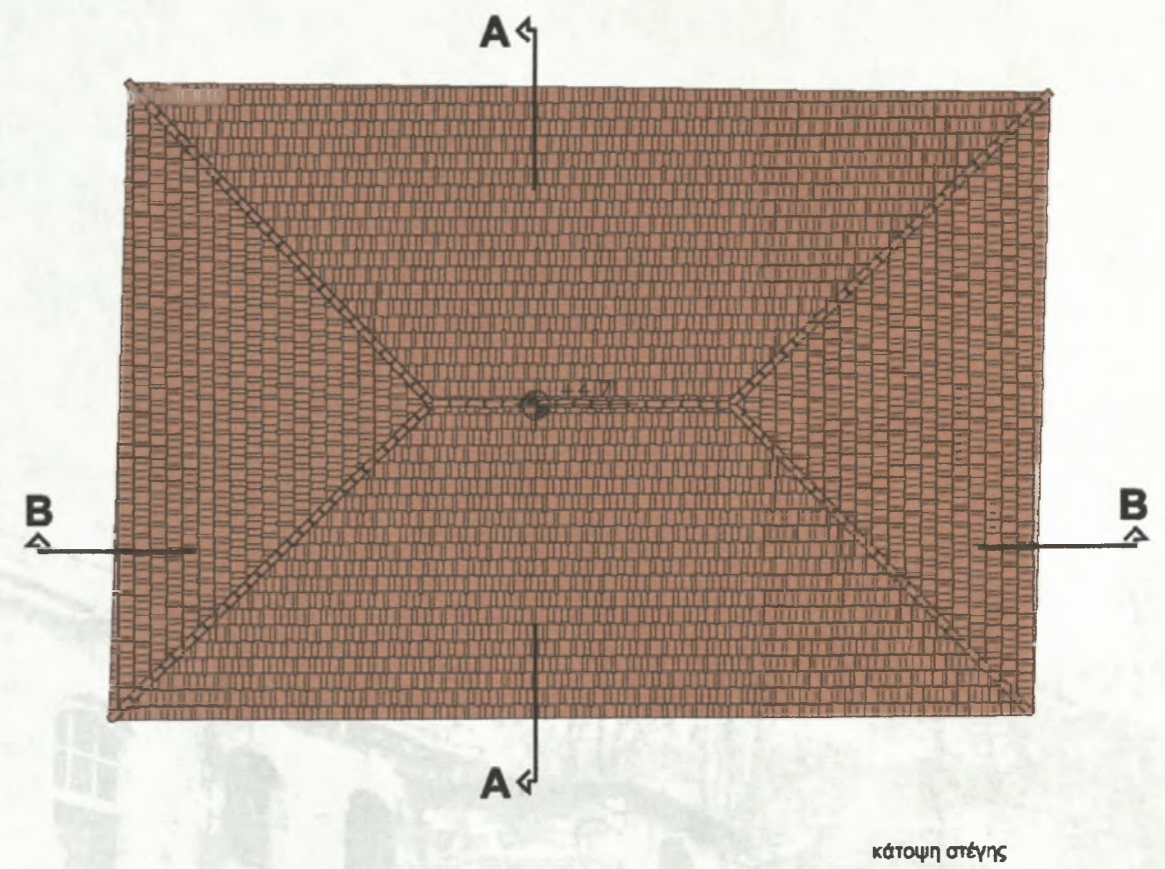
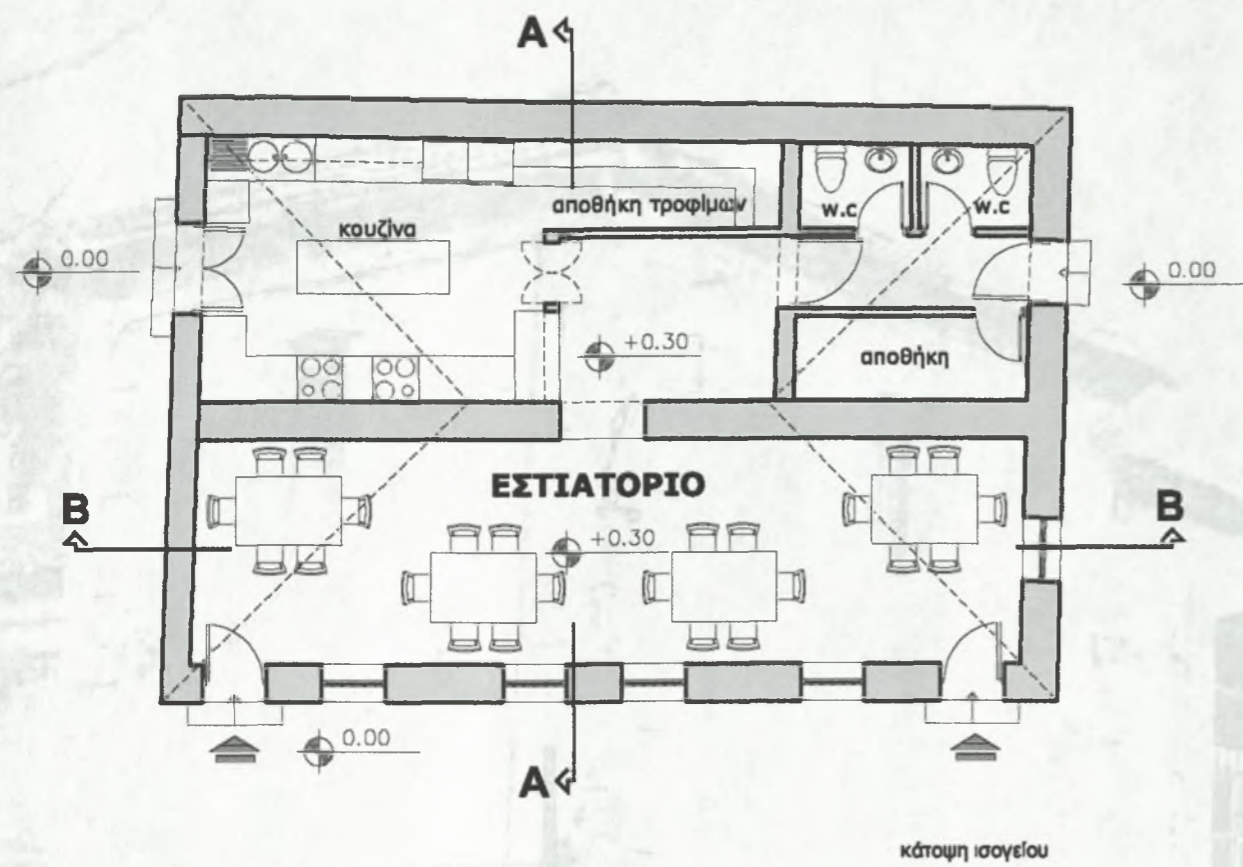


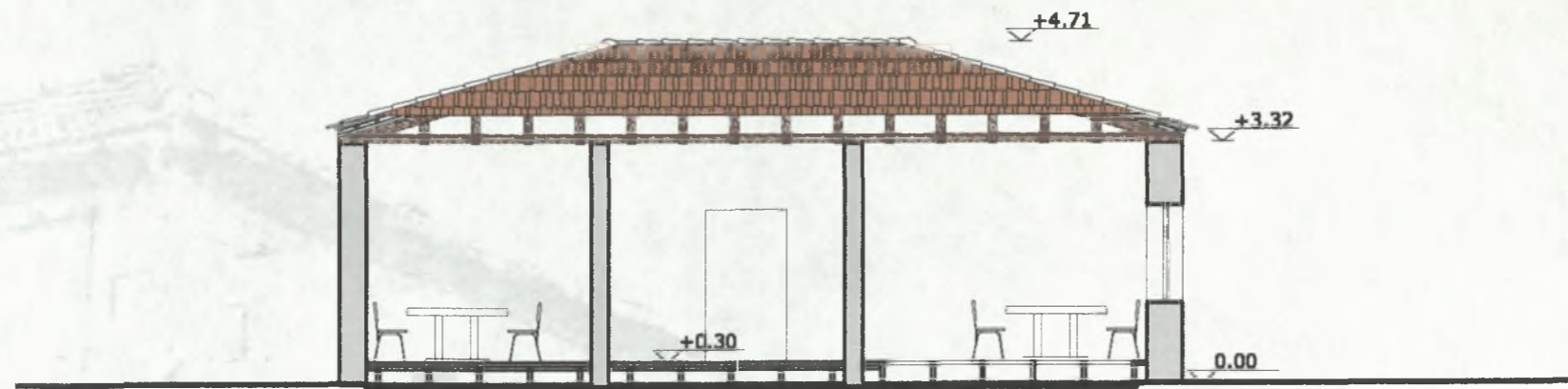
πλάγια όψη (ανατολική)





**Δ. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 3**

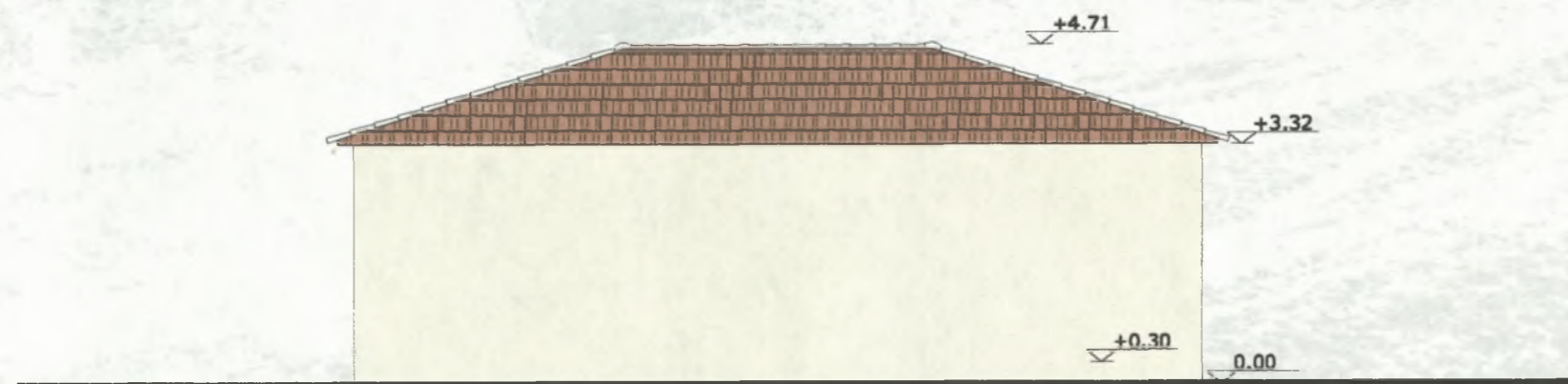




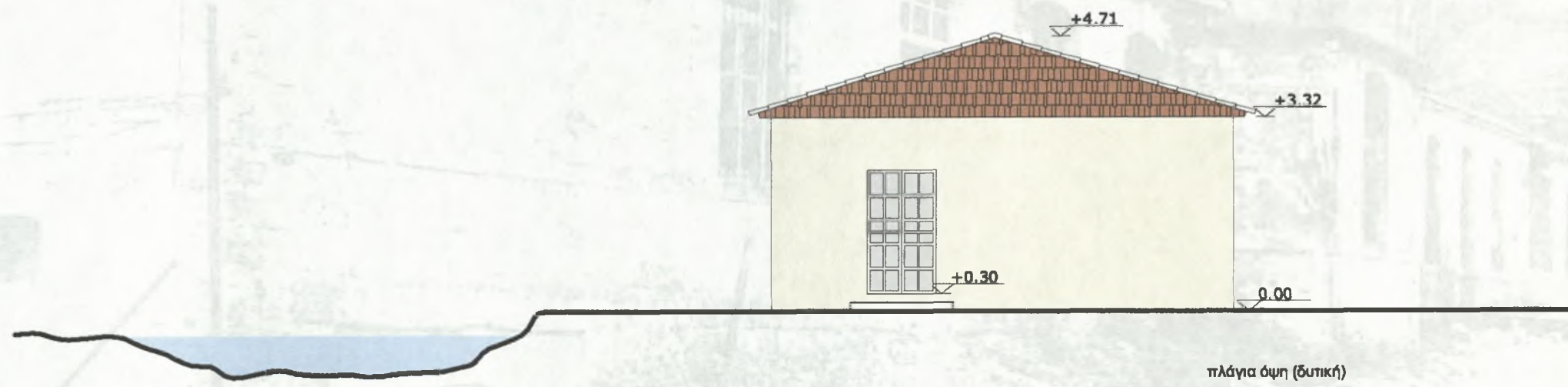
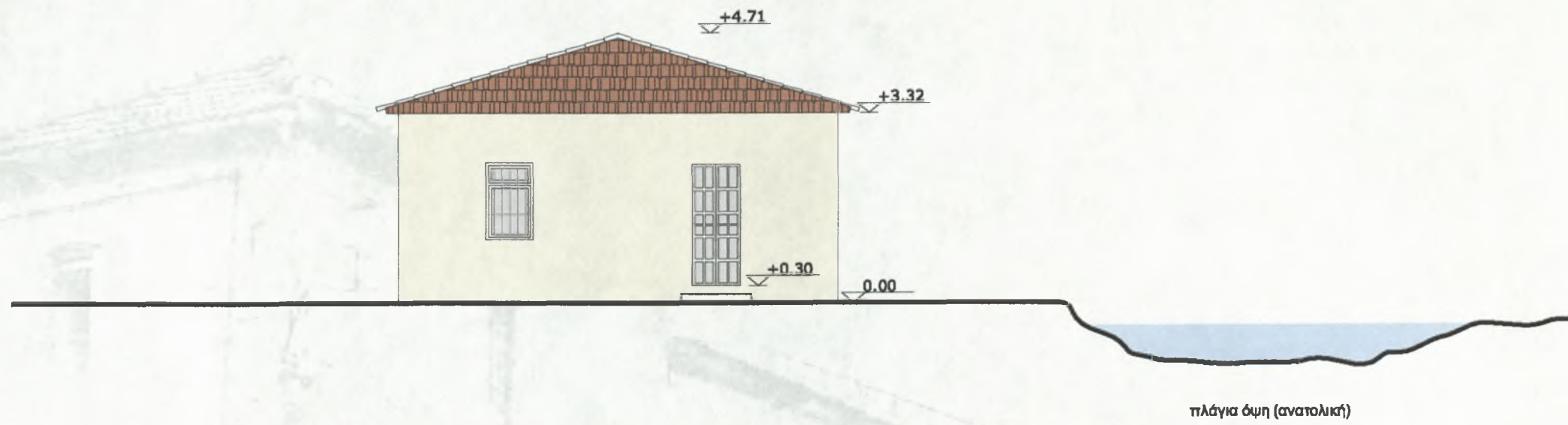
τομή β - β



κύρια όψη

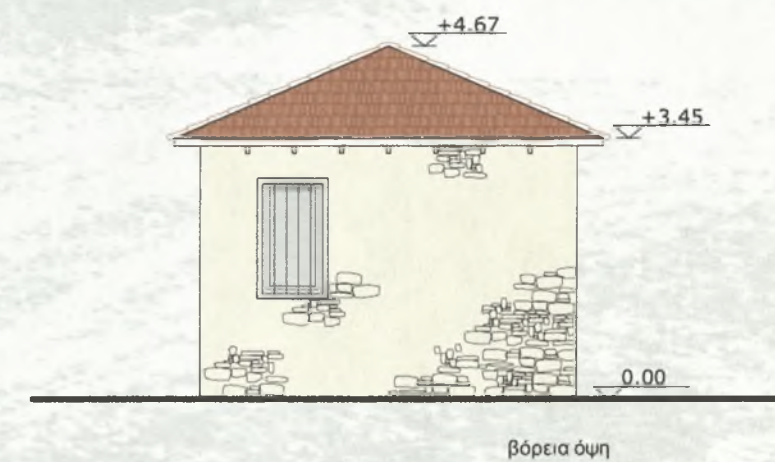
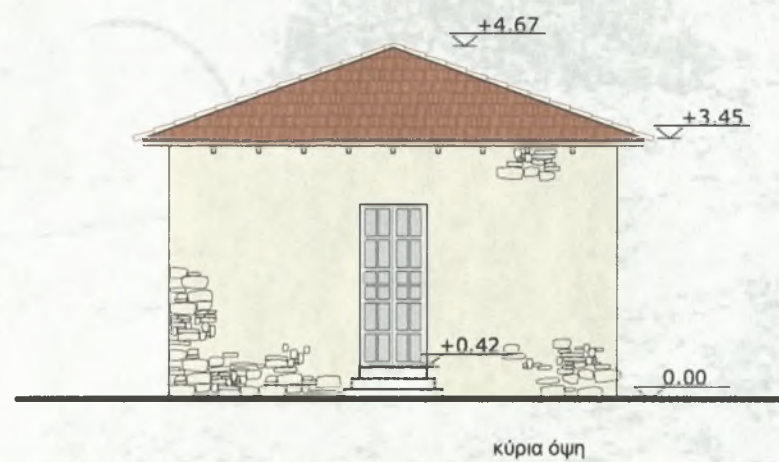
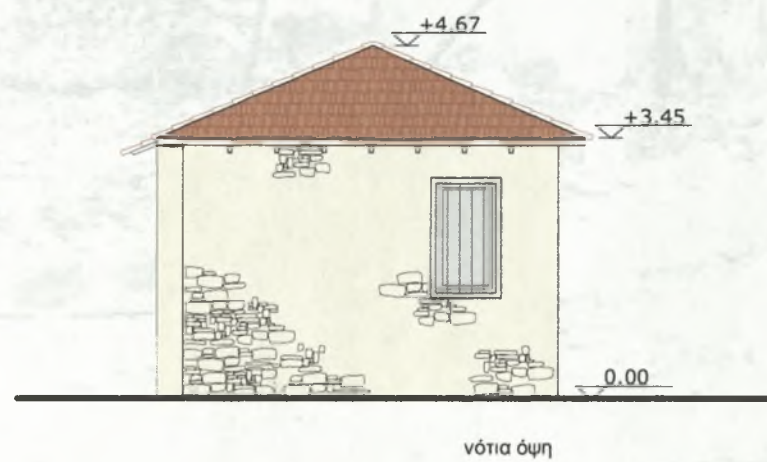
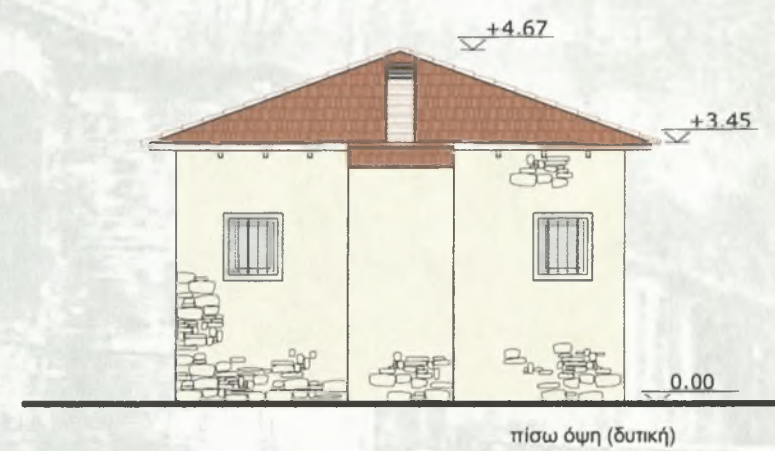
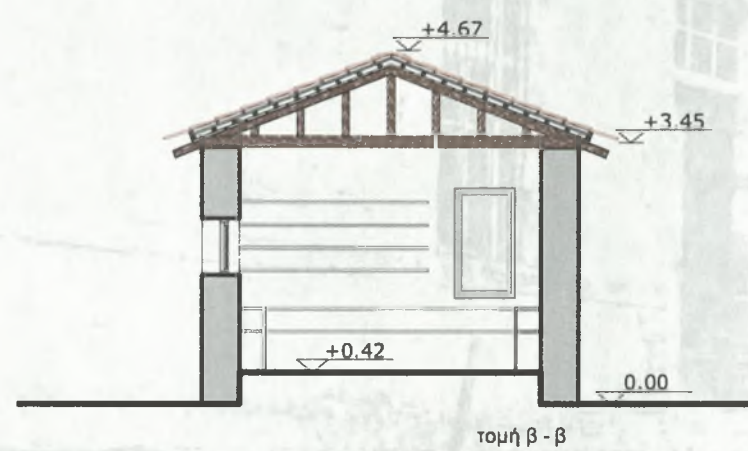
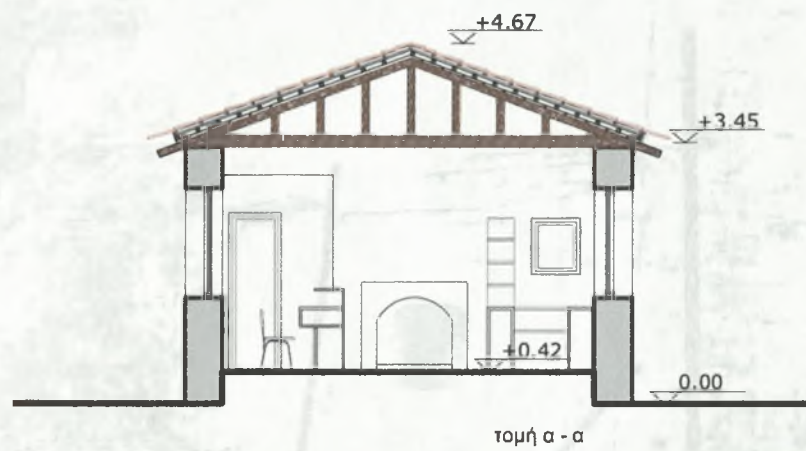
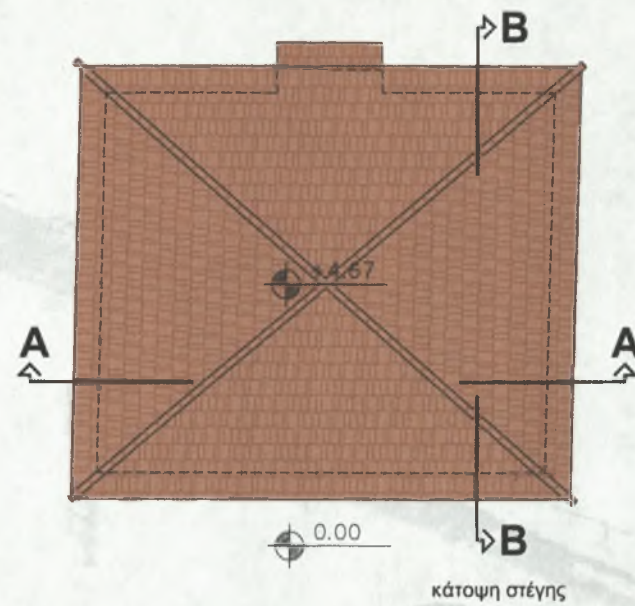


πίσω όψη (βόρεια)





**Ε. ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ 4**





## **Z. ΤΟ ΝΕΟ ΚΤΙΡΙΟ**

## 1. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ – ΧΡΗΣΗ

Στο συγκρότημα των υπαρχόντων κτιρίων προβλέπεται να προστεθεί ένα ακόμη κτίριο, στα ίχνη παλιότερου κτιρίου, το οποίο σήμερα δεν υφίσταται, για να στεγάσει τον ξενώνα του συγκροτήματος. Ο ξενώνας δημιουργείται με σκοπό να στεγάσει τους επαγγελματίες που θα συνδέονται με τις λειτουργίες του κεντρικού κτιρίου, σε οποιαδήποτε από τις τρεις εκδοχές του.

Όπως αναφέρθηκε στην τεκμηρίωση, εκτιμάται ότι το κατεστραμμένο σήμερα κτίριο βρισκόταν ανάμεσα στο κτίριο παραγωγής και το πρόσκτισμα 2, το μεγαλύτερο από τα προσκτίσματα. Σε αυτό το συμπέρασμα οδηγούμαστε από ίχνη τσιμεντένιου δαπέδου στο έδαφος που, κατά κάποιο τρόπο, οριοθετούν τη θέση του κτιρίου, φωτογραφίες εποχής, που πιστοποιούν την ύπαρξή του και δίνουν, με πολύ ασαφή τρόπο, την εικόνα του όγκου του κτιρίου, το οποίο θα πρέπει να ήταν αρκετά μεγάλο και αεροφωτογραφία που δείχνει το κενό ανάμεσα στα κτίσματα. Η ύπαρξη του κτιρίου αυτού είναι λογική, αν επιπλέον λάβει κανείς υπόψη την γραμμή παραγωγής και τις αποστάσεις των υπολοίπων κτισμάτων μεταξύ τους. Το τεράστιο κενό ανάμεσα στα δύο μεγαλύτερα κτίρια του συγκροτήματος δεν φαίνεται να εξυπηρετούσε κάτι στο παρελθόν.

Στηριζόμενοι στα παραπάνω κρίνεται απαραίτητη η κάλυψη του κενού αυτού με την τοποθέτηση του νέου κτιρίου στη θέση αυτή.

Τίθεται ένα πολύ σοβαρό και δύσκολο ζήτημα, της μορφής του νέου κτιρίου, ώστε να ενταχθεί αρμονικά στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον του συγκροτήματος.

Ως προς το παλαιότερο κτίσμα, δεν υπάρχουν στοιχεία για τη μορφολογία, τα υλικά κατασκευής, τις αναλογίες και τα ανοίγματά του. Από φωτογραφίες εποχής, το μόνο που μπορεί κανείς να εντοπίσει είναι την στέγη του, το ύψος του, το οποίο ήταν αρκετά μεγάλο (ωστόσο δεν φαίνεται εάν ήταν διώροφο ή όχι), και τον όγκο του γενικά, ενώ από τα ίχνη του δαπέδου προκύπτει η περίμετρός του. Αυτά όμως δεν αποτελούν επαρκή στοιχεία για την κατασκευή ενός κτιρίου παρόμοιου με το προηγούμενο. Οποιαδήποτε απόπειρα σχεδιασμού ενός κτιρίου στα παραδοσιακά πρότυπα, είναι σαφές ότι θα οδηγούσε σε παρερμηνείες.

Εξάλλου, η όλη προσέγγιση της μελέτης για την επανάχρηση του συνόλου έχει ως κεντρικό άξονα τη διαφοροποίηση κάθε νέας κατασκευής από τις υφιστάμενες με σύγχρονα υλικά και λεξιλόγιο. Επομένως, εφόσον δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για το κατεστραμμένο κτίριο, τα οποία ενδεχομένως θα ενίσχυαν τον προβληματισμό για την αποκατάσταση της αρχικής μορφής του συνόλου, επιλέγουμε το νέο κτίριο να σχεδιασθεί σε μια σύγχρονη αρχιτεκτονική μορφή και σύγχρονα υλικά, λαμβάνοντας υπόψη το περίγραμμα του παλαιού κτιρίου, το περίγραμμα των όμορων κτιρίων και ιδιαίτερα το ύψος τους και ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά τους.

Στα πλαίσια αυτά, το νέο κτίριο προτείνεται ισόγειο με τμήμα παταριού, καλυμμένο με δίρριχτη στέγη. Ο φέροντας οργανισμός του είναι μεταλλικός, από υποστυλώματα και δοκούς, και στηρίζεται σε βάση οπλισμένου σκυροδέματος. Η στέγη, από μεταλλικό σκελετό επίσης, στηρίζεται στις περιμετρικές κολώνες και σε διπλή συστοιχία μεταλλικών κολώνων που βρίσκονται στο εσωτερικό του κτιρίου. Τα κτίριο εσωτερικά οργανώνεται κατ' αναλογία με το κτίριο παραγωγής (διπλή συστοιχία ξύλινων κολώνων → χωρισμός της κάτοψης σε τρία μέρη, εμφανής ξύλινη στέγη). Η επικάλυψη της στέγης – μέταλλο και γυαλί – γίνεται με σκοπό να αφήνει καθαρή την οπτική προς το ποτάμι και γενικότερα προς τη θέα (γυαλί) και να προστατεύει οπτικά τον ιδιωτικό χώρο (δωμάτιο) με μέταλλο. Για την ηλιοπροστασία των γυάλινων επιφανειών τοποθετείται εσωτερικά ένα αυτόματο σύστημα οριζόντιων μεταλλικών περσίδων και για τη θερμομόνωση επιλέγονται κρύσταλλα ειδικού τύπου. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιείται διπλό κρύσταλλο, στο διάκενο του οποίου διοχετεύεται ένα βαρύ αέριο και επιπρόσθετα προστίθεται μια επιλεκτική βαφή στη μια από τις επιφάνειες του τζαμιού. Έτσι, το βαρύ αέριο περιορίζει τις απώλειες θερμότητας και η επιλεκτική βαφή είναι διαπερατή από την ηλιακή (μικρού κύματος) ακτινοβολία, αλλά αντανάκλα τη θερμική (μεγάλου μήκους) ακτινοβολία από το χώρο που κατοικείται προς το εξωτερικό περιβάλλον. Συνδυάζοντας αυτές τις δύο κατασκευές, είναι δυνατό να περιοριστεί σημαντικά η μεταφορά θερμότητας μεταξύ των εσωτερικών κι εξωτερικών τζαμιών<sup>38</sup>.

Οι περιμετρικοί τοίχοι του κτιρίου, έχουν ως υλικό πλήρωσης εμφανείς πλίνθους, σε αρμονία με την έντονη χρήση πλίνθων στο κεντρικό κτίριο και στο πρόσκτισμα 2, ανάμεσα στα οποία βρίσκεται το νέο κτίριο. Τα κουφώματα σχεδιάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να έχουν μορφολογική και κατασκευαστική συγγένεια με τα υπάρχοντα του κτιρίου παραγωγής. Το προτεινόμενο ύψος του νέου κτιρίου είναι σε αναλογία με του κτιρίου παραγωγής, και ταυτόχρονα βυθίζεται κατά 40 εκατοστά, με σκοπό στο ανάπτυγμα των όψεων να υπάρχει μια ομαλή μετάβαση από το ψηλότερο κτίσμα, που είναι το κτίριο παραγωγής, στο χαμηλότερο (πρόσκτισμα 2), που είναι το εργαστήριο τεχνικών, ώστε το νέο κτίριο να μη λειτουργεί ανταγωνιστικά με τα υπόλοιπα.

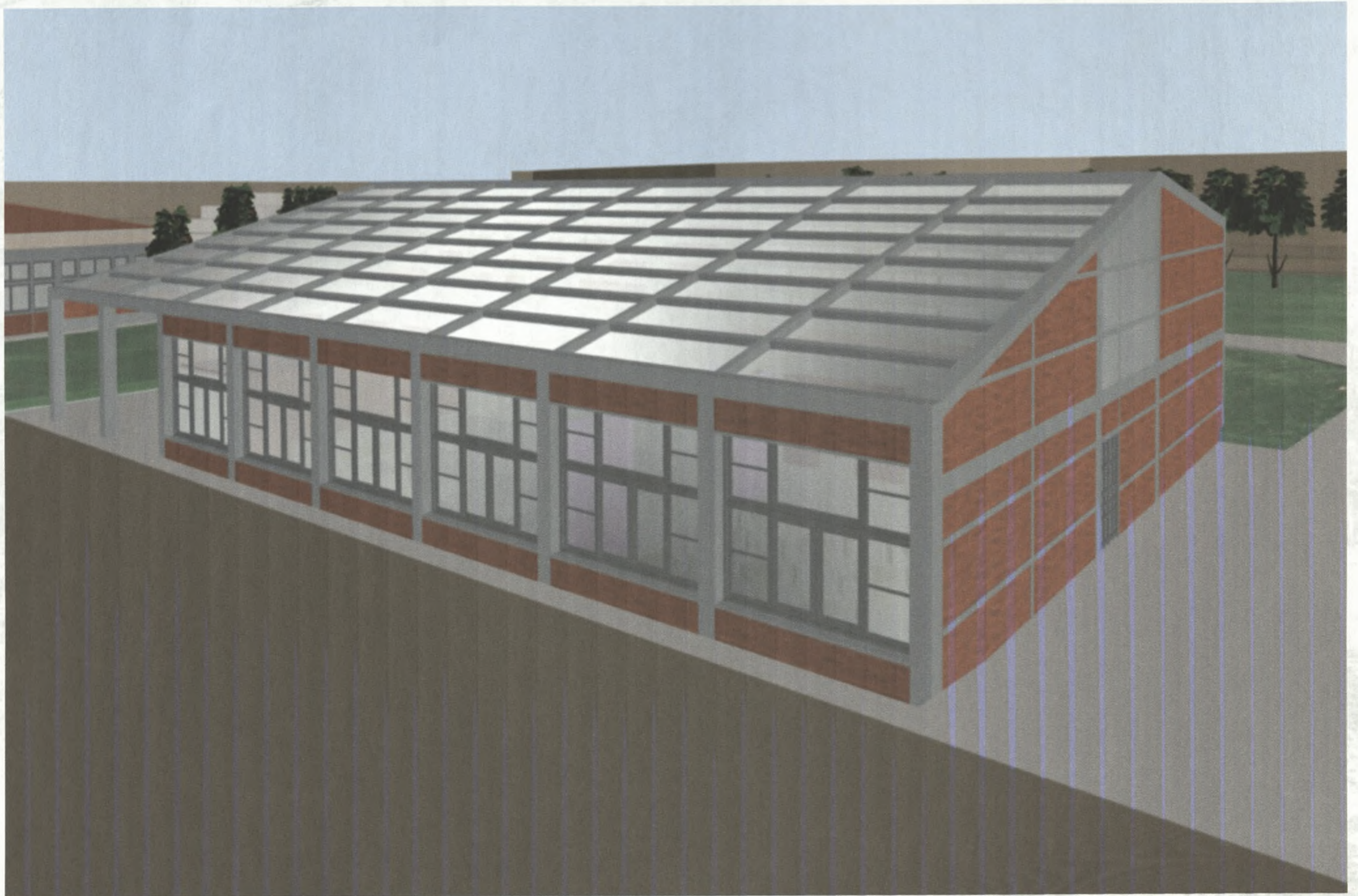
Η χωροθέτηση των λειτουργιών εσωτερικά γίνεται ως εξής:

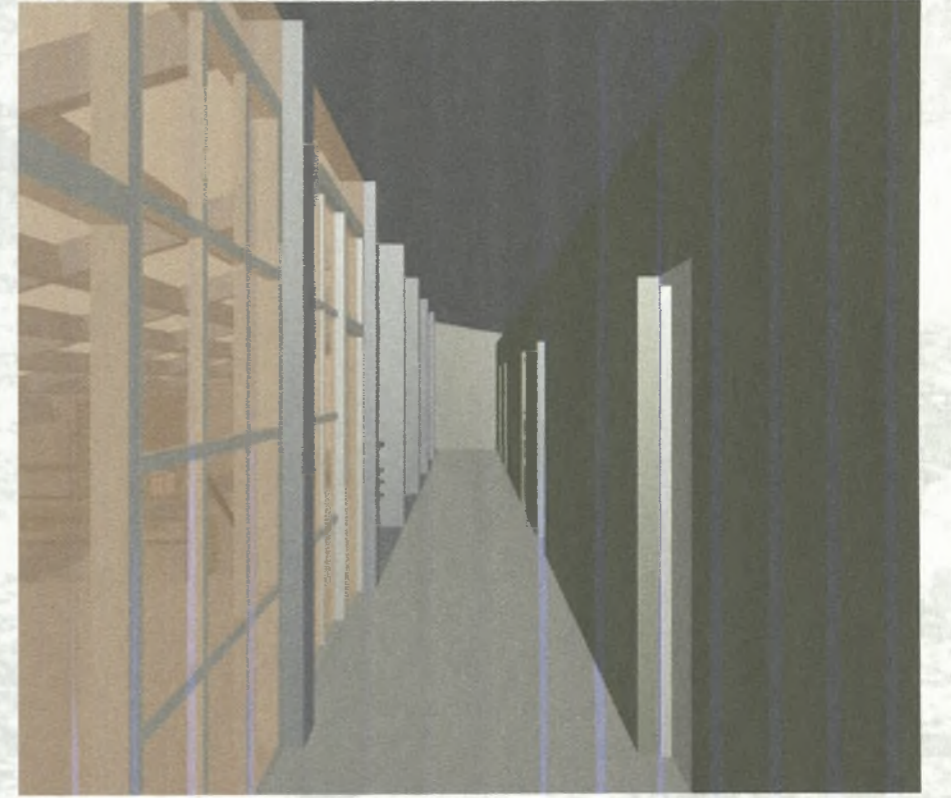
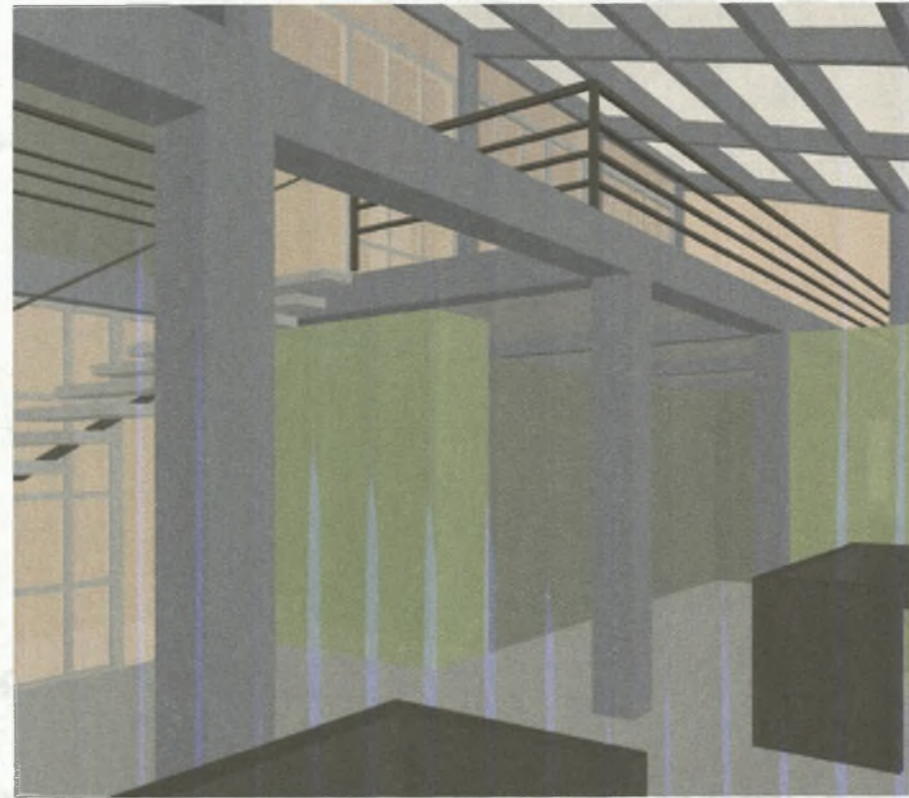
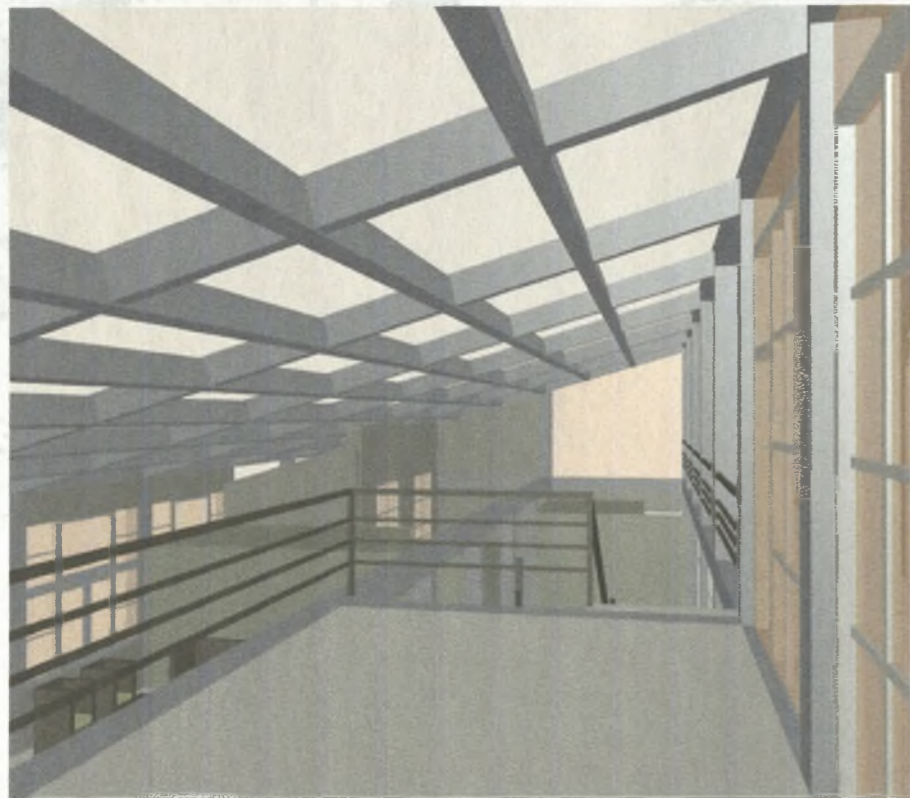
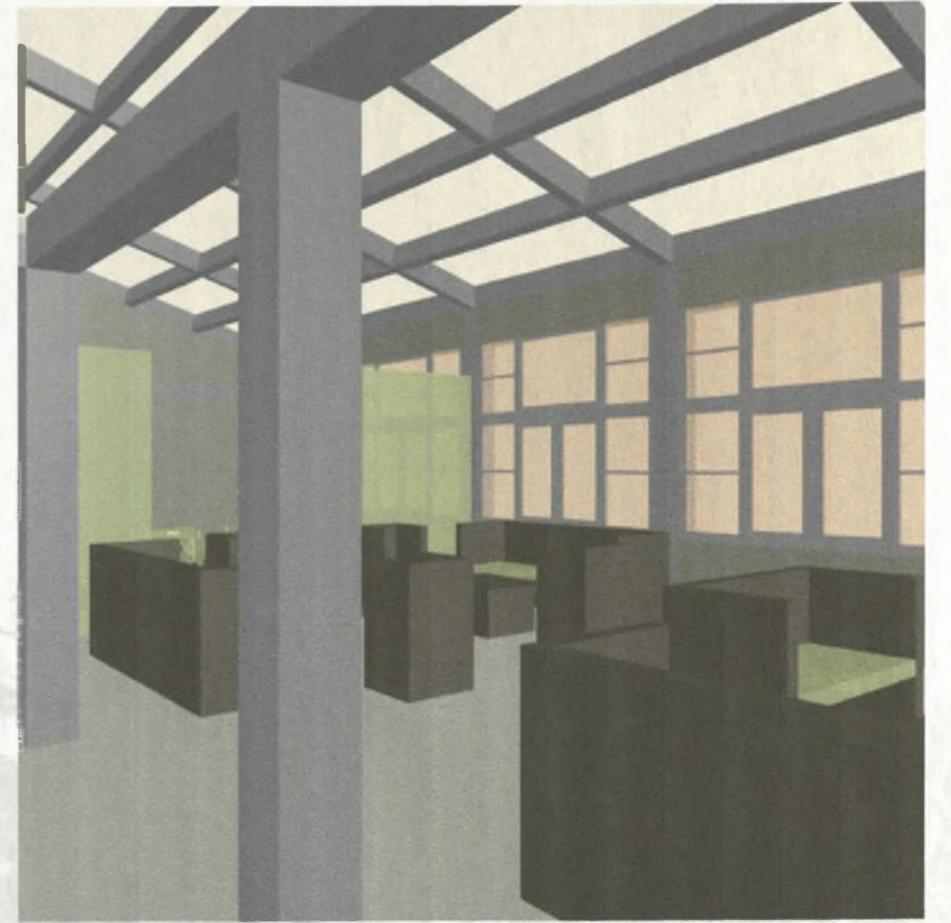
Τα δωμάτια τοποθετούνται στο πίσω μέρος του κτιρίου, τόσο στο ισόγειο, όσο και στον όροφο (προς τη μεριά της πόλης), ενώ οι κοινόχρηστοι χώροι (π.χ σαλόνι, χώρος πρωινού, γραφεία, reception) τοποθετούνται στο μπροστινό μέρος του κτιρίου, που έχει θέα στο ποτάμι. Οι βοηθητικές χρήσεις (π.χ κουζίνα, w.c, αποδυτήρια και w.c προσωπικού κ.ά) τοποθετούνται ανάμεσα στις συστοιχίες των κολώνων, ώστε να μη βρίσκονται σε κοινή θέα και να εξυπηρετούνται από τις πλάγιες όψεις του κτιρίου.

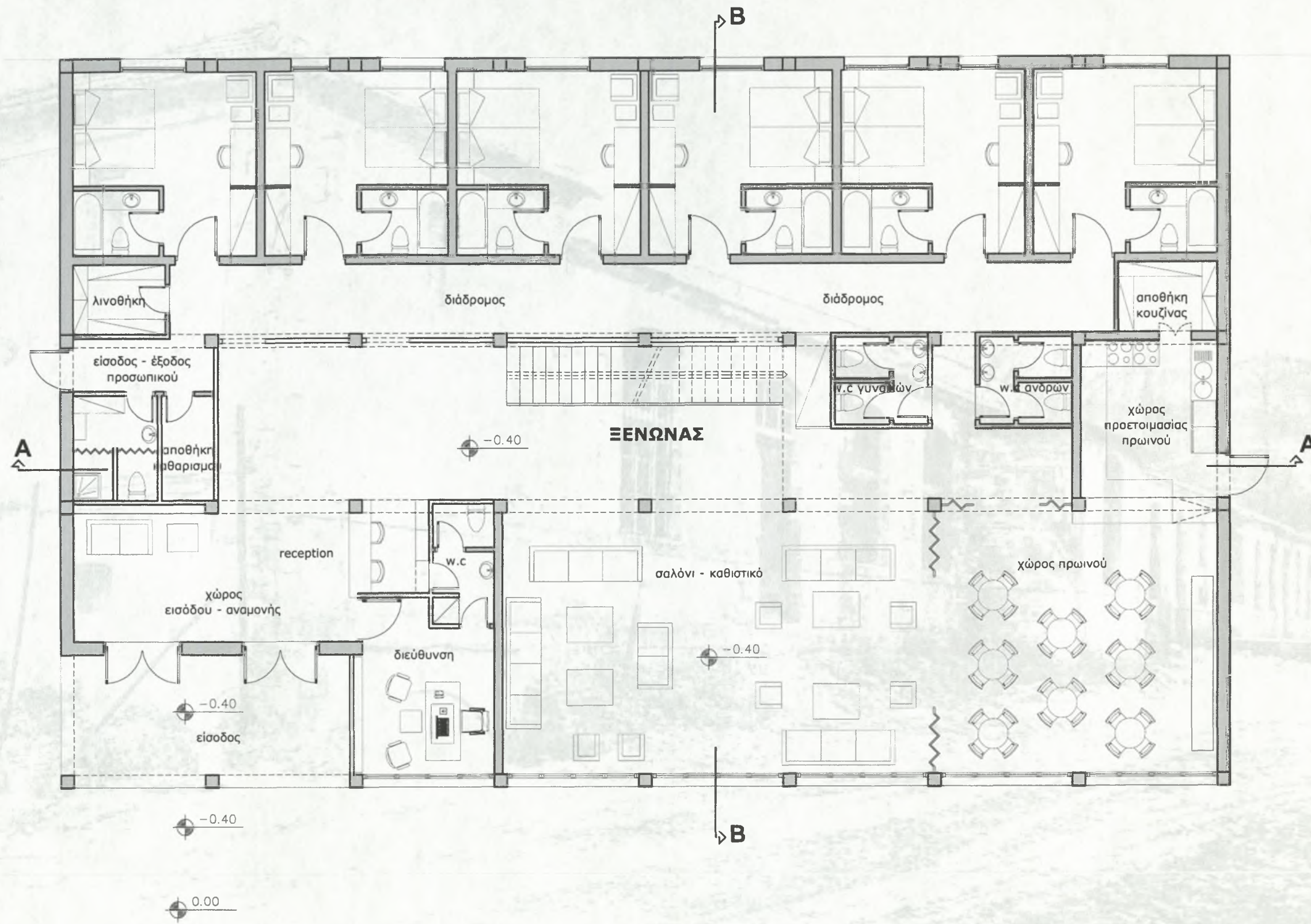
<sup>38</sup> *ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ, Το Ευρωπαϊκό Εγχειρίδιο για τα Παθητικά Ηλιακά Κτίρια, Μάλλιαρης Παιδεία για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1996, σελ. 77-78*



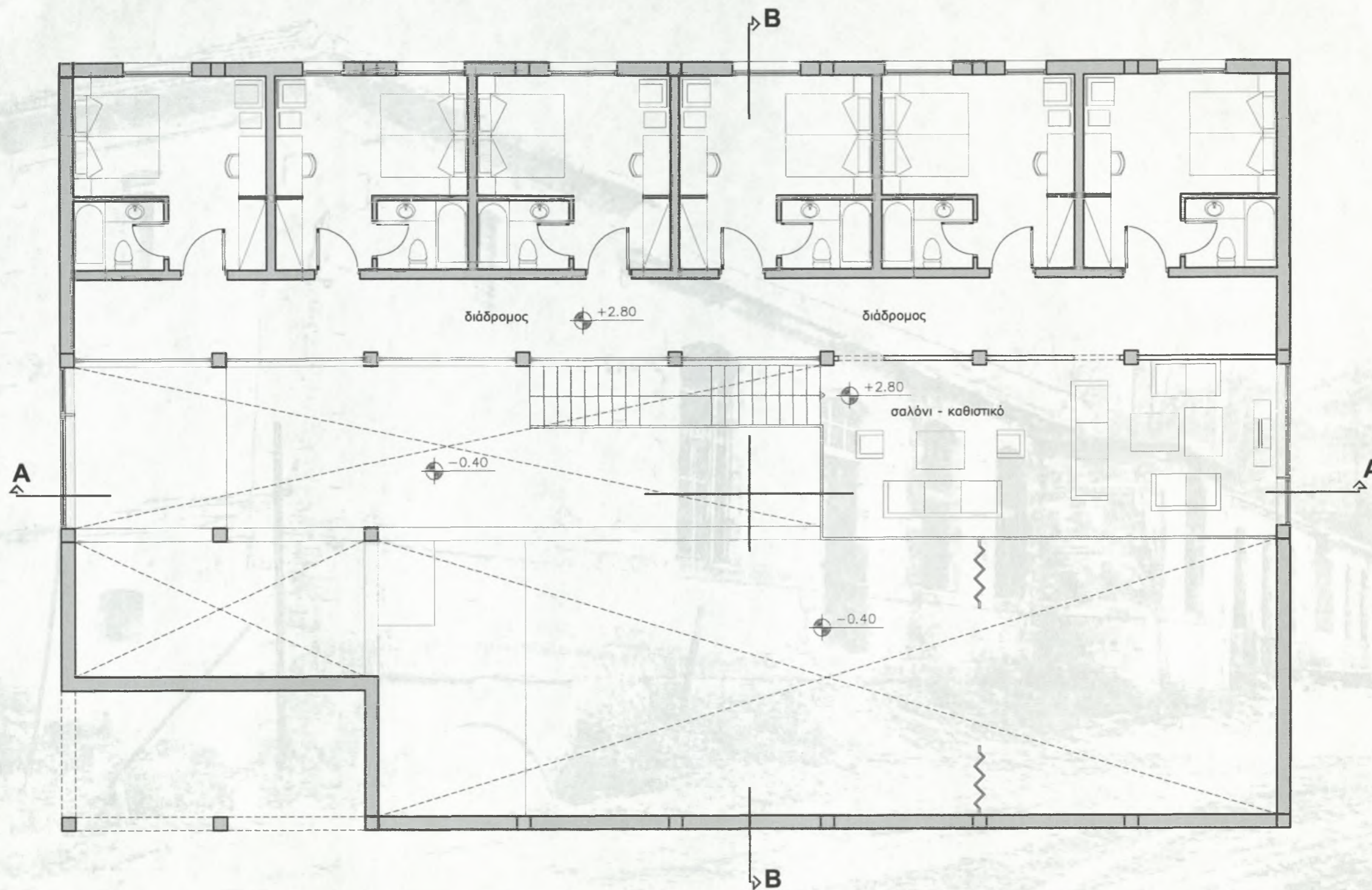
## 2. ΣΧΕΔΙΑ ΝΕΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ



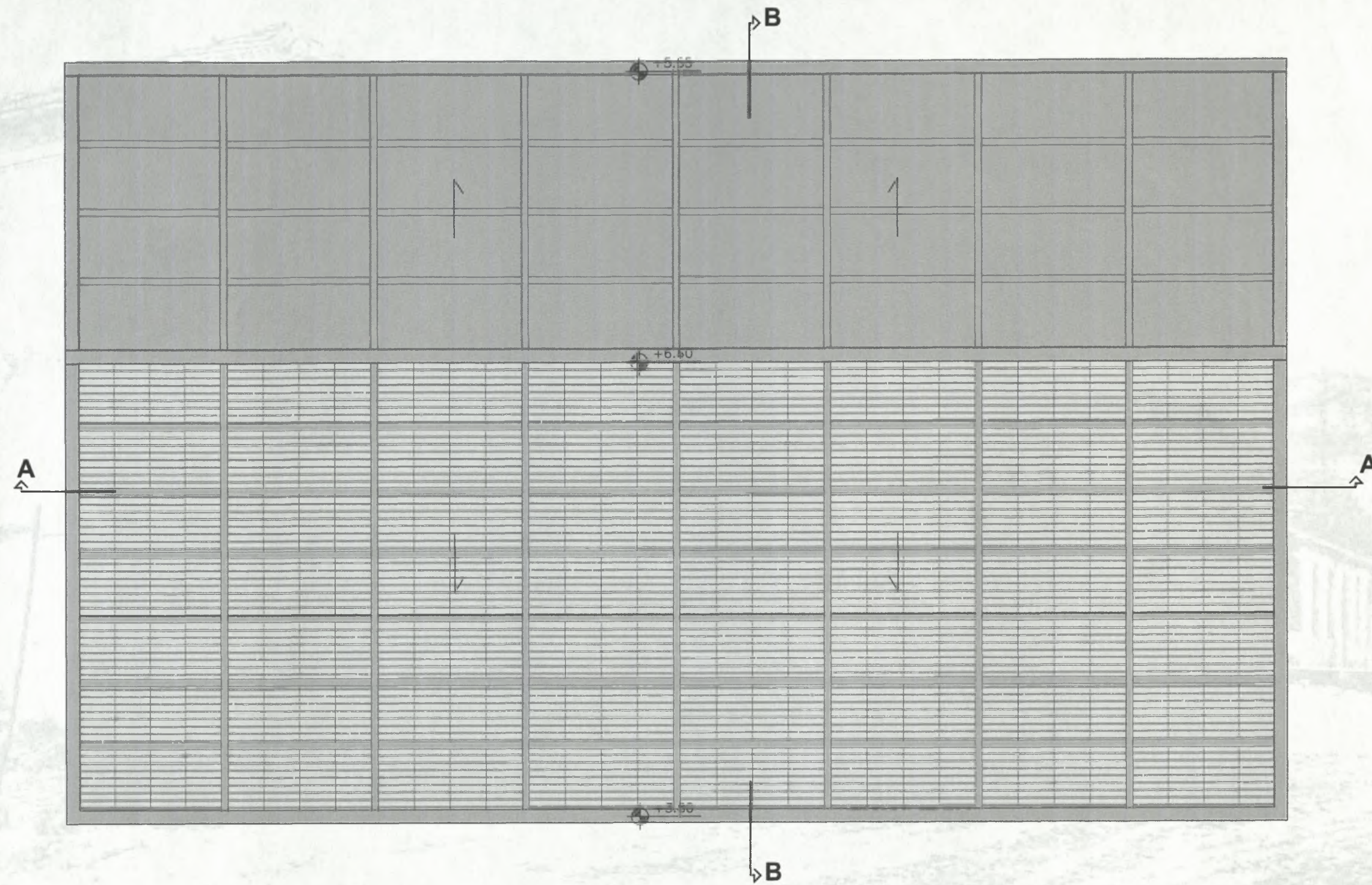




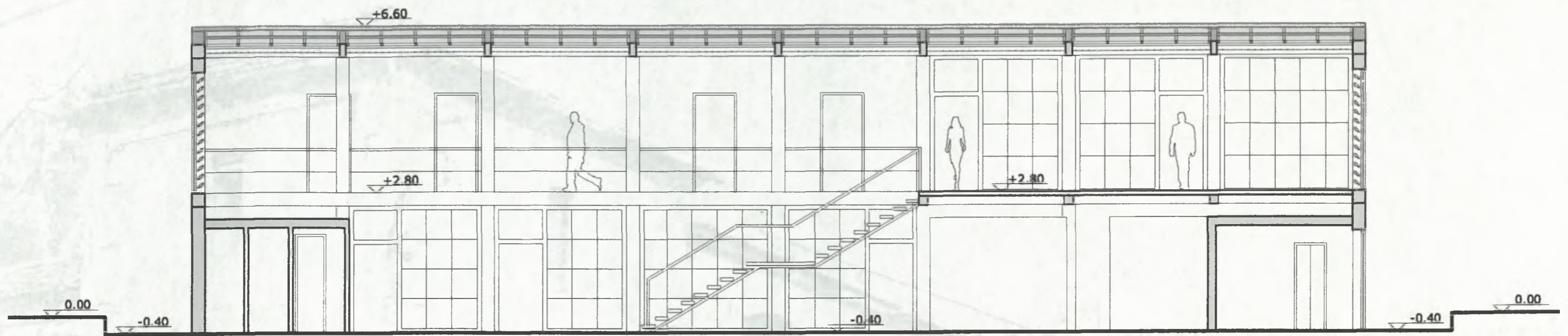
κάτοψη ισογείου



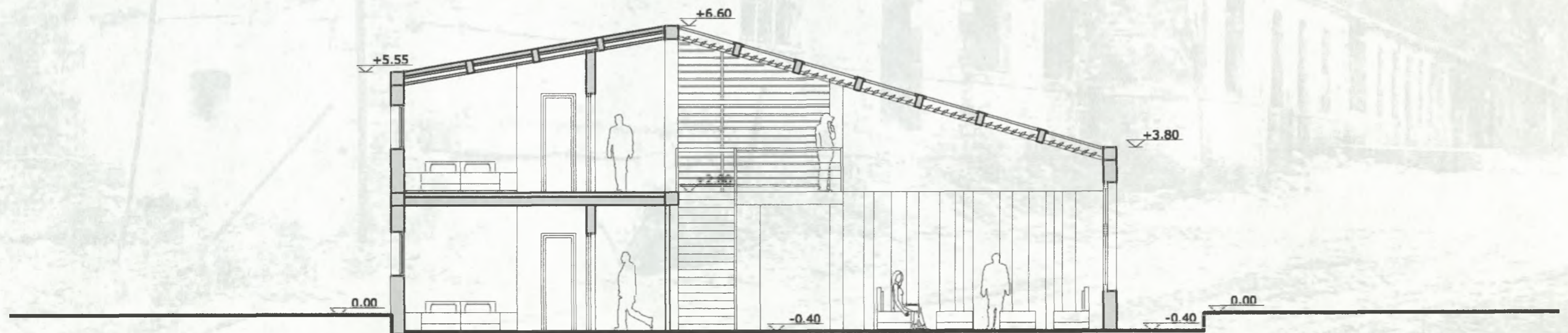
κάτοψη α' ορόφου (παταριού)



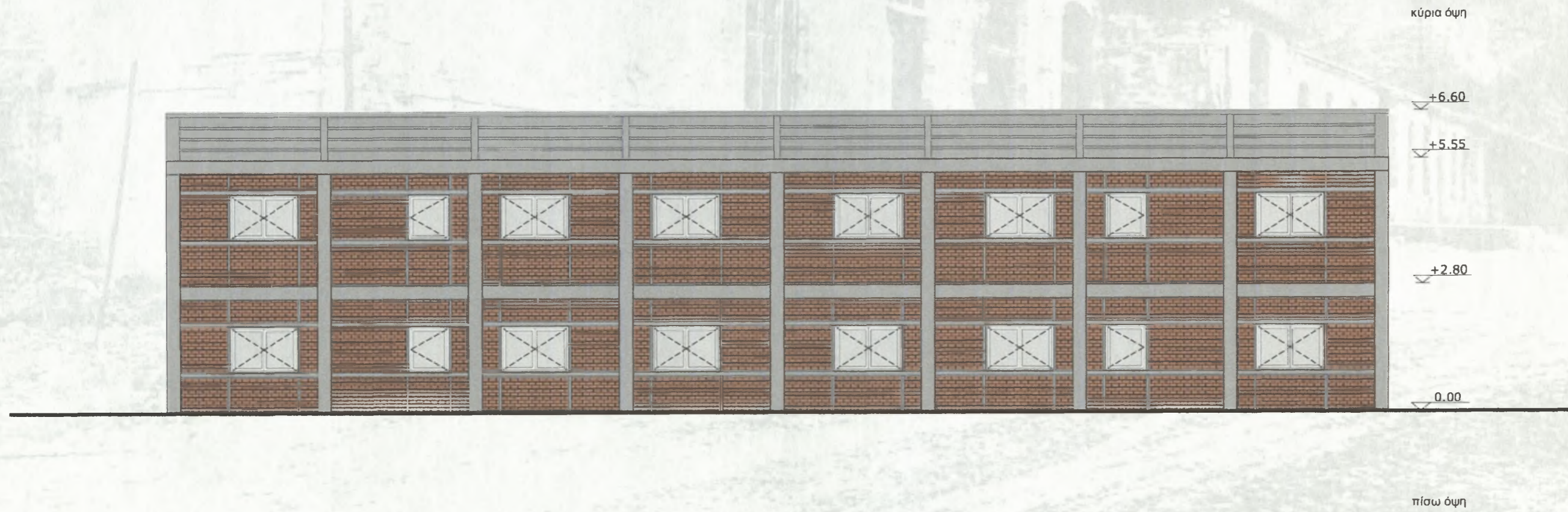
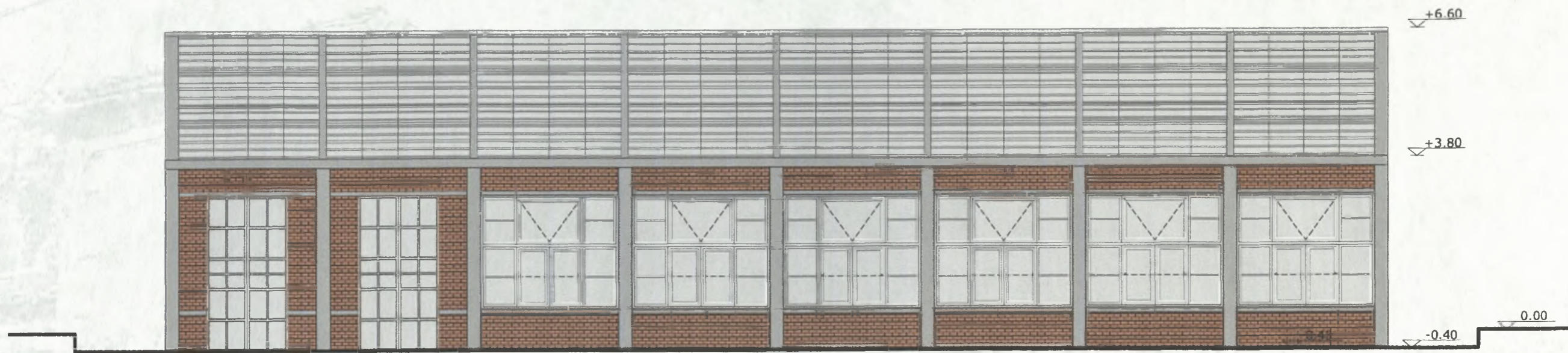
κάτοψη στέγης



τομή α - α

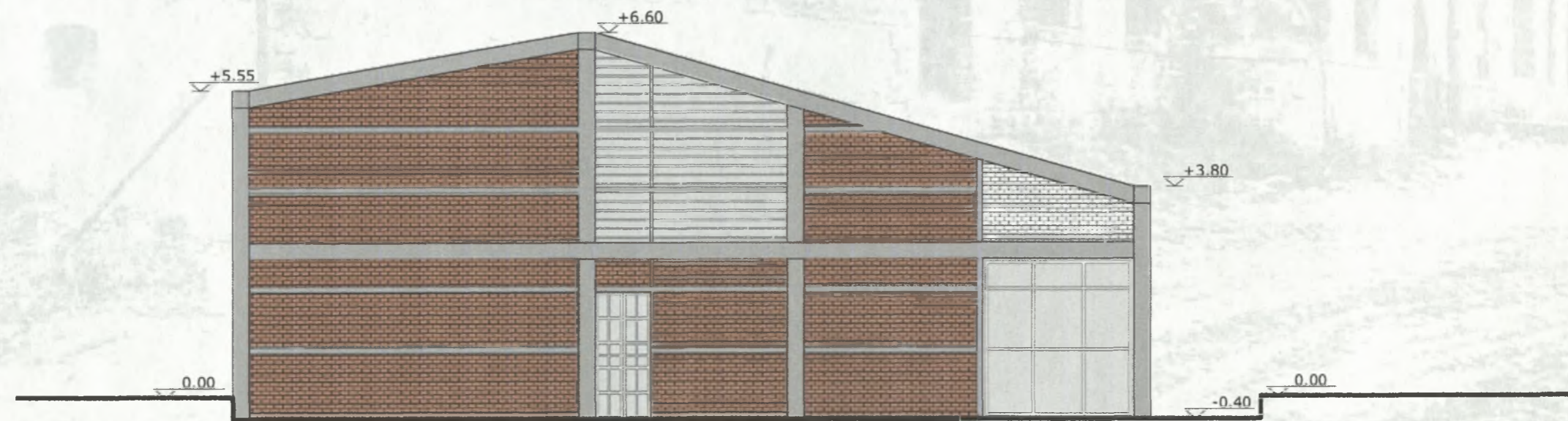


τομή β - β



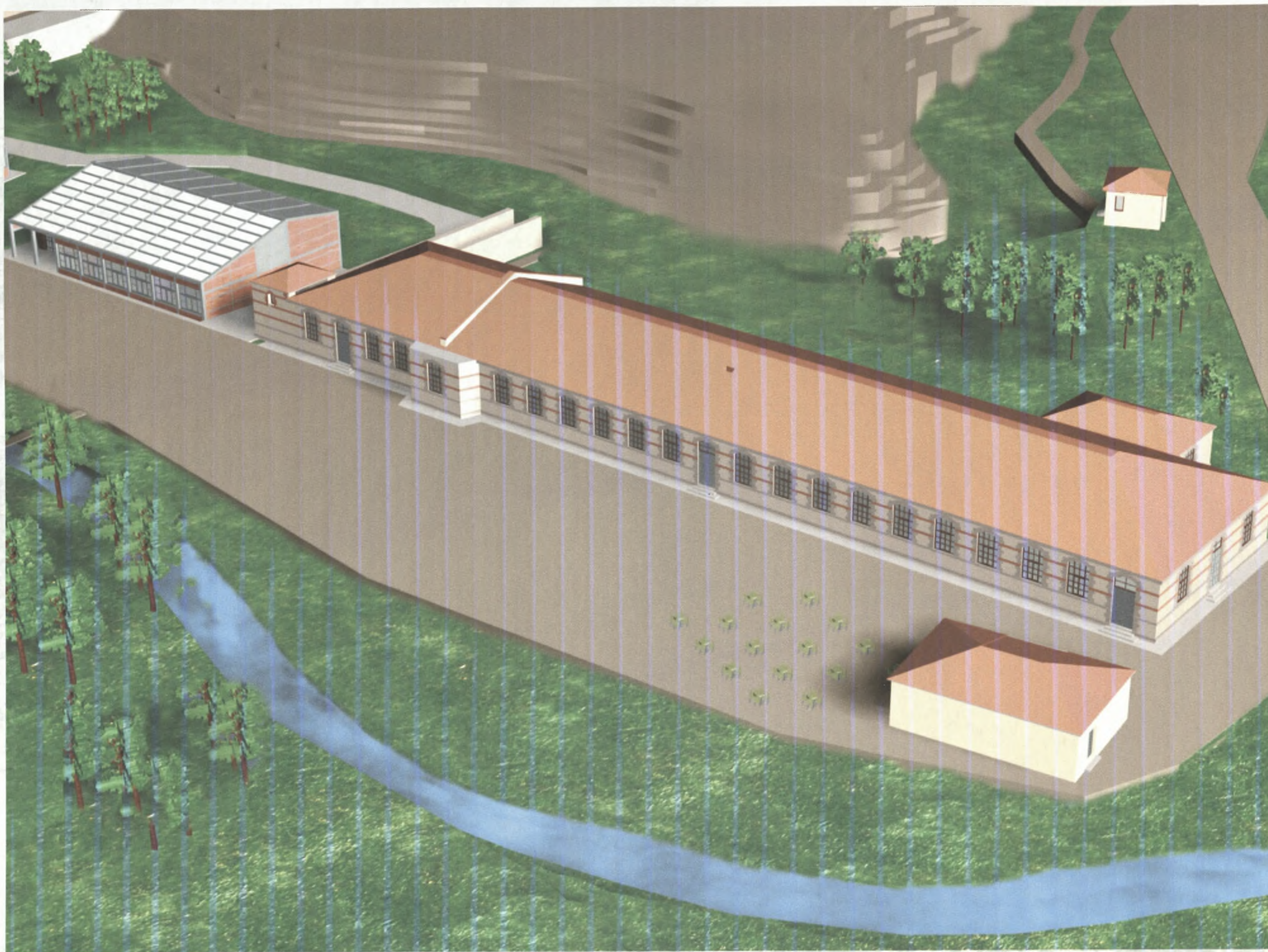


τομή α - α



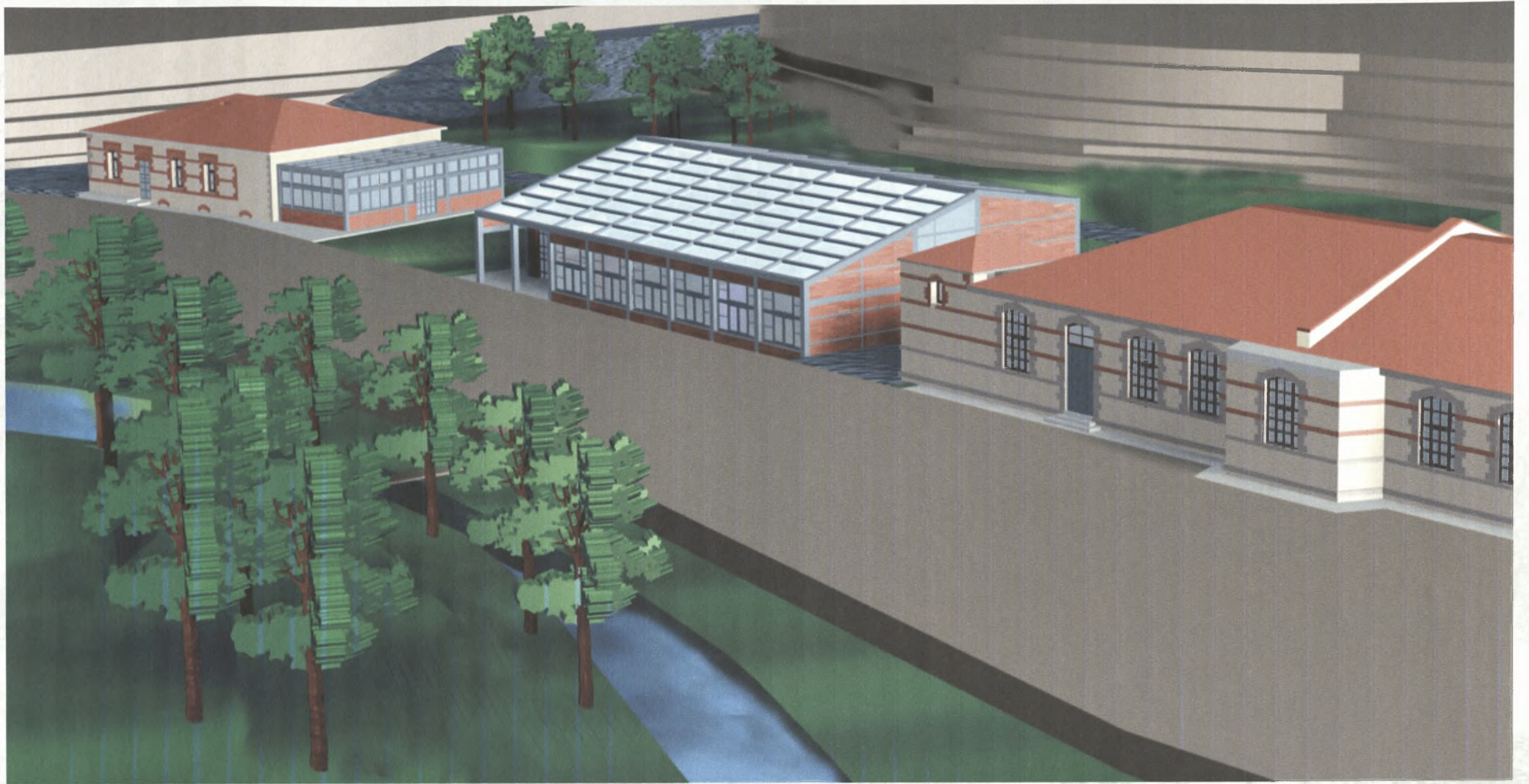
τομή β - β










ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΛΩΣΤΟΥΦΑΝΤΟΥΡΓΕΙΟΥ ΑΦΩΝ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΚΗ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΚΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ





### 3. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ

-  ΠΑΤΗΜΕΝΟ ΧΩΜΑ
-  ΦΥΤΕΥΣΗ
-  ΠΛΑΚΟΣΤΡΩΣΗ (ΠΕΡΙΜΕΤΡΙΚΩΝ ΠΕΖΟΔΡΟΜΙΩΝ)
-  ΔΡΟΜΟΣ
-  ΠΟΤΑΜΙ



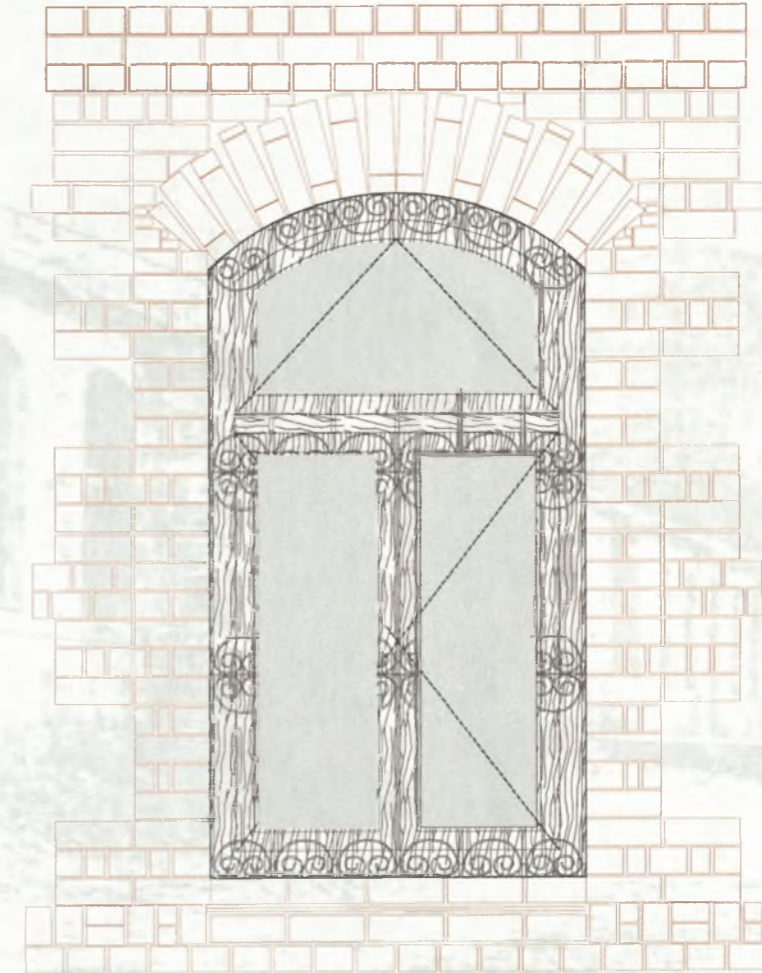
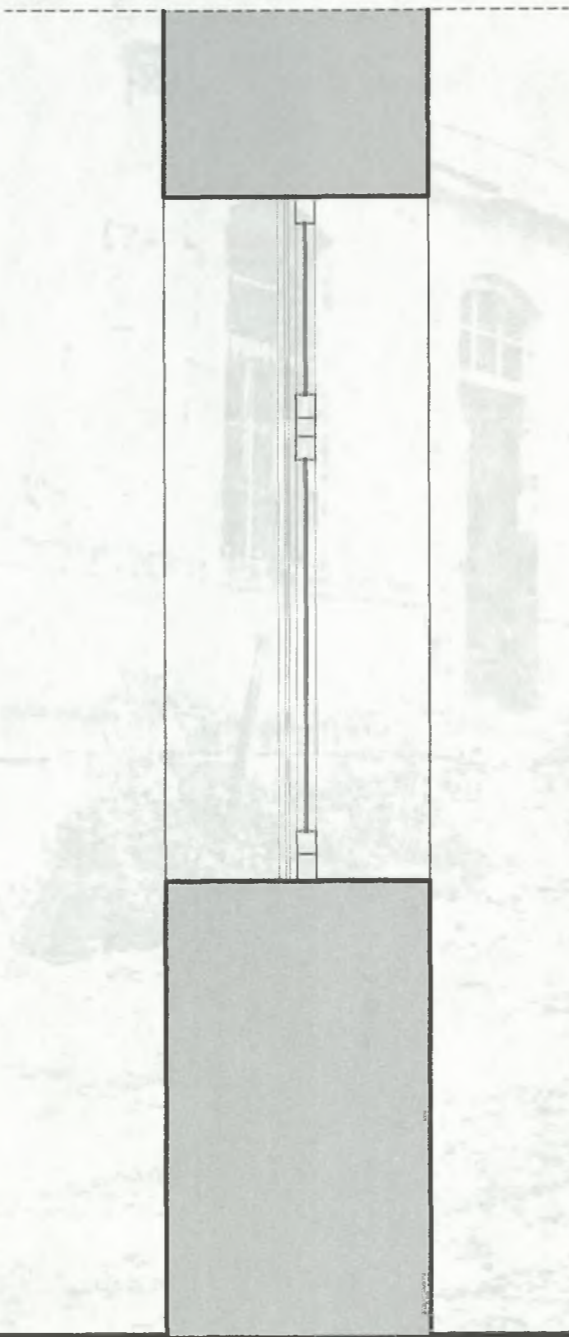
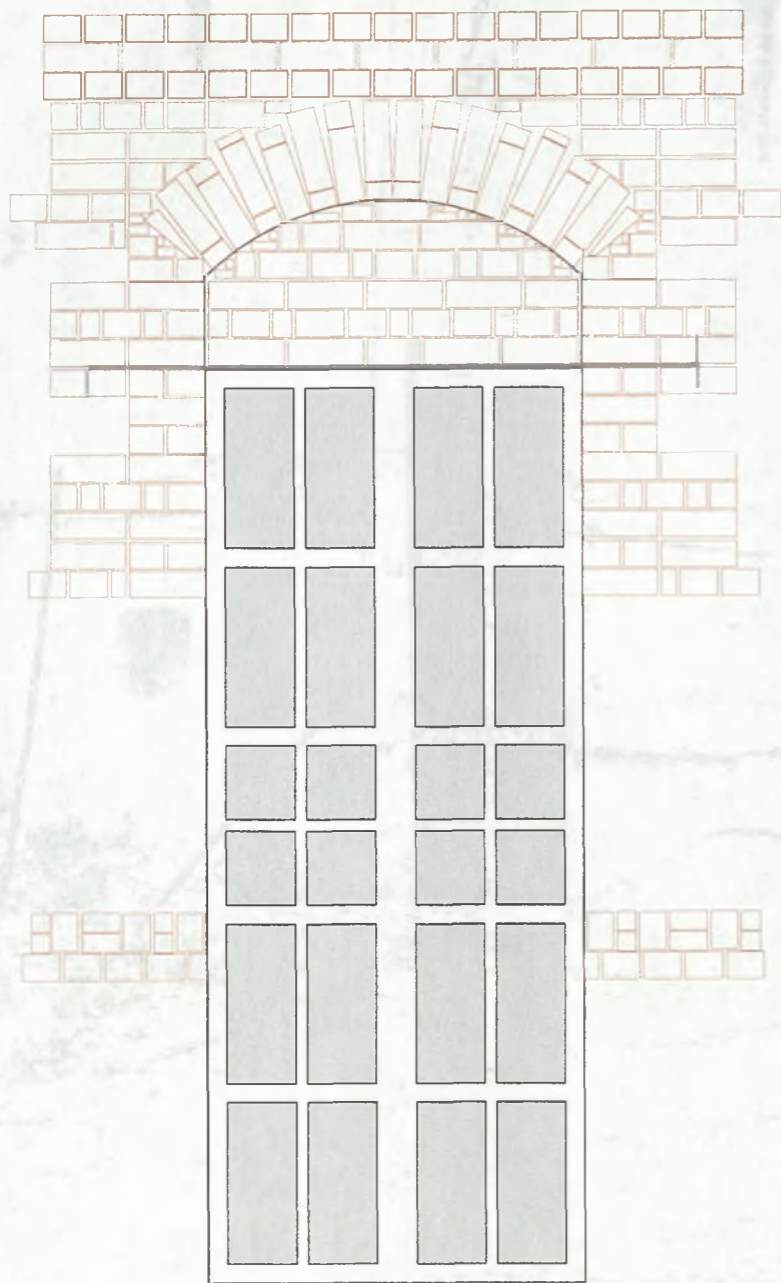
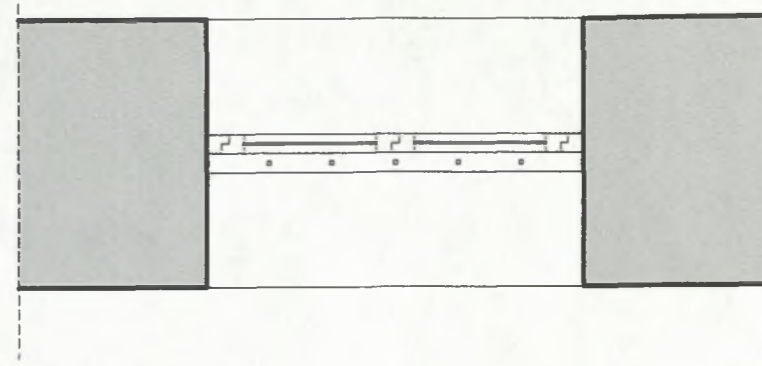
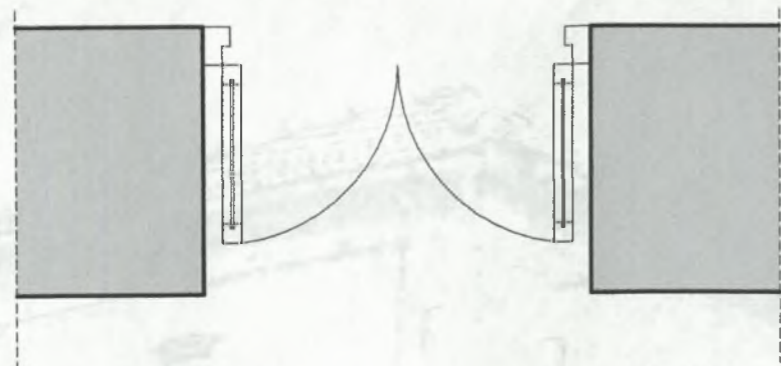


ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΛΩΣΤΟΥΨΑΝΤΟΥΡΓΕΙΟΥ ΑΦΩΝ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΚΗ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΚΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ

#### 4. ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ



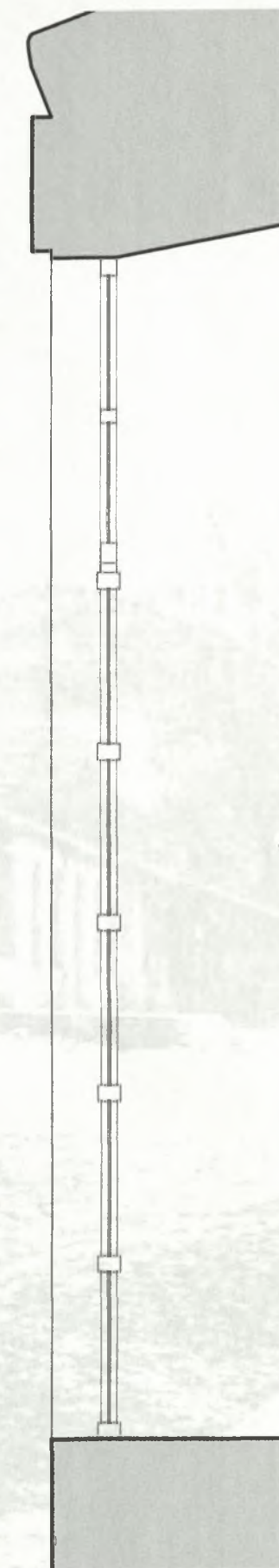
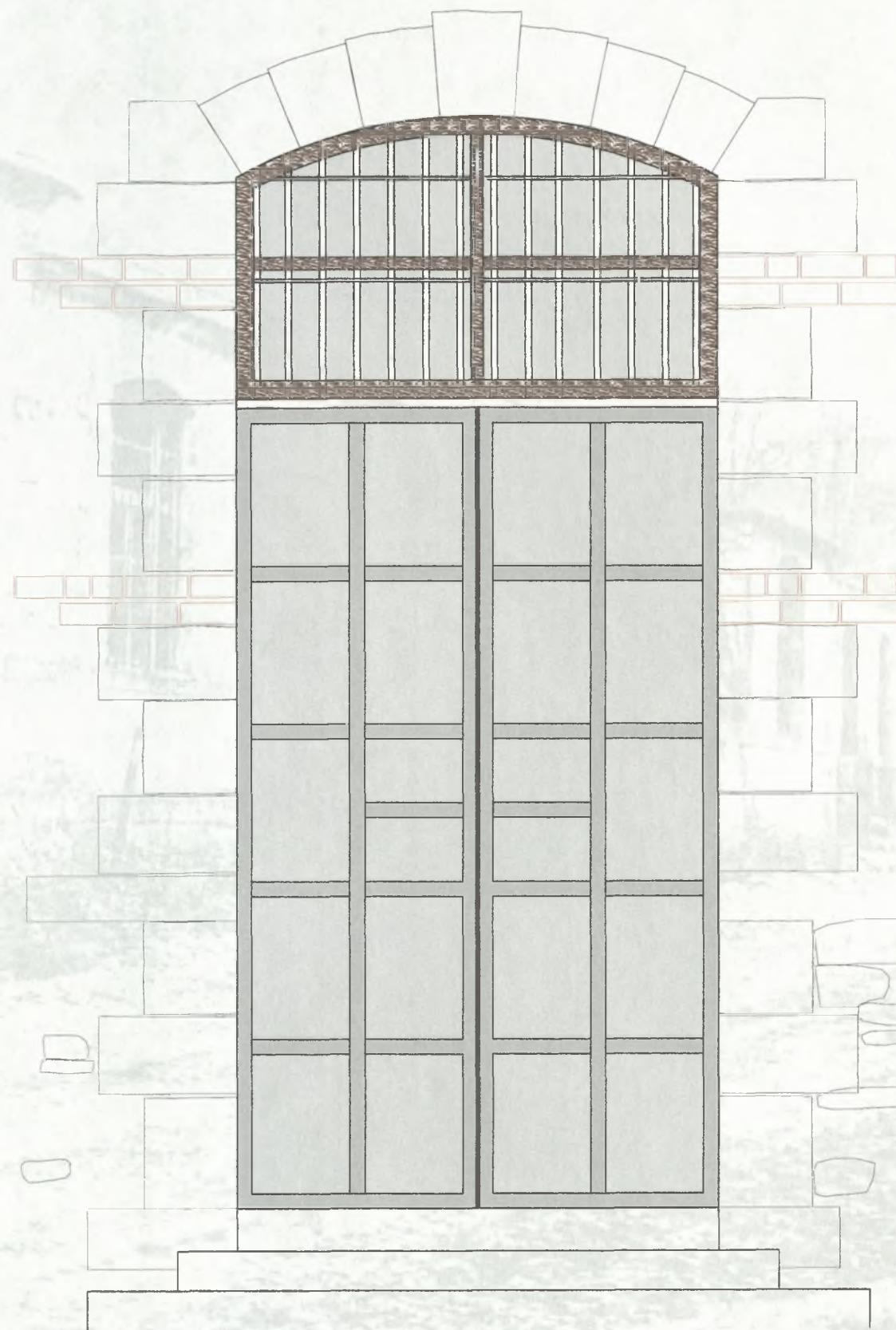
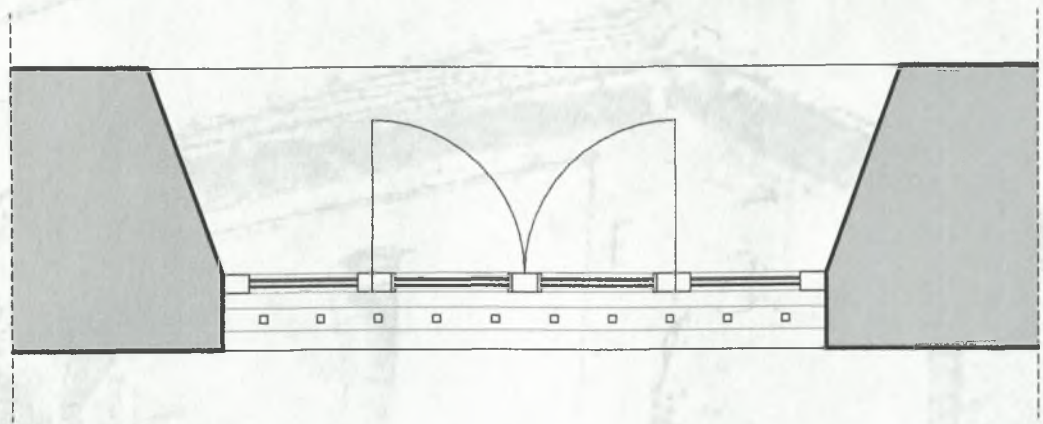
Πρόσκτισμα 2  
Κλίμακα 1:20





*Κτίριο παραγωγής  
Κλίμακα 1:20*







## ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία μελέτησε το κλωστοϋφαντουργείο των Αφών Χατζηνικολάκη στη Βέροια και πρότεινε νέες χρήσεις για την αναβίωσή του.

Η μελέτη για την αποκατάστασή του είναι μια σύνθετη διαδικασία, που προϋποθέτει λεπτομερή τεκμηρίωση και συνθετικές επιλογές που να απορρέουν από αυτή. Η όλη προσέγγιση εντάσσεται στο πνεύμα των αρχών προστασίας της βιομηχανικής κληρονομιάς, όπως διατυπώνονται στη Χάρτα της Μόσχας.

Οι επιλογές στις επεμβάσεις ποικίλουν γενικά, από τη συστηματική συντήρηση μέχρι την ελεύθερη δημιουργία. Η υφιστάμενη κατάσταση του συγκροτήματος συνηγορούσε στη συστηματική συντήρηση αλλά και στην ελεύθερη δημιουργία, όπως προέκυψε από την τεκμηρίωση και στο πνεύμα αυτό κινήθηκε όλη η μελέτη.





**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**

**Η ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΜΟΣΧΑΣ ΠΑ ΤΗΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ**  
**Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ**  
**ΙΟΥΛΙΟΣ 2003**

Το TICCIH αποτελεί το διεθνή οργανισμό για τη βιομηχανική κληρονομιά και τον ειδικό σύμβουλο του ICOMOS για το θέμα αυτό. Η χάρτα αυτή συντάχθηκε με πρωτοβουλία του TICCIH και θα υποβληθεί στο ICOMOS για επικύρωση και τελική αποδοχή από την UNESCO.

### **Εισαγωγή**

Αρχαιολογικά ευρήματα τεκμηριώνουν τις ριζικές αλλαγές των μεθόδων, με τις οποίες ο άνθρωπος κατασκεύαζε αντικείμενα κατά τις πρώιμες περιόδους της ιστορίας του, και η σημασία της διατήρησης και μελέτης των τεκμηρίων αυτών είναι παγκοσμίως αποδεκτή. Από την εποχή του Μεσαίωνα, καινοτομίες ως προς τη χρήση ενέργειας, τις συναλλαγές και το εμπόριο στην Ευρώπη οδήγησαν κατά τα τέλη του 18ου αιώνα σε τόσο βαθιές αλλαγές, όσο αυτές μεταξύ Νεολιθικής Εποχής και Εποχής του Χαλκού. Οι αλλαγές αυτές των κοινωνικών, τεχνικών και οικονομικών συνθηκών της βιοτεχνικής παραγωγής ήταν τόσο ραγδαίες και δραστικές, ώστε να αναγνωρισθούν ως μια πραγματική επανάσταση. Η Βιομηχανική Επανάσταση αποτέλεσε την απαρχή ενός ιστορικού φαινομένου, που επηρέασε ένα ολοένα αυξανόμενο τμήμα του ανθρώπινου πληθυσμού, καθώς και άλλες μορφές ζωής στον πλανήτη μας, γεγονός που συνεχίζεται έως και τις ημέρες μας.

Οι υλικές μαρτυρίες αυτών των ριζικών αλλαγών έχουν πανανθρώπινες αξίες, και η σημασία της διατήρησης τους θα πρέπει να τύχει αναγνώρισης. Οι εκπρόσωποι που μετείχαν στο Συνέδριο του TICCIH για το έτος 2003 στη Ρωσία επιθυμούν για τους προαναφερθέντες λόγους να διαβεβαιώσουν ότι τα κτίρια και οι εγκαταστάσεις που κατασκευάστηκαν για να εξυπηρετήσουν βιομηχανικές δραστηριότητες, οι παραγωγικές διαδικασίες και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν σ' αυτά και οι πόλεις και οι τόποι όπου είναι χωροθετημένα, μαζί με όλες τις συναφείς υλικές και άυλες εκφάνσεις τους, έχουν ουσιώδη σημασία. Γι' αυτό θα πρέπει να μελετηθούν, η ιστορία τους να διδαχθεί, η σημασία και η σπουδαιότητα τους να αποδειχθεί και να γίνει σαφής για τον

καθένα, και τα πιο σπουδαία και χαρακτηριστικά παραδείγματα να αναγνωρισθούν, να προστατευθούν και να διατηρηθούν, σύμφωνα με το πνεύμα του Χάρτη της Βενετίας, προς χρήση και όφελος της σημερινής και των μελλοντικών κοινωνιών.

### **1. Ορισμός της βιομηχανικής κληρονομιάς**

Η Βιομηχανική Κληρονομιά περιλαμβάνει τα κατάλοιπα του βιομηχανικού πολιτισμού, που χαρακτηρίζονται για την ιστορική, τεχνολογική, κοινωνική, αρχιτεκτονική και επιστημονική τους αξία. Τα κατάλοιπα αυτά είναι κτίρια και μηχανολογικός εξοπλισμός, εργαστήρια, μύλοι και εργοστασιακοί χώροι, ορυχεία και τόποι επεξεργασίας και εμπλουτισμού, αποθήκες και καταστήματα, χώροι παραγωγής, μετάδοσης και χρήσης ενέργειας, μέσα μεταφοράς και όλη η υποδομή τους, καθώς και τύποι κοινωνικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη βιομηχανία όπως περιοχές κατοικίας, χώροι λατρείας και εκπαίδευσης. Η Βιομηχανική Αρχαιολογία είναι μια διεπιστημονική μέθοδος μελέτης όλων των μαρτυριών, υλικών και άυλων, όπως εγγράφων, τεχνημάτων, στρωματογραφίας και κατασκευών, οικισμών, φυσικών και αστικών τοποθεσιών, που δημιουργήθηκαν για να εξυπηρετήσουν ης βιομηχανικές δραστηριότητες ή προέκυψαν από αυτές. Επιλέγει εκείνες τις μεθόδους έρευνας, που είναι οι πλέον δόκιμες για τη βαθύτερη κατανόηση του παρελθόντος και του παρόντος της βιομηχανίας.

Η ιστορική περίοδος στην οποία εστιάζεται το ενδιαφέρον της εκτείνεται από την Βιομηχανική Επανάσταση στο δεύτερο μισό του δέκατου όγδοου αιώνα έως και τις μέρες μας, ερευνώντας παράλληλα τις προ-βιομηχανικές και πρωτο-βιομηχανικές της ρίζες. Συμπληρωματικά ασχολείται με τη μελέτη εργασίας και των τεχνικών της, όπως αυτές παρακολουθούν την ιστορία της τεχνολογίας.

## **2. Οι αξίες της βιομηχανικής κληρονομιάς**

- I. Η βιομηχανική κληρονομιά αποτελεί τη μαρτυρία δραστηριοτήτων που είχαν και συνεχίζουν να έχουν ριζικές ιστορικές επιπτώσεις. Τα κίνητρα για την προστασία βιομηχανικής κληρονομιάς απορρέουν από την πανανθρώπινη αξία αυτών των μαρτυριών, παρά από τη μοναδικότητα συγκεκριμένων τόπων.
- II. Η βιομηχανική κληρονομιά εμπεριέχει κοινωνική αξία καθώς αποτυπώνεται σ' αυτήν ο κύκλος της ζωής συνηθισμένων ανδρών και γυναικών, και επομένως προσφέρει μια μοναδική αίσθηση ταυτότητας. Εμπεριέχει τεχνολογική και επιστημονική αξία αναφορικά με την ιστορία της βιοτεχνικής παραγωγής, της μηχανικής, της οικοδομικής, και κατά περίπτωση σπουδαία αισθητική αξία ως προς την ποιότητα της αρχιτεκτονικής, του σχεδιασμού ή της χωροθέτησής της.
- III. Οι αξίες αυτές διαπερνούν και τον ίδιο τον τόπο, τον ιστό του, τα συστατικά του στοιχεία, το μηχανολογικό του εξοπλισμό και τις εγκαταστάσεις του, τη γραπτή τεκμηρίωση, καθώς επίσης και τις άυλες μαρτυρίες της ανθρώπινης μνήμης.
- IV. Η σπανιότητα, αναφορικά με τη διατήρηση συγκεκριμένων παραγωγικών διαδικασιών, τυπολογίες τόπων και τοποθεσιών, προσδίδει ιδιαίτερη αξία και θα πρέπει σοβαρά να συνεκτιμηθεί. Πρώιμα ή πρωτοποριακά παραδείγματα έχουν ιδιαίτερη αξία.

## **3. Η σπουδαιότητα της αναγνώρισης, καταγραφής και έρευνας**

- I. Κάθε περιοχή θα πρέπει να αναγνωρίσει, να καταγράψει και να προστατέψει τα βιομηχανικά κατάλοιπα, που επιθυμεί να διατηρήσει για τις μελλοντικές γενιές.
- II. Καταγραφές περιοχών και διαφορετικών τυπολογιών βιομηχανιών θα πρέπει να καθορίζουν την έκταση της βιομηχανικής κληρονομιάς. Με βάση αυτό το πληροφοριακό υλικό, πρέπει να δημιουργηθούν μητρώα όλων των τόπων, που έχουν αναγνωρισθεί. Τα μητρώα αυτά θα πρέπει να είναι συγκροτημένα κατά τρόπο που να προσφέρει στο κοινό ευκολία διερεύνησης και ελευθερία πρόσβασης. Χρήσιμα εργαλεία για το σκοπό αυτό αποτελούν η ψηφιοποίηση των δεδομένων και η πρόσβαση μέσω διαδικτύου.
- III. Η καταγραφή αποτελεί θεμελιώδες τμήμα της μελέτης της βιομηχανικής κληρονομιάς. Πριν να υλοποιηθούν οποιεσδήποτε επεμβάσεις θα πρέπει να συγκροτηθεί πλήρες αρχείο καταγραφής της υπάρχουσας κατάστασης διατήρησης ενός τόπου. Πληρέστερη πληροφόρηση μπορεί να επιτευχθεί, αν η καταγραφή διεξαχθεί πριν από την παύση της λειτουργίας μιας διαδικασίας παραγωγής είτε ενός τόπου. Τα αρχεία καταγραφών θα πρέπει να περιλαμβάνουν περιγραφές, σχέδια, φωτογραφίες, και βιντεοσκοπήσεις κινούμενων αντικειμένων, με αναφορές σε βασική τεκμηρίωση. Οι μνήμες των ανθρώπων αποτελούν μοναδική και αναντικατάστατη πηγή πληροφόρησης, και θα πρέπει να καταγραφούν εφόσον είναι διαθέσιμες.
- IV. Βασική τεχνική για τη μελέτη των ιστορικών βιομηχανικών τόπων αποτελεί η αρχαιολογική έρευνα, η οποία θα πρέπει να διενεργείται με τις ίδιες υψηλές προδιαγραφές, που χρησιμοποιούνται για τόπους άλλων ιστορικών ή πολιτιστικών περιόδων.
- V. Για να υποστηριχθεί η πολιτική προστασίας της βιομηχανικής κληρονομιάς απαιτούνται προγράμματα ιστορικής έρευνας. Καθώς οι βιομηχανικές δραστηριότητες χαρακτηρίζονται διεθνώς από αλληλεπιδράσεις, η αναγνώριση τόπων και τύπων τοποθεσιών παγκόσμιας σπουδαιότητας μπορεί να υποστηριχθεί από μελέτες διεθνούς συνεργασίας.
- VI. Τα κριτήρια για την αξιολόγηση των βιομηχανικών κτιρίων θα πρέπει να καθορισθούν και να δημοσιευθούν κατά τρόπο με τον οποίο να επιτυγχάνεται γενική δημόσια αποδοχή ορθολογικών και σταθερών προτύπων. Η κατάλληλη έρευνα μπορεί να αποτελέσει τη βάση με την οποία τα κριτήρια αυτά θα χρησιμοποιηθούν για να αναγνωρισθούν οι πιο σημαντικές διατηρούμενες τοποθεσίες, οικισμοί, τόποι, τυπολογίες, κτίρια, κατασκευές, μηχανολογικοί εξοπλισμοί και διαδικασίες παραγωγής.
- VII. Οι τόποι και οι κατασκευές των οποίων η σημασία έχει ήδη αναγνωρισθεί θα πρέπει να προστατεύονται με νομικές διατάξεις επαρκώς ισχυρές, ώστε να εξασφαλισθεί η διατήρηση της σπουδαιότητάς τους. Ο Κατάλογος για την Παγκόσμια Κληρονομιά της UNESCO θα πρέπει να αποδίδει την αρμόζουσα αναγνώριση στις εξαιρετικές συνέπειες, που είχε η εκβιομηχάνιση στον ανθρώπινο πολιτισμό.
- VIII. Η αξία σπουδαίων τόπων θα πρέπει να καθορισθεί και να θεσμοθετηθούν "κατευθυντήριες οδηγίες για κάθε μελλοντική επέμβαση σ' αυτούς, θα πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή όλες οι προαπαιτούμενες νομικές, διοικητικές και οικονομικές διατάξεις για να διατηρηθεί η αξία τους.
- IX. Τόποι που διατρέχουν κίνδυνο θα πρέπει να εντοπίζονται, με σκοπό να αναλαμβάνονται άμεσα τα κατάλληλα μέτρα αποτροπής κινδύνου και να διευκολύνεται ο απαιτούμενος σχεδιασμός για την αποκατάσταση και την επανάχρησή τους.

**X.** Η διεθνής συνεργασία αποτελεί μία εξαιρετικά κατάλληλη προσέγγιση για τη διατήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς μέσω συνδυασμένων πρωτοβουλιών και αμοιβαίας κατανομής πόρων. Κοινά αποδεκτά κριτήρια θα έπρεπε να αναπτυχθούν ώστε να συμβάλουν στη σύνταξη διεθνών μητρώων και βάσεων δεδομένων.

#### **4. Νομική προστασία**

**I.** Η βιομηχανική κληρονομιά θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αναπόσπαστο τμήμα του συνόλου της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η νομική της όμως προστασία θα πρέπει να λάβει υπ' όψη την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της. Θα πρέπει να είναι σε θέση να προστατέψει τόσο τον περιβάλλοντα χώρο όσο και το μηχανικό εξοπλισμό, υπόγειες εγκαταστάσεις, κατασκευές εναέριες, συγκροτήματα και σύνολα κτιρίων και βιομηχανικά τοπία. Περιοχές με βιομηχανικά απορρίμματα και εγκαταλειμμένοι βιομηχανικοί τόποι θα πρέπει να εξετάζονται για την πιθανή αρχαιολογική ή οικολογική τους αξία.

**II.** Προγράμματα για την διατήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς, θα πρέπει να ενσωματώνονται σε πολιτικές οικονομικής ανάπτυξης και στον περιφερειακό και εθνικό σχεδιασμό.

**III.** Οι πιο σπουδαίοι τόποι θα πρέπει να προστατεύονται στο σύνολο τους και να μην επιτρέπονται σε επεμβάσεις που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την ιστορική τους υπόσταση και την αυθεντικότητα της δομής τους. Συμβατές προσαρμογές κατά τη αποκατάσταση και απόδοση νέων χρήσεων μπορούν να αποτελέσουν το οικονομικά ευνοϊκότερο πλαίσιο για την διασφάλιση της διάσωσης των βιομηχανικών κτηρίων. Αυτές θα πρέπει να ενθαρρύνονται μέσω κατάλληλου νομικού ελέγχου, τεχνικών συμβουλών, φορολογικών κινήτρων και επιδοτήσεων.

**IV.** Οι κάτοικοι βιομηχανικών περιοχών που αποτελούνται από ραγδαίες δομικές αλλαγές θα πρέπει να υποστηρίζονται από τις κεντρικές και περιφερειακές αρχές. Πιθανοί κίνδυνοι για την βιομηχανική κληρονομιά από τις αλλαγές αυτές θα πρέπει να αντιμετωπίζονται εκ των προτέρων με ειδικό σχεδιασμό που να αποτρέπει την ανάγκη λήψης μέτρων επείγοντος χαρακτήρα.

**V.** Θα πρέπει να θεσμοθετηθούν διαδικασίες άμεσης απόκρισης στην αναστολή της λειτουργίας σημαντικών βιομηχανικών τόπων ώστε να αποφεύγεται η απομάκρυνση ή καταστροφή σημαντικών στοιχείων τους, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να διαθέτουν την καταστατική αρμοδιότητα παρέμβασης σε περίπτωση που απαιτείται η προστασία σημαντικών απειλούμενων τόπων.

**VI.** Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να διαθέτουν σώματα ειδικών συμβούλων που μπορούν να εκφράσουν ανεξάρτητα την άποψη τους σε θέματα σχετικά με την προστασία και την διατήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς, στα οποία θα πρέπει να ανατρέχουν σε κάθε σημαντική περίπτωση.

**VII.** Θα πρέπει να καταβάλλεται κάθε προσπάθεια για τη διασφάλιση της άποψης και της συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών για θέματα προστασίας και διατήρησης της βιομηχανικής κληρονομιάς του τόπου μας.

**VIII.** Οι σύλλογοι και οι ενώσεις εθελοντών παίζουν σημαντικό ρόλο στην αναγνώριση τόπων και, στην προώθηση της συμμετοχής του κοινού στα θέματα διατήρησης και στη διάσωση πληροφορήσης και της έρευνας. Για το λόγο αυτό η συμβολή τους είναι ανεκτίμητη στην υπόθεση της διάσωσης της βιομηχανικής κληρονομιάς.

#### **5. Διατήρηση και αποκατάσταση**

**I.** Η διατήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς εξαρτάται από τη διασφάλιση της λειτουργικής ακεραιότητας, και επομένως οι επεμβάσεις σε έναν βιομηχανικό τόπο θα πρέπει να στοχεύουν κατά το δυνατόν στη διατήρηση της. Η αξία και η αυθεντικότητα ενός βιομηχανικού τόπου μπορεί να μειωθεί σε μεγάλο ποσοστό εάν ο μηχανολογικός εξοπλισμός ή συστατικά στοιχεία του αποσπασθούν, είτε εάν καταστραφεί βοηθητικός εξοπλισμός, που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του συνόλου.

**II.** Η διατήρηση βιομηχανικών τόπων απαιτεί σε βάθος γνώση των αιτίων που τους διαμόρφωσαν, και των αιτιών που τους διαμόρφωσαν, και των διαφόρων διαδικασιών, που ήταν σε χρήση εκεί. Αυτές μπορεί με τον χρόνο να τροποποιήθηκαν, αλλά όλες οι προηγούμενες χρήσεις θα πρέπει να εξετασθούν και να συνεκτιμηθούν.

**III.** Προτεραιότητα πρέπει να δίνεται πάντα στην διατήρηση in situ. Η αποσυναρμολόγηση και μετεγκατάσταση ενός κτιρίου ή μίας κατασκευής είναι αποδεκτές μέθοδοι μόνο εάν η καταστροφή τους απαιτείται για λόγους ύψιστης οικονομικής και κοινωνικής ανάγκης.

**IV.** Η προσαρμογή νέας χρήσης σ' ένα βιομηχανικό τόπο με σκοπό τη διάσωση του, είναι συνήθως αποδεκτή στην περίπτωση τόπων ιδιαίτερης ιστορικής σημασίας. Οι νέες χρήσεις θα πρέπει να σέβονται τις σημαντικές υλικές μαρτυρίες και να διατηρηθούν στις αρχικές δομές κυκλοφορίας και δραστηριότητας. Επίσης θα πρέπει να είναι κατά το μεγαλύτερο δυνατό βαθμό συμβατές με τις αρχικές ή τις κύριες χρήσεις. Συνίσταται η δημιουργία μίας περιοχής, όπου θα ερμηνεύεται και θα παρουσιάζεται στο κοινό η αρχική χρήση.

**V.** Η συνέχιση της χρήσης βιομηχανικών κτιρίων και η προσαρμογή σ' αυτά νέων χρήσεων αποτρέπει την κατασπατάληση ενέργειας και συμβάλει στην αειφόρο ανάπτυξη. Η βιομηχανική κληρονομιά μπορεί να έχει ένα σημαντικό ρόλο στην οικονομική αναγέννηση των περιοχών σε μαρασμό και παρακμή. Η συνέχεια που προσφέρει η επανάχρηση, μπορεί να εξασφαλίσει ψυχική σταθερότητα σε κοινωνίες που αντιμετωπίζουν ξαφνική παύση μακροχρόνιας απασχόλησης.

**VI.** Οι επεμβάσεις θα πρέπει να είναι αναστρέψιμες και να έχουν ελάχιστες δυνατές επιπτώσεις. Οποιοσδήποτε αναπόφευκτες αλλαγές θα πρέπει να τεκμηριώνονται και σημαντικά στοιχεία που αποσπώνται να καταγράφονται και να αποθηκεύονται με ασφάλεια. Πολλές διαδικασίες της βιομηχανικής παραγωγής προδίδουν μια πατίνα, που είναι αναπόσπαστη από το σύνολο και τη σημασία του τόπου.

**VII.** Ανακατασκευή, ή η αναγωγή σε μία προηγούμενη γνωστή φάση, θα πρέπει να θεωρείται ως επέμβαση κατ' εξαίρεση και κάτι που είναι αποδεκτό μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες είτε προσδίδονται θετικά στοιχεία στο σύνολο του τόπου, είτε καταστρέφεται βίαια ένας σημαντικός τόπος.

**VIII.** Οι ανθρώπινες δεξιότητες, που συνδέονται με διαδικασίες βιομηχανικής παραγωγής απαρχαιωμένες ή ξεπερασμένες, αποτελούν εξαιρετικά σημαντική πηγή πληροφόρησης, της οποίας η απώλεια μπορεί να είναι αναντικατάστατη. Πρέπει να καταγραφούν προσεκτικά και να μεταδοθούν στις νεότερες γενιές.

**IX.** Η διάσωση καταγραφών τεκμηρίωσης, αρχείων επιχειρήσεων, κατασκευαστικών σχεδίων κτηρίων, όπως και δειγμάτων βιομηχανικών προϊόντων πρέπει να ενθαρρύνεται.

## **6. Εκπαίδευση και κατάρτιση**

**I.** Εξειδικευμένη επαγγελματική κατάρτιση που αφορά στην προσέγγιση θεμάτων μεθοδολογίας, θεωρίας και ιστορίας της βιομηχανικής κληρονομιάς θα πρέπει να διδάσκεται σε επίπεδο τεχνικής και πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

**II.** Θα πρέπει να παραχθεί ειδικό εκπαιδευτικό υλικό που να αφορά στο βιομηχανικό παρελθόν και την κληρονομιά του από τα και για τους μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

## **7. Παρουσίαση και ερμηνεία**

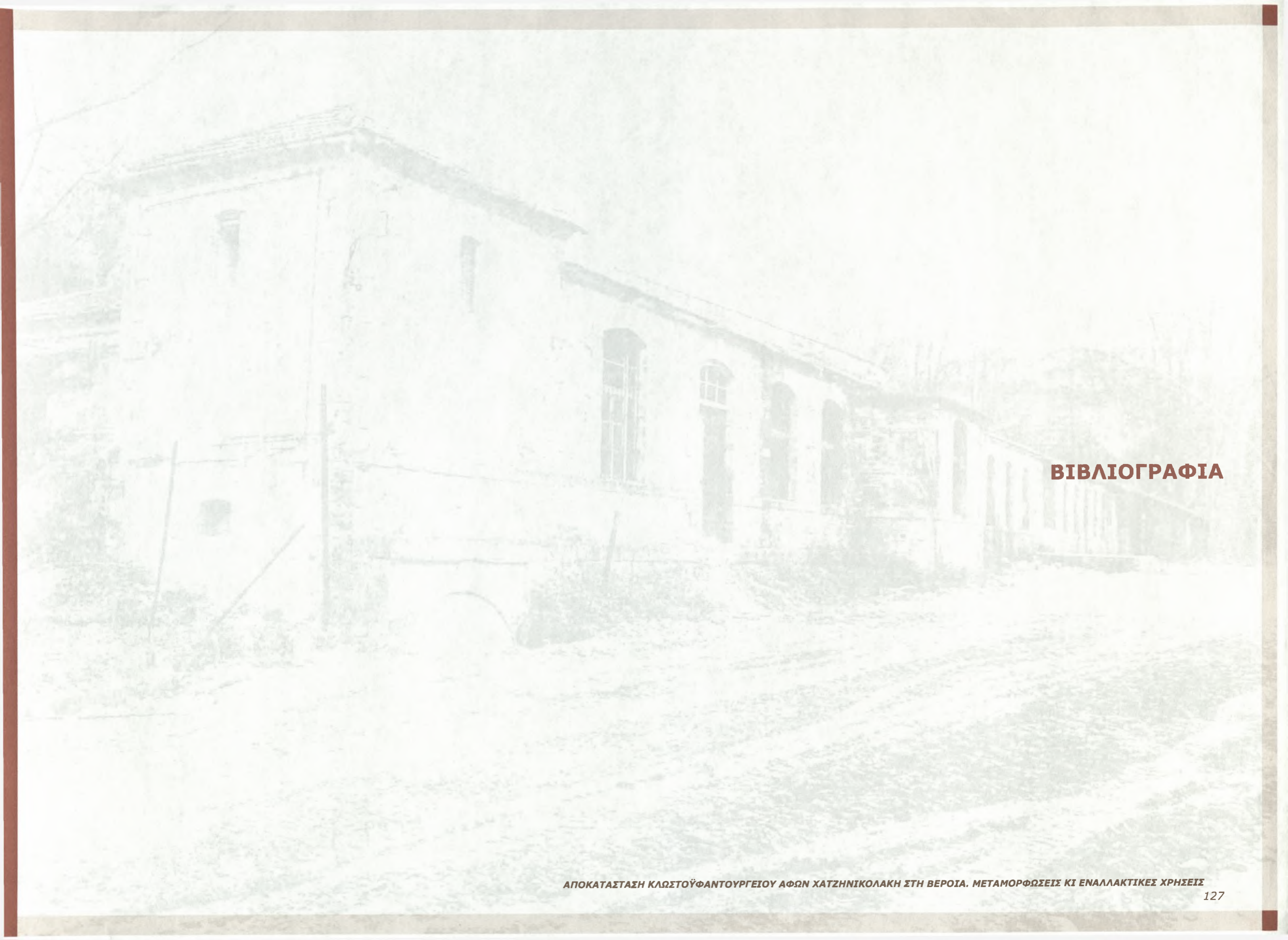
**I.** Το ενδιαφέρον του κοινού και η αγάπη για τη βιομηχανική κληρονομιά καθώς και η εκτίμηση των αξιών που εκπροσωπεί αποτελούν τον ασφαλέστερο τρόπο για τη διατήρησή της. Οι αρχές του δημοσίου τομέα θα πρέπει να επεξηγήσουν έμπρακτα τη σημασία και τις αξίες των βιομηχανικών τόπων μέσω εντύπων, εκθέσεων, τηλεόρασης, διαδικτύου και πολλών άλλων μέσων, παρέχοντας πρόσβαση σε σημαντικούς τόπους προωθώντας τον τουρισμό σε βιομηχανικές περιοχές.

**II.** Εξειδικευμένα βιομηχανικά και τεχνικά μουσεία και διατηρούμενοι βιομηχανικοί τόποι αποτελούν σημαντικά μέσα προστασίας και ερμηνείας της βιομηχανικής κληρονομιάς.

**III.** Περιφερειακοί και διεθνείς δρόμοι της βιομηχανικής κληρονομιάς μπορεί να αναδείξουν γεγονότα και όψεις που τεκμηριώνουν τη συνεχή διάδοση της βιομηχανικής τεχνολογίας και τη μεγάλης έκτασης μετακίνηση πληθυσμών, που μπορεί αυτή να προκαλέσει.

Eusebi Casanelles      Eugenie Logunov  
President of TICCIH      TICCIH XII International Congress





## **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

## Εγκυκλοπαίδειες

**Υδρία - Cambridge - Ήλιος**, Γενική Εγκυκλοπαίδεια Σύγχρονων Γνώσεων, Εκδόσεις Τέσσερα Έψιλον, 1992.

## Ελληνική Βιβλιογραφία

**ΒΕΡΟΙΑ**, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Εκδοτικός Οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ.

Δεμίρη Κ, **Τα Ελληνικά κλωστούφαντουργεία**, Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ.

**ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ**, Το Ευρωπαϊκό Εγχειρίδιο για τα Παθητικά Ηλιακά Κτίρια, Μάλλιαρης Παιδεία για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1996.

**ΗΜΕΡΙΔΑ- ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ <<Εκπαιδευτικά προγράμματα για το νερό και την ύδρευση>>**, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Αμφιθέατρο <<Μελίνα Μερκούρη>>, 18 Μαΐου 1998, Θεσσαλονίκη 1999.

**Θεσσαλονίκη: Σταυροδρόμι Ιδεών και Ανθρώπων**, Η πόλη στο Μουσείο και στο χώρο, Πρακτικά, Ετήσια συνάντηση της Επιτροπής ICOM\_ICMAH, Θεσσαλονίκη 1997, Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων, Ελληνικό τμήμα, Αθήνα 2002.

**ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Υπουργείο Ανάπτυξης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, εκδόσεις Οδυσσέας.

Καραδήμου- Γερόλυμπου Α., **Μεταξύ Ανατολής και Δύσης: Βορειοελλαδικές πόλεις στην περίοδο των Οθωμανικών Μεταρρυθμίσεων**, εκδόσεις Τροχαλία, 1997.

Μουτσόπουλος Ν., **Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Βέροιας**, Κέντρο Πολιτιστικών Πρωτοβουλιών & Επικοινωνίας Ο.Τ.Α- Δήμου Βέροιας, Υπουργείο Πολιτισμού, Βέροια 2000.

**ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΥΡΟΒΛΥΤΗ**, η ύδρευση της Θεσσαλονίκης άλλοτε και τώρα, ΜΟΥΣΕΙΟ ΥΔΡΕΥΣΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΥΔΡΕΥΣΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, 4η ΕΦΟΡΕΙΑ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ – ΥΠ.ΠΟ.

**Προστασία της Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, 1991: χώροι και μνημεία- μαρτυρίες γεωργικών, βιοτεχνικών, βιομηχανικών και άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων**, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων, Γενική διεύθυνση Χ “Πολιτιστική Δράση”.

## Περιοδικά

**Αρχιτεκτονικά θέματα**, τεύχος Νο 25, ετήσια επιθεώρηση 1991.

**Βιομηχανική Αρχαιολογία**, Αρχαιολογία, τριμηνιαίο περιοδικό, τεύχος 18, Φεβρουάριος 1986.

**Η Βιομηχανική Κληρονομιά Θεσσαλονίκης 2004**, Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Θεσσαλονίκης.

*Νερό, Πηγή Ζωής και Ενέργειας, Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας, 2003.*

*Σύλλογος «Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας», Βυζαντινό Μουσείο Βέροιας...από την αποκατάσταση στην έκθεση.., 2001.*

*Σύλλογος «Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας», Περί πούλησες και αγοράδες, 2002.*

*ΛΑΜΔΑ, Περιοδικό της Ημαθίας, Απρίλιος 2005, Τεύχος 25°.*

**Εφημερίδες**

*Καθημερινή, Η Αρχιτεκτονική των κλωστοϋφαντουργείων.*

**Πρακτικά Συνεδρίων**

*ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ Παραδοσιακής ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ, Διεθνές Ινστιτούτο Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής Βέροιας, Δήμος Βέροιας, 12-15 Οκτωβρίου 2000 .*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ  
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ



004000085270

